

ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 55

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО ЛЬВІВСЬКОГО
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
2018

Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Барна М. Ю., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. – Вип. 55. – 126 с. – (Економічні науки).

Збірник наукових праць

Випуск 55

Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна перейменовано у Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.

Відповідно до Наказу МОН України № 241 (Додаток 9) від 09 березня 2016 року збірник включено до Переліку наукових фахових видань України.

Друкується за ухвалою Вченої ради Львівського торговельно-економічного університету. Протокол засідання Ради № 13 від 03 липня 2018 року.

Редакційна колегія:

Куцик Петро Олексійович, к.е.н., проф. (головний редактор);

Барна Марта Юріївна, д.е.н., проф. (заступник головного редактора);

Семак Богдан Богданович, д.е.н., проф. (заступник головного редактора);

Перепьолкіна Олена Олександрівна, к.е.н., доц. (відповідальний секретар);

Апопій Віктор Володимирович, д.е.н., проф.;

Ааронсон Е. Вільям, Ph.D, As.Pr. (США);

Башнянин Григорій Іванович, д.е.н., проф.;

Васильців Тарас Григорович, д.е.н., проф.;

Виноградова Олена Володимирівна, д.е.н., проф.;

Господаровіч Анджей, Dr.hab., As.Pr. (Республіка Польща);

Дайновський Юрій Анатолійович, д.е.н., проф.;

Єлейко Василь Іванович, д.е.н., проф.;

Ковалик Наталія Василівна, к.філол.н., доц.;

Лебедева Світлана Миколаївна, д.е.н., проф. (Республіка Білорусь);

Мерський Януш, Ph.D, Pr. (Республіка Польща);

Мізюк Богдан Михайлович, д.е.н., проф.;

Міценко Наталія Григорівна, д.е.н., проф.;

Міщук Ігор Пилипович, д.е.н., проф.;

Редченко Костянтин Іванович, д.е.н., проф.;

Сафонов Юрій Миколайович, д.е.н., проф.;

Флейчук Марія Ігорівна, д.е.н., проф.;

Черкасова Світлана Василівна, д.е.н., проф.;

Шавга Лариса Афанасіївна, д.е.н., проф. (Республіка Молдова);

Шевчук Віктор Олексійович, д.е.н., проф.;

Шимановська-Діанич Людмила Михайлівна, д.е.н., проф.

Відповідальний за випуск – д.е.н., проф. Семак Б. Б.

Видання індексується у наукометричних базах: **Ulrich's Periodicals, Google Scholar**

ISSN 2522-1205 (Print)

ISSN 2522-1213 (Online)

Електронна версія : <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon/>

ЗМІСТ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Башнянин Г.І., Августин Р. Р., Демків І. О.

ІНСТРУМЕНТИ ТА ЗАСОБИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО
СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ ДЕТІНІЗАЦІЇ.....5

Васильців Т. Г., Лунак Р. Л.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ В ПРОЦЕСІ ПОСИЛЕННЯ
ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ.....12

Підхомний О. М., Журба О. Ю.

БЮДЖЕТНІ ВИДАТКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....18

Боднар І. Р.

ДОСВІД ПРОМИСЛОВО РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБАЛАНСОВАНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ24

Гудзовата О. О.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЗОВНІШНІМ ВИКЛИКАМ
СТАБІЛІЗАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....29

Миронов Ю. Б., Блащак І. М.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ
СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ35

Процикевич А. І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА
РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ40

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міценко Н. Г., Цицяла А. С.

СТРАТЕГІЧНИЙ НАБІР ЯК ВЕКТОР ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ45

Куцик В. І., Кук М. І., Петрів І. В.

ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБОРОТНОГО ТА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА КРЕАЦІЮ ВАРТОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА51

Скрипко Т. О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ “CLOUDONOMICS” ДЛЯ СПІЛЬНОГО
ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ56

Марко М. Я., Цегелик Г. Г.

ЗАДАЧА ОПТИМАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ
МАЛИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ ДИНАМІЧНОГО
ПРОГРАМУВАННЯ60

Белєй О. І.

ЗАСТОСУВАННЯ РЕІНЖИНІРИНГОВОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ
БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ
МЕРЕЖ.....64

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Андрейків Т. Я., Чуй І. Р.

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП НА
ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....71

Грищенко І. В., Білецька Н. В., Циганчук В. А.

ФАКТОРИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ.....77

Письменний В. В.

АДАПТАЦІЯ ПІДСИСТЕМИ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПОЛЬЩІ ДО
ПРАКТИКИ УКРАЇНИ.....82

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ

Воронко Р. М., Коструба М. А.

ВРАХУВАННЯ ПРИ ПОБУДОВІ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ
СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....89

Головацька С. І.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ
ВИТРАТ ТА ВИКОНАНИХ РОБІТ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ95

Калайтан Т. В.

ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛІНГУ В СПОЖИВЧІЙ
КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ.....100

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Ощипок І. М.

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЕЯКИХ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН106

Вовчанська О. М., Іванова Л. О.

МАРКЕТИНГОВА ОЦІНКА ЗБАЛАНСОВАНOSTІ КОН'ЮНКТУРИ
СВІТОВОГО РИНКУ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ114

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

УДК 343.37

Башнянин Г. І.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Августин Р. Р.,

к.е.н., доц., доцент кафедри державного і муніципального управління, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

Демків І. О.,

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту та публічного управління, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ІНСТРУМЕНТИ ТА ЗАСОБИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ ДЕТИНІЗАЦІЇ

***Анотація.** Встановлено, що тінізація є внутрішнім викликом економічній безпеці України в умовах євроінтеграційного розвитку. Визначено ключові передумови високого рівня тінізації економіки України, що перешкоджають пришвидшенню конвергенції національного господарства до моделі побудови економіки країн ЄС. Застосування системно-структурного аналізу дало змогу обґрунтувати стратегічні пріоритети конвергенції середовища економічних відносин України та ЄС в контексті детінізації за базовими напрямками державної політики в цій сфері (реформування податкової та митної політики, підвищення ефективності конкурентної політики та удосконалення антимонопольного законодавства, нівелювання технічних бар'єрів у торгівлі, підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів, лібералізація руху капіталу, забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності).*

Ключові слова: конвергенція, детінізація, економічні відносини, Україна, Європейський Союз, асоціація.

Bashnyanin G. I.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Theoretical and Applied Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Avhustyn R. R.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of State and Municipal Management, Ternopil National Economic University, Ternopil

Demkiv I. O.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Public Administration, Ternopil National Economic University, Ternopil

TOOLS AND MEANS OF THE ECONOMIC ENVIRONMENT CONVERGENCE OF UKRAINE AND THE EU IN THE CONTEXT OF DESHADOWING

***Abstract.** It has been established that shadowing is an internal challenge to the economic security of Ukraine in the conditions of European integration. The key prerequisites for a high level of shadowing of the Ukrainian economy, which hinder the speeding up of convergence of the national economy to the model of the construction of the economies of the EU countries, are determined. The application of systemic and structural analysis enabled to substantiate the strategic priorities of convergence of the environment of economic relations between Ukraine and the EU in the context of deshadowing according to the basic directions of state policy in this area (tax and customs policy reform, increasing the effectiveness of competition policy and improving antimonopoly legislation, leveling technical barriers in trade, increasing the efficiency and transparency of public finances, liberalizing the movement of capital, ensuring the observance of intellectual property rights).*

Key words: convergence, deshadowing, economic relations, Ukraine, European Union, association.

Постановка проблеми. Важлива подія для України - підписання та ратифікація Угоди про асоціацію та поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває значні перспективи для вітчизняної економіки шляхом розширення доступу до містких європейських ринків збуту, використання можливостей України щодо залучення іноземних інвестицій та трансферу технологій, а також участі у різноманітних програмах розвитку ЄС. Водночас євроінтеграційний напрям розвитку економічної системи України, а особливо завдання, які впливають у зв'язку з підписанням Угоди між Україною та ЄС щодо асоціації та створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, вимагають суттєвої модернізації державної політики України щодо захисту прав власності та трудових відносин, легалізації капіталів і ринку праці, спрощення адміністрування податків, дерегуляції підприємницької діяльності, посилення контролю над витоком капіталів за межі України, подолання системної корупції у сфері державних закупівель. Більше того, такі заходи повинні бути спрямовані на забезпечення як відповідності системи державного регулювання досягнутому рівню розвитку ринкової економіки в країні, так і операційної сумісності з механізмами державного регулювання та контролю, які існують у країнах Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми конвергенції в умовах наближення України до ЄС стали предметом дослідження таких вітчизняних науковців: І. Артьомова, І. Бабець, В. Борщевського, Л. Корольчук, М. Мальського, Є. Матвєєва, І. Михасюка, Н. Павліхи, Н. Петрової, Х. Притули, А. Сищука, Ю. Стадницького, А. Стельмашука, І. Тимечко, В. Чужикова та ін. Серед закордонних науковців таку проблематику досліджували Й. Андреасіка, М. Вожняка, К. Глушенко, Б. Кавалка, Г. Слюсажа, Р. Федана та ін. Водночас проблеми конвергенції економічного середовища значна кількість науковців пов'язують з процесами складного подолання тінізації, зокрема Г. Башнянин, З. Варналій, Т. Васильців, В. Волошин, О. Власюк, Я. Жаліло, О. Іляш, Р. Лупак, А. Мокій, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі та ін. Втім, чинники тінізації та стратегії, що їх враховують, змінюються в міру реалізації державної політики детінізації. Це вимагає їх врахування при визначенні інструментів та засобів конвергенції економічного середовища, а особливо це актуально для України, що намагається адаптувати європейську модель в національне господарство.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування інструментів та засобів конвергенції економічного середовища України та ЄС в контексті детінізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що тінізація економічних відносин є внутрішнім викликом економічній безпеці держави, який, у свою чергу, призводить до руйнування важелів управління економікою, хронічного дефіциту в секторі державних фінансів, зростання державного

боргу, посилення неконтрольованого відпливу капіталу, деформації механізмів конкуренції в економіці, погіршення інвестиційного клімату в Україні, подальшого розшарування населення, підриву довіри до влади та, як наслідок, гальмування структурних реформ. При цьому ключовими передумовами високого рівня тінізації національної економіки залишаються неефективний інституційний базис регулювання підприємництва та незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності. Йде мова про нестабільність податкового регулювання, надмірну зарегульованість дозвільно-ліцензійної системи, непрозору та неефективну систему повернення експортерам заборгованості по ПДВ, складну процедуру отримання дозвільних документів для митного оформлення (сертифікати якості, аналізи на вміст ГМО та ін.), неефективне використання бюджетних коштів у сфері державних закупівель, низький рівень забезпечення дотримання існуючих законів та правил у сфері прав інтелектуальної власності, зокрема щодо стандартів використання товарних знаків. Це посилює актуальність розроблення інструментів політики детінізації шляхом покращення податкового простору для підприємницької діяльності, подолання системної корупції у сфері державних закупівель, підвищення ефективності вітчизняної митної політики через скорочення бюрократичних, часових, технологічних та матеріальних витрат суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при перетині вантажами кордону України з одночасним посиленням відповідальності й санкцій за недоброчинні дії та зловживання, розробки механізмів посилення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання в контексті конвергенції економічного середовища України та ЄС [1].

Відповідно до зобов'язань за Угодою першочергове реформування податкової системи передбачає: впровадження принципу прозорості, обміну інформацією та добросовісної податкової конкуренції; зміцнення співробітництва щодо посилення ефективного збору податків і зборів із окремим наголосом на процедурах відшкодування податку на додану вартість; поступове наближення законодавства щодо податку на додану вартість до відповідної структури оподаткування, визначеної у законодавстві ЄС; запровадження системи відшкодування податку на додану вартість суб'єктам оподаткування, які не засновані на території ЄС (юридичним особам); поступове наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до відповідних ставок ЄС; приведення у відповідність класифікації алкогольних напоїв ("проміжних товарів"); приведення у відповідність переліку підакцизних товарів через включення до переліку товарів електроенергії та природного газу, вугілля та коксу (для опалення та виробництва електроенергії); доведення питомої ваги акцизного податку у середньозваженій роздрібній ціні тютюнових виробів до 60 %, із сумою податку не менше 90 євро за 1 тис. шт.; поступове наближення законодавства щодо акцизного податку до ставок країн ЄС до

відповідної структури оподаткування, визначеної у законодавстві ЄС шляхом внесення змін до Податкового кодексу України в частині наближення ставок акцизів [2, с. 105-110].

Зауважимо, що підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом не лише відкрило нові можливості для поживлення зовнішньоекономічної діяльності, а також загостило проблеми добросовісної конкуренції на внутрішньому ринку. В Україні частка конкурентних товарних ринків становить 49,2 %, при цьому у галузевому розрізі лише ринок торгівлі та посередницьких послуг і агропромислового комплексу зберігають відносно повноцінне конкурентне середовище. Ключовими проблемами для конкурентної політики в Україні слід вважати: несформованість рівних умов доступу до ринку через незбалансованість регуляторних механізмів, захисту прав власності економічних агентів, зокрема корпоративних прав, посилення неконкурентного тиску існуючих монополістів, неефективні механізми захисту конкуренції у поточній діяльності суб'єктів господарювання [3; 4, с. 78-83].

В контексті конвергенції економічного середовища України та ЄС ключові напрями, які необхідно реалізувати у сфері захисту конкуренції та удосконалення антимонопольного законодавства, полягають у спрощенні системи контролю за економічними концентраціями, удосконалення процедури розгляду Антимонопольним комітетом України справ щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, розроблення та запровадження методик калькуляції штрафних санкцій за порушення, що накладаються Антимонопольним комітетом України, налагодження співпраці замовників тендерів з Антимонопольним комітетом України як органом оскарження та оприлюднення всіх рішень Антимонопольного комітету України за справами щодо суб'єктів господарювання з метою забезпечення прозорості у його діяльності. Реалізація зазначених інструментів удосконалення конкурентної політики в Україні створить умови для розвитку внутрішнього ринку, зростання добробуту громадян, розвитку самоорганізації підприємницького середовища, а також формування важелів економічного регулювання для структурних зрушень в економіці країни.

Додамо, що, з одного боку, для вітчизняного бізнес-середовища посилюється конкуренція у зв'язку з наданням преференційного режиму європейській продукції, водночас, з іншого боку, зниження тарифів для українських товарів та імплементація Україною законодавства ЄС є своєрідним катализатором для підвищення якості української продукції та захисту національного споживача, а також інструментом для спрощеного виходу українських товарів на ринок ЄС. При цьому Угода про асоціацію з ЄС передбачає скасування ввізних мит на більшість промислових товарів, тоді як значна частка товарів може користуватися преференційними умовами лише в межах тарифних квот.

Водночас із зняттям тарифних бар'єрів в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС доступ української

продукції на європейський ринок ускладнює наявність нетарифних бар'єрів (ліцензування, квотування, сертифікація продукції), які практично позбавляють можливості повномасштабного входження на ринок ЄС через технологічно застарілу виробничу базу в Україні. Крім того, багато вітчизняних підприємств виробляють продукцію відповідно до технічних регламентів, затверджених ще у минулому столітті. Як наслідок, гальмування процесів впровадження міжнародних стандартів якості виробництва на підприємствах стримує техніко-технологічну модернізацію виробничих процесів, знижує конкурентоспроможність національних товаровиробників на внутрішньому ринку, створює технічні бар'єри у зовнішній торгівлі.

Інертний процес гармонізації вітчизняних стандартів сертифікації та стандартизації з чинними нормами країн – членів ЄС обумовлений неефективним інституційно-правовим базисом технічного регулювання, нерозвиненістю належної інфраструктури, недостатньою кількістю спеціалізованих лабораторій та обладнання, відсутністю чітких правил і процедур ринкового нагляду, низьким рівнем поінформованості окремих товаровиробників і галузевих асоціацій щодо правил і процедур системи технічного регулювання ЄС, несформованістю мотиваційно-психологічних стимулів до переходу на європейські засади технічного регулювання, недостатнім рівнем співпраці вітчизняних інституцій з відповідними міжнародними інституціями, такими як Європейський комітет зі стандартизації (CEN), Європейський комітет електротехнічної стандартизації (CENELEC), Європейський інститут зі стандартизації у сфері телекомунікацій (ETSI) [5].

Ефективним інструментом усунення технічних бар'єрів у торгівлі України та ЄС повинна стати Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods, ACAA). Передбачається, що в підсумку дія АCAA буде поширюватися на 27 секторів, у рамках яких Угода містить вертикальні зобов'язання щодо загальної безпеки продукції, встановлення вимог для акредитації та ринкового нагляду, загальної системи маркетингу продукції, одиниць виміру, відповідальності за браковану продукцію. Крім того, Угодою про асоціацію також передбачено впровадження європейських і міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва [6].

З огляду на приведення українського економічного та секторального законодавства у відповідність до міжнародних норм та стандартів ЄС особливої уваги потребує усунення бюрократичних перепон і спрощення процедури сертифікації продукції, внесення змін у чинні Державні стандарти України в частині узгодження з чинними нормами Директив ЄС, надання інформаційно-консультаційних послуг підприємствам щодо можливостей та умов постачання продукції на європейські ринки (зокрема, митних ставок, вимог у сфері технічного регулювання, алгоритму дій підприємств для експорту продукції

до ЄС), формування мотиваційних механізмів у суб'єктів господарювання щодо покращення санітарно-гігієнічних норм виробничих приміщень, створення превентивних механізмів унеможливлення перевищення гранично допустимих норм шкідливих речовин у вітчизняних товарах, покращення маркування останніх через підвищення інформативності їх упаковки, активізації процесу впровадження базової складової системи менеджменту безпеки вітчизняної продукції НАССР.

У зв'язку з подальшою лібералізацією зовнішньої торгівлі виникає загроза ввезення в Україну технічно застарілої та екологічно небезпечної продукції, а також можливих зловживань з боку іноземних імпортерів, що зумовлює необхідність посилення моніторингу імпорту товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій, здатних заподіяти шкоду національному товаровиробнику і, у разі необхідності, впровадження запобіжних бар'єрів, передбачених Законами України "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну", "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" [6; 7].

Не менш важливим інструментом політики детінізації в контексті конвергенції економічного середовища України та ЄС є впровадження низки положень митного законодавства ЄС. Зокрема, до митного законодавства України повинні бути імplementовані 70-80 % положень Митного кодексу ЄС. Йде мова про спрощення процедур та автоматизацію митної справи, скорочення часу митного оформлення товарів, розроблення механізму забезпечення можливості надання громадської оцінки керівникам митних органів з боку бізнес-спільноти та представників громадськості, запровадження ефективної системи обміну інформацією між митними органами та бізнес-середовищем, створення у структурі митних органів підрозділів митного постаудиту та посилення ролі відповідного напрямку роботи митних органів, створення системи оперативного реагування на випадки порушень у зоні діяльності митниць, розроблення заходів щодо мінімізації корупційних проявів серед працівників митних органів.

Крім того, доцільним є узгодження інструментів політики детінізації у митній та податковій сферах шляхом інтеграції митних та податкових баз даних та впровадження ризик-орієнтованої системи митно-податкового контролю при здійсненні відбору об'єктів митних та податкових перевірок. При цьому необхідною є ідентифікація ризиків за кожним із податків та зборів, передусім основними бюджетоутворюючими видами економічної діяльності, організаційно-правовими формами підприємств. Додамо, що з метою забезпечення рівних та конкурентних умов ведення бізнесу, унеможливлення фіскального тиску та нівелювання податкових ризиків у діяльності сумлінних платників податків, вжиття профілактичних заходів щодо запобігання вчиненню правопорушень, належної координації роботи органів державної фіскальної служби з упередження необґрунтованого формування податкового кредиту затверджено Рекомендований порядок

взаємодії підрозділів ДФС при комплексному відпрацюванні податкових ризиків з податку на додану вартість (Наказ ДФС від 28.07.2015 р. № 543).

Інституційна реформа державних закупівель в Україні розпочалася зі створення унікальної технологічної платформи – електронної системи публічних закупівель ProZorro. Так, з 1 квітня 2016 р. набрав чинності Закон України "Про публічні закупівлі", який запровадив переведення усіх державних закупівель в Україні в електронний формат. 18 травня 2016 р. завершилася офіційна процедура приєднання України до Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі (Agreement on Government Procurement, GPA), мета якої полягає у взаємному відкритті ринків публічних закупівель для постачальників товарів, робіт і послуг з країн – сторін Угоди GPA, серед яких: країни ЄС, Японія, США, Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг і Канада.

До початку реформи у сфері публічних закупівель в Україні близько 20 % обсягу ринку публічних закупівель втрачалося внаслідок корупційних зловживань та обмеженої конкуренції. Зрозуміло, що потенціал детінізації електронної системи публічних закупівель ProZorro полягає у мінімізації таких втрат. Зокрема, у 2016 р. кількість унікальних постачальників порівняно з 2015 р. зросла у три рази (до 33,7 тис.). Як наслідок, зменшилася кількість договорів, що припадають на одного постачальника, і тим самим послабився рівень його монопольного впливу на замовника. У структурі постачальників суттєво зросла частка ФОПів (із 24 % у 2015 р. до 42 % у 2016 р.) [7].

Водночас, незважаючи на підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів, в Україні зберігаються непоодинокі випадки неконкурентних та дискримінаційних закупівель, серед яких: розщеплення надпорогового тендеру на дрібніші допорогові, підміна закупівель техніки закупівлею робіт з метою підняття вартості порогу, змови фірм "близнюків", які беруть участь у тендерах в парі, свідомо нечітке пояснення замовником об'єкту закупівлі; особливі вимоги та умови для бажаних переможців; дискваліфікація учасника тендеру через формальні причини та ін. Для реагування на проблеми в системі "ProZorro" створено моніторинговий портал публічних закупівель "DoZorro" із відгуками про публічні закупівлі.

В цілях підвищення прозорості діяльності фіскальних органів необхідним є розроблення інструментів публічного розкриття фінансової та податкової звітності юридичних та фізичних осіб – підприємців для виявлення схем податкової оптимізації та ухилення від оподаткування, системного оприлюднення агрегованих показників діяльності ДФС, налагодження автоматичного обміну інформацією з митними та податковими органами інших країн з метою мінімізації корупційних ризиків.

Лібералізація руху капіталу, в свою чергу, вимагає значних змін у: (1) валютній політиці – дерегуляція валютного контролю шляхом розробки нового Закону України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", який повинен містити в своїй основі принцип вільного руху

капіталу та передбачати поступове зняття валютних обмежень протягом визначеного перехідного періоду; удосконалення умов ведення розрахунків із зовнішніми контрагентами через міжнародні платіжні системи, що підвищить конкурентні переваги вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках; (2) банківській політиці – здійснення докапіталізації комерційних банків і консолідацію банківської системи, що підвищить її загальну стійкість та конкурентоздатність, боротьбу з проблемними активами – підвищення стандартів управління якості активів банку, впровадження сучасних систем ризик-менеджменту, спрощення процесу реєстрації кредитів-нерезидентів; (3) фондовій політиці – забезпечення повноцінного функціонування вторинних цінних паперів шляхом прийняття нового закону про деривативи, а також удосконалення законодавства щодо корпоративних облігацій та щодо оподаткування доходу від операцій з фінансовими інструментами [8, с. 202-280].

Зауважимо, що Угода про асоціацію з ЄС передбачає адаптацію вітчизняного законодавства щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, охорони промислових зразків, знаків для товарів і послуг, захисту географічних позначень, а також позначень походження сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, положень авторського права і суміжних прав, правового забезпечення охорони баз даних та комп'ютерних програм, удосконалення адміністративного співробітництва між відповідними органами з країнами ЄС тощо.

В Україні досі залишається несформованим ринок інтелектуальної власності, про що свідчить високий рівень його тінізації – частка нематеріальних активів у структурі загальної суми активів економіки становить менше 1%. Особливо критичною для України є проблема комп'ютерного піратства. За аналітичними даними міжнародної асоціації BSA, рівень використання неліцензійного програмного забезпечення в Україні у 2016 р. становив 82,0%, що є одним із найвищих в Європі, а втрати національної економіки від комп'ютерного піратства складають більше ніж 400,0 млн дол. США на рік. Високий рівень тінізації відносин у сфері інтелектуальної власності пов'язаний передусім із недостатністю нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із оцінкою прав інтелектуальної власності, відсутністю ефективних механізмів обліку та впровадження у виробництво результатів інтелектуальної діяльності, складністю та довготривалістю процедури розгляду заявок на отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності (терміни розгляду заявок становлять від 12 до 17 місяців), відсутністю методичного апарату визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності [7].

Основні завдання у сфері інтелектуальної власності спрямовані на адаптацію законодавства України до положень Угоди про асоціацію з ЄС, полягають у вдосконаленні інституційно-правового базису. Зокрема, йде мова про розробку законопроектів

та змін до чинних, які регулюють дану сферу: “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, “Про охорону прав на зазначення походження товарів”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”, “Про авторське право і суміжні права” та інші. Особливої уваги під час гармонізації законодавства потребує підвищення юридичної відповідальності, штрафів і кримінального переслідування порушників авторського права зокрема.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, з одного боку, відкриває значні перспективи для української економіки в контексті детінізації, а, з іншого боку, формує ризики для національних товаровиробників та зумовлює необхідність системного удосконалення інституційно-правового базису більшості сфер національної економіки. З огляду на наявні загрози розвитку національної економіки в умовах системної тінізації економічних відносин пріоритетними напрямками конвергенції середовища економічних відносин у контексті детінізації (хронічний дефіцит в секторі державних фінансів та зростання державного боргу, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, монополізація більшості галузей промисловості, несприятливий інвестиційний клімат, посилення неконтрольованого відпливу капіталу, нерозвинутість ринку об'єктів інтелектуальної власності, техніко-технологічна відсталість реального сектору економіки, імпортозалежність національної економіки) визначені: (1) реформування податкової та митної політики; (2) підвищення ефективності конкурентної політики та удосконалення антимонопольного законодавства; (3) нівелювання технічних бар'єрів у торгівлі України та ЄС; (4) підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів; (5) лібералізація руху капіталу; (6) забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності (рис. 1). При цьому реалізацію вищезазначених пріоритетів необхідно здійснювати в рамках інструментів та засобів конвергенції середовища економічних відносин.

Зауважимо, що лише комплексне впровадження і поєднання інструментів конвергенції середовища економічних відносин дає змогу сформуванню необхідних передумов ефективної системи детінізації національної економіки в цілях мінімізації ризиків та загроз імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС як передумови пришвидшення темпів модернізації реального сектору, розширення місткості внутрішнього ринку, вдосконалення техніки і технологій, збільшення інвестицій та покращення процесів трансферу технологій, розвитку добросовісної конкуренції, посилення конкурентоспроможності національної економіки, покращення участі та місця держави у системі міжнародного поділу праці [9, с. 5-10; 10, с. 14-16].

Загрози розвитку національної економіки в умовах системної тінізації

➤ хронічний дефіцит в секторі державних фінансів та зростання державного боргу; ➤ низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників; ➤ монополізація більшості галузей промисловості; ➤ несприятливий інвестиційний клімат	➤ посилення неконтрольованого впливу капіталу; ➤ нерозвинутість ринку об'єктів інтелектуальної власності; ➤ техніко-технологічна відсталість реального сектору економіки; ➤ імпортозалежність національної економіки

Напрями конвергенції середовища економічних відносин в контексті детінізації

Реформування податкової та митної політики	Підвищення ефективності конкурентної політики та удосконалення антимонопольного законодавства	Нівелювання технічних бар'єрів у торгівлі	Підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів	Лібералізація руху капіталу	Забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності
--	---	---	--	-----------------------------	--

Інструменти та засоби конвергенції

<ul style="list-style-type: none"> • гармонізація податкових ставок та мінімального акцизного зобов'язання; • налагодження прозорого адміністрування та відшкодування ПДВ; • спрощення процедур та автоматизація митної справи; • інтеграція митних та податкових баз даних; • впровадження ризик-орієнтованої системи митно-податкового контролю 	<ul style="list-style-type: none"> • спрощення системи контролю за економічними концентраціями • здешевлення вартості та прискорення процедур розгляду скарг, що надходять в результаті неконкурентних дій; • запровадження методик калькуляції штрафних санкцій за порушення, що накладаються АКУ; • розвиток практики проведення оцінки впливу регуляторних актів на конкуренцію та усунення дискримінацій 	<ul style="list-style-type: none"> • усунення бюрократичних перешкод і спрощення процедури сертифікації продукції; • виконання Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів з ЄС; • розвиток необхідної інфраструктури; • підвищення рівня поінформованості товаровиробників щодо системи технічного регулювання ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> • публічне розкриття фінансової та податкової звітності юридичних та фізичних осіб-підприємців; • оприлюднення агрегованих показників діяльності ДФС; • нівелювання недоліків ProZorro щодо допорогових закупівель; • забезпечення продажу державного майна, для якого передбачений механізм аукціону, через систему «ProZorro. Продажі» 	<ul style="list-style-type: none"> • дерегуляція валютного контролю; • удосконалення умов ведення розрахунків із зовнішніми контрагентами через міжнародні платіжні системи; • докапіталізація комерційних банків; • спрощення процесу реєстрації кредитів-нерезидентів; • впровадження сучасних систем ризик-менеджменту; • забезпечення функціонування ринку вторинних цінних паперів 	<ul style="list-style-type: none"> • удосконалення нормативно-правового регулювання сфери інтелектуальної власності; • запровадження ефективних механізмів обліку ОІВ; • спрощення процедур розгляду заявок на отримання охоронних документів на ОІВ; • розширення методичного апарату визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на ОІВ
--	--	---	---	---	--

Рис. 1. Інструменти та засоби конвергенції економічного середовища України та ЄС в контексті детінізації

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Ефективна реалізація прикладних засад державної політики детінізації національної економіки потребує проектування організаційно-економічного механізму детінізації відносин у базових видах економічної діяльності, що позиціонується як регулятор тінювих господарських процесів, функціонування якого спрямоване на легалізацію тінювого капіталу, зменшення масштабів обігу тінювої грошової маси, підвищення прозорості ведення бізнесу та подолання диспаритету між обсягами податкових надходжень і реальними масштабами господарювання суб'єктів національної економіки.

Ключовими передумовами високого рівня тінізації національної економіки в контексті конвергенції економічного середовища України та ЄС слід вважати: нестабільність податкового регулювання, надмірну зарегульованість дозвольно-ліцензійної системи, непрозору та неефективну систему повернення експортерам заборгованості по ПДВ, складну процедуру отримання дозвільних документів для митного оформлення (сертифікати якості, аналізи на вміст ГМО та ін.), неефективне використання бюджетних коштів у сфері державних закупівель, низький рівень забезпечення дотримання існуючих законів та правил у сфері прав інтелектуальної власності, зокрема щодо стандартів використання товарних знаків.

Ефективність державної політики у цій сфері в значній мірі залежить від усвідомлення домінуючих особливостей злочинів (з тінізації економічних відносин) і відповідної диференціації застосовуваних інструментів, засобів та заходів за секторами вітчизняного підприємництва, що потребує детального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній та бюджетно-податковій сферах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/block_implementation_20160324.pdf.
2. Vasylytsiv T. Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine / Vasylytsiv T., Lupak R. // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3 (44). – С. 105-112.
3. Мокій А. І., Флейчук М. І. Підвищення ефективності інституційного середовища як чинник детінізації економіки : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/716>.
4. Лупак Р. Л. Аспекти ефективності державної політики імпортозаміщення в контексті розвитку внутрішнього ринку і гарантування економічної безпеки держави / Лупак Р. Л. // Держава та регіони. – 2017. – № 3 (59). – С. 78-83.
5. Офіційна веб-сторінка portalу “Трибуна” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trubyna.org.ua>.
6. Створення нових антикорупційних органів поки не дало результату – МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2017/04/3/623414>.
7. Тенденції тінювої економіки в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
8. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія / [за ред. Куцика П. О., Васильціва Т. Г.]. – Львів : В-во “Растер-7”, 2016. – 379 с.
9. Тінюва економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналітична доповідь / [за заг. ред. Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2014. – 96 с.
10. Vasylytsiv T. Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine / Vasylytsiv T., Lupak R., Osadchuk Y. M. // Економічний часопис-XXI. – 2017. – № 167 (9-10). – С. 13-17.

REFERENCES

1. Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS u torhoveln'ij ta biudzhetno-podatkovij sferakh, available at: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/block_implementation_20160324.pdf.
2. Vasylytsiv T. and Lupak R. (2017), Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine, *Stratehichni priorytety*, № 3 (44), с. 105-112.
3. Mokij, A. I. and Flejchuk, M. I. Pidvyschennia efektyvnosti instytutsijnoho seredovyscha iak chynnyk detinizatsii ekonomiky : analitychna zapyska, available at : <http://www.niss.gov.ua/articles/716>.
4. Lupak, R. L. (2017), Aspekty efektyvnosti derzhavnoi polityky importozamischennia v konteksti rozvytku vnutrishn'oho rynku i harantuvannia ekonomichnoi bezpeky derzhavy, *Derzhava ta rehiony*, № 3 (59), s. 78-83.
5. Ofitsijna veb-storinka portalu “Trybuna”, available at: <http://www.trubyna.org.ua>.
6. Stvorennia novykh antykoruptsijnykh orhaniv poky ne dalo rezul'tatu – MVF, available at : <https://www.epravda.com.ua/news/2017/04/3/623414>.
7. Tendentsii tin'ovoi ekonomiky v Ukraini / Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. – 2016, available at: <http://me.gov.ua/Documents/TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
8. Teoretyko-metodychni zasady ta prykladni mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku vnutrishn'oi torhivli, za red. Kutsyka P. O., Vasylytsiva T. H. (2016), V-vo “Raster-7”, L'viv, 379 s.
9. Tin'ova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamy podolannia : analitychna dopovid', za zah. red. Ya. A. Zhalila (2014), NISD, K., 96 s.
10. Vasylytsiv T., Lupak R. and Osadchuk Y. M. (2017), Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine, *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, № 167 (9-10), с. 13-17.

Васильців Т. Г.,

д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, кредиту та страхування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Лупак Р. Л.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ В ПРОЦЕСІ ПОСИЛЕННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ

***Анотація.** Визначено, що посилення імпортозалежності створює додаткові загрози для системи економічної безпеки. Обґрунтовано, що ефективна політика імпортозаміщення має спрямовуватися на упровадження моніторингу, своєчасне виявлення, локалізацію і нівелювання функціонально-структурних та системних ризиків і загроз. Встановлено, що саме за цими групами формуються найбільш критичні негативні тенденції, які призводять до послаблення керованості розвитку внутрішнього ринку, зростання залежності споживання від характеристик імпорту, деформації системи структурних співвідношень в межах виробництва, обміну, розподілу та споживання, ускладнення можливостей реалізації проектів економічної співпраці, “втечі” капіталу і реінвестування прибутку за кордон, “деактивізації” місцевого підприємництва, створення системних перешкод для якісних функціонально-структурних змін і інституційних реформ.*

Ключові слова: загрози, імпортозалежність, внутрішній ринок, економічна безпека, державна політика.

Vasyl'tsiv T. H.,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of the Finance, Credit and Insurance, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Lupak R. L.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

IDENTIFICATION OF THREATS TO ECONOMIC SECURITY IN THE PROCESS OF IMPORT DEPENDENCE INTENSIFICATION

***Abstract.** It is determined that the increase of import dependence creates additional threats to the system of economic security. Accordingly, an effective import substitution policy should focus on the introduction of monitoring, timely detection, localization and leveling of functional-structural and systemic risks and threats. It was determined that the mentioned groups cause the most critical negative effects that lead to weakening of the controllability of the development of the domestic market, the growth of the dependence of consumption on the characteristics of imports, the deformation of the system of structural relations within the limits of production, exchange, distribution and consumption, complication of opportunities for implementing projects of economic cooperation, “escape” of capital and reinvestment of profits abroad, “deactivation” of local entrepreneurship, creation of systemic barriers for qualitative functional and structural changes and institutional reforms.*

Key words: threats, import dependence, domestic market, economic security, state policy.

Постановка проблеми. Насичення ринку імпортною продукцією засвідчує згорання інвестиційного та споживчого попиту на продукцію внутрішнього виробництва, звуження внутрішнього промислового потенціалу технологічного розвитку, інерційність системи органів державної влади та суспільного сприйняття у сфері реалізації національного підприємницького потенціалу та інші негативні тенденції, що мають місце в державах, ресурсна база яких не дозволяє самостійно забезпечувати функціональність економіки. Так, першоступеневі ознаки імпортозалежності стають явними, коли у державі низькоефективне налагодження процесів заміни імпортованих товарів вітчизняними не нижчого рівня якісних і цінових характеристик, повільне нарощування внутрішнього промислового виробництва, зрушення інституціонально-правової системи мають деструктивний характер, збільшується негативне зовнішньоторговельне сальдо тощо. Все це створює значні дестабілізаційні перешкоди у забезпеченні економічної безпеки держави, які переносяться й на регіональний рівень. При цьому в регіональній економіці у міру її часто слабкої ресурсної забезпеченості дестабілізаційний вплив імпортозалежності є більш вираженим та непередбачуваним, що породжує зростання проблем і небажаних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В міру посилення впливу на дестабілізацію системи економічної безпеки непередбачувані події стають явними і призводять до конкретних збитків (втрат). Досягнення такого критичного стану в економічній літературі ототожнюють із появою загроз як характеристики неминучого погіршення безпеки розвитку. Так, у праці [1, с. 26] автор відзначає, що поява економічних загроз виникає через неузгодженість інтересів між усіма сторонами системи економічної безпеки. Саме за рівнем досягнення спільних інтересів стає можливо раціонально визначити якість вирішення проблеми. Так, досить складно виробникам просувати товари на внутрішньому ринку без досягнення спільних інтересів з посередниками. А тут криються істотні можливості щодо їх спільних дій у сфері імпортозаміщення.

Варто відмітити наукові думки С. Олейнікової, Н. Матвеевої, А. Пекіна, які розглядають загрозу як найбільш конкретну і безпосередню форму негативних змін, у результаті яких порушується режим стабільного функціонування та з'являється небезпека втрати потенціалу для становлення і подальшого розвитку [2, с. 62; 3, с. 10; 4, с. 23]. Варто погодитися, що поява загроз демонстраційно засвідчує вірогідність втрат певних вигід. Водночас такі втрати є підтвердженням неправильного планування чи формування середовища безпечного розвитку. Сучасні тенденції підтверджують важливість інституціонально-правового забезпечення економічної безпеки, яке в міру своєї низької ефективності спричиняє погіршення стійкості та економічної самостійності національного господарства. Зокрема, відсутність у державі жорстких норм та вимог до якості та безпечності продукції призводить

до безперешкодного імпортування фальсифікованих, екологічно забруднювальних, небезпечних для життя і здоров'я громадян товарів.

Очевидно, що існує низка передумов щодо появи загроз економічній безпеці. В. Ярочків, М. Камлик, В. Мак-Мак наголошують, що загрози є орієнтованими цільовими порушеннями, в результаті яких стає вкрай складно відновити до достатнього рівня ефективності функціональний стан [5, с. 41; 6, с. 52; 7, с. 31]. Дійсно, такі тенденції є характерні для середовища з високим рівнем конкуренції, де кожен із суб'єктів намагається завдати шкоди і, таким чином, посилити вплив на ринок. Відповідно, можна стверджувати, що поява загроз мотивує покращувати конкурентний стан, реалізувати інноваційні способи боротьби, з вищою ефективністю захищати економічні інтереси тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування загроз економічній безпеці в процесі посилення імпортозалежності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умови відсутності реальних ефективних управлінських рішень у мінімізації ризиків дестабілізаційних змін виникають явища та процеси, що здатні нести критичні загрози у забезпеченні їх самодостатності та самостійності економіки. У результаті економіка змушена посилювати імпорту споживчу та сировинно-ресурсну залежність, що ще більше поглиблює кризовий фінансово-економічний стан, прискорює інноваційно-технологічний розрив та звужує масштаби соціально-економічного розвитку тощо. Тут варто виділити системні та функціонально-структурні аспекти виникнення загроз економічній безпеці.

Так, до системних порушень економічній безпеці може призвести дестабілізація внутрішнього ринку, про яку свідчатиме: 1) збільшення обсягів імпорту сумнівної та низького рівня якості; 2) дестабілізація та демпінгування ціни на товари (послуги); 3) погіршення структурних характеристик формування базової і доданої вартості; 4) критичне зростання рівня залежності внутрішнього споживання імпорту; 5) погіршення кон'юнктурних характеристик у більшості сегментів внутрішнього ринку (зайнятості, оплати праці, доходів і витрат, ін.); 6) надмірні суспільно-психологічні зрушення в системі споживчих настроїв і привілейованого ставлення до придбання товарів за кордоном [8, с. 78-83; 9, с. 138-240; 10, с. 105-112].

Очевидно, що за таких умов місцевим товаровиробникам варто з вищою відповідальністю підходити до задоволення поточних і формування перспективних потреб споживачів та тісніше узгоджувати напрями розвитку бізнес-процесів із інтересами місцевого населення. Відповідно, можна буде очікувати на забезпечення та підтримання високого рівня лояльності споживачів, а відтак стримати залежність внутрішньорегіонального та локального ринків від імпорту продукції.

Виражений характер посилення загроз економічній безпеці має деформація системи суспільного відтворення, яка виникає за умови відсутності належних структурних та інституціональних змін на

різних рівнях державного управління. Відповідно, у кожній із сфер утворюються процеси, які лише пришивиджують зовнішньоекономічну залежність та руйнують внутрішній потенціал для протидії впливу низки негативних чинників. Йдеться про критичне зниження потенціалу виробничого комплексу (сфера виробництва), посилення залежності системи розподілу (дистрибуції) від імпортних поставок (сфера розподілу), деформацію природи сфери обміну у зв'язку з територіальною неузгодженістю походження і споживання товарів (сфера обміну), недовиконання базових функцій системи споживання внаслідок узалежнення від задоволення потреб у товарах і послугах шляхом імпорту (сфера споживання).

Відомо, що економічна безпека залежить від сформованості та розвитку бізнес-середовища. Так, на регіональному рівні зміни у бізнес-середовищі можуть, з однієї сторони, бути максимально контрольованими та передбачуваними, а з іншої, – мати вкрай негативний вплив на базові та пріоритетні види економічної діяльності. Враховуючи проблему посилення імпортозалежності, варто виділити низку девіантних процесів, що засвідчують критичні негативні відхилення від утверджених у бізнес-середовищі ціннісно-нормативних стандартів. Зокрема, до девіантних процесів у системі бізнес-середовища відносимо: 1) посилення рівня монополізації та концентрації на споживчому ринку; 2) зростання передумов до збільшення тіншової (прихованої) економічної діяльності; 3) деформацію конкурентного середовища шляхом лобювання поставок імпорту, експортно-імпортних операцій, ін.; 4) послаблення ролі і значимості місцевої бізнес-інфраструктури.

На будь-якому етапі державного регулювання системи забезпечення економічної безпеки держави та регіонів існує залежність від сформованості та ефективності використання капіталу. Водночас “втеча” капіталу призводить до досить негативних наслідків, які у майбутньому складно нівелювати. Так, в процесі посилення імпортозалежності місцевими державними адміністраціями повинні докладатися всі зусилля для перешкоджання виведенню грошових ресурсів із виручкою імпортерів, інвестування і реінвестування у виробничі комплекси-нерезиденти, критичного проникнення іноземного капіталу в банківську систему та зростання імпортозалежності банківських і фінансово-кредитних послуг, необґрунтованого зростання послуг та вартості іноземної валюти. Саме в умовах істотного браку та складного доступу в регіонах до фінансово-інвестиційних ресурсів їх збереження та збільшення може успішно забезпечити відновлення позицій і становлення конкурентоспроможного виробництва. Більше того, варто очікувати й на позитивні зміни в інших сферах суспільного відтворення, де домінують значення матимуть місцеві та вітчизняні товаровиробники.

Безсумнівно, що головною ознакою економічного розвитку є отримання та розширення конкурентних переваг суб'єктів базових видів господарської діяльності. Йдеться про конкурентні

переваги у сферах інновацій та інвестування, виробництва, просування та популяризації продукції тощо. Водночас у результаті їх “пригнічення” варто очікувати на посилення дестабілізаційного зовнішньоекономічного впливу на економічну безпеку. Так, до чинників “пригнічення факторних конкурентних переваг” варто віднести: 1) послаблення мотивації до розробки і впровадження інновацій; 2) зниження економічної ефективності створення територіально-галузевих замкнених виробничих циклів; 3) зменшення мотивації переходу зі сфери торговельного посередництва до виробничого бізнесу; 4) ускладнення умов зростання суб'єктів малого бізнесу до середніх та великих підприємницьких структур; 5) нівелювання переваг виробництва якісної та конкурентоспроможної продукції.

Поряд із системними загрозами варто розглянути й функціонально-структурні, що впливають на окремі сфери забезпечення економічної безпеки [11, с. 52-60]. Насамперед виділимо функціональні загрози послаблення економічної безпеки, а саме: фінансові, інвестиційні, інноваційні, продовольчі, соціально-демографічні. Виникнення таких загроз суттєво порушує базові основи налагодження внутрішнього виробництва конкурентоспроможної продукції та перешкоджає реалізації ресурсного потенціалу регіону у вирішенні проблем імпортозалежності. У підсумку можливе часткове розв'язання стратегічних завдань регіональної політики імпортозаміщення, що в подальшій її реалізації вимагатиме додаткового залучення ресурсів, у т.ч. зовнішніх.

Також виникають загрози економічній безпеці через структурні дисбаланси в економіці. Зокрема, вкрай негативно може вплинути незбалансованість інвестиційно-інноваційної активності, доданої вартості, структури капіталу, секторальної структури бізнесу, ділової активності. Саме за такими напрямками формується потенціал імпортозамінного виробництва в регіоні і, таким чином, місцеві державні адміністрації повинні створювати усі можливі сприятливі умови для попередження відповідних загроз. Результативність таких дій можна буде оцінити через обсяги товарообороту товарів (робіт, послуг) внутрішнього виробництва, кількість об'єктів торгівлі з провідною спеціалізацією на продажу товарів місцевого та вітчизняного виробництва тощо. При цьому важливо, щоб збільшувалася частка продажу інноваційно-технологічних вітчизняних товарів та товарів, які є регіональними (місцевими) брендами або торговими марками з високою доданою вартістю та конкурентоспроможністю.

Важливою умовою забезпечення економічної безпеки є повне виконання внутрішньорегіональним та локальними ринками базових функцій, які стосуються регулювання, стимулювання, контролю, інтеграції та інших аспектів товарно-грошових відносин. Водночас пригнічення реалізації базових функцій ринку створює суттєві загрози економічній безпеці. Йдеться про порушення безперервності та взаємозв'язків процесів суспільного відтворення,

спотворення інформаційної обізнаності споживача про вітчизняні та місцеві товари (послуги), неадекватне встановлення ринкових цін на споживчі товари (послуги), неналежне стимулювання внутрішнього виробництва продукції підвищеного суспільного попиту, незбалансоване розподілення засобів виробництва і предметів споживання. Такі умови на ринку не лише посилюють експансію імпорту, а й не дозволяють належним чином налагодити імпортозамінне виробництво та сформувати широкомасштабну пропозицію місцевих і вітчизняних товарів.

Також актуальною є реалізація функцій державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку, які стосуються управлінських аспектів формування оптимальних структурних співвідношень обсягів постачання, продажу та споживання товарів (послуг) імпортованих і вітчизняного виробництва. Втім, на рівні регіонів можуть виникати ускладнення щодо реалізації функцій державної політики, які й перешкоджатимуть реалізації комплексу заходів регулювання з обмеження надходження на ринок імпортних аналогів продукції імпортозаміщення. Йдеться про: 1) зростання інституційно-економічної обмеженості владних структур із реалізації мотиваційних програм розвитку економіки; 2) ускладнення комплексного планування соціально-економічного розвитку території; 3) зниження дієздатності організаційно-управлінської системи регулювання внутрішнього ринку і місцевого виробництва; 4) послаблення спроможності реалізації функцій державного контролю за процесами у сферах виробництва, розподілу, споживання [12, с. 20-29].

На наш погляд, остаточні висновки про забезпеченість економічної безпеки варто робити з огляду на тенденції у сфері споживання. Зокрема, критичний вплив на економічну безпеку може мати зниження частки продажу і споживання товарів (послуг) інвестиційного характеру, послаблення інституційних можливостей системи прав споживача, зменшення можливостей і рівня впливу системи організації з розвитку споживчо-купівельних переваг населення. Водночас такі деструктивні зміни у внутрішньорегіональній системі споживання є явним підтвердженням низької ефективності політики імпортозаміщення та невдалого проведення структурних реформ у подоланні ринкових деформацій.

Таким чином системні загрози економічній безпеці варто розділяти стосовно негативних наслідків дестабілізації внутрішнього ринку, сфер деформації системи суспільного відтворення, девіантних процесів у системі бізнес-середовища, чинників “пригнічення факторних конкурентних переваг”, джерел “втечі” капіталу, а функціонально-структурні – функціональних напрямів послаблення економічної безпеки регіону, напрямів структурних дисбалансів в економіці, пригнічення реалізації базових

функцій ринку, ускладнення реалізації функцій державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку, структурних характеристик внутрішньорегіональної системи споживання (рис. 1).

Варто відмітити, що загрози економічній безпеці призводять до утворення негативних тенденцій на макроекономічному рівні. Зокрема, можуть виникати непередбачувані зміни у галузевих секторах економіки, загальнодержавній інституційній системі, кон'юнктурі національного ринку, підприємницькому середовищі тощо. У праці [1, с. 26] автор вважає, що виявлення і вжиття заходів, спрямованих на запобігання загрозам економічній безпеці регіону, припускає аналіз прогнозованого стану макроекономічного середовища внаслідок виконання прийнятих раніше стратегічних економічних і науково-технічних рішень. Тут варто погодитися з твердженнями науковця, адже правильно розроблений макроекономічний план заходів забезпечення економічної безпеки держави дозволить раціонально підходити до їх реалізації на регіональному рівні і, таким чином, попереджати виникнення загроз економіці регіону.

Більше того, непередбачувані явища в системі економічної безпеки регіону в міру ефективного державного регулювання суспільно-економічних відносин не спричинять досить критичного впливу на економіку держави, а проблеми, що виникли, здатні будуть самостійно вирішуватися місцевими державними адміністраціями. Це особливо актуально при реалізації політики імпортозаміщення, коли на рівні регіонів часто відсутні реальні механізми та можливості для становлення конкурентоспроможного виробництва продукції і захисту ринку від надмірного імпорту.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В міру насичення внутрішньорегіонального та локальних ринків імпортними товарами послідовно наростає рівень загроз дестабілізації системи економічної безпеки регіону, які переростають у проблеми трансформації суспільного відтворення, нестабільності капіталу та інвестицій, деформації факторних конкурентних переваг місцевих підприємств, порушення функцій державної політики забезпечення економічної безпеки ринку, модифікації внутрішньорегіональної системи споживання, змін у стабільності та ефективності ринків, бізнес-середовищі, системі традиційної структури економічної безпеки регіону.

Загрози економічній безпеці регіону системного характеру, що мають критично негативний вплив на економічну безпеку, формуються за напрямками дестабілізації внутрішнього ринку, деформації системи суспільного відтворення, девіантних процесів у системі бізнес-середовища, пригнічення факторних конкурентних переваг, “втечі” капіталу.

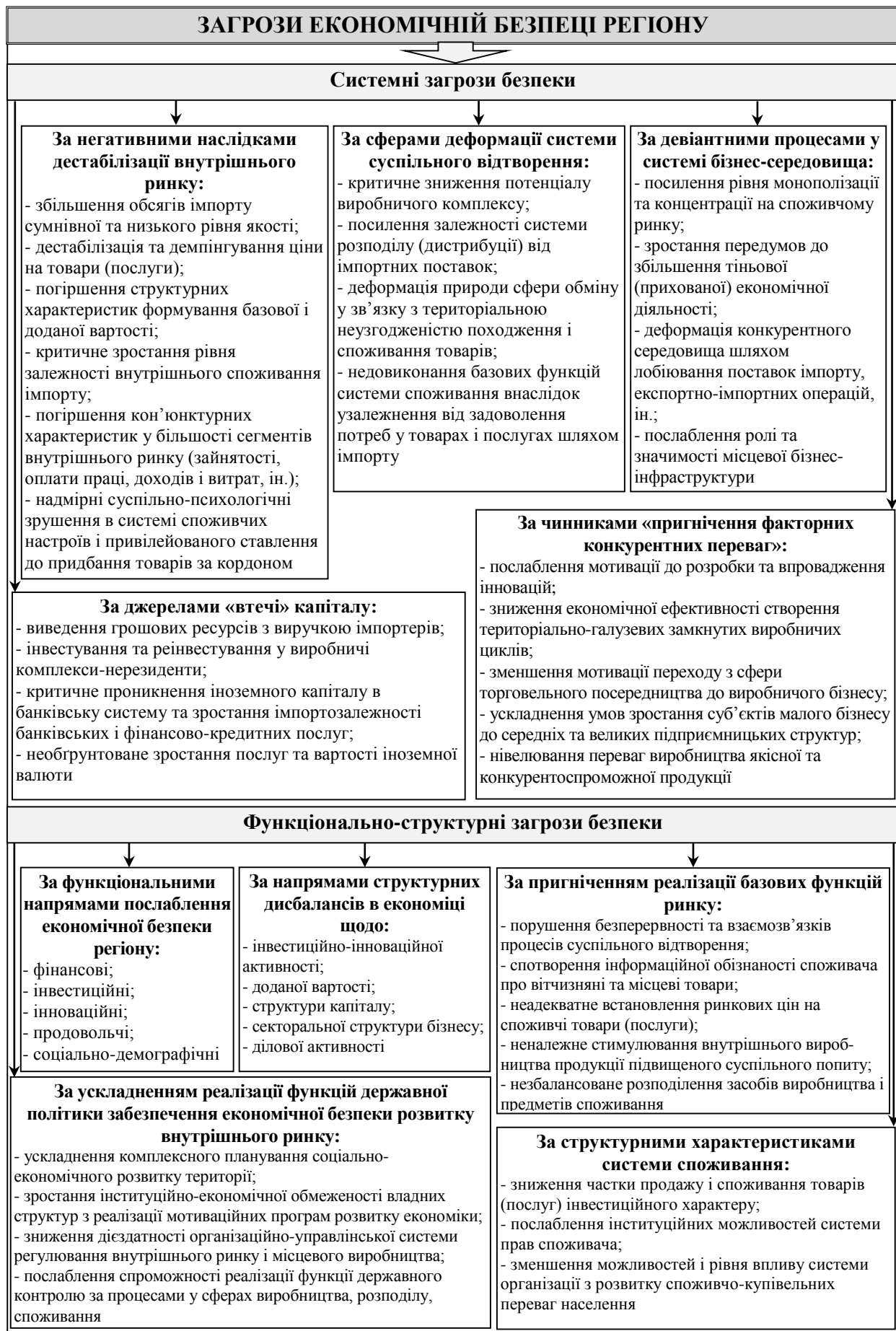

Рис. 1. Типологізація системних та функціонально-структурних загроз економічній безпеці

Кваліфікаційними ознаками функціонально-структурних загроз визначено напрями послаблення економічної безпеки регіону, структурних дисбалансів в економіці, пригнічення реалізації базових функцій ринку, ускладнення реалізації функцій державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку, структурних змін внутрішньорегіональної системи споживання. Водночас нездатність органів регіональної влади нівелювати загрози призводить до посилення негативних макроекономічних тенденцій, порушень у структурно-функціональних сферах системи національного господарства, а також чинить прямий негативний вплив на складові економічної безпеки держави, що й потребує детального наукового обґрунтованого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Васильців Т. Г. - Львів : Арал, 2008. - 386 с.
2. Матвеев Н. В. Экономическая безопасность предприятия : дисс. ... канд. экон. наук / Матвеев Н. В. - Москва, 1999. - 224 с.
3. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) : учебник / [под ред. Е. А. Олейникова]. - М. : ЗАО "Бизнес-школа "ИнтелСинтез", 1997. - 288 с.
4. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / Пекін А. - Економіст. - 2007. - № 8. - С. 23-25.
5. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : підручник / Камлик М. І. - К. : Атіка, 2005. - 432 с.
6. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук / Мак-Мак В. П. - Москва, 2003. - 210 с.
7. Ярочкин В. И. Предприниматель и безопасность : учеб. пособие. Ч. 2. / Ярочкин В. И. - М. : Экспертное бюро, 1994. - 112 с.
8. Лупак Р. Л. Аспекти ефективності державної політики імпортозаміщення в контексті розвитку внутрішнього ринку і гарантування економічної безпеки держави / Лупак Р. Л. // Держава та регіони. - 2017. - № 3 (59). - С. 78-83.
9. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія / [за ред. Куцика П. О., Васильціва Т. Г.]. - Львів : Вид-во "Растр-7", 2016. - 379 с.
10. Vasylytsiv T. Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine / Vasylytsiv T., Lupak R. // Стратегічні пріоритети. - 2017. - № 3 (44). - С. 105-112.
11. Vasylytsiv T. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / Vasylytsiv T., Lupak R. // Актуальні проблеми економіки. - 2016. - № 1 (175). - С. 52-60.
12. Лупак Р. Л. Державна політика управління безпекою розвитку внутрішнього ринку із застосуванням інструменту імпортозаміщення / Лупак Р. Л. // Економічний форум. - 2017. - № 4. - С. 20-29.

REFERENCES

1. Vasylytsiv, T. H. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia*, Aral, L'viv, 386 s.
2. Matveev, N. V. (1999), *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija* : diss. ... kand. jekon. nauk, Moskva, 224 s.
3. *Osnovy jekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatje, lichnost')*, pod red. E. A. Olejnikova (1997), ZAO "Biznes-shkola "Intel-Sintez", M., 288 s.
4. Pekin A. (2007), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstv iak ekonomiko-pravova katehoriia*, *Ekonomist*, № 8, s. 23-25.
5. Kamlyk, M. I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnyts'koi diial'nosti. Ekonomiko-pravovyj aspekt*, Atika, K., 432 s.
6. Mak-Mak, V. P. (2003), *Sluzhba bezopasnosti predpriyatija kak sub#ekt chastnoj pravoohranitel'noj dejatel'nosti* : diss. ... kand. jurid. nauk, Moskva, 210 s.
7. Jarochkin, V. I. (1994), *Predprinimatel' i bezopasnost'*, Ch. 2., Jekspertnoe bjuro, M., 112 s.
8. Lupak, R. L. (2017), *Aspekty efektyvnosti derzhavnoi polityky iporto zamischennia v konteksti rozvytku vnutrishn'oho rynku i harantuvannia ekonomichnoi bezpeky derzhavy*, *Derzhava ta rehiony*, № 3 (59), s. 78-83.
9. *Teoretyko-metodychni zasady ta prykladni mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання rozvytku vnutrishn'oi torhivli*, za red. Kutsyka P. O., Vasylytsiva T. H. (2016), *Vyd-vo "Rastr-7"*, L'viv, 379 s.
10. Vasylytsiv T. and Lupak R. (2017), *Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine*, *Стратегічні пріоритети*, № 3 (44), с. 105-112.
11. Vasylytsiv T. and Lupak R. (2016), *Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine*, *Актуальні проблеми економіки*, № 1 (175), с. 52-60.
12. Lupak, R. L. (2017), *Derzhavna polityka upravlinnia bezpekoiu rozvytku vnutrishn'oho rynku iz zastosuvanniam instrumentu iporto zamischennia*, *Ekonomichnyj forum*, № 4, s. 20-29.

*Підхомний О. М.,
д.е.н., доц., професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний
університет імені Івана Франка, м. Львів*

*Журба О. Ю.,
аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

БЮДЖЕТНІ ВИДАТКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Стаття присвячена розкриттю взаємозв'язку між бюджетними видатками та темпами соціально-економічного розвитку України. Визначено макроекономічні чинники, що впливають на формування бюджетної політики держави. Сучасний стан доходної та видаткової частини бюджету в умовах сучасних трансформацій господарського життя зумовлює пошук можливих напрямів оптимізації цього процесу. Встановлено, що сучасний стан бюджету держави має незбалансовану структуру, що спричинює безліч негативних явищ суспільно-економічного розвитку країни. Бюджет є особливою формою перерозподільних відносин, тому потребує значного правового регулювання. Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення процедури розроблення бюджетної стратегії як інструмента збалансування та формування бюджету за цільовим сценарієм з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Використовуючи мультиплікатор державних видатків, визначено вплив бюджетних видатків на валовий внутрішній продукт. Доведено, що державні видатки є вагомим фактором стимулювання економічного зростання України за умови оптимізації їх структури та напрямів фінансування. Новизна отриманих результатів полягає у розвитку теоретико-організаційних та прикладних засад застосування розроблених моделей бюджетного регулювання на практиці. Отримані результати мають практичне значення для забезпечення зміцнення фінансової основи державного самоврядування, підвищення ефективності процесу формування видаткової частини державного бюджету та децентралізації управління бюджетними коштами.*

Ключові слова: бюджетні видатки, соціально-економічний розвиток, мультиплікатор державних видатків, макроекономічні показники, бюджет.

*Pidkhomnyi O. M.,
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance, Money and
Credit, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv*

*Zhurba O. Y.,
Postgraduate, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv*

BUDGET EXPENDITURES AS A TOOL OF STATE REGULATION OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

***Abstract.** The article is devoted to the disclosure of the relationship between budget expenditures and pace of socio-economic development of Ukraine. The macroeconomic factors influencing the formation of the state budget policy are determined. The current state of the income and expenditure part of the budget in the conditions of modern transformations of economic life determines the search for possible directions of optimization of this process. It is established that the current condition of the state budget has an unbalanced structure, which causes a lot of negative phenomena of social and economic development of the country. The budget is a special form of redistributive relations, and therefore requires significant legal regulation. The necessity of legislative fixing of the budget strategy development as a balancing tool and budget formation in*

the target scenario, taking into account the priorities of socio-economic development of the state, is substantiated. Using the multiplier of state expenditures, the influence of budgetary expenditures on the gross domestic product is determined. It is proved that public expenditures are a significant factor in stimulating Ukraine's economic growth, providing the optimization of their structure and funding directions. The novelty of the results obtained is the development of the theoretical-organizational and applied principles of the application of developed models of budgetary regulation in practice. The obtained results are of practical importance for strengthening the financial basis of state self-government, increasing the efficiency of the process of forming the expenditure part of the state budget and decentralizing of budget funds management.

Key words: budget expenditures, socio-economic development, multiplier of state expenditures, macroeconomic indicators, budget.

Постановка проблеми. Бюджетна політика є важливим елементом фінансової політики та одним з ключових інструментів реалізації економічної та соціальної політики держави. Саме бюджетна політика значною мірою уособлює місце та роль держави у регулюванні соціальних та економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання. Бюджетна політика впливає на економічне зростання, його темпи та якість. Виконання державою її функцій залежить від рівня фінансування та ефективності використання виділених коштів. Аналіз структури видатків бюджету, а саме: частки видатків на виконання кожної функції держави в їх загальній сумі та у ВВП, дає змогу визначити, які функції є пріоритетними на кожному етапі соціально-економічного розвитку країни і чи співпадають вони з проголошеними в бюджетних резолюціях пріоритетами бюджетної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага сучасних дослідників, а саме: В. Дем'янишина, В. Геєця, Б. Кабаці, В. Копилова, І. Луніної, І. Чугунова та інших, спрямована на вивчення факторів, які формують політику у сфері видатків бюджету в контексті їх впливу на соціально-економічні процеси. Так, І. Луніна зазначає, що за допомогою політичних та економічних факторів відбуваються зміни рівня державних видатків. Серед найвагоміших виокремлюються: зміна структури потреб домогосподарств та зростання питомої ваги потреб, які задовольняються державою; зміна відносного значення благ і послуг, надання яких державою зумовлене наявністю зовнішніх ефектів; проведення стабілізаційної політики; збільшення державного боргу та зростання процентних витрат; демографічні зміни [4].

І. Чугунов стверджує, що “бюджетна політика повинна визначитися з одного боку, з урахуванням циклічності економічного розвитку, з другого – стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якої може призвести до ускладнення проведення ефективного державного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання” [5].

Більшість наукових праць названих вчених економістів орієнтована на виявлення загальних тенденцій функціонування видатків державного бюджету та напрями розподілу коштів. Водночас бракує наукових і практичних напрацювань щодо окреслення шляхів оптимізації використання ресурсів державного бюджету, які б відповідали сучасним

вимогам і задовольняли потреби суспільства. Отже, важливість поставленої проблеми та її малодослідженість і визначили вибір теми роботи, зумовили її актуальність, теоретичну і практичну значимість.

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність зазначених проблем, метою статті є виявлення впливу бюджетних видатків на макроекономічні показники соціально-економічного розвитку та розробка рекомендацій, які сприяли б вирішенню невідкладних питань розвитку економіки і соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна структури видатків державного бюджету істотно впливає на зміну соціально-економічних показників країни. Саме зміна зазначеної структури може вплинути на розподіл доходів та використання наявних ресурсів. При збільшенні витрат на соціальні трансферти підвищується загальний рівень доходів населення, а тому й збільшується сукупний попит у країні. Натомість збільшення державних закупок призводить до збільшення загального обсягу продаж, зростання сукупного випуску, скорочення запасів і, в кінцевому результаті, до економічного зростання.

Серед інструментів державного регулювання економічного зростання одне з провідних місць займають фінансово-податкові інструменти. Держава використовує бюджетні, податкові, фінансові інструменти, за допомогою яких здійснюється розподіл товарних, грошових та інвестиційних потоків у країні. Їхнє призначення полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається співвідношенням основних елементів бюджетної системи, для впливу на розвиток економіки [1].

Одним із основних фінансово-податкових інструментів механізму державного регулювання економічного зростання є політика державних видатків. Збільшення державних видатків призводить до розширення обсягу виробництва на більшу величину, що можна поєднати з виникненням так званого “мультиплікативного ефекту” [1].

Мультиплікатор державних видатків вказує на зміну виробництва при зростанні видатків на одну одиницю. Її величина залежить від граничної схильності до споживання, частки податків та схильності економічних суб'єктів частину видатків спрямовувати на закупівлю імпортованих товарів.

Співвідношення частки податків, що держава вилучає з доходів, та граничної схильності до споживання до придбання імпортованих товарів

спричиняють протилежний ефект розвитку товарного ринку. Їх зростання може спричинити збільшення державних видатків на розвиток економіки і, як наслідок, зменшення величини мультиплікативного ефекту.

Теоретичне відображення величини мультиплікатора можна відобразити [1]:

$$M_{дв} = \frac{1}{1 - ГСС \times (1 - t) + ГСІ}$$

або

$$M_{дв} = \frac{1}{ГСЗ \times (1 - t) + t + ГСІ}$$

відповідно:

$M_{дв}$ – величина мультиплікатора видатків державного бюджету;

ГСЗ – гранична схильність до заощаджень;

ГСС – гранична схильність до споживання;

ГСІ – гранична схильність до імпортування;

t – ставка податків у доходах;

ГСС – гранична схильність до споживання, що визначає величину додаткового споживання, яку

спричиняє додаткова гривня доходу, тобто це відношення будь-якої зміни в споживанні до зміни в доході, яка зумовила цю зміну в споживанні [1, 3].

Також одним із чинників, які впливають на зміну мультиплікатора видатків державного бюджету, є податкова політика. Тому в розрахунках використовується частка податків у ВВП (t), що означає відношення суми податкових надходжень до ВВП.

Для країни, яка не має торговельно-економічних відносин з іншими державами, тобто в умовах закритої країни, мультиплікатор державних витрат можна визначити, врахувавши граничну схильність до споживання та податкові надходження у % до ВВП. Та, розраховуючи мультиплікатор державних витрат для України, яка вважається відкритою країною, потрібно також визначити граничну схильність до імпорту, тобто врахувати, на скільки одиниць зміняться витрати на імпорт при зміні ВВП [55, 28].

Отже, при розрахунку мультиплікатора державних витрат необхідно визначити показники розвитку економіки, такі як: споживчі витрати, видатки зведеного бюджету, імпорт товарів, курс гривні у співвідношенні до долара США, податкові надходження та ВВП.

Враховуючи вищеперелічені показники, розраховуємо мультиплікатор державних видатків (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку державної економіки

Показники	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млрд грн	949,9	914,7	1083,1	1253,0	1687,8
Видатки ЗБ, у % до ВВП	32,6	33,6	37,0	33,3	29,2
Видатки з бюджету (ДВ), млрд грн	312,0	307,4	400,3	416,9	492,4
Імпорт товарів та послуг (І), млрд дол	85,5	45,4	64,4	97,8	99,2
Податкові платежі (П), млрд грн	227,2	208,1	240,3	234,5	326,7
Податкові платежі (П), у % до ВВП	3,9	22,8	22,2	17,8	23,2
Ставка податків у доходах (t)	0,24	0,23	0,22	0,23	0,21
Споживчі витрати (С), млрд грн	582,5	90,2	701,1	897,4	989,1
Гранична схильність до споживання	0,695	-0,219	0,659	0,741	0,791
Гранична схильність до імпортування	0,628	2,753	0,719	0,838	0,818

Розраховано автором за джерелом [8, 9].

Зазвичай гранична схильність до споживання коливається в межах $0 < MPC < 1$. Тобто при зростанні доходів домогосподарства збільшують споживання, але порівняно з темпом зростання доходів споживання зростає повільнішим темпом. Розрахувавши граничну схильність до споживання у 2013-2015 роках, бачимо, що найнижчий рівень споживання був у 2015 році (0,659). Це означає, що з додаткової гривні доходу 65,9 копійки було направлено на споживання, а 34,1 копійка не витрачалася, а

спрямовувалася на заощадження. З 2013 до 2015 року цей показник мав тенденцію до зниження, а з 2015 року до 2017 року – до збільшення. Цікавим є показник граничної схильності до споживання, оскільки має від’ємне значення, коли країна витрачає більше свого граничного доходу, тобто “живе в борг”. Підтвердити це ми можемо за допомогою динаміки державного боргу, який із 2013 року почав зростати як у номінальному обсязі (рис. 1), так і у відсотковому до ВВП (рис. 2).

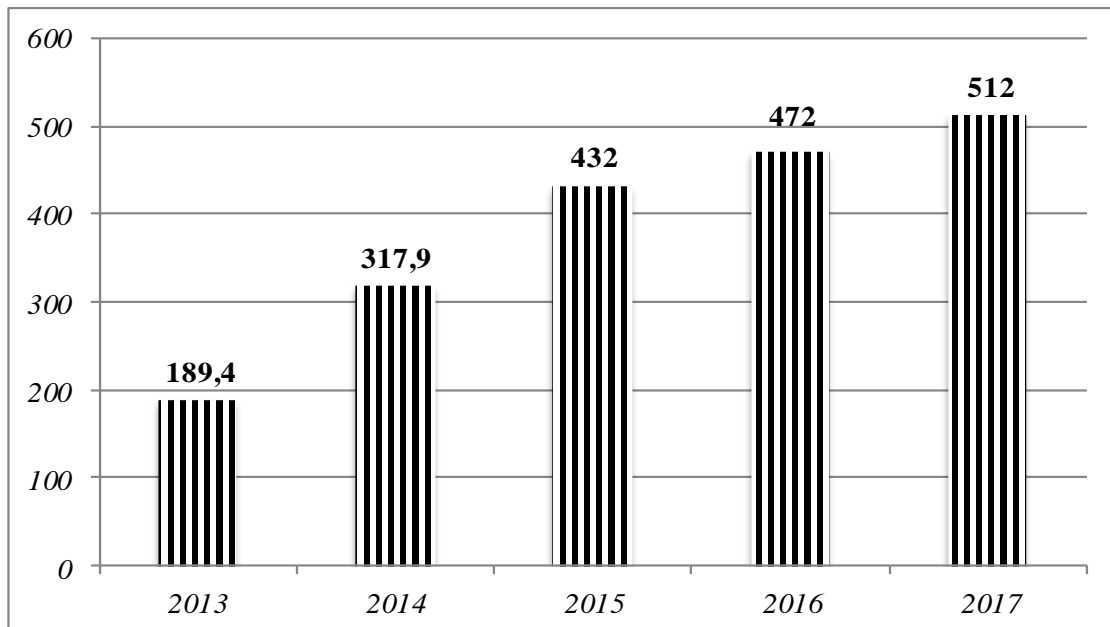

Рис. 1. Динаміка державного боргу, млрд грн
Побудовано автором за джерелом [8, 9].

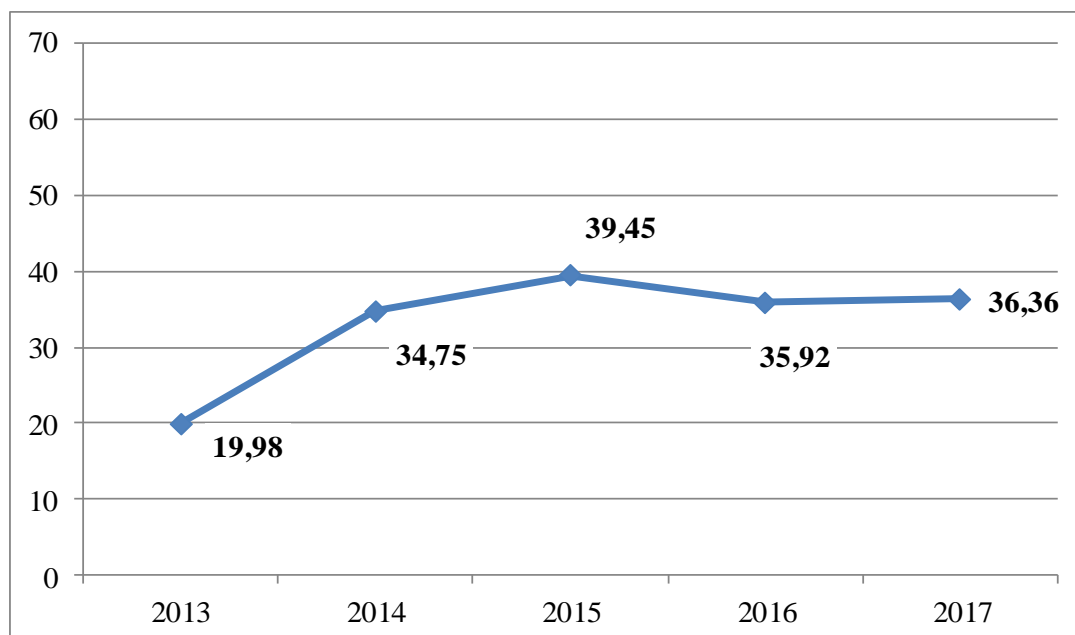

Рис. 2. Динаміка державного боргу, у % до ВВП
Побудовано автором за джерелом [8, 9].

Як свідчать результати проведених розрахунків (табл. 1), частка податків до ВВП протягом 2015-2017 років не має сталої тенденції та коливається у межах 17,7-23,9%. Державний борг щороку зростає, досягнувши у 2015 році найбільшого значення – 39,45 % ВВП.

Розрахувавши граничну схильність до імпортування, визначимо значення мультиплікатора державних витратків для України як для відкритої держави (табл. 2).

Таблиця 2

Значення мультиплікатора державних витратків України

Рік	Значення $M_{дв}$
2013	$M_{дв} = 1 / (1 - 0,695 * (1 - 0,239) + 0,628) = 0,879$
2014	$M_{дв} = 1 / (1 - (-0,219) * (1 - 0,228) + 2,753) = 2,267$
2015	$M_{дв} = 1 / (1 - (-0,659) * (1 - 0,222) + 0,719) = 0,8229$
2016	$M_{дв} = 1 / (1 - 0,741 * (1 - 0,178) + 0,838) = 0,763$
2017	$M_{дв} = 1 / (1 - 0,841 * (1 - 0,232) + 0,92) = 0,421$

Величина мультиплікатора у 2014 році 2,267 характеризує ситуацію в країні, коли збільшення державних витратків має стимулюючий вплив на величину ВВП. І навпаки, зменшення величини мультиплікатора у 2015-2017 роках може бути спричинене двома чинниками: зменшення споживання вітчизняних товарів або збільшення обсягу імпорту.

Одним із фінансово-податкових елементів механізму стимулювання економічного зростання є структура витратків державного бюджету. Видатки мають сприяти досягненню цілей економічного зростання. Адже економічне зростання залежить від структури державних витратків та розміру витратків розвитку. Та на практиці не завжди збільшення витратків сприяє покращенню основних макро-економічних показників держави.

Проведемо дослідження впливу збільшення витратків на розмір ВВП на основі останніх п'яти років (рис. 3).

Рис. 3 ілюструє прямо пропорційну залежність державних витратків і ВВП. Адже збільшення витратків державного бюджету сприяє збільшенню ВВП. Тільки у 2014 році при збільшенні витратків на 20,5 млрд грн ВВП знизився на 35,2 млрд грн. Отже, все ж таки, не завжди збільшення витратків стимулює збільшення ВВП.

Також до фінансово-податкових елементів механізму стимулювання економічного зростання належить розвиток інвестиційної діяльності. За останні декілька років спостерігається значне зниження бюджетних інвестицій. Підтвердженням цього є відповідність динаміки зростання ВВП і питомої ваги витратків у ВВП. Існує обернена залежність між темпами зростання ВВП і реального зростання частки поточних витратків у ВВП. Отже, зростання поточних витратків не сприяє зростанню національної економіки. Також зниження суми капітальних витратків, головним чином витратків на придбання основного капіталу, не сприяє стимулюванню економічного зростання.

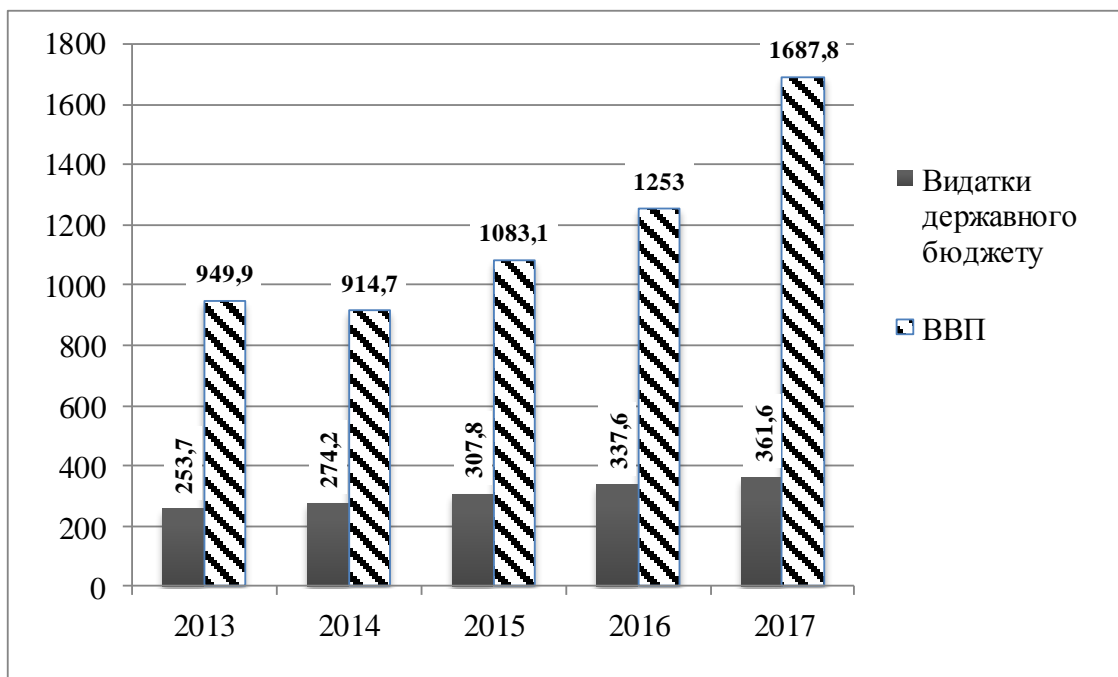

Рис. 3. Динаміка витратків державного бюджету та ВВП України, млрд грн
Побудовано автором за джерелом [8,9].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведений аналіз дозволив виявити, що обсяг видатків, безперечно, впливає на соціально-економічний стан у державі, а саме: зростання державних видатків зумовлено зростанням ВВП, зростанням гарантованого та прямого боргу держави. Також за допомогою “мультиплікативного ефекту” ми виявили вплив зміни державних видатків на обсяг виробництва в країні, врахувавши величину граничної схильності до споживання, заощадження та імпортування, а також ставку податків у доходах. Ми дійшли висновку, що великий вплив на збільшення видатків має величина державного боргу. Щороку зростає сума державного боргу в млрд. грн. також у відсотковому співвідношенні до ВВП держави. Здійснивши порівняльний аналіз, ми виявили пропорційну залежність між величиною державних видатків та сумою ВВП, адже при зростанні видатків зростає і сума ВВП.

Оптимізація видаткової частини бюджету може бути досягнута шляхом перегляду пропорцій розподілу ВВП та соціальних стандартів. На нашу думку, підвищення частки оплати праці у ВВП до 50-60 % (на рівні розвинутих країн світу), мінімальної заробітної плати до середньоєвропейського рівня дало б змогу не тільки наповнити бюджет, пенсійний та інші соціальні фонди, а й суттєво скоротити кількість громадян, які отримують із бюджету соціальні виплати, значно збільшити обсяг виплат кожному потребуючому, одночасно скоротивши загальний обсяг видатків на соціальний захист населення. Вивільнені кошти можна спрямувати на розвиток економіки. З урахуванням спаду попередніх років можна зазначити, що економіка України має суттєві резерви збільшення ВВП за рахунок внутрішніх джерел без значних капіталовкладень та за рахунок підвищення внутрішнього попиту. Окрім того, важливим є збільшення обсягів внутрішніх інвестицій паралельно зі створенням сприятливих умов для залучення іноземних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 496 с.
2. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
3. Федосов В. М. Теорія фінансів : навч. посіб. / В. М. Федосов, С. І. Юрій. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
4. Чугунов І. Я. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / І. Я. Чугунов. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.

5. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2013 рік / І. Ф. Щербина, А. Ю. Рудик, В. В. Зубенко, І. В. Самчинська ; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи”, USAID. – К. : 2013. – 96 с.

6. Алексєєв І. В. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів : монографія / І. В. Алексєєв, Г. С. Лопушняк, М. В. Ливдар. – Львів : Ліґа-Прес, 2014. – 248 с.

7. Бойко Т. А. Необхідність бюджетного регулювання в ринкових умовах господарювання / Т. А. Бойко // Проблеми матеріальної культури. – 2010. – № 1. – С. 15-17.

8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://me.gov.ua>.

9. Бюджет України за 2014 рік: статистичний збірник / [Л. М. Калініченко, Г. В. Гайдученко, Г. Ф. Ткаченко та ін.] – К. : Міністерство фінансів України, 2015. – 308 с.

10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

REFERENCES

1. Dem'yanyshyn, V. H. (2008), *Teoretychna kontseptualizatsiya i praktychna realizatsiya byudzhetnoyi doktryny Ukrainy*, TNEU, Ternopil'.
2. Lysyak, L. V. (2009), *Byudzhetna polityka u systemi derzhavnoho rehulyuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, DNNU AFU, Kyiv.
3. Fedosov, V. M. and Yuriy, S. I. (2010), *Teoriya finansiv*, Tsentri uchbovoyi literatury, Kyiv.
4. Chuhunov, I. Ya. (2009), *Finansy Ukrainy: instyutsiyni peretvorenniya ta napryamy rozvytku*, DNNU AFU, Kyiv.
5. Shcherbyna, I. F. Rudyk, A. Yu. Zubenko, V. V. Samchyns'ka, I. V. (2013), *Byudzhetnyy monitorynh. Analiz vykonannya byudzhetu za 2013 rik, Proekt "Zmitsnennya mistsevoyi finansovoyi initsiatyvy"*, USAID, Kyiv.
6. Aliksieiev, I. V. Lopushniak, H. S. and Lyvdar, M. V. (2014), *Biudzhetnyj mekhanizm i sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok rehioniv*, Liha-Pres, L'viv, 248 s.
7. Bojko T. A. (2010), *Neobkhdnist' biudzhetnoho rehuliuвання v rynkovykh umovakh hospodariuvannya*, *Problemy material'noi kul'tury*, №1, s. 15-17.
8. Ofitsiyniy sayt Ministerstva ekonomichnoho rozvitku i torgivli Ukrainy, available at: <http://me.gov.ua>.
9. *Byudzhet Ukrainy za 2014 rik: statistichniy zbirk*, L. M. Kalinichenko, G. V. Gayduchenko, G. F. Tkachenko ta in. (2015), *Ministerstvo finansiv Ukrainy*, K., 308 s.
10. *Byudzhetnyy kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 r. #2456-VI*, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

Боднар І. Р.,

к.е.н., доц., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ДОСВІД ПРОМИСЛОВО РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

***Анотація.** Стратегія промислово розвинених країн щодо побудови інформаційного суспільства базується на реалізації програм спільного виконання, довготермінових проектах. Велика увага урядів базується на досягненні мережесвих переваг, а саме: визначенні довгострокових та багатoproфільних цілей, високого рівня управлінської автономії інформаційної сфери. Інформаційна політика ЄС передбачає забезпечення поваги до прав людини і, зокрема, свободи слова, при використанні і розробці нових інформаційних технологій за допомогою регулювання і саморегулювання. В Україні розвиток інформаційної сфери визначається державною інформаційною політикою та Національною програмою інформатизації. У зв'язку з цим здійснено аналіз інформаційної сфери України, досліджено проблеми національного інформаційного ринку, запропоновано ґрунтовні положення щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні на основі досвіду промислово розвинених країн.*

Ключові слова: інформаційна сфера, інформаційне суспільство, державна інформаційна політика, інформаційна політика промислово розвинених країн, інформаційна інфраструктура, ринок інформаційних послуг.

Bodnar I. R.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THE EXPERIENCE OF INDUSTRIALLY DEVELOPED COUNTRIES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE BALANCED STATE POLICY OF UKRAINE IN THE FIELD OF INFORMATIZATION

***Abstract.** The strategy of industrialized countries regarding the building of an information society is based on the implementation of joint programs, long-term projects. The great attention of governments is based on the achievement of network advantages, in particular: definition of long-term and multi-profile goals, high level of administrative autonomy of the information sphere. The EU's information policy implies respect for human rights, and, in particular, freedom of speech, when using and developing the new information technologies through regulation and self-regulation. In Ukraine, the development of the information sphere is determined by the state information policy and the National Program of Informatization. Considering this, the analysis of the information sphere of Ukraine was carried out, the problems of the national information market were investigated and grounded provisions on the development of the information society in Ukraine based on the experience of the industrially developed countries were proposed.*

Key words: information sphere, information society, state information policy, information policy of industrially developed countries, information infrastructure, market of information services.

Постановка проблеми. Для України на сучасному етапі розвитку постають виклики, пов'язані з інформаційними війнами, спрямованими проти національного суверенітету та територіальної цілісності, негативною інформаційною політикою окремих країн, низькою ефективністю заходів щодо

розповсюдження і запобігання неправдивої інформації. Активізація розвитку інформаційних процесів, бурхливе становлення світової інформаційної сфери вимагає вдосконалення державної інформаційної політики.

Сучасний розвиток і структуризація вітчизняного ринку інформаційних ресурсів являє собою так звану систему, що охоплює різні види відносин у економічній, правовій та організаційній сферах і опосередковує процеси створення та купівлі-продажу інформаційних ресурсів (під ними розуміють технології, товари, продукти, послуги). Головні заходи повинні бути спрямовані на забезпечення державних інтересів України і не суперечити соціальним інтересам громадян країни. Всі ці питання повинні вирішуватися шляхом здійснення ефективної інформаційної політики.

Для цього важливим є виявлення та дослідження чинників впливу об'єктивного та суб'єктивного характеру на вітчизняну інформаційну сферу. Одним із напрямів визначено аналіз прогалин у інформаційній політиці нашої країни та необхідності її удосконалення в процесі євроінтеграції на основі використання досвіду промислово розвинених країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітлення питань розвитку та проблем функціонування державної інформаційної політики країн, у тому числі базових засад, напрямів реалізації інформаційно-комунікаційних функцій, висвітлює І. Арістова [1], забезпечення інформаційної симетрії описує Н. Нижник [2], функціонування державної інформаційної політики та захисту інформації розглядається у наукових працях Г. Почепцова [3]. Питання нормативного закріплення національних інформаційних ресурсів та проблематику визначення організаційно-правових засад інформаційної політики України аналізував О. Соснін [4]. Пріоритетні напрями розвитку інформаційної сфери в Україні досліджував А. Колодюк [5].

Арістова І. у своїй роботі зазначає, що інформаційний потенціал України є важливим складником економічного успіху. В рейтингу нових інформаційних та телекомунікаційних технологій Україна посідає останні місця, тому, що не використовує повною мірою ці нові інструменти зростання. Інформаційно-телекомунікаційні технології забезпечують істотний потенціал для зростання продуктивності економіки, їхнє використання необхідно розглядати як пріоритетне. Створення ефективної інформаційної економіки повинно бути стратегічним напрямком національної політики країни на шляху розвитку її економіки.

На думку Г. Почепцова, масштабні структурні зміни, які відбулися в розвинених країнах світу протягом останніх десятиліть, засвідчили перехід від "матеріальної" до "інформаційної" економіки, в якій інформація, знання та нові технології виступають стратегічним чинником та визначальним джерелом соціально-економічного розвитку.

Постановка завдання – визначити проблеми впливу на розвиток державної інформаційної політики, проаналізувати досвід промислово розвинених країн в інформаційній сфері, описати пріоритетні напрями реалізації інформаційної політики на шляху ефективного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні однією з основних причин посилення конкуренції у міжнародному масштабі є широке розповсюдження деяких видів інформаційних технологій. У промислово розвинутих країнах саме інформаційні технології стали якісно новим видом зброї, яка і без того загострює конкурентну боротьбу між різними організаціями. Можна стверджувати, що тенденції впровадження інформаційних технологій у різноманітних організаціях в усіх регіонах світу є достатньо подібними, як в Америці, так і в Україні [1]. Цьому сприяють міжнародні процеси стандартизації та глобалізації інформаційних технологій, інтеграція країн до світового ринку. Разом з тим, існують фактори, які обумовлюють деякі особливості у практичному впровадженні інформаційних технологій у різних країнах. Адже зрозуміло, що застосування інформаційних технологій повинно бути економічно вигідним. А це у великій мірі обумовлюється економічним становищем країни та державною політикою в галузі інформатизації. Інші фактори, які пов'язуються зі станом розвитку економіки і розвиненістю інформаційної інфраструктури, впливають на величину показника співвідношення "собівартість-ефективність" для використаних інформаційних технологій.

Зрозуміло, що збільшення прибутку за рахунок впровадження інформаційних технологій для роботи із зовнішньою інформацією можна отримати лише за умови наявності розвинутої інформаційної інфраструктури та підготовленого прошарку користувачів. Незаперечним можна вважати твердження, що в промислово розвинутих країнах використання інформаційних технологій стало життєво необхідною стратегією. В Україні ситуація дещо інша, економічна криза охопила більшість підприємств. Тому застосування інформаційних технологій на даному етапі є не настільки важливим, щоб спрямовувати значні кошти на внутрішні процеси інформатизації [2].

З іншого боку, розвинуті глобальні інформаційні інфраструктури в промислово розвинених країнах сприяють широкому застосуванню та підвищенню загальної ефективності виробництва продукції та послуг. Під інформаційною інфраструктурою розумітимемо структуру забезпечення всіх споживачів інформацією в конкретній країні, яка забезпечує можливість використання нових інформаційних технологій на базі широкого впровадження інформаційно-обчислювальних ресурсів і автоматизованих систем зв'язку. Зокрема, в США продовжується впровадження грандіозного перспективного проекту, який одержав назву "Національна інформаційна інфраструктура". У відповідності з цим проектом інформаційна інфраструктура повинна розвиватися еволюційним шляхом злиття комп'ютерних систем із засобами масової інформації в напрямку об'єднання декількох галузей – комп'ютерної, телекомунікаційної та інформаційного забезпечення. Ця інфраструктура повинна забезпечувати зацікавлених користувачів необхідними відомостями з різних ділянок людської діяльності (наукової, виробничої, економічної, навчальної, соціальної, розважальної і т.д.).

Основними експортерами високотехнологічної продукції у світі є США, Японія і Німеччина. В промислово розвинених країнах спостерігається тенденція до збільшення асигнувань урядів у НДДКР у розвинених країнах. Так, США збільшили інвестиції в дослідження й розробки у 2018 р. на 46%, Японія – на 27%, ЄС – на 18%. У 2018 р. ЄС витратив на НДДКР в галузі медичних технологій, авіації, фармацевтики й інших наукомістких сфер 190,6 млрд. дол., а США – 325,6 млрд. дол. Якщо в США частка приватного сектора в загальних витратах на НДДКР становить 68,2%, то в ЄС – 56,3%. Такий неоднозначний стан ЄС щодо основних конкурентів пояснюється незбалансованістю єдиного західноєвропейського ринку, що не дозволяє найбільш ефективно використовувати витрати на НДДКР, впроваджувати й реалізовувати розроблені продукти, високими прибутками у сфері середньотехнологічного експорту. В таблиці 1 представлено частку промислово розвинених країн у світовому експорті в розрізі основних галузей.

Таблиця 1

Частка промислово розвинених країн у світовому експорті високотехнологічної продукції (2018 р.)

Галузь	Країни	Частка у світовому експорті, %
1. Телекомунікаційне і навігаційне обладнання	США	22
	Японія	19
	Німеччина	8
2. Мікроелектроніка	США	21
	Японія	23
	Південна Корея	11
3. Авіаційне і ракетно-космічне обладнання	США	43
	Франція	22
	Велика Британія	12
4. Засоби інформатики	США	19
	Японія	17
	Сінгапур	13
5. Медичне обладнання і матеріали	США	28
	Німеччина	14
	Японія	12
6. Промислові і наукові прилади та матеріали	США	29
	Японія	19
	Німеччина	15

Складено за: [6]

Аналізуючи табл. 1, бачимо, що світовим лідером у всіх окреслених галузях є США. Частка США у світовому експорті високотехнологічних продуктів коливається в межах від 15 до 40 %. Двома іншими провідними країнами є Японія та Німеччина.

Сучасний стан інформаційних технологій у промислово розвинених країнах характеризуються наступними тенденціями:

1. Наявність великої кількості реально функціонуючих баз даних, що містять великі обсяги інформації за всіма видами діяльності.

2. Створення технологій, що забезпечує інтерактивний доступ масового користувача до інформаційних ресурсів. Технічною основою є державні та приватні системи зв'язку і передачі даних загального та спеціального призначення, об'єднані в національні, регіональні і глобальні інформаційно-обчислювальні мережі.

3. Розширення функціональних можливостей інформаційних систем, що забезпечують одночасну паралельну обробку баз даних із різною структурою даних, документів, гіперсередовищ. Створення багатфункціональних проблемно-орієнтованих інформаційних систем різного призначення.

4. Включення в інформаційні системи елементів інтелектуалізації інтерфейсу користувача з різними проблемно-орієнтованими інформаційними системами [3].

Щодо стану впровадження інформаційних технологій в Україні, то на сьогодні тут є проблеми щодо їх широкого використання. Необхідно зазначити ряд таких аспектів, як сумнівні економічні вигоди, традиційні форми праці і методи управління, що нівелюють очікувані переваги. Однак ігнорувати розвиток інформаційних технологій, навіть посилаючись на важке економічне становище в країні, не можна. Мова повинна йти про пріоритети їх впровадження, пошук ефективних шляхів управління процесом розробки і використання інформаційних технологій, хоча б для того, щоб уникнути критичного відставання в цій галузі. Цьому може найбільше сприяти глибоке наукове вивчення та узагальнення процесів розвитку і впровадження інформаційних технологій, а також активне поширення знань у цій сфері [4].

Досвід промислово розвинених країн показує, що відношення до використання інформаційних технологій змінюється в залежності від рівня знань користувача. Японія найбільше витрачає коштів на науково-технічні розробки (2,9% від ВВП). В Україні цей показник становить 1,23% від ВВП [6]. Враховуючи ситуацію в Україні та міжнародну практику щодо розвитку ринку інформаційних послуг, очевидно є необхідність переходу до системи державної координації та регулювання розвитку інформаційної інфраструктури. Формування інфраструктури ринку інформаційних послуг повинно координуватись і регулюватись державою з врахуванням особливостей інформації, як товару, попиту і потреб в інформаційних послугах і продуктах, інформаційної культури споживачів та фахового рівня інформаційних працівників. Уряду необхідно бачити широкі ринкові можливості, що обумовлюватимуть більшу гнучкість та менші витрати виробництва.

Аналізуючи роль держави в формуванні інформаційної інфраструктури, зазначимо, що головною умовою формування інформаційної інфраструктури

повинна стати інформаційна політика держави, яка має стимулювати її розвиток. З одного боку, держава повинна проводити активну політику та безпосередньо фінансувати проведення процесів автоматизації в органах статистики, казначейства та податкової службі та одночасно сприяти розвитку інформаційних інфраструктур, що забезпечать підтримку розгортання банківської справи та страхування. З іншого боку, внутрішня політика держави повинна максимально сприяти розвитку інформаційних технологій через регулюючі дії [5]. В останньому випадку політика повинна бути спрямована на проведення таких заходів:

- зменшення податкового тиску на інформаційні підприємства, які надають інформаційні послуги вітчизняним товаровиробникам;

- регулювання фінансових потоків, спрямоване на полегшення доступу інформаційних підприємств до джерел фінансових коштів, цілеспрямоване субсидювання з бюджету за рахунок здійснення програм надання пільгових позик, залучення приватного капіталу;

- застосування найбільш прогресивних форм цільового кредитування за мінімальними ставками;

- активне використання інвестиційного потенціалу банків, іноземних та вітчизняних кредиторів для формування трудового потенціалу;

- здійснення антимонопольних заходів, тому що відсутність державного регулювання взаємовідносин на ринку інформаційних послуг сприятиме його монополізації з боку потужних зарубіжних організацій.

Становлення вітчизняного ринку інформаційних послуг вимагає, з одного боку, наявності невеликої кількості інформаційних підприємств, здатних надавати кваліфіковані інформаційні послуги, а з іншого, – стрімке зростання і диференціацію попиту на інформацію, що викликає необхідність створення розвинутої інформаційної інфраструктури ринку. Виходячи з напрямків розвитку світової інформаційної інфраструктури, концепція розвитку інформаційної політики в Україні повинна опиратися на такі блоки:

- визначення цілей розвитку ринку інформаційних послуг, до яких відноситься сприяння розвитку ринкових відносин в Україні, структурна орієнтація народного господарства на ринкову економіку, оперативне насичення ринку інформаційними продуктами і послугами, розвиток конкуренції;

- розробка основних принципів інформаційного розвитку, а саме: системність та комплексність державних програм розвитку ринку інформаційних послуг, доцільність і чітка спрямованість підтримки інформаційних підприємств, рівноправний доступ організацій до матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів.

Підтримка пріоритетних напрямків державної допомоги в галузі інформаційних технологій повинна включати формування нормативно-правової бази, вдосконалення податкової та фінансово-кредитної політики, своєчасне забезпечення достовірною інформацією, надання допомоги у впровадженні

сучасних технологій, проведення заохочувальних заходів щодо розвитку ринку інформаційних послуг [3].

Отже, потрібно зосередити увагу на чіткому визначенні пріоритетів щодо включення України в міжнародні інтеграційні процеси в рамках ЄС, які б забезпечували високотехнологічне зростання економіки України. Актуальним на сьогоднішній день є питання щодо покращення інвестиційного клімату в сфері виробництва високотехнологічної продукції. Важливим є вдосконалення правової бази щодо підвищення ефективності функціонування сучасних організаційних форм: технопарків, промислово-фінансових груп, акціонерних товариств, консорціумів, якими передбачається концентрація капіталу та наукоємного виробництва з метою досягнення конкурентоспроможності українських високих технологій в умовах глобалізації. Поряд із цим потребує швидшого забезпечення державою дотримання захисту прав інтелектуальної власності в Україні у відповідності з міжнародними стандартами. Важливим питанням є також доведення вітчизняних витрат на НДДКР до рівня, який би забезпечував конкурентоспроможність високотехнологічних галузей України на світовому ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Кожна країна має свій власний досвід у формуванні та реалізації інформаційної політики, який відображає успіхи або недоліки, рівень розвитку інформаційної інфраструктури, рівень усвідомлення цінності інформаційних ресурсів, ступінь державного втручання у підтримку галузі, наявність висококваліфікованих кадрів тощо. Проте промислово розвинені країни вбачають розвиток інформаційної сфери як шлях до економічного процвітання та добробуту нації. Інформаційну політику розглядають як сукупність напрямів діяльності держави в інформаційній сфері, а її зміст розкривається у концепціях інформаційної політики, програмних стратегічних документах та законодавчих актах з питань інформатизації. Завдання інформаційної політики держави пов'язані з політичною ситуацією, соціально-економічним станом, а також з накопиченням досвіду країн щодо реалізації державної політики в інформаційній сфері.

Процес формування інформаційного суспільства в Україні є складним і тривалим. Його реалізація вимагає рішучості у реалізації конкретних заходів та подальших досліджень з метою ефективного функціонування національної інформаційної сфери. У порівнянні з промислово розвиненими країнами сучасний стан розвитку вітчизняного інформаційного суспільства є недостатнім і не повністю відповідає існуючому потенціалу та наявним потенційним ресурсам. Оптимальним алгоритмом дій щодо подолання проблем у цій сфері має стати виважена, координована державна політика розвитку інформаційного суспільства, яка передбачає співпрацю з іншими країнами, використання їхнього позитивного досвіду на основі розвитку власного потенціалу та подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] : монографія / І. В. Арістова; [за заг. ред. О. М. Бандурки]. – Х. : Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – 407 с.
2. Нижник Н. Р. Інформаційні технології в структурах державної служби [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/art101.html>.
3. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посібник / Г. Г. Почепцов. – К. : Знання, 2006. – 663 с.
4. Соснін О. Державне управління інформатизацією як виклик цивілізаційного зростання нації / О. Соснін // Зовнішні справи. – 2011. – № 9. – С. 38-41.
5. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні / А. В. Колодюк. - К., 2005. – 205 с.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Aristova, I. V. (2000), *Derzhavna informatsiyna polityka: orhanizatsiyno-pravovi aspekty* [Tekst], Vydavnytstvo Universytetu vnutrishnikh sprav, Kharkiv, p. 407.
2. Nyzhnyk, N. R. *Informatsiini tekhnolohii v strukturakh derzhavnoi sluzhby*, available at: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/art101.html>.
3. Pocheptsov, H. H. (2006), *Informatsiyna polityka*, Kiev, p. 663.
4. Sosnin O. (2011), *Derzhavne upravlinnya informatyzatsiyeyu yak vyklyk tsyvilizatsiynoho zrostannya natsiyi, Zovnishni spravy*, № 9, p. 38-41.
5. Kolodiuk, A. V. (2005), *Informatsiine suspilstvo: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini*, Kiev, p. 205.
6. *Derzhavna sluzhba statystky Ukrainy*, available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Гудзовата О. О.,

к.е.н., доц., доцент кафедри комп'ютерних наук, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЗОВНІШНІМ ВИКЛИКАМ СТАБІЛІЗАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті ідентифіковані найбільш істотні глобальні тенденції, що є викликами на сучасному етапі функціонування розвитку грошово-кредитного сектору держави. Наведено аргументи відносно істотності впливу зовнішніх викликів на стан і стабільність системи фінансової безпеки України. Висвітлено характер дії та розвитку негативного впливу на стабільність фінансової системи держави таких викликів, як зростання відсоткових ставок ФРС США, приплив іноземного капіталу, уповільнення зростання економіки Китаю, збереження збройного конфлікту на Сході України та ін. Ідентифіковані такі загрози фінансовій безпеці України на сучасному етапі її соціально-економічного поступу, як дестабілізація платіжного балансу, посилення відтоку капіталу, скорочення іноземного інвестування та ін. Визначені інструменти державної політики мінімізації ризиків функціонування вітчизняної грошово-кредитної сфери, серед яких ключова роль відводиться забезпеченню ліквідності учасників фондового ринку, управлінню зовнішнім боргом, розвитком інструментів хеджування валютних ризиків, ін.

Ключові слова: фінансова безпека держави, грошово-кредитна сфера, державна грошово-кредитна політика, зовнішні виклики стабілізації.

Gudzovata O. O.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Computer Sciences, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

IDENTIFICATION AND DIRECTIONS OF COUNTERACTION TO EXTERNAL CHALLENGES OF STABILIZATION OF THE MONEY-CREDIT SECTOR IN THE CONTEXT OF PROVISION OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract. The article identifies the most significant global trends, which are challenges at the current stage of functioning of the development of the monetary and credit sector of the state. The arguments concerning the significance of the impact of external challenges on the state and stability of the financial security system of Ukraine are given. The nature of the action and development of the negative impact on the stability of the financial system of the state are described, such as the growth of interest rates of the US Federal Reserve, the inflow of foreign capital, the slowdown of China's economic growth, the preservation of armed conflict in the East of Ukraine, and others. The following threats to Ukraine's financial security at the present stage of its socio-economic progress, such as the destabilization of the balance of payments, the growth of capital outflows, the reduction of foreign investment, etc. have been identified. The tools of the state policy of minimizing the risks of functioning of the domestic monetary sphere are determined, among which the key role is assigned to ensuring liquidity of stock market participants, external debt management, development of hedging instruments for currency risks, etc.

Keywords: financial security of the state, monetary sphere, state monetary policy, external challenges of stabilization.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток грошово-кредитного сектору в Україні відбувається за умов активізації інтеграційних і глобалізаційних процесів, які дедалі більше здійснюють вплив на фінансову безпеку держави. З огляду на те, що

фінансові операції є відображенням та своєрідною квінтесенцією тих процесів, які відбуваються у реальному секторі економіки, ступінь інтеграції країни до світової економічної системи передусім

визначається її інтеграцією до міжнародних фінансових ринків та участю у фінансовій глобалізації. Однак, окрім очевидних переваг для національних економік, глобалізаційні процеси супроводжуються і зростанням ризику виникнення нестабільності грошово-кредитного ринку. При цьому під впливом глобалізаційних процесів постійним явищем стають фінансові дисбаланси, формами проявів яких є: валютно-цінові диспаритети і платіжні дисбаланси; зовнішня заборгованість і незбалансована міжнародна ліквідність; дисбаланси у світових заощаженнях та інвестиціях; глобальні фіскальні розриви. Протидія цим ризикам потребує впровадження більш ефективної і виваженої грошово-кредитної політики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених, які зробили вагомий внесок у становлення та розвиток знань про ефективну державну політику стабілізації і забезпечення розвитку грошово-кредитної сфери держави, слід відзначити таких науковців, як Т. Богдан, О. Борисюк, Н. Корень, Н. Кравчук, О. Сльозко, О. Шаров та ін.

Постановка завдання. Завданнями статті є ідентифікація та визначення напрямів протидії зовнішнім викликам стабілізації грошово-кредитного сектору в контексті забезпечення фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. світова фінансова система зазнала глобальних трансформацій, які продовжують здійснювати багатовекторний вплив на розвиток національних економік. Зокрема, йдеться про формування багатопольярної валютної системи і поширення регіональних валют, міжнародну експансію провідних фондових бірж і виникнення нових осередків “фінансової могутності” у Східній Азії, підвищення волатильності цін на ринкові активи і розвиток нових форм віртуалізації світового фінансового ринку, посилення залежності країн-експортерів сировини від курсових коливань на світових ринках і зростання ролі МФО у подоланні проблем посткризового розвитку, накопичення проблем боргового навантаження у розвинутих країнах і зменшення вразливості економік країн із ринками, що формуються, до впливу іноземного капіталу, зростання геоекономічного впливу Китаю та використання нових фінансових механізмів транснаціоналізації економічної діяльності [2, с. 19].

У 2015-2017 рр. почали формуватися новітні тенденції розвитку глобальної фінансової системи, які здійснюють прямий чи опосередкований вплив на траєкторію розвитку національної економіки і зумовлюють необхідність адаптивних змін державної політики у сфері функціонування грошово-кредитної сфери. Нагромаджені диспропорції розвитку світової економіки впродовж останніх років зумовлюють перебалансування попиту та пропозиції, що, в свою чергу, здійснює істотний вплив на кон'юнктуру фінансових та грошово-кредитних ринків. Неоднозначні оцінки перспектив розв'язання боргової кризи ЄС та фінансових наслідків Brexit, можливі зміни орієнтирів економічної політики країн БРІК, невизначеність щодо збалансування

структурних співвідношень економіки США при загальному охолодженні світової економіки та низькій схильності інвесторів до ризику формують нові зовнішні виклики стабілізації грошово-кредитного сектору та посилення фінансової безпеки України. Крім того, значний вплив на фінансову систему мають геополітичні ризики, центрами яких є Україна та Близький Схід.

Внаслідок нерозвинутого інституційного базису, структурних викривлень ринкового середовища в умовах високого рівня тінізації економічних відносин, надмірної відкритості економіки чутливість вітчизняної фінансової системи до навіть незначних коливань кон'юнктури зовнішніх ринків є високою. Як наслідок, зовнішні шоківі впливи швидко поширюються та мультиплікуються в національній економіці. Досвід реалізації заходів протидії кризовим явищам 2014-2016 рр. продемонстрував слабку дієвість керуючих впливів на фінансову безпеку в умовах розбалансованості зовнішнього сектору. Відтак для виправлення цих структурних диспропорцій необхідно забезпечити модернізацію фінансової системи, що неможливо без ефективної державної політики розвитку грошово-кредитного сектору в системі забезпечення фінансової безпеки економіки України.

Варто зазначити, що існує висока ймовірність розгортання боргової кризи у периферійних країнах ЄС та її переростання в ланцюгову реакцію на локальних та міжнародних фінансових ринках. На даному етапі в ЄС найбільш загрозливою є боргова ситуація у країнах, котрі виділили у окрему групу – GIPS, до якої входять Греція, Італія, Ірландія, Португалія та Іспанія. Водночас боргова криза окремих країн Єврозони незадовільно відображається на економічному розвитку країн Східної та Центральної Європи, в тому числі України, що є залежними від експорту до західноєвропейських країн.

Вплив боргової кризи Єврозони на грошово-кредитний ринок та фінансову безпеку України може проявлятися наступним чином: (1) скорочення надходжень за фінансовим рахунком платіжного балансу, зростання виплати за статтею “доходи” та зменшення рівня міжнародних резервів України; (2) в умовах посилення невизначеності на міжнародних фінансових ринках та зниження схильності інвесторів до прийняття ризиків збільшуватимуться масштаби втечі капіталу з України, що негативно впливатиме на стан платіжного балансу та стабільність банківської системи; (3) на валютному ринку зменшуватиметься пропозиція іноземної валюти, внаслідок чого НБУ буде змушений збільшувати обсяги власних валютних інтервенцій для нівелювання різких стрибків курсу; (4) суттєве підвищення відсоткових ставок на міжнародних ринках призведе до зростання вартості обслуговування зовнішнього боргу для українських позичальників та ускладнюватиме рефінансування існуючих боргів; (5) посилення нестабільності міжнародних фінансових ринків призведе до звуження джерел фінансування виробництва для підприємств-експортерів; (6) при підвищенні спредів і відсоткових

ставок український уряд буде змушений збільшувати видатки бюджету на обслуговування зовнішнього боргу, при цьому ускладнюватиметься конкуренція за зовнішнє фінансування (погіршення умов для залучення зовнішніх комерційних позик) [3, с. 80].

Водночас досвід грецької кризи створює інструменти, які можуть бути використані українським урядом, для уникнення ризиків фінансовій безпеці держави. По-перше, держава не може системно нарощувати державний борг без забезпечення економічного зростання, оскільки це призводить до збільшення співвідношення між боргом та ВВП і, як наслідок, зростає боргове навантаження на державні фінанси. По-друге, існує небезпека занадто інтенсивного інвестування коштів банками України в урядові цінні папери, насамперед в ОВДП. Така ситуація потребує вжиття невідкладних заходів щодо удосконалення боргової політики України та забезпечення стратегічного управління державним боргом шляхом розширення спектра використання боргових інструментів, запровадження ризикоорієнтованої боргової політики, підвищення ефективності використання державних запозичень. Крім того, існує гостра необхідність обмеження продажу банкам державних цінних паперів, як боргових облігацій уряду, так і сертифікатів НБУ, та істотне зниження їх доходності з метою активізації кредитування банками реального сектору економіки України.

Зауважимо, що серйозним зовнішнім викликом фінансовій безпеці держави є офшоризація, яка зумовлює звуження податкової бази, анонімність операцій та відмивання нелегального прибутку, збільшення ризиків неконтрольованого відтоку капіталу з України та дестабілізацію національної фінансової системи. Незважаючи на зменшення протягом 2014-2017 рр. частки інвестицій з окремих офшорів до України з 41,3 % до 34,9 %, зокрема з кіпрської офшорної юрисдикції, роль окремих з них для вітчизняної економіки починає стрімко зростати. Серед країн, що інвестують в економіку України, у 2016-2017 рр. різко зросла активність Люксембургу (збільшилася на 74 % порівняно з докризовим 2013 р.), який входить до десятки найбільших податкових офшорів у світі. У зв'язку з цим у 2017 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію між Урядом України та Урядом Люксембургу "Про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухиленню від сплати податків на доходи і на капітал" [4].

З метою упередження неконтрольованого виведення капіталу з України до офшорів та юрисдикцій із низькими ставками оподаткування як чинника забезпечення фінансової безпеки України доцільно удосконалити податкове законодавство відповідно до міжнародних стандартів Організації економічного співробітництва та розвитку, а також практики Європейського Союзу, розробити інституційно-правовий інструмент запровадження статусу іноземних контрольованих компаній через зобов'язання зареєстрованої за кордоном компанії, яка належить українському резидентові, сплачувати податки в Україні у разі, якщо рівень оподаткування у країні

реєстрації вдвічі або більше нижчий, ніж вітчизняна ставка податків.

Ризиками модифікації вітчизняної грошово-кредитної системи відповідно до європейських стандартів можуть стати: юридично-правові (приведення законодавства у відповідність до директив ЄС); грошово-кредитна політика (визначення проблем, пов'язаних із забезпеченням мінімальних резервів, моніторинг і контроль за операціями з цінними паперами, забезпечення безпеки позикових операцій, а також ліквідність банківського сектору); фінансова та банківська статистика (оновлення переліку фінансових установ, модернізація системи фінансової статистики, збір та обробка інформації про відсоткові ставки); платіжні системи (правила та умови участі в роботі системи TARGET, безпека платіжних систем у контексті використання електронних платіжних інструментів і розвитку систем використання електронних грошей); емісія готівкових грошових знаків, зокрема вилучення з обігу фальшивих купюр і монет (співробітництво в процесі заснування Системи моніторингу за фальшивими купюрами та монетами, а також Центру аналізу фальшивих купюр і монет, доступ до Бази даних про підроблені купюри та монети); інформаційні технології та телекомунікаційні системи (двостороння лінія зв'язку між НБУ та ЄЦБ, участь у розробці технічних характеристик, необхідних для майбутнього приєднання української системи міжбанківських платежів до системи TARGET) [5].

Варто зауважити, що з метою забезпечення готовності України до подання заявки на повноцінне членство в ЄС доцільною є реалізація низки заходів у контексті провадження Плану законодавчого забезпечення реформ та Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року щодо підвищення якості регулювання грошово-кредитного сектору відповідно до європейських стандартів, що забезпечить збалансування структури фінансової системи та підвищення її стійкості до зовнішніх викликів.

В умовах економічної нестабільності та погіршення макроекономічної ситуації в Україні вагомим чинником подолання зовнішніх викликів стабілізації грошово-кредитного сектору та забезпечення фінансової безпеки держави є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (МФО). Одним із найпотужніших фінансових партнерів України впродовж усього періоду незалежності є МВФ, який не лише нівелює гостроту проблем дефіциту, але і створює умови для стабілізації платіжного балансу країни, оздоровлення державних фінансів та реалізації реформаційних змін у грошово-кредитній політиці. Так, у 2014-2017 рр. взаємодія МВФ з Україною забезпечила фінансування загальним обсягом близько 14 млрд дол. США, враховуючи два транші позики Stand-by та чотири транші у рамках Механізму розширеного фінансування (EFF).

Важливим кроком продовження співпраці України з МВФ стало підписання 2 березня 2017 р. нового Меморандуму про економічну та фінансову політику, в межах якого визначено низку стратегічних завдань українських структурних реформ, серед

яких: здійснення виваженої грошово-кредитної політики, орієнтованої на подальше зниження інфляції та відновлення резервів одночасно з відновленням життєздатних банків та поживленням банківського кредитування; забезпечення фіскальної консолідації задля забезпечення сталості боргу в середньостроковій перспективі, що буде підтримано впровадженням пенсійної реформи та більш ефективною та сприятливою для зростання податковою системою з одночасним поліпшенням якості державних видатків; прискорення структурних реформ задля реформування сектору державних підприємств, поліпшення бізнес-клімату та подолання корупції, залучення інвестицій та підвищення економічного потенціалу [6].

Однак внаслідок неналежних темпів імплементації структурних реформ з боку українського уряду як основної вимоги МВФ існують ризики щодо ефективної взаємодії з Фондом та фактичного продовження кредитної програми. Це, зокрема, стосується реалізації пенсійної та медичної реформи; реформи адміністрування надходжень для детінізації економіки, розширення бази оподаткування та покращення бізнес-клімату; модернізації енергетичного сектору; забезпечення ефективної боротьби з корупцією, створення антикорупційних судів; вирішення на законодавчому рівні питання обігу земель сільськогосподарського призначення тощо.

Пріоритетними напрямками активізації взаємодії України з МВФ слід визначити: прискорення темпів економічного зростання, створення робочих місць у приватному секторі та посилення макроекономічної стабільності, забезпечення інституційної спроможності та незалежності НБУ, пом'якшення адміністративних заходів валютного контролю, досягнення цілей в рамках програми НБУ з таргетування інфляції, підвищення прозорості та ефективності використання зовнішніх запозичень у рамках запровадження середньострокового бюджетного планування.

Одним із найбільших партнерів по фінансовій взаємодії є Світовий банк, який надає багатосекторальну фінансову та технічну допомогу. У 2017 р. загальний обсяг фінансування становив 2,5 млрд дол. США. 20 червня 2017 р. Рада директорів Світового банку схвалила Концепцію партнерства з Україною на 2017-2021 рр., в межах якої ключовими напрямками визначено: управління державними фінансами та реформу державного управління, антикорупційну діяльність, управління найбільшими фіскальними ризиками і поліпшення управління державними інвестиціями, зміцнення фінансового сектору, покращення інфраструктури, створення приватного партнерства в приватному секторі, земельну реформу, реформу охорони здоров'я, приватизацію, ефективне, результативне та комплексне надання послуг, соціальну допомогу, цільову допомогу постраждалим від збройного конфлікту громадам [7].

Водночас взаємодія України зі Світовим банком характеризується низкою проблемних аспектів, які стосуються відсутності системності у наданні фінансової підтримки Україні, тривалості прийняття рішення Банком про надання кредитів (щонайменше

впродовж року), недотримання термінів реалізації інвестиційних проектів, визначених договірними документами. Крім того, Світовий банк також зіткнувся в Україні з проблемою неповернення кредитних коштів з анексованого Криму, раніше виданих на проекти в Автономній Республіці Крим. З метою покращення кредитних взаємовідносин між Світовим банком та Україною необхідно впровадити зміни до процедури кредитування в цілях скорочення терміну між ініціативою щодо кредитування та прийняттям рішення про видачу коштів, а також забезпечити необхідні умови для досягнення Світовим банком в Україні планового загального кредитного потенціалу і нормативів кредитування.

Таким чином, трансмісія зовнішніх фінансових шоків до фінансової системи України зазвичай відбувається за макроекономічним каналом, торговельним каналом, валютним каналом, каналом фондового ринку і банківським каналом. При цьому найбільш загрозливими зовнішньоекономічними тенденціями та чинниками, які здійснюють деструктивний вплив на фінансову безпеку України, є: динаміка економічного зростання у розвинутих країнах і зниження темпів зростання країн із ринками, що формуються, уповільнення розвитку і перебалансування економіки Китаю, збереження низхідної динаміки цін на сировинні товари та посилення їхньої волатильності, підвищення відсоткових ставок у США і зменшення доступності зовнішнього фінансування для країн із ринками, що формуються, скорочення припливу іноземного капіталу на ринки цих країн, загострення геополітичних проблем та їх негативний вплив на схильність інвесторів до прийняття ризиків.

Таким чином, враховуючи високий ступінь відкритості економіки та залежності фінансової системи України від надходження зовнішнього фінансування, сировинну структуру експорту і хронічний дефіцит платіжного балансу, нерозвинутість фондового ринку і перманентну втечу капіталу, виникає необхідність розроблення та застосування інноваційних підходів до удосконалення розвитку грошово-кредитного сектору, які б нівелювали вплив зовнішніх деструктивних викликів та створювали передумови для посилення фінансової безпеки України (рис. 1).

На сьогодні, зважаючи на посилення невизначеності в межах світової економіки та підвищення турбулентності міжнародного ринку капіталів, глобальні ризики для грошово-кредитного ринку України є доволі значними. Водночас їх усунення можливе шляхом побудови стійкої національної фінансової системи до зовнішніх шоків та внутрішніх макрофінансових дисбалансів через реалізацію дієвих механізмів та засобів підвищення ефективності державної політики розвитку грошово-кредитного сектору в системі забезпечення фінансової безпеки економіки України в контексті забезпечення збалансованості грошової маси, удосконалення параметрів функціонування фінансово-кредитного сектору, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці, детінізацію грошово-кредитного сектору.

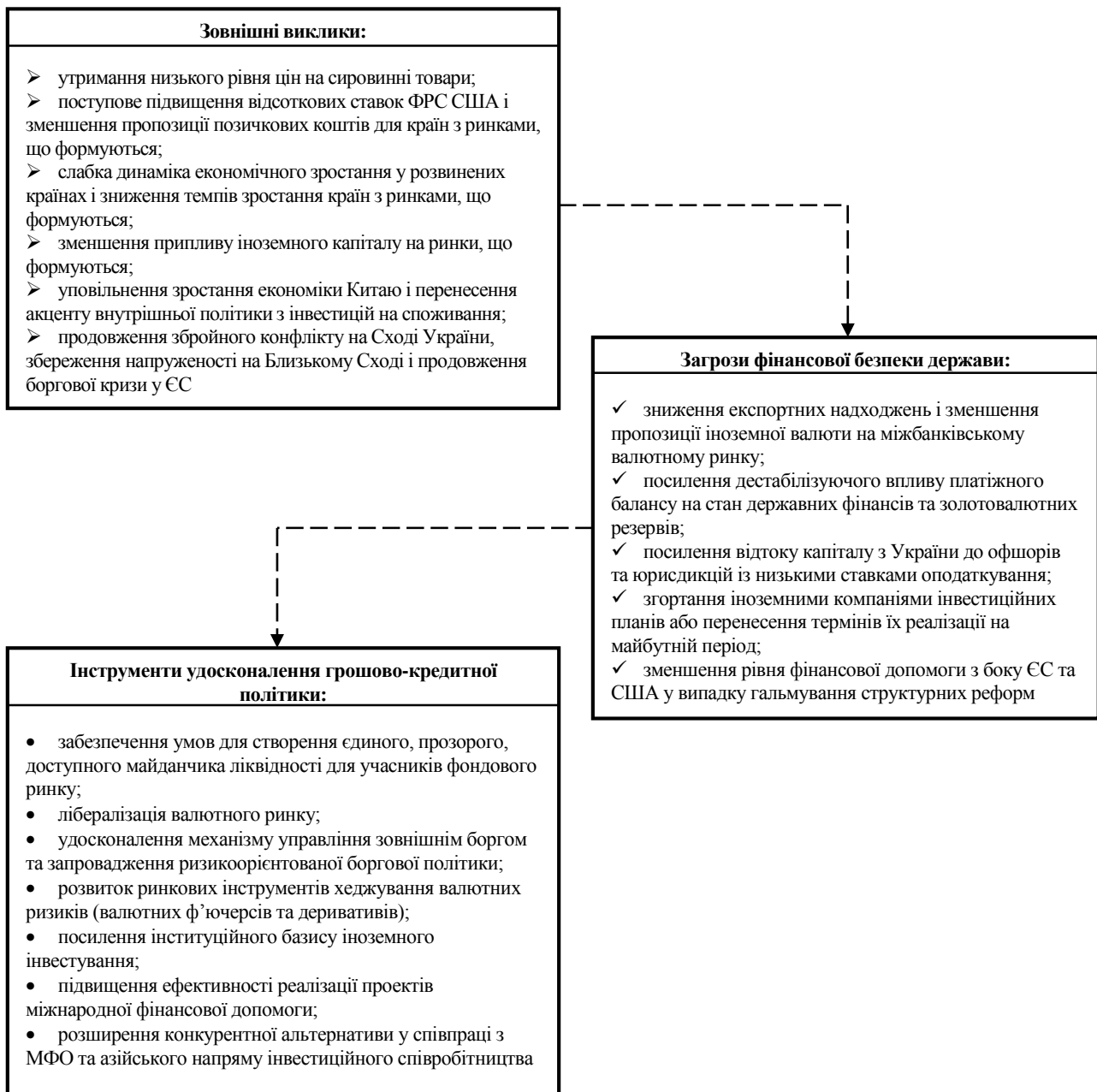

Рис. 1. Зовнішні виклики, загрози та інструменти державної політики стабілізації грошово-кредитного сектору і зміцнення фінансової безпеки держави

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, найбільш загрозливими зовнішніми викликами стабілізації грошово-кредитного сектору та посилення фінансової безпеки України є: утримання низького рівня цін на сировинні товари; поступове підвищення відсоткових ставок ФРС США і зменшення пропозиції позичкових коштів для країн з ринками, що формуються; слабка динаміка економічного зростання у розвинених країнах і зниження темпів зростання країн з ринками, що формуються; зменшення припливу іноземного капіталу на ринки, що формуються; уповільнення зростання економіки Китаю і перенесення акценту внутрішньої політики з інвестицій на споживання; продовження збройного конфлікту на Сході України, збереження напруженості на Близькому Сході і продовження боргової кризи в ЄС.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно зосередити над ідентифікацією і обґрунтуванням пропозицій відносно нівелювання ризиків і загроз розвитку сучасних інформаційних технологій у грошово-кредитній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук Н. Дивергенція глобального розвитку. Сучасна парадигма формування геофінансового простору / Кравчук Н. – К. : Знання, 2012. – 782 с.
2. Вплив глобальних фінансів на валютно-фінансову систему України : монографія / [Богдан Т. П., Шаров О. М., Сльозко О. О. та ін.] ; [за ред. д-ра екон. наук Т. П. Богдан] ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". – Київ, 2017. – 356 с.

3. Борисюк О. В. Вплив боргу країн Євросоюзу на національну економіку / О. В. Борисюк // Формування ринкової економіки : збірник наукових праць Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 31. – Частина 1. – С. 76-81.

4. Закон України “Про ратифікацію Конвенції між Урядом України і Урядом Великого Герцогства Люксембург” від 14 березня 2017 р. № 1918-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1918-19/paran2#n2>.

5. Корень Н. В. Шляхи підвищення якості регулювання фінансової системи відповідно до європейських стандартів надання фінансових послуг. Аналітична записка / Н. В. Корень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2070>.

6. Меморандум про економічну і фінансову політику від 2 березня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/-document?id=46564506>.

7. Концепція партнерства Світового банку з Україною на 2017-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.minfin.gov.ua/news-view/skhvaleno-kontseptsiu-partnerstva-svitovohobanku-z-ukrainoiu-na-roky?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo](https://www.minfin.gov.ua/news/view/skhvaleno-kontseptsiu-partnerstva-svitovohobanku-z-ukrainoiu-na-roky?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo).

8. Гладких Д. М. Ключові ризики валютно-курсової стабільності в Україні та напрями їх мінімізації в умовах гібридної війни. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/val_kurs-b26c6.pdf.

9. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // *Journal Actual problems of economics*. – 2016. – № 1. – P. 52-60.

REFERENCES

1. Kravchuk, N. (2012), *Dyverhentsiya hlobal'noho rozvytku. Suchasna paradyhma formuvannya heofinansovoho prostoru*, Znannya.

2. Bohdan, T. P. (2017), *Vplyv hlobal'nykh finansiv na valyutno-finansovu systemu Ukrainy, NAN Ukrainy*, DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy”.

3. Borysyuk, O. V. (2014), *Vplyv borhu krayin Yevrosoyuzu na natsional'nu ekonomiku, Formuvannya rynkovoyi ekonomiky*, 31, 76-81.

4. *Zakon Ukrainy “Pro ratyfikatsiyu Konventsiyi mizh Uryadom Ukrainy i Uryadom Velykoho Hertsohstva Lyuksemburh” vid 14 bereznya 2017. № 1918-VIII*, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1918-19/paran2#n2>.

5. Koren', N. V. (2017), *Shlyakhy pidvyshchennya yakosti rehulyuvannya finansovoyi systemy vidpovidno do yevropeys'kykh standartiv nadannya finansovykh posluh*. *Analychna zapyska*.

6. *Memorandum pro ekonomichnu i finansovu polityku (2017)*, available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46564506>.

7. *Kontseptsiya partnerstva Svitovoho banku z Ukrainoyu na 2017-2021 roky*, available at : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/skhvaleno-kontseptsiu-partnerstva-svitovohobanku-z-ukrainoiu-na-roky?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo>.

8. Hladkykh, D. M. (2016), *Klyuchovi ryzyky valyutno-kurovovoyi stabil'nosti v Ukraini ta napryamy yikh minimizatsiyi v umovakh hibrydnoyi viyny*. *Analychna zapyska*, available at : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/val_kurs-b26c6.pdf.

9. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2016), *Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine, Journal Actual problems of economics*, 1, 52-60.

УДК 796.5.(004.9)

Миронов Ю. Б.,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Блащак І. М.,

к.п.н., доц., завідувач кафедри фізичного виховання та спорту, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглянуто напрями застосування інноваційних технологій у спортивному туризмі при плануванні маршрутів спортивних туристичних походів, організації змагань зі спортивного орієнтування, при підготовці спортсменів та кадрів для системи спортивного туризму. Досліджено можливості застосування геоінформаційних систем, продуктів і технологій. Розглянуто питання використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет і сучасних інформаційних технологій у спортивному туризмі та спортивному орієнтуванні. Запропоновано програмне забезпечення для підготовки професіоналів системи спортивного туризму. Визначено перспективні напрями подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: туризм, спортивний туризм, інновації, інноваційні технології, інформаційні технології, Інтернет.

Myronov Y. B.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel & Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Blashchak I. M.,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Physical Education and Sports, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SPORT TOURISM

Abstract. The article considers the directions of application of innovative technologies in sport tourism when planning routes of sport tourist trips, organization of competitions in orienteering, in the training of athletes and personnel for the sport tourism system. The possibilities of application of geographic information systems (GIS), products and technologies are explored. The article also discusses the usage of Internet and modern informational technologies in sport tourism and sport orienteering. The software for training of professionals for the sports tourism is proposed. The perspective directions of further scientific researches in this direction are determined.

Key words: tourism, sport tourism, innovations, innovative technologies, informational technologies, Internet.

Постановка проблеми. Активне впровадження в соціально-економічну систему інноваційних продуктів і технологій стало ключовим фактором економічного розвитку та підвищення якості життя населення за сучасних умов. Передові досягнення науки й техніки дозволяють широко імплементувати

інноваційні технології і продукти у практику туристичної діяльності, зокрема у спортивні види туризму (пішохідний, гірський, лижний, велосипедний, водний) та спортивне орієнтування, допомагають посилити безпечність спортивних туристичних походів різних категорій складності й підвищити

ефективність організаційної роботи по плануванню маршрутів і при підготовці спортсменів та кадрів для системи спортивного туризму.

Спортивний туризм реалізує різноманітні рекреаційні, спортивні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції, але через вплив низки негативних факторів рівень їх реалізації, на нашу думку, на сьогодні не відповідає потенційним можливостям туристично-спортивного руху в Україні. Саме інноваційні технології можуть стати тим позитивним чинником, який дозволить поліпшити систему спортивного туризму, удосконалити підготовку спортсменів, сприятиме поширенню ідеології здорового способу життя та змістовного проведення дозвілля. З огляду на це обрана тема дослідження є актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці є чимало досліджень із проблематики інновацій та практики туристичної діяльності. Серед досліджень, присвячених питанням застосування інновацій у туризмі, варто виділити роботи Новикова В. С. [7], Гуржій Н. М., Третинко А. В. [4], Чернікової В. І. [12] та ін.; можливості застосування інноваційних, інформаційних та інтернет-технологій у сфері туризму досліджуються у працях Мельниченко С. В. [5], Федорова І. [9], Фокіна С. П. [11] та інших авторів. Разом із тим, недостатньо широко вивчено можливості імплементації інноваційних технологій і продуктів у практику спортивного туризму та туристичного орієнтування, у систему підготовки спортсменів і кадрів для спортивного туризму.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення можливостей імплементації інноваційних технологій і продуктів у систему спортивного туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням Філіпова З. І., “спортивний туризм – це вид спорту з подолання певного відрізка земної поверхні, який називають маршрутом. При цьому під “земною поверхнею” мається на увазі не лише ґрунтова поверхня, але також і кам’яна, і водна тощо. Під час проходження маршруту долаються різні специфічні природні перешкоди. Наприклад, гірські вершини і перевали або річкові пороги (у водному туризмі)” [10, с. 7].

Інновації в туризмі (зокрема, у спортивному) – це розробка, створення нових туристичних маршрутів, продуктів, видів туризму, технологій обслуговування із застосуванням нових туристичних ресурсів, сучасних досягнень науки і техніки, інформаційних технологій, впровадження яких сприяє економічному розвитку туристичних підприємств, а також дозволяє покращити туристичний імідж країни та її регіонів [6, с. 771].

При підготовці маршрутів спортивних туристичних походів, організації змагань зі спортивного орієнтування та підготовці професіоналів для системи спортивного туризму доцільно використовувати сучасні інноваційні технології, які дозволяють економити час на підготовчу роботу, підвищувати комфортність і безпечність спортивних туристичних походів, збільшувати ефективність планування турів і навчання спортсменів.

На думку авторів, можливі такі напрямки впровадження інновацій у систему спортивного туризму для організації та проведення спортивних туристичних походів різного рівня складності, орієнтування на місцевості та при підготовці спортсменів і кадрів:

1) застосування геоінформаційних систем (ГІС), технологій та технічних засобів, зокрема для орієнтування на місцевості;

2) використання можливостей глобальної комп’ютерної мережі Інтернет та програмного забезпечення для розробки маршрутів спортивних туристичних походів, підготовки змагань зі спортивного орієнтування тощо;

3) використання сучасного програмного забезпечення у навчанні спортсменів та кадрів для системи спортивного туризму.

На сьогодні у сфері інноваційних технологій переважають два напрямки, які найбільш інтенсивно розвиваються в останнє десятиліття. Це власне геоінформаційні системи (і відповідні технології) та Інтернет.

Геоінформаційна система (ГІС) – сучасна комп’ютерна технологія, що дозволяє поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо). Також під геоінформаційною системою розуміють систему управління просторовими даними та асоційованими з ними атрибутами. Конкретніше, це комп’ютерна система, що забезпечує можливість використання, збереження, редагування, аналізу та відображення географічних даних [2].

Оскільки відомо, що 85 % всіх даних містять географічний компонент і складають потужні інформаційні масиви, то лише ГІС здатні прискорити отримання гарантовано достовірних результатів, які звичайними методами і засобами не можуть бути виділені з електронних таблиць або баз даних. Динаміка зростання геоінформаційних систем і технологій за останні десятиліття показує неминуче подальше їх перетворення в активний інструмент людської діяльності [11].

Актуальною на сучасному етапі проблемою, на думку авторів, є застосування інноваційних геоінформаційних технологій у спортивному орієнтуванні. Спортивне орієнтування – вид спорту, в якому учасники самостійно, застосовуючи тільки карту місцевості та компас, долають дистанцію з контрольними пунктами, розташованими на місцевості [3, с. 42]. Виходячи з того, що у цьому виді спорту дозволяється використання лише карти місцевості й компаса, інновації знаходять своє застосування при підготовці спортсменів-орієнтувальників. При цьому побутові й професійні GPS-навігатори стають у нагоді туристам-аматорам при проходженні маршруту – пристрої дозволяють контролювати, чи турист не відхиляється від маршруту й у випадку сходження з маршруту чи дезорієнтації на місцевості допоможуть знайти правильний шлях.

У спортивному орієнтуванні технічну підготовку спортсменів-орієнтувальників можна розділити на дві складові:

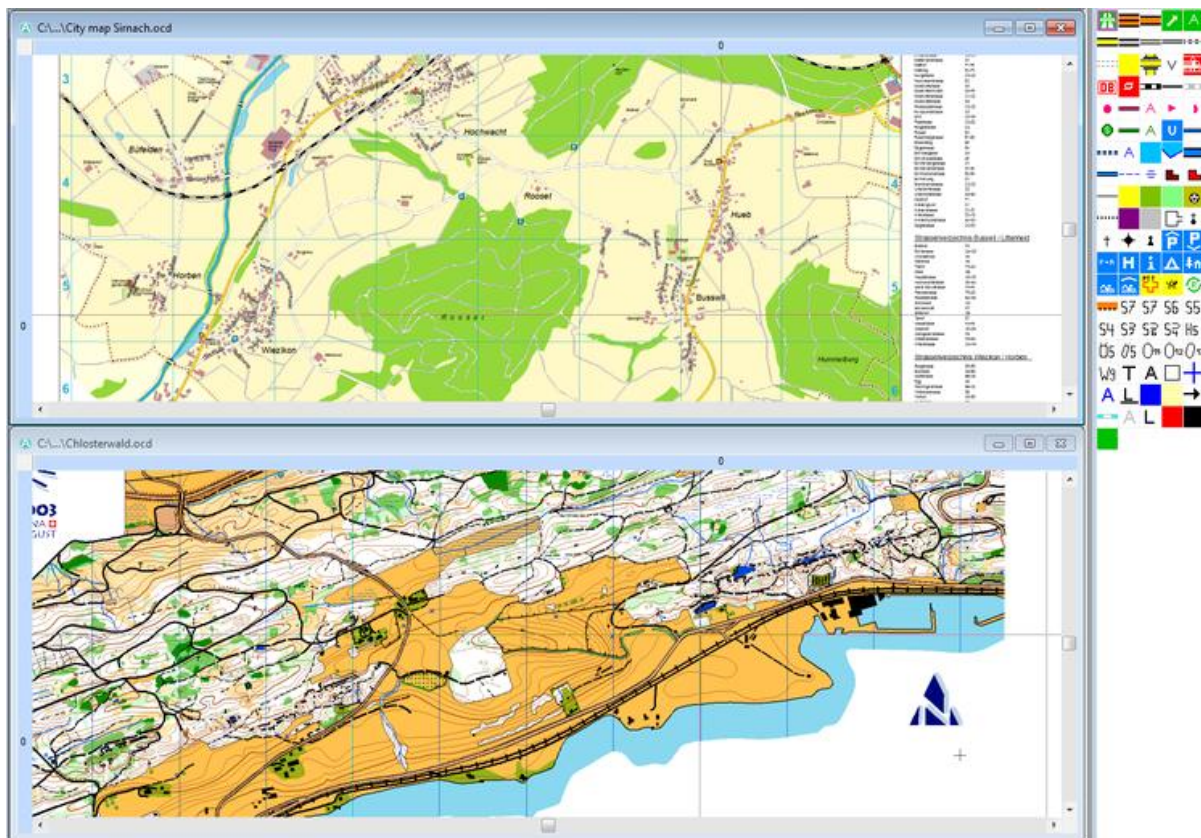

Рис. 1. Робоче вікно програми “OCAD 11”

- освоєння техніки пересувань за різних погодних умов та рельєфів (переміщення по болоту, камінню, високотрав'ю тощо);

- освоєння техніки орієнтування, вивчення умовних знаків спортивних карт, набуття умінь і навичок визначення напрямків руху та місцезнаходження контрольних пунктів.

Для тренера зі спортивного орієнтування всі ці складові є дуже важливими, але особливий науково-практичний інтерес, на нашу думку, представляє освоєння саме техніки орієнтування. Для цього можна використовувати навчальні вправи різних типів:

- 1) теоретичні вправи, які використовуються у навчальних класах (аудиторіях);

- 2) практичні вправи, які застосовуються у спортивному залі та на місцевості і тренують окремі елементи техніки орієнтування та їх поєднання [9].

При вивченні умовних знаків спортивних карт можна користуватися програмним забезпеченням, яке перебуває у вільному доступі в мережі Інтернет, наприклад “OCAD”. OCAD – це програма для підготовки і креслення карт (рис. 1).

Для тренерів зі спортивного орієнтування основними перевагами програми є:

- стандартизовані умовні знаки спортивних карт;
- можливість підготовки різних вправ і завдань з техніки спортивного орієнтування;
- зручне конвертування карт у різні графічні формати.

Таким чином, програма “OCAD” дозволяє удосконалити процес навчання, закріплення і контролю результатів спортсменів-орієнтувальників у техніко-тактичній підготовці.

З появою інноваційних продуктів, таких як смартфони, “розумні годинники” (smart watches), GPS-навігатори та пульсоміри, з'явилася можливість вирішити одну з головних проблем в орієнтуванні – відсутності прямого контакту між спортсменом-орієнтувальником, котрий виконує завдання на місцевості, та тренером. Завдяки інноваційним продуктам та технологіям можна відслідковувати шлях спортсмена, його швидкість і навіть заміряти його пульс на дистанції. Окрім суто контрольної функції, ці засоби надають можливість впроваджувати у тренувальний процес нові навчальні вправи.

На сьогодні існує низка програмних засобів, які дозволяють аналізувати інформацію, отриману з GPS, серед яких авторами пропонуються для практичного використання “QuickRoute” та “SportTracks”. Вказані програми є безкоштовними та перебувають у вільному доступі в мережі Інтернет.

Можливості Інтернету дозволяють професіоналам системи спортивного туризму розробляти маршрути спортивних туристичних походів, планувати заходи з орієнтування на місцевості “не виходячи з офісу”, за допомогою персонального комп'ютера з доступом до глобальної мережі.

Варто відзначити, що маршрути спортивних туристичних походів відрізняються за складністю або категорійністю. Некатегорійні маршрути є нескладними, потребують незначної спеціальної підготовки та мінімум спеціального спорядження (намети, рюкзаки, посуд тощо), розраховані на фізично здорових людей, які прагнуть активного відпочинку. Категорійними є маршрути, долання яких потребує тренувань, набуття певного досвіду, оволодіння методикою й тактикою даного виду

спортивного туризму, тобто відповідної фізичної й технічної підготовки та спеціального спорядження. Долання категорійного маршруту має спортивну мету – виконання спортивних нормативів та отримання відповідної спортивно-туристичної кваліфікації (спортивного розряду чи звання кандидата або майстра спорту). При визначенні категорії складності враховуються тривалість маршруту, наявність і складність природних перешкод, кліматичні умови, характер території (заселеність, віддаленість від основних транспортних комунікацій), кількість ночівель у польових умовах (табл. 1).

Інтернет відкриває широкий простір для отримання різнопланової інформації практично про будь-який куточок нашої планети, можливості отримання консультацій інших професіоналів та практиків у режимі “онлайн” завдяки соціальним мережам та спеціалізованим форумам. Для пошуку готового маршруту для туристичного походу можна скористатися, наприклад, веб-сайтом GPSies (www.gpsies.com) [8]. На цьому веб-сайті представлено апробовані туристами-аматорами маршрути, які можна завантажити у різних форматах, підтримуваних спеціалізованим програмним забезпеченням і туристичними навігаторами.

Приклад відображення маршруту 5-денного некатегорійного спортивного туристичного походу протяжністю ≈ 89 км “с. Мислівка – г. Горган Ілемський – г. Яйко Ілемське – г. Молода – оз. Розсохан – хр. Аршиця – с. Осмолода – г. Висока – г. Ігровець – г. Сивуля – с. Бистиця” на сайті GPSies.com наведено на рис. 2.

Таблиця 1

Класифікація спортивних туристичних походів за категоріями складності

Категорія складності	Тривалість походу, днів (не менше)	Протяжність походу, км (не менше)				
		пішохідний туризм	лижний туризм	гірський туризм	водний туризм	велосипедний туризм
I	6	130	130	100	150	250
II	8	160	160	120	175	400
III	10	190	200	140	200	600
IV	13	220	250	150	225	750
V	16	250	300	160	250	900
VI	20	300	300	160	250	-

Джерело: побудовано за даними [10].

Рис. 2. Відображення маршруту спортивного туристичного походу на сайті GPSies.com

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інноваційна діяльність на сьогодні є тим визначальним фактором, від якого залежить розвиток різних систем і сфер діяльності. Впровадження досягнень науки і техніки у сферу туризму, застосування новітніх технологій операційної діяльності, менеджменту, маркетингу, навчання персоналу – це адекватна вимога сучасності, запорука ефективного функціонування та розвитку будь-якої системи. Інноваційні технології та продукти, а саме: геоінформаційні системи, інформаційні та інтернет-технології і пов'язані з ними технічні засоби сприяють не лише значному підвищенню ефективності функціонування системи спортивного туризму, але й допомагають туристам-аматорам у плануванні й організації самодіяльних турпоходів, а також студентам, котрі здобувають профільну туристичну освіту. Перспективним для подальших досліджень є пошук можливостей імплементації сучасних інноваційних технологій та продуктів у різні види туризму, а також обґрунтування необхідності виділення нових видів туризму на основі інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богачова В. О. Вплив інноваційних процесів на розвиток спортивного туризму / В. О. Богачова, А. Г. Кізюн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/bogachova.htm.
2. Геоінформаційна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Геоінформаційна_система.
3. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.
4. Гуржій Н. М. Інноваційні технології в туристичній індустрії / Н. М. Гуржій, А. В. Третинко // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 221-224.
5. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теоретичні та практичні аспекти / С. В. Мельниченко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2 (6). – С. 129-138.
6. Миронов Ю. Б. Особливості інноваційної діяльності у сфері туризму / Ю. Б. Миронов // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – 996 с. – С. 771-772.
7. Новиков В. С. Инновации в туризме / В. С. Новиков. – М. : Издательский центр “Академия”, 2007. – 208 с.
8. Туристичний маршрут “с. Мислівка – с. Бистриця” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gpsies.com/map.do?fileId=vmgylyuyswxyhosil>.
9. Федоров И. Использование информационных технологий в спортивном ориентировании /

И. Федоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gs-oc.ru/articles/64-it-tech-in-orienting>.

10. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи / З. І. Філіпов. – Дрогобич : Коло, 2010. – 344 с.
11. Фокин С. П. Роль информационных технологий в спортивном туризме / С. П. Фокин // Наука, образование, культура : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Молдова, г. Комрат, 11 февраля 2015 г.). – Комрат : Комратский Государственный Университет, 2015. – Том 2. – С. 511-514.
12. Чернікова В. І. Особливості інновацій у туризмі / В. І. Чернікова // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 89-94.

REFERENCES

1. Bohachova, V. O. and Kiziun, A. H. (2013), Vplyv innovatsiinyh protsesiv na rozvytok sportyvnoho turizmu, available at: http://tourlib.net/statti_ukr/bogachova.htm.
2. Heoinformatsijna sistema, available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Геоінформаційна_система.
3. Hrabovskyi, Yu. A., Skalii, O. V. and Skalii, T. V. (2009), Sportyvnyi turizm, Navchalna knyha, Ternopil, 304 p.
4. Hurzhii, N. M. and Tretynko, A. V. (2013), Innovatsiini tekhnolohii v turystychnij industrii, *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3, pp. 221-224.
5. Melnychenko, S. V. (2010), Informatsiini tekhnolohii v turyzmi: teoretychni ta praktychni aspekty, *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 2 (6), pp. 129-138.
6. Myronov, Yu. B. (2017), Osoblyvosti innovatsiinoi diialnosti u sferi turizmu, *Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury: vyklyky postindustrialnoii ekonomiky, materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. L'viv, 18-19 travnia 2017 r.)*, Lvivska Politekhnik, Lviv, pp. 771-772.
7. Novikov, V. S. (2007), Innovatsii v turizme, Akademia, Moscow, 208 p.
8. Turystychnyj marshrut “s. Myslivka – s. Bystrytsia”, available at: <https://www.gpsies.com/map.do?fileId=vmgylyuyswxyhosil> (Accessed May 14, 2018).
9. Fedorov, I. (2009), Ispolzovanie informatsionnyh tekhnolohij v sportivnom orientirovanii, available at: <http://gs-oc.ru/articles/64-it-tech-in-orienting>.
10. Filipov, Z. I. (2010), Sportyvnyi turizm. Orhanizatsiia i metodyka sportyvno-turystychnoi roboty, Kolo, Drohobych, 344 p.
11. Fokin, S. P. (2015), Rol informatsionnyh tekhnolohij v sportivnom turizme, Nauka, obrazovanie, kultura : materialy Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Moldova, g. Komrat, 11 fevralja 2015 g.), Komratskij Gosudarstvennyj Universitet Komratskii Gosudarstvennyi Universitet, Komrat, pp. 511-514.
12. Chernikova, V. I. (2012), Osoblyvosti innovatsij v turyzmi, *Visnyk DITB*, 16, pp. 89-94.

Процикевич А. І.,
аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ

Анотація. Обґрунтовано концептуальне значення механізму державного регулювання інвестиційних процесів та наукові погляди на його функціональний зміст у ринковому середовищі. Представлено результати ідентифікації механізмів державного регулювання, що найбільш часто використовуються у дослідженнях з управління інвестиційними процесами стосовно його економічних, функціональних та інструментальних характеристик. Сформовано концептуальну схему формування механізму державного регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг, врахувавши управлінські аспекти, види, інструменти, засоби, важелі та інші елементи його реалізації. Надано характеристику окремим особливостям реалізації механізму державного регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг.

Ключові слова: ІТ-послуги, ринок, інвестиційний процес, державне регулювання, механізм.

Protsykevych A. I.,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MECHANISMS FORMATION FOR INVESTMENT PROCESSES STATE REGULATION IN THE IT-SERVICES MARKET

Abstract. The conceptual significance of the mechanism of state regulation of investment processes and scientific views on its functional content in a market environment is substantiated. The results of the identification of state regulation mechanisms that are most often used in research on investment process management in relation to its economic, functional and instrumental characteristics are presented. The conceptual scheme of forming the mechanism of state regulation of investment processes in the market of IT services has been formed, taking into account managerial aspects, types, tools, means, levers and other elements of its implementation. The characteristics of the implementation of the mechanism of state regulation of investment processes in the market of IT services are given.

Keywords: IT services, market, investment process, state regulation, mechanism.

Постановка проблеми. Механізми державного регулювання можуть впроваджуватися на різних рівнях управління – від народногосподарського комплексу в цілому – до окремого суб'єкта господарювання та навіть фізичної особи. Але коли об'єктом державного регулювання виступають певні економічні процеси на конкретному ринку (зокрема, інвестиційні процеси на ринку ІТ-послуг), то вважаємо, що мова йде про сукупність елементів відповідного одного або декількох пов'язаних між собою механізмів, які формуються та реалізуються в цілях зміни головних параметрів стану та тенденцій функціонування і розвитку відповідної сфери. В науковому середовищі сформувався переконання про те, що механізм державного регулювання інвестиційних

процесів є засобом, який використовує держава для впливу на інвестиційну сферу чи інвестиційне середовище. Позаяк існують і погляди, за яких більш ефективними і природно досконалішими вважаються ринкові механізми саморегулювання макроекономічних процесів та явищ, у т. ч. в інвестиційному середовищі. Але достатньо також і прихильників дозованого поєднання і державного втручання в економіку, і підтримки у саморегулюванні тенденції.

Зауважимо, що в окремих дослідженнях з проблем державного стимулювання інвестиційної діяльності наголошується на тому, що впровадження надто комплексних і складних механізмів у цій сфері фінансово обтяжливе для держави і, відповідно, низькоефективне. Обґрунтовуються переваги

реалізації більш сфокусованих на підсилення конкретних економічних стимулів інвестиційної діяльності функціональних механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Відмітимо, що питаннями дослідження інвестиційних процесів займалися такі вітчизняні вчені, як В. Балабанов, І. Бланк, Є. Бойко, О. Василик, В. Геєць, М. Герасимчук, М. Долішній, М. Крупка, О. Кузьмін, П. Куцик, В. Лагутін, І. Михасюк, С. Науменкова, В. Опарін, А. Пересада, Б. Пшик, С. Реверчук, М. Савлук, В. Шевчук, В. Шенаєв, Е. Шилов та інші. Концептуальні засади функціонування ринку послуг та його окремих аспектів висвітлено у працях вітчизняних та закордонних авторів, зокрема Дж. Боддевіна, Т. Васильціва, О. Гаврилюка, Б. Данилишина, А. Деадорф, Л. Демидової, І. Дюмулена, В. Куцик, Р. Лупака, Р. Мердика, С. Осики, Р. Рассела, Є. Савельєва, К. Сєдова, А. Філіпенка. Втім, враховуючи інтенсивність розвитку базових секторів ринку послуг, необхідно визначити їх теоретично-методичні засади державного регулювання. Насамперед йдеться про ринок ІТ-послуг та інвестиційних процесів у його середовищі.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних характеристик формування механізмів державного регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для уточнення сутнісних характеристик та визначення найбільш доречних механізмів державного регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг важливо узагальнити результати вже наявних наукових доробків у царині формування та реалізації механізмів державного регулювання безпосередньо в інвестиційній сфері. Так, у праці “Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні” такий механізм визначається як “... сукупність нормативно-правових, фінансово-економічних та монетарних засобів регулювання, що визначають параметри провадження інвестиційної діяльності у державі в цілях реалізації планових реформ у суспільній сфері” [8, с. 147-148].

В. Кравців та інші дотримуються стандартного підходу до формування системи і структури механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, вбачаючи його головним завданням зміцнення конкурентоспроможності держави, покращення її інвестиційної привабливості та виходу держави на зовнішні ринки. До елементів механізму науковці відносять методи, адміністративні та економічні важелі, нормативно-правове та інституційне забезпечення, а також фіскальні, монетарні, структурні, регіональні (спеціальні) інструменти та організаційно-технічне сприяння [1, с. 304].

Механізм, щоправда не стільки державного регулювання, як нагляду та контролю, за інвестиційними процесами пропонується також С. Черкасовою. Проте автором застосовується не системний, а структурний підхід до побудови відповідного механізму. Фактично він складається з

цільових орієнтирів, які потребують поступового поетапного досягнення в Україні шляхом залучення до цих процесів всіх (державних і недержавних) інституцій у сфері інвестування [10, с. 366]. На наш погляд, для потреб державного регулювання в окремих секторах економіки такий підхід прийнятний, але для регулювання процесів настільки складних, як інвестиційна сфера, все ж більш доречним є системний підхід до формування відповідного механізму державного регулювання.

Відтак, на нашу думку, більш комплексним та ефективним у цілях державного регулювання інвестиційних процесів є інший підхід, де до структурних елементів механізму закладаються стратегічна мета (активізація економічної діяльності, достатньої для забезпечення стійкого економічного зростання чи якісного розвитку галузей економіки), тактичні цілі, суб'єкти й об'єкти регулювання, завдання, принципи та функції, форми прямого й опосередкованого регулювання, інструментарій та засоби контролю [3, с. 109-122; 4, с. 9-10]. Вважаємо такий підхід чи не найбільш комплексним. Особливо заслуговує на увагу врахування принципів та форм (умови, пряма участь держави, розширення джерел фінансування, непрямі та інші форми) державного регулювання інвестиційних процесів, що важливо та актуально для специфічного ринку, яким є ринок ІТ-послуг.

Підсиленням цих тез є висновки досліджень А. Павлюк та Д. Ляпіна, які стверджують, що «...для реалізації масштабних модернізаційних проектів в різних секторах економіки потрібні значні інвестиційні ресурси, потужним джерелом яких є приватний бізнес, але в умовах після-кризового розвитку зростає інтерес бізнесу до державної підтримки, яка дозволить знизити ризики приватних інвестицій, підвищити надійність інвестиційних проектів для кредитних організацій» [6].

Узагальнимо результати аналізу відносно різних типів та видів механізмів державного регулювання інвестиційних процесів, які пропонуються в профільній науковій літературі (табл. 1).

З наведеного робимо декілька важливих висновків. По-перше, доволі варіативними можуть бути підходи органів державної влади відносно формування одного чи декількох механізмів державного регулювання відносно впливу на активізацію інвестиційної діяльності. По-друге, найбільш актуальними в контексті застосування є організаційний, економічний, інституційний та правовий механізми, натомість найменш використовуваними – бюджетний, банківський та інфраструктурний. Це дає підстави для поділу інструментів на групи: безпосередньо економічні; функціональні, що передбачають реалізацію тих чи інших функцій системи фінансово-інвестиційної підтримки функціонування та розвитку ринку ІТ-послуг; інструментальні, призначені для застосування і впровадження конкретних інструментів та засобів державного стимулювання інвестиційної діяльності [2, с. 51-77; 5, с. 88-92; 9, с. 110-152]. Така класифікація дозволяє, на нашу думку, значно посилити можливості державної інвестиційної політики, зокрема на ринку ІТ-послуг.

Результати ідентифікації механізмів державного регулювання, що найбільш часто використовуються у дослідженнях з управління інвестиційними процесами (узагальнено автором)

Автори	Види механізмів													
	економічні				функціональні				інструментальні					
	Економічний	Організаційний	Правовий	Інституційний	Монетарний	Фінансово-кредитний	Бюджетний	Податковий	Господарський	Партнерський та інтеграційний	Банківський	Інфраструктурний	Регуляторний	Захисний
А. Чухно	+			+					+					
В. Базилевич				+		+			+	+			+	
О. Барановський			+		+									
А. Пересада		+				+		+						
О. Вовчак	+	+	+		+						+			
А. Кузнєцова				+		+		+						
В. Мартиненко	+	+							+					+
Т. Майорова		+	+			+								
С. Черкасова	+	+												
В. Савич		+		+					+					
В. Кравців, М. Мельник	+	+												
П. Беленький	+	+										+		
О. Крайник	+	+						+					+	
З. Герасимчук, В. Ткачук		+		+										
А. Павлюк, Д. Ляпін		+	+	+						+			+	
В. Ляшенко													+	
Л. Рудь	+	+	+		+									
О. Охотнікова			+	+										+

Узагальнюючи наведені вище результати наукових досліджень щодо застосування механізмів державного регулювання інвестиційних процесів, зауважимо, що окремо в складі типу із застосовуваних механізмів слід виділяти управлінський блок. Йдеться про те, що склад як об'єктів регулювання, так і суб'єктів, які здійснюють вплив на інвестиційні процеси, в залежності від того, який тип і яка конфігурація механізмів застосовуються, як правило, не змінюється. Змінюються ж підходи до регулювання й інструменти, важелі, засоби та заходи, які при цьому застосовуються, в якому поєднанні та в якій послідовності [7, с. 302-321].

Інша теза полягає в тому, що механізм регулювання в будь-якому випадку має короткостроковий характер і в залежності від зміни ситуації щодо інвестиційних процесів на ринку IT-послуг закономірно має змінюватися і склад застосовуваних механізмів, і послідовність їх реалізації, і структура внутрішніх елементів і т. ін. Виходячи з цього, значно більше прикладне значення має не стільки обґрунтування переваг чи найбільш доцільних і ефективних механізмів державного регулювання інвестиційних

процесів на ринку IT-послуг, як вибудовування певної концептуальної структури складу елементів такого механізму.

Відповідно, за тієї чи іншої ситуації на ринку та характеристики стану розвитку інвестиційних процесів на ньому органам державного управління, відповідальним за формування повноцінного інвестиційного забезпечення, важливо не лише застосовувати той чи інший механізм державного регулювання, а формувати його ефективну та якісну структуру. Для цього на рис. 1 наведено концептуальну схему, яка, на наш погляд, має застосовуватися при формуванні механізмів державного регулювання інвестиційних процесів на ринку IT-послуг.

Треба наголосити і на можливості застосування т. зв. модифікованих механізмів, коли підбирається такий склад інструментів, важелів та засобів, який може і чітко не відповідати безпосередньо економічному, організаційному або ж іншому типу механізму.

Ще один аспект – це послідовність формування відповідного механізму. Як правило, економічні механізми вибудовуються згори донизу. Проте вважаємо, що на ринку IT-послуг для досягнення бажаного

ефекту у вигляді формування достатнього і структурно збалансованого інвестиційного забезпечення процесів становлення і поступу можливий і інший сценарій, а саме: від розуміння ситуації на ринку до обрання окремих заходів, засобів, інструментів, а вже далі – озвучення назви відповідного механізму державного регулювання. З огляду на це на рис. 1 показано як прямий, так і зворотний зв'язок від часткових елементів до комплексних характеристик формування механізму державного регулювання інвестиційних процесів на ринку IT-послуг.

При цьому загалом не заперечуємо констатації того, що передусім мають обиратися механізми, які плануються до застосування, а вже надалі – інструменти, важелі, засоби, заходи тощо. Таким чином, державна політика реалізується від загального до часткового. Водночас мають враховуватися й обернені впливи та наслідки і дуже часто, як

показують результати досліджень, можливі щодо ресурсного забезпечення та умов впровадження заходи і засоби повністю формують і визначають загальні стратегічні орієнтири державного регулювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнюючи теоретико-методичні положення формування та реалізації механізмів державного регулювання інвестиційних процесів на ринку IT-послуг, зауважимо, що головне завдання державної політики в цій сфері зводиться до формування середовища, сприятливого для збільшення обсягів інвестиційної активності на аналізованому ринку, а також раціонального розміщення інвестицій, які б забезпечили якісний розвиток вітчизняного ринку IT-послуг, істотне посилення його ролі в економіці та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних IT-послуг.

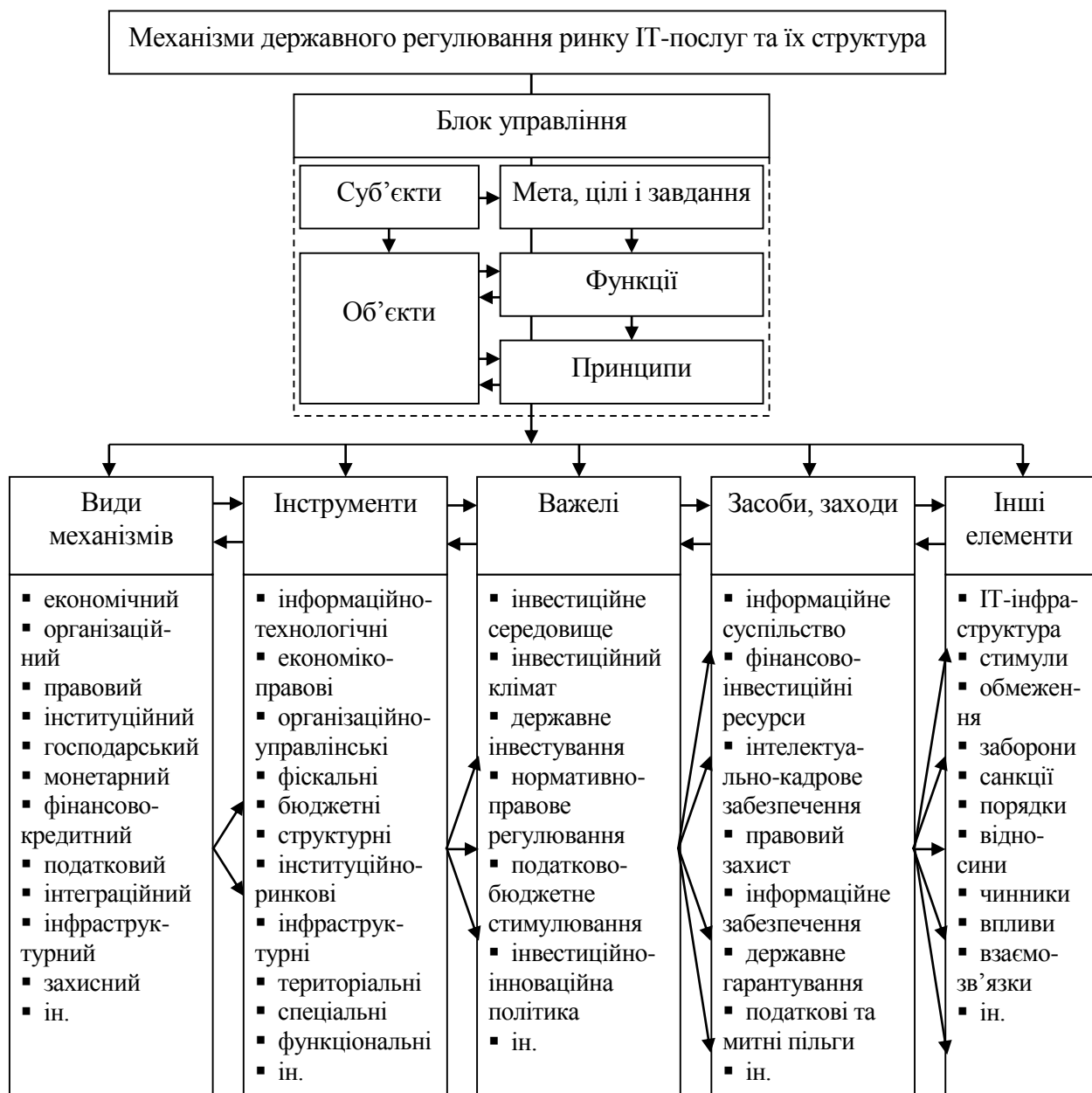

Рис. 1. Концептуальна схема формування механізму державного регулювання інвестиційних процесів на ринку IT-послуг (авторська розробка)

Досягнення головної мети переважає підходи, способи і структуру механізму державного регулювання, який для цього застосовуватиметься. Для формування висновків відносно дієвості та ефективності механізмів державного регулювання, які застосовуються для регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг в Україні, необхідно провести аналіз та діагностику стану й ефективності державного регулювання інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравців В. С. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації : монографія / В. С. Кравців, М. І. Мельник, В. Б. Антонов. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 368 с.
2. Інвестиційна привабливість ресурсного потенціалу торговельного підприємства : монографія / Я. Д. Качмарик, П. О. Куцик, Р. Л. Лупак, Н. Я. Боліновська. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2012. – 168 с.
3. Куцик П. О. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів : монографія / П. О. Куцик, М. Я. Вірт, І. В. Гончарук, В. І. Куцик, М. Ю. Барна ; [за заг. ред. П. О. Куцика]. – Львів : Растр-7, 2014. – 296 с.
4. Литвин О. В. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності реалізації державної інвестиційної політики в Україні : автореф. дис... канд. екон. наук / О. В. Литвин. – Львів : ЛТЕУ, 2017. – 20 с.
5. Лупак Р. Л. Управління покращенням інвестиційного забезпечення підприємств / Р. Л. Лупак, В. Г. Васильців, І. М. Польова // Бізнес Інформ : науковий журнал. – 2015. – № 12. – С. 88-92.
6. Павлюк А. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні : аналітична записка НІСД [Електронний ресурс] / А. Павлюк, Д. Ляпін. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/816>.
7. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2012. – 472 с.
8. Рудь Л. П. Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / Л. П. Рудь // Комунальне господарство міст : науково-технічний збірник. – 2010. – № 96. – С. 143-148.
9. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку

внутрішньої торгівлі : монографія / [П. О. Куцик, М. Ю. Барна, Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак та ін. ; за ред. Куцика П. О., Васильціва Т. Г.]. – Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2016. – 426 с.

10. Черкасова С. В. Небанківське інституційне інвестування в Україні: пріоритети та інструменти державного регулювання розвитку : монографія / С. В. Черкасова. – Львів : Проман, 2016. – 452 с.

REFERENCES

1. Kravtsiv V. S., Mel'nyk, M. I. and Antonov, V. B. (2011), *Zaluchennya pryamykh inozemnykh investytsiy v ekonomiku Ukrainy: problemy ta polityka aktyvizatsiyi*, IRD NAN Ukrainy.
2. Kachmaryk, YA. D., Kutsyk, P. O., Lupak, R. L. and Bolinovs'ka, N. YA. (2012), *Investytsiyna pryvablyvist' resursnoho potentsialu torhovel'noho pidpryyemstva*, LA “Piramida”.
3. Kutsyk, P. O. Virt, M. Ya. Honcharuk, I. V. Kutsyk, V. I. and Barna, M. Yu.; za zah. red. P. O. Kutsyka (2014), *Derzhavne rehuliuвання investytsijnoho protsesu v umovakh funktsionuvannia rynku tsinnykh paperiv*, Rastr-7, L'viv, 296 s.
4. Lytvyn, O. V. (2017), *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm pidvyshchennya efektyvnosti realizatsiyi derzhavnoyi investytsiynoyi polityky v Ukraini*, Ph.D. Thesis, LTEU.
5. Lupak, R. L., Vasylytsiv, V. H. and Pol'ova, I. M. (2015), *Upravlinnya pokrashchenniam investytsiynoho zabezpechennya pidpryyemstv*, *Biznes Inform* : naukovyy zhurnal, 12, 88-92.
6. Pavlyuk, A. and Lyapin, D. (2017), *Shchodo rozvytku derzhavno-pryvathnoho partnerstva yak mekhanizmu aktyvizatsiyi investytsiynoyi diyal'nosti v Ukraini*, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/816>.
7. Peresada, A. A. (2012), *Upravlinnya investytsiynym protsesom*, Libra.
8. Rud', L. P. (2010), *Mekhanizm derzhavnoho rehuliyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v Ukraini*, *Komunal'ne hospodarstvo mist* : naukovo-tekhnichnyy zbirnyk, 96, 143-148.
9. Kutsyk, P. O. and Vasylytsiv, T. H. (2016), *Teoretyko-metodychni zasady ta prykladni mekhanizmy derzhavnoho rehuliyuvannya rozvytku vnutrishn'oyi torhivli*, LTEU.
10. Cherkasova, S. V. (2016), *Nebankivs'ke instytutsiynе investuvannya v Ukraini: priorytety ta instrumenty derzhavnoho rehuliyuvannya rozvytku*, Proman.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 334.735:005.21

Міценко Н. Г.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів

Ціцяла А. С.,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

СТРАТЕГІЧНИЙ НАБІР ЯК ВЕКТОР ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

***Анотація.** У статті обґрунтовано необхідність формування стратегічного набору підприємства споживчої кооперації як вектора його руху в майбутньому. Запропоновано розглядати стратегічний набір як сукупність взаємопов'язаних стратегій різних рівнів та типів, розроблених підприємством з урахуванням фактора часу, які враховують особливості функціонування підприємства, його стратегічний потенціал і рівень конкурентоспроможності. Визначені вимоги до формування стратегічного набору кооперативного підприємства. Запропоновані основні підходи декомпозиції стратегій підприємства як певного стратегічного набору: функціональний, ієрархічний, процесний, ресурсний, компетентнісний. Виділено головні складові стратегічного набору підприємства. Розроблено алгоритм формування стратегічного набору підприємства споживчої кооперації.*

Ключові слова: стратегічний набір підприємства споживчої кооперації, формування стратегічного набору, вимоги до стратегічного набору, складові стратегічного набору, алгоритм формування стратегічного набору.

Mitsenko N.G.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Tsitsiala A.S.,

Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

STRATEGIC SET AS A VECTOR OF INTENSIVE DEVELOPMENT OF THE CONSUMER COOPERATION ENTERPRISE

***Abstract.** The article substantiates the necessity of consumer cooperation enterprise strategic set forming as a vector of its movement in the future. It is proposed to consider a strategic set as a totality of interrelated strategies of different levels and types developed by the enterprise, taking into account the factor of time, peculiarities of the enterprise's functioning as well as its strategic potential and level of competitiveness. Requirements for the formation of a cooperative enterprise strategic set are defined. The main approaches are proposed for decomposition of the strategies of the enterprise as a certain strategic set: functional, hierarchical, processual, resource, competency. The main components of the strategic set of the enterprise are highlighted. The algorithm of formation of a strategic set of consumer cooperation enterprise is developed.*

Key words: consumer cooperation enterprise strategic set, formation of a strategic set, requirements for a strategic set, components of a strategic set, algorithm of strategic set formation.

Постановка проблеми. Трансформація та наростання кризових явищ у світовій та вітчизняній економіці значною мірою ускладнюють характер діяльності підприємства споживчої кооперації, що висуває нові вимоги та формує особливості інструментів управління ним. Все більшої актуальності набуває проблема удосконалення існуючих та розробка нових підходів до забезпечення високої результативності стратегічного планування та прийняття управлінських рішень, що визначають траєкторію руху підприємства на перспективу. На сучасному етапі розвитку економіки склалися об'єктивні передумови для виваженого формування та реалізації стратегічного набору в системі управління розвитком підприємства. Раціональний підхід до розробки стратегічного набору кооперативного підприємства дозволить своєчасно ідентифікувати його стан та виявити альтернативні шляхи розвитку, що є особливо актуальним в умовах невизначеності зовнішнього економічного середовища та необхідності інтенсифікації діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені пов'язують результативність діяльності підприємств з організацією та ефективністю їх стратегічного управління. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів стратегічного управління присвятили свої праці такі вчені, як Г. Азоев, І. Ігнат'єва, Г. Кіндрацька, М. Книш, Ф. Котлер, М. Портер, М. Саєнко, А. Дж. Стрікланд, А. Томпсон, З. Шершньова, А. Юданов, А. Файоль, Л. Урвік, А. Чандлер. Проблеми формування стратегічного набору підприємств досліджували В. Аранчій, Р. Глібов, О. Гудзинський, Л. Євчук, Я. Ларіна, Х. Махмудов, О. Ревенко, Н. Степаненко, О. Ульянченко та ін. Проте адаптація відповідного методологічного інструментарію до особливостей функціонування підприємств споживчої кооперації та трансформації економіки загалом потребує подальших досліджень.

Постановка завдання полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і прикладних інструментів формування стратегічного набору підприємства споживчої кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформаційні процеси в національній економіці спричинили кардинальні зміни умов підприємницької діяльності на різних рівнях і обумовили необхідність перегляду підходів до формування стратегічного набору підприємств. Разом з тим, розвиваються й методи стратегічного планування діяльності суб'єктів національної економіки, актуалізується роль вивчення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, кон'юнктури ринку, оцінки прибутковості та ризику підприємницької діяльності.

Найефективнішим інструментом формування та реалізації конкурентних переваг та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємств є стратегія. Стратегія підприємства як відкритої соціально-економічної системи – це довгостроковий комплексний план розвитку підприємства та ефективний механізм його реалізації, які ґрунтуються на сформованому потенціалі підприємства, використовують наявні можливості зовнішнього середовища, враховують інтереси усіх учасників ринку та спрямовані на реалізацію визначених

аспектів напряму розвитку підприємства з метою формування та реалізації конкурентних переваг і забезпечення високого рівня конкурентоспроможності [1, с. 16].

Варто зауважити, що багатофункціональний характер діяльності підприємства споживчої кооперації викликає необхідність формування не однієї стратегії, а певного переліку взаємопов'язаних стратегій, що об'єднуються у так званий "стратегічний набір". В науковій економічній літературі наводиться багато дефініцій стратегічного набору (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття "стратегічний набір" в економічній літературі

Автор, джерело	Характеристика поняття
Дикань В. Л., Зубенко В. О., Маковоз О. В. [2]; Шершньова З. Є., Оборська С. В. [6, с. 240]; Марченко М. [7]; Гаркавий В. В. [8]; Виханський О. С. [9]; Орлов В. М., Новицька С. С. [10, с. 107]	Стратегічний набір - це система стратегій різного типу, що їх розробляє підприємство на певний відрізок часу, яка відбиває специфіку функціонування та розвитку підприємства, а також рівень його претендування на місце й роль у зовнішньому середовищі
Причепя І. В. [3]	...система взаємопов'язаних стратегій функціонування та розвитку підприємства, що визначають позицію підприємства в зовнішньому середовищі господарювання
Шаповалова І. В. [4, с. 121]	Стратегічний набір - це система стратегій різного типу, що розробляються підприємством на певний період, яка відбиває специфіку функціонування і стратегічного розвитку підприємства, а також його місце і роль у маркетинговому середовищі
Харченко В. [5]	Стратегічний набір підприємства містить декілька типів стратегій і політик
Юрченко Ю. О. [11, с. 120]	Стратегічний набір являє собою ієрархічно організовану систему взаємопов'язаних стратегій різних рівнів та типів, які розробляються підприємством на визначений проміжок часу з урахуванням визначальних особливостей функціонування, потенціалу та перспективних напрямків розвитку підприємства, а також визначає його стратегічну орієнтацію та позиціонування у зовнішньому середовищі на основі досягнення його стратегічних цілей

Рис. 1. Ключові вимоги до формування стратегічного набору підприємства споживчої кооперації (узагальнено за [1; 3; 4; 11; 12])

Узагальнюючи їх, вважаємо, що він виступає сукупністю взаємопов'язаних стратегій різних рівнів та типів, розроблених підприємством з урахуванням фактора часу, які враховують особливості функціонування підприємства, його стратегічний потенціал і рівень конкурентоспроможності. Формування стратегічного набору – це багаторівневий процес оцінки: конкурентних переваг та слабких ланок функціонування підприємства, стимулюючих та дестимулюючих факторів впливу на підприємство, потенційних можливостей та недоліків його ресурсного забезпечення. Враховуючи це, формування стратегічного набору підприємства повинно відповідати певним вимогам (рис. 1).

Для гарантування успішної діяльності кооперативного підприємства необхідно сформувати конкурентоспроможний стратегічний набір взаємоузгоджених стратегій, адаптований до зовнішніх і внутрішніх умов його функціонування та спрямований на досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства як генеральної цілі останнього, із досягненням високого конкурентного статусу на засадах сталого розвитку [3].

Розробка і реалізація стратегічного набору виступає складним процесом, який вимагає окремих підходів до розподілу цілей підприємства та стратегічних функцій з метою забезпечення тісного зв'язку між стратегіями і досягнення синергетичного ефекту при їх одночасній реалізації. Таким чином, варто виділити основні підходи декомпозиції стратегій підприємства як певного “стратегічного набору” (табл. 2).

Таблиця 2

Підходи до декомпозиції стратегій підприємства як стратегічного набору (складено за [1, с. 132-133])

Основні підходи	Характеристика підходу
Функціональний	Представлення стратегії як комплексу стратегій основних функціональних напрямів діяльності підприємства
Ієрархічний	Виокремлення провідної ключової стратегії-підсистеми з наступною побудовою на її основі всіх стратегій-підсистем, а також корпоративної стратегії як системи в цілому
Процесний	Представлення підприємства як системи бізнес-процесів і, відповідно, його стратегії як системи стратегій цих бізнес-процесів
Ресурсний	Формування набору стратегій розвитку ресурсних факторів розвитку підприємства та забезпечення його життєдіяльності
Компетентнісний	Виділення стратегій за основними елементами т. зв. “ключової компетенції” підприємства

Зауважимо, що формування стратегічного набору відіграє важливу роль як в функціональних процесах, так і в процесах розвитку підприємства споживчої кооперації. Інтерпретуючи стратегічний набір як систему стратегій різного типу, можна виділити основні види стратегій, які використовуються при формуванні стратегічного набору (табл. 3).

Важливим аспектом при цьому виступає раціональне поєднання типів та видів стратегій, яке забезпечить динамічність відносно змін на мікро- та макрорівнях, стійкості до впливу конкурентного середовища та інтенсивний розвиток підприємства загалом.

Таблиця 3

Складові стратегічного набору підприємства (узагальнено за [1; 5; 7; 13])

Типи стратегій	Види стратегій	Характеристика
Наступальна	Стратегія досягнення переваг за витратами	Підприємство орієнтується на широкий ринок і виробляє велику кількість товарів
	Стратегія орієнтації на конкретний сегмент ринку	Підприємство формує специфічний сегмент ринку через низькі ціни чи унікальну пропозицію, контролюючи витрати, концентруючи зусилля на кількох товарах
	Стратегія орієнтації на нові ринки	Підприємство починає розробку нових товарів і освоєння ринків одночасно
Оборонна	Стратегія імітації	Ґрунтується на використанні відомих технологій та їх розвитку згідно з вимогами спеціалізованого ринку
	Захисна стратегія	Використовується у формі короткострокових тактичних дій зі створення конкуруючим підприємствам несприятливих умов на ринку через перебудову виробництва та випуск модернізованої продукції
	Стратегія очікування	Здійснюється за невизначеності ситуації і попиту споживачів - підприємство займає очікувальну позицію до прояснення ситуації на ринку, а потім нарощує виробництво і збут нового продукту
	Стратегія оперативного реагування	Характерна для спеціалізованих малих підприємств, які працюють за індивідуальними замовленнями і мають можливість швидко перебудуватись на створення нового продукту
Скорочувальна	Стратегія ліквідації	Різновид стратегії скорочення; здійснюється тоді, коли підприємство не може вести подальший бізнес
	Стратегія “збору врожаю”	Припускає відмову від довгострокового погляду на бізнес на користь одержання доходів у короткостроковій перспективі; застосовується щодо безперспективного бізнесу, що не може бути прибутково проданий, але може принести доходи під час “збору врожаю”
	Стратегія скорочення	Підприємство ліквідує чи продає один з підрозділів бізнесу, аби здійснити довгострокову зміну меж ведення бізнесу
	Стратегія скорочення витрат	Подібна до стратегії скорочення; спрямована на пошук можливостей зменшення витрат і проведення відповідних заходів щодо їхнього скорочення

Підприємство споживчої кооперації, діяльність якого відбувається під впливом конкурентного середовища, досягає конкурентних переваг за рахунок компонування стратегій різних типів в єдину стратегічну систему – “стратегічний набір”, який враховує особливості економічних, інформаційних, технічних, організаційних, інформаційних та інноваційних процесів на підприємстві. Внаслідок цього відкриваються нові можливості інтенсивного розвитку підприємства.

Стратегічний набір виступає ідентифікатором напрямів розвитку підприємства, характеризує основні стратегічні управлінські рішення та описує основні шляхи діяльності підприємства. Наголосимо, що складові стратегічного набору за ступенем відношення до розвитку варто класифікувати як:

- стратегії першого ступеня (наявні усі специфічні ознаки стратегії розвитку): стратегія росту, стратегія обмеженого росту (у разі наявності якісних змін);

- стратегії другого ступеня (стратегії розвитку лише на конкретному етапі): стратегії диференціації та фокусування, стратегія лідера, стратегія атакуючого, стратегія послідовника, стратегія нішера, експлерентна стратегія, віолентна стратегія, пацієнтна стратегія;

- стратегії третього ступеня (передбачають лише якісно нові форми): функціональні стратегії у разі передбачення якісно нових форм (товарно-ринкова: лідерство за якістю профільної продукції, розширення сегмента ринку; ресурсна стратегія: якісно нова технологія використання ресурсів; технологічна стратегія та ін.) [14, с. 36].

Важливу роль у процесі формування та реалізації конкурентоспроможного стратегічного набору, що забезпечить стабільний розвиток підприємства споживчої кооперації, відіграє дотримання алгоритму розробки стратегічного набору (рис. 2).

При формуванні стратегічного набору слід враховувати специфіку діяльності підприємства: особливості його зовнішнього середовища, ринку діяльності, стану конкуренції та конкурентний статус підприємства, рівень та якість управлінського впливу на функціонування підприємства. На це звертають увагу вчені, зауважуючи, що, оскільки “немає двох однакових підприємств, тому не може бути двох однакових стратегічних наборів” [15]. Саме тому створення ефективного стратегічного набору передбачає розподіл формування його елементів між структурними підрозділами підприємства, в яких вони будуть реалізовуватися.

Рис. 2. Алгоритм формування стратегічного набору підприємства

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інтенсивний розвиток підприємства споживчої кооперації в умовах невизначеності середовища функціонування досягається за рахунок формування та реалізації збалансованого стратегічного набору, який відіграє роль вектора руху підприємства в майбутньому періоді з урахуванням ресурсного потенціалу та досягнутої конкурентної позиції на ринку. Ефективність стратегічного набору буде залежати від конкурентоспроможності окремих стратегій, що входять до його складу, та їх раціонального поєднання, а також впливу внутрішніх та зовнішніх факторів і тиску конкурентного середовища, в якому функціонує підприємство. Стратегічний набір описує модель поведінки підприємства в процесі його розвитку, враховуючи ключові аспекти його діяльності.

Подальших досліджень потребує вивчення процесу реалізації стратегічного набору та його адаптації до змін середовища функціонування кооперативного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голік В. В. Стратегічний набір як ефективний інструмент забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / В. В. Голік // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 2(164). – С. 15-24.
2. Стратегічне управління : навч. посіб. / [В. Л. Дикань, В. О. Зубенко, О. В. Маковоз та ін.]. – К. : ЦУЛ, 2013. – 272 с.
3. Причепка І. В. Стратегічні напрямки формування конкурентних переваг промислових підприємств за сучасних умов [Електронний ресурс] / І. В. Причепка. – Режим доступу : <http://iprychepa.vk.vntu.edu.ua/file/421bc49de6bf7833eef4b6949533355f.pdf>.
4. Шаповалова І. В. Формування стратегічного набору підприємства в системі менеджменту якості / І. В. Шаповалова // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – № 2 (61). – С. 119-126.
5. Харченко В. Как сформировать бизнес-стратегию [Электронный ресурс] / В. Харченко. – Режим доступа : http://itdirector.org.ua/Bullet_VOO/Statji/index.php?article=915
6. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. посіб. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.
7. Марченко М. Формування стратегічного набору підприємства [Електронний ресурс] / М. Марченко. – Режим доступу : <https://www.slideshare.net/alegre380/ss-16735462>
8. Гаркавий В. В. Антикризовий стратегічний набір підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Гаркавий. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=15040>
9. Виханский О. С. Стратегическое управление / О. В. Виханский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1995. – 318 с.
10. Орлов В. М. Стратегічне планування в процесі управління підприємством / В. М. Орлов, С. С. Новицька // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук. журн. – 2015. – №1 (78). – С. 103-110. – (Сер. Економічні науки).
11. Юрченко Ю. О. Науково-методичний підхід до визначення стратегічного набору будівельних підприємств / Ю. О. Юрченко // Економічний вісник університету. – 2017. – Вип. № 32/1. – С. 118-123.
12. Ревенко О. В. Особливості формування стратегічного набору підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Ревенко // АЛЬЯНС НАУК: учений – ученому : матер. 3 міжнар. наук.-практ. конф. – Режим доступу : www.confcontact.com.
13. Сокиринська І. Г. Аспекти стратегічного розвитку підприємства / І. Г. Сокиринська, О. В. Хохлова // Вісник СумДУ. – 2011. – № 4. – С. 165-168. – (Сер. “Економіка”).
14. Тюха І. В. Стратегія розвитку у системі стратегій підприємства / І. В. Тюха, І. О. Денисюк // Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 3(19). – С. 33-37.
15. Кіндрацька Г. І. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Г. І. Кіндрацька. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – 406 с.

REFERENCES

1. Holik, V. V. (2015), *Stratehichnyy nabir yak efektyvnyy instrument zabezpechennya konkurentospromozhnosti sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv, Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 2 (164), s. 15-24.
2. Dykan', V. L., Zubenko, V. O. and Makovoz, O. V. (2013), *Stratehichne upravlinnya*, ZUL, Kyiv.
3. Prychepa, I. V. *Stratehichni napryamky formuvannya konkurentnykh perevah promyslovykh pidpryyemstv za suchasnykh umov*, available at : <http://iprychepa.vk.vntu.edu.ua/file/421bc49de6bf7833eef4b6949533355f.pdf>.
4. Shapovalova, I. V. (2016), *Formuvannya stratehichnoho naboru pidpryyemstva v systemi menedzhmentu yakosti*, *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 2 (61), s. 119-126.
5. Harchenko V. *Kak sformirovat' biznes-strategiju*, available at : http://itdirector.org.ua/Bullet_VOO/Statji/index.php?article=915.
6. Shershnyova, Z. Ye. and Obors'ka, S. V. (1999), *Stratehichne upravlinnya*, KNEU, Kyiv.
7. Marchenko M. *Formuvannya stratehichnoho naboru pidpryyemstva*, available at : <https://www.slideshare.net/alegre380/ss-16735462>
8. Harkavyu, V. V. *Antykryzovyy stratehichnyy nabir pidpryyemstva*, available at : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=15040>
9. Vihanskij, O. S. (1995), *Strategicheskoe upravlenie*, Moscow.
10. Orlov, V. M. and Novyts'ka, S. S. (2015), *Stratehichne planuvannya v protsesi upravlinnya pidpryyemstvom*, *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo : nauk. zhurn.*, vol. 1 (78), s. 103-110.
11. Yurchenko, Yu. O. (2017), *Naukovometodychnyy pidkhid do vyznachennya stratehichnoho naboru budivel'nykh pidpryyemstv*, *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 32/1, s. 118-123.
12. Revenko, O. V. *Osoblyvosti formuvannya stratehichnoho naboru pidpryyemstva*, available at : www.confcontact.com.
13. Sokyryns'ka, I. H. and Khokhlova, O. V. (2011), *Aspekty stratehichnoho rozvytku pidpryyemstva*, *Visnyk SumDU*, vol. 4, s. 165-168.
14. Tyukha, I. V. and Denysyuk, I. O. (2013), *Stratehiya rozvytku u systemi stratehiy pidpryyemstva*, *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 3 (19), s. 33-37.
15. Kindrats'ka, H. I. (2010), *Stratehichnyy menedzhment*, 2nd ed, Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniki, L'viv.

Куцик В. І.,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів

Кук М. І.,
магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Петрів І. В.,
аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБОРОТНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА КРЕАЦІЮ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті висвітлено важливість та значимість формування та використання інтелектуального капіталу для діяльності підприємства, а також його взаємозв'язок з оборотним капіталом. Досліджена та побудована модель впливу взаємозв'язку інтелектуального та оборотного капіталу на креацію вартості підприємства. Наведені підходи до розуміння поняття "креація вартості" як вагомого та водночас складного чинника, який впливає на подолання несприятливої ситуації на підприємстві, нестабільного ринкового середовища, підвищення інвестиційної привабливості, завоювання вищої ніші в конкурентному середовищі, ефективне формування та залучення в діяльність фінансових ресурсів, зокрема і оборотного капіталу. Зазначено компетенції, за яких, щоденно використовуючи в своїй діяльності, ПрАТ "Карлсберг Україна" досягає успіху в сьогоднішній конкурентній боротьбі. Також зазначені інші заходи, які дане підприємство використовує в своїй діяльності (розробка програми заборони безвідповідального споживання пива; програма якісного виробництва пива за всіма європейськими технологіями) для успішного та довготривалого функціонування загалом та підтримки на достатньому рівні важливих фінансово-економічних показників, зокрема оборотного капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, креація вартості, портфоліо компетенцій, стратегічне управління, програма сталого розвитку.

Kutsyk V. I.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Kuk M. I.,
Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Petriv I. V.,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FORMATION AND INFLUENCE OF RELATIONSHIP OF CURRENT AND INTELLECTUAL CAPITAL ON CREATING THE ENTERPRISE'S VALUE

Abstract. The article highlights the importance and significance of the formation and use of intellectual capital for the activity of the enterprise, as well as its interrelation with current capital. The model of influence of the relationship of intellectual and current capital on the creation of the enterprise's value is developed and investigated. The approaches to understanding the concept of "value creation" as a weighty and, at the same

time, a complicated factor that affects the overcoming of the unfavorable situation in the enterprise, an unstable market environment, increase of investment attractiveness, conquest of a favourable niche in a competitive environment, effective formation and engagement of financial resources in to the activity, in particular the current capital, are substantiated. The competencies which PJC "Carlsberg Ukraine" daily uses in its activities and make the company successful in today's competition are indicated. Other measures that the company uses in its activities (development of a program for the prohibition of irresponsible beer consumption, a program for quality beer production according to European technologies) for successful and long-term operation in general and maintenance at an adequate level of important financial and economic indicators, in particular current capital, are also indicated.

Key words: intellectual capital, value creation, portfolio of competences, strategic management, sustainable development program.

Постановка проблеми. Формування та правильне використання інтелектуального капіталу для будь-якого виду та форми підприємства є вкрай важливим завданням. Адже від стану накопичення та рівня реалізації інтелектуальних ресурсів залежить діяльність підприємства: Як довго буде існувати підприємство? Що нового буде використовувати в своїй діяльності підприємство? На якому рівні в конкурентній боротьбі буде знаходитися підприємство? Яким чином можна покращити (підвищити) кінцеві результати діяльності підприємства? тощо.

Проблема насичення підприємства інтелектуальним капіталом породжує багато проблем, зокрема проблему ефективного формування та використання оборотного капіталу. Оборотний та інтелектуальний капітал, два різних визначення, однак дані поняття перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності, а саме: яким рівнем інтелектуальних ресурсів насичене підприємство, такий рівень формування та використання важливих показників спостерігається в процесі діяльності, зокрема і рівень формування та використання оборотного капіталу.

За сучасних умов господарювання більшість вітчизняних підприємств стикаються з проблемою гострої нестачі оборотного капіталу, що є однією з основних причин породження кризових явищ ефективного господарювання та економічного розвитку підприємства. Також існує проблема надлишку оборотного капіталу (обсягу оборотних активів), що також негативно позначається на діяльності підприємства. Всі ці проблеми виникають внаслідок неефективного використання інтелектуальних ресурсів.

Тому одним із найактуальніших завдань щодо забезпечення довготривалого належного фінансового стану підприємств є суттєве вдосконалення політики управління інтелектуальним капіталом, а отже і оборотним капіталом, і на основі цього розробка стратегії управління його ефективністю формування та використання.

Взаємодія інтелектуального та оборотного капіталу чинить суттєвий вплив на креацію вартості підприємства як основного механізму підвищення результативності діяльності та подолання несприятливих ситуацій на підприємстві.

Аналіз останніх джерел та публікацій. На основі аналізу різних джерел спостерігаємо, що

даній темі, а саме: формуванню та впливу взаємозв'язку інтелектуального та оборотного капіталу на креацію вартості підприємства, приділяли увагу незначна кількість дослідників. Проте багато вчених-науковців спочатку аналізували, а потім синтезували зібрану інформацію, що стосується окремих понять: оборотний капітал, інтелектуальний капітал та креація вартості підприємства. Зокрема, це Б. М. Андрушків, І. Ансофф, Ш. Балбірер, А. Берлі, Л. Вальрас, П. Дойль, Т. Копеланд, Т. В. Куклінова, О. Мендрул, Т. Момот, В. Петренко, О. М. Собко, О. Терещенко, Я. О. Топільницька, В. Петренко, С. Ілляшенко, А. Чухно та багато інших. Отож бачимо, що питання щодо креації вартості підприємства є актуальним, досліджувалося та буде досліджуватися в майбутньому, оскільки бізнес-середовище функціонує на основі гнучкого та безперервного принципів, тобто постійно змінюється та вдосконалюється.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження формування та впливу взаємозв'язку оборотного та інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства як основного фактора ефективного формування та використання оборотного капіталу.

Вклад основного матеріалу дослідження. В сьогоденні складних, глобальних умовах ведення бізнесу необхідно приділяти увагу не тільки кінцевому фінансовому результату підприємства, а першочерговим є синтезувати та аналізувати насиченість підприємства інтелектуальним капіталом.

Домінантною ознакою розвитку сучасної економіки на всіх її рівнях є посилення ролі інформації та знань, активної спрямованості виробничих структур на інноваційно-інтелектуальну діяльність, інтенсивне накопичення і використання інтелектуального капіталу. Формування інтелектуального капіталу підприємства є однією з цілей його діяльності, що підвищує ринкову вартість підприємства та приносить цінність не лише його власникам, менеджерам, працівникам, а й локальним громадам, у середовищі яких воно функціонує, національній економіці загалом [1, с. 286].

Саме насичення підприємства інтелектуальним капіталом закладає фундамент злагодженої, перспективної реалізації поставлених цілей, ведення успішної діяльності, існування в ефективно досягнутому стратегічному бізнес-середовищі.

“Співпрацювати з кожною новою трансформаційною зміною сьогодення” є певним примусом для підприємств. Адже не сприйняття нових змін та здійснення діяльності за минулими методами та законами є наслідком породження банкрутства та ліквідації бізнесу.

Господарські суб’єкти, які хочуть модернізувати свої конкурентні переваги в напрямку вартісних чинників, змушені переміщувати акценти на генератори, які мають інтелектуальне походження: знання, компетенції, інформаційно-комунікаційні технології, інтелектуальну власність, що в результаті спричинює посилення їх креативної спроможності [3, с. 6].

Інтелектуальний капітал – це одна з найскладніших економічних категорій, яка досліджується з позицій цінностей, процесу та результату. Інтелектуальний капітал – це сукупність різних інтелектуальних цінностей, які в процесі свого обігу та кругообігу приносять додаткову вартість та забезпечують конкурентні переваги особі, підприємству чи

державі. Інтелектуальний капітал можна розглядати як різновид капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і водночас відтворює характерні лише для нього специфіку та особливості [5, с. 361].

Крім цього, слід зазначити, що інтелектуальний капітал знаходиться на найвищому щаблі серед усіх видів капіталу, породжуючи та впливаючи на них.

За відсутності інтелектуальних ресурсів підприємство не зможе формувати та використовувати будь-які інші ресурси, без винятку, і оборотного капіталу. Взаємозв’язок інтелектуального та оборотного капіталів є досить не простим для обґрунтування та аналізу питанням, а отже, і актуальним.

Інтелектуальні ресурси разом з оборотним капіталом перебувають у взаємозв’язку, взаємозалежності, взаємодії, взаємодоповненні; рисою, яка об’єднує дані поняття, є формування та здійснення впливу на креацію вартості підприємства. Інтерактивна модель формування та впливу взаємозв’язку інтелектуального та оборотного капіталу на креацію вартості підприємства подана на рисунку 1.

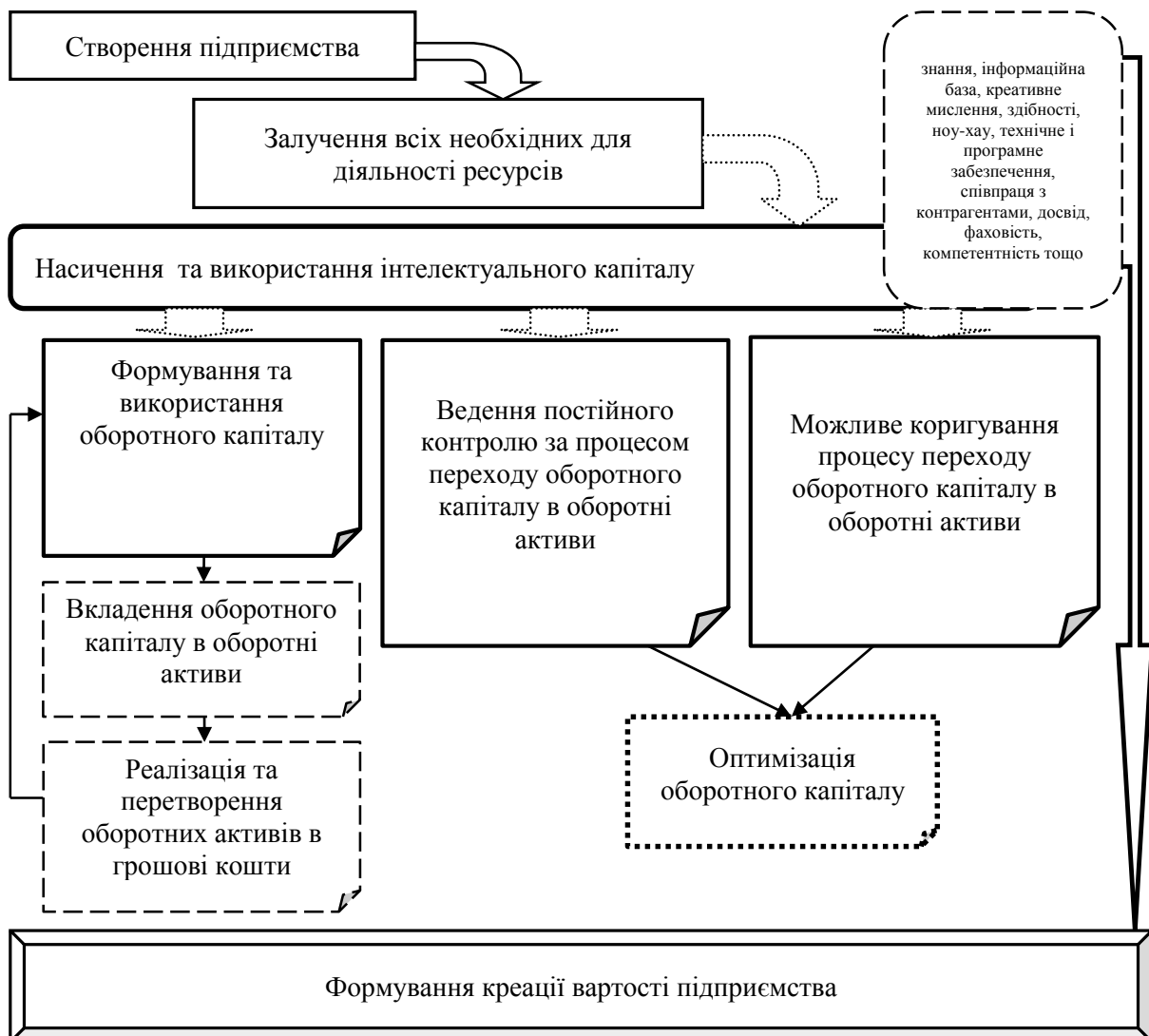

Рис. 1. Інтерактивна модель формування та впливу взаємозв’язку інтелектуального та оборотного капіталу на креацію вартості підприємства (авторська розробка)

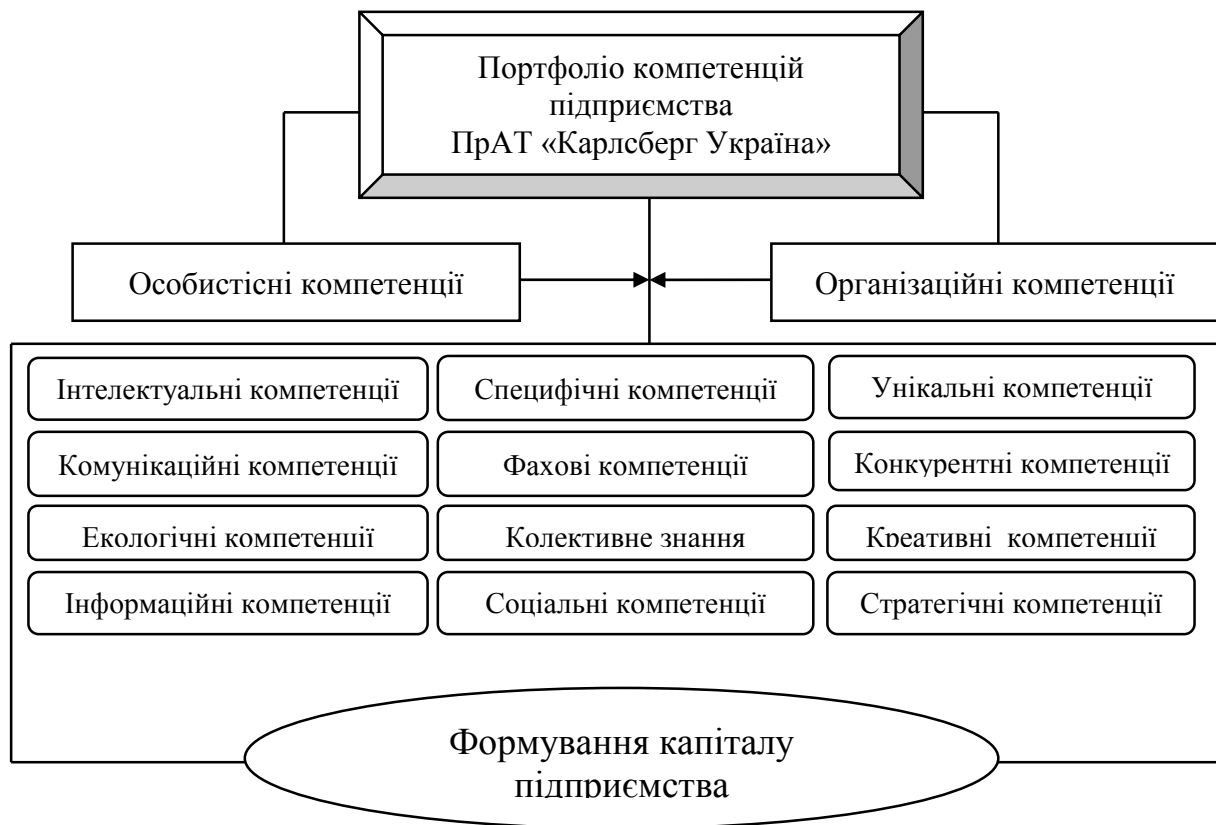

Рис. 2. Схематичне представлення портфоліо компетенцій ПрАТ “Карлсберг Україна” [складено за джерелом 3, с. 269]

Постійна підтримка процесів креації вартості підприємства є основним чинником, який впливає на подолання несприятливої ситуації на підприємстві, нестабільного ринкового середовища, підвищення інвестиційної привабливості, завоювання вищої ніші в конкурентному середовищі, ефективне формування та залучення в діяльність фінансових ресурсів, зокрема і оборотного капіталу.

Чим ефективніше використовується інтелектуальний капітал, тим якіснішою та грамотнішою буде обрана стратегія управління ефективністю формування та використання оборотного капіталу і тим самим буде здійснюватися позитивний вплив на позицію формування креації вартості підприємства, оскільки довгострокове успішне функціонування в бізнес-середовищі є одним із основних завдань будь-якого підприємства.

Інтелектуальний капітал має різноманітні форми прояву: покращання обслуговування, здібності працівників, вміння вирішувати певні проблеми, позиція підприємства на ринку, технології тощо [2, с. 128].

Загалом питання взаємозв'язок інтелектуального та оборотного капіталу і впливу на формування креації вартості підприємства є складним та водночас важливим. Нижче наведемо підходи до розуміння поняття “креація вартості”:

- онтологічний – дозволить обґрунтувати існування поняття вартості підприємства, зважаючи на різноманітність і багатогранність його трактування економічною думкою;

- гуманістичний – дозволить синтезувати поняття вартості підприємства в межах економічних, психологічних, культурологічних і соціологічних аспектів, що є особливо актуальним для сучасного етапу економічного поступу суспільства;

- епістемологічний – дозволить виявити технології вивчення процесів креації вартості підприємства та резерви підвищення її ефектів [4, с. 22].

Фундаментом для ефективного функціонування підприємства, скерованого на формування та ефективне використання оборотного капіталу, що формує та впливає на креацію вартості підприємства, слугує розробка та структуризація портфоліо компетенцій на прикладі ПрАТ “Карлсберг Україна” (рис. 2).

Кількісний перелік ідентифікаційних компетенцій підприємства залежить від розміру суб'єкта господарювання, обсягів виробництва тощо [6].

ПрАТ “Карлсберг Україна” потужно використовує свій інтелектуальний капітал, тому і ефективність формування та використання оборотного капіталу є на достатньому рівні.

Також однією з основних причин потужного та успішного розвитку ПрАТ “Карлсберг Україна” є скупчення максимального рівня інтелектуальних ресурсів у формуванні соціальної програми відповідального споживання пива. Слід зазначити, що надмірне споживання алкоголю є шкідливим для здоров'я самої людини, яка споживає, а також для оточуючих. Тому, зважаючи на такі негативні наслідки, які можуть призвести до нещасних випадків,

підприємство, основною метою діяльності якого є отримання прибутку від виробництва та реалізації пива, розробило та дотримується програми сталого розвитку Carlsberg Group. Одним із основних є розділ, який відповідає за відповідальне споживання пива покупцями (замовниками), а саме “НУЛЬ безвідповідального споживання”. Даний розділ запобігає зловживанню алкоголем і відповідно забороняє безвідповідальну поведінку, наприклад керування в нетверезому стані або вживання алкоголю неповнолітніми. Найчастіше все перераховане є результатом складного поєднання соціальних і особистісних факторів, і Carlsberg Group працює з міжнародними науковими експертами в галузі охорони здоров'я та психології поведінки, щоб визначити заходи, які допоможуть споживачам робити здоровий і відповідальний вибір.

ПрАТ “Карлсберг Україна” може похвалитись якістю та технологією своєї продукції. Кожен із продуктів виробництва пива відрізняється унікальним рецептом, що надає йому виразний смак, вигляд та консистенцію. Впродовж усього ланцюга поставання підприємство працює над тим, щоб гарантувати постійну відповідність рецептів точним специфікаціям, визначеним для кожного продукту. Також підприємство пильнує якість на всіх етапах виробництва.

Зважаючи на наведені характеристики діяльності ПрАТ “Карлсберг Україна” можна спрогнозувати успішну та довготривалу подальшу роботу підприємства в складному конкурентному бізнес-середовищі.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, дане питання взаємозв'язку оборотного та інтелектуального капіталу є дуже складним у сучасних умовах господарювання питанням. Хоча дані поняття є різними за значенням та характеристикою, проте включають і багато спільних рис, зокрема вплив на креацію вартості підприємства.

Збагачення підприємства достатнім рівнем інтелектуального капіталу породжує сприятливу та перспективну участь підприємства в складному, мінливому конкурентному середовищі.

Розроблена нами інтерактивна модель формування та впливу взаємозв'язку оборотного та інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства показує нам життєвий цикл діяльності підприємства (на основі формування та використання оборотного капіталу) від його створення до досягнення креації вартості підприємства. Бачимо, що без використання інтелектуальних ресурсів формування та ефективне використання оборотного капіталу є неможливим. Підприємство повинно володіти рядом компетенцій для досягнення поставлених цілей. Проаналізоване нами ПрАТ “Карлсберг Україна” має та щоденно використовує свої компетенції, на основі чого багато років функціонує на внутрішньому та зовнішньому ринку з ефективним прогнозом на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушків Б. М. Сучасна парадигма формування інтелектуального капіталу і вартості підприємства / Б. М. Андрушків // Економічний аналіз. - 2017. - Т. 27. - № 1. - С. 286-289.
2. Куклінова Т. В. Роль інтелектуального капіталу в розвитку малих і середніх підприємств / Т. В. Куклінова // Вісник Хмельницького національного університету. - 2011. - Т. 3, № 4. - С. 128-132.
3. Собко О. М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства : монографія / О. М. Собко. - Тернопіль : ТНЕУ, 2016. - 444 с.
4. Собко О. М. Теорія створення вартості підприємства в економічній і фінансовій думці: ретроспективний погляд і вектори розвитку [Електронний ресурс] / О. М. Собко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету – 2015. – Вип. 10. – С. 20-26. – Режим доступу: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/05-.pdf>.
5. Топільницька Я. О. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал: взаємообумовленість та розмежування категорій / Я. О. Топільницька // Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 33. – С. 353-362.
6. Filipowicz G. Zarzadzanie zawodowymi kompetencjami zawodowymi / G. Filipowicz. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2004. – P. 56.

REFERENCES

1. Andrushkiv, B. M. (2017), Suchasna paradyhma formuvannia intelektual'noho kapitalu i vartosti pidpryemstva, Ekonomichnyj analiz, T. 27. № 1. S. 286-289.
2. Kuklinova, T. V. (2011), Rol' intelektual'noho kapitalu v rozvytku malykh i serednykh pidpryemstv, Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu, T. 3, № 4. S. 128-132.
3. Sobko, O. M. (2016), Intelektual'nyj kapital i kreatsiia vartosti pidpryemstva, TNEU, Ternopil', 444 s.
4. Sobko, O. M. (2015), Teoriia stvorennya vartosti pidpryemstva v ekonomichnij i finansovij dumtsi: retrospektyvnyj pohliad i vektory rozvytku, Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, vyp. 10, s. 20-26, available at: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/05.pdf>.
5. Topil'nyts'ka, Ya. O. (2012), Intelektual'nyj kapital ta intelektual'nyj potentsial: vzaemoobumovlenist' ta rozmezhuвання katehorij, Zbirnyk naukovykh prats', vyp. 33, s. 353-362.
6. Filipowicz G. (2004), Zarzadzanie zawodowymi kompetencjami zawodowymi, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, p. 56.

Скрипко Т. О.,

д.е.н., доц., професор кафедри менеджменту, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ “CLOUDONOMICS” ДЛЯ СПІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ

Анотація. Позитивною тенденцією життєдіяльності під час кризової економічної фази є спільне використання товарів, фінансів, знань, навичок, мережі, контенту. У глобальному масштабі переосмисленню піддаються відносини між економічними і соціальними суб'єктами. У статті наведено результати дослідження щодо окремих інноваційних технологій спільного використання інформаційних ресурсів через електронний банк даних провайдера таких послуг. Подано зміст понять “хмара”, “хмарокономіка”. Виконано екскурс щодо еволюції широкодоступних хмарних інтернет-сервісів. Окреслено перспективи запровадження цієї практики для розвитку підприємств і національної економіки в цілому. Розглядаються технології забезпечення ефективного функціонування ІТ-служб за оптимального використання кваліфікованих програмістів на засадах аутсорсингу. Доведено значні переваги залучення постачальників хмарних послуг для здобуття стійкої конкурентоздатності компаній.

Ключові слова: хмара, хмарокономіка, хмарні обчислення, інновації, розвиток, підприємництво, стартап.

Skrypko T. O.,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Management, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

INNOVATIVE "CLOUDONOMICS" TECHNOLOGIES FOR THE JOINT USE OF RESOURCES

Abstract. The positive tendency of life activities during the crisis economic phase is the common use of goods, finance, knowledge, skills, network, content. On a global scale, the relationship between economic and social actors is subjected to rethinking. The article presents the results of research on particular innovative technologies of joint use of information resources through an electronic data bank of such services provider. The content of the concepts "cloud", "cloud economy" is given. The viewpoint on the evolution of widely available cloud-based Internet services has been researched. The prospects for implementing this practice for the development of enterprises and the national economy as a whole are outlined. The technologies of effective functioning of IT services for optimal use of qualified programmers on the bases of outsourcing are considered. Significant advantages of cloud service providers engagement for achieving the steady competitiveness of enterprises are proven.

Keywords: cloud, cloud economy, cloud computing, innovation, development, entrepreneurship, startup.

Постановка проблеми. В еру інформаційних та комп'ютерних технологій сфера економіки якісно змінюється. Зворотний вплив економічних викликів на систему комунікацій спричиняє до пошуку шляхів і механізмів оптимального використання матеріальних, природних, людських, фінансових ресурсів. На мікрорівні національної економіки підприємства шукають способи виживання під час стагнації, а на мезо- і макрорівнях держава вимагає заощадливого, уважного природокористування, аби якість життя населення не знизилася до катастрофічного рівня.

В Україні має бути державним пріоритетом політика сталого економічного зростання, оскільки країна обрала вектор європейської інтеграції, отож, актуальні соціально-економічні питання вимагають імплементації інноваційних технологій щодо спільного використання ресурсів різних суб'єктів (приватних підприємств, державних установ і організацій і суспільства в цілому).

Україна має величезний потенціал зростання, що зумовлено, зокрема, структурою національного

підприємництва. Такі визначальні атрибути сучасної економіки, як гнучкість й адаптивність до ринкової ситуації, відкривають шлях надзвичайно швидким та масштабним трансформаціям вітчизняного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Один із перших розробників з економічних проблем хмарних обчислень Дж. Вейнман запровадив новий термін “cloudonomics” (“хмарокономіка”) [3]. Він підкреслив, що хмара – це захоплююча нова технологія, яка впливає на всі аспекти глобальних телекомунікаційних компаній: комерційні послуги, внутрішні ІТ і трансформації мереж. Причому сьогодні можливий хмарний сервіс відразу всіх цих напрямків від одного провайдера на єдиній платформі [4].

Дебора Дж. Салонс зробила стислий огляд досліджень з хмарної економіки [4]. Питанням прикладного напрямку функціонування хмарних платформ багато уваги приділяють відомі дослідні компанії. Так, консалтингова організація Gartner провела опитування понад 2 тис. ІТ-директорів і з'ясувала, що в першій десятці технологічних пріоритетів для них є: аналітики і бізнес-аналітики, мобільні технології, хмарні обчислення, технології спільної роботи, модернізація застарілих моделей комп'ютерів, управління ІТ, управління взаємовідносинами з клієнтами, віртуалізація, безпека та планування ресурсів підприємства [9].

Проблема хмарокономіки також охоплює низку підпроблем математичного моделювання, зокрема з метою обґрунтування більш високої ефективності використання хмарних сервісів, аніж власних можливостей для виробничих підприємств [8].

Постановка завдання. Кризовий період приносить не лише стагнацію певних галузей, але й нові можливості. У такий спосіб зародився сегмент підприємництва, що не вимагає додаткового капіталу чи інвестицій.

У недалекому майбутньому підприємства зможуть функціонувати у віртуальному режимі із всіма необхідними засобами праці необхідної конфігурації безпосередньо у всесвітній мережі. Приміром, Amazon та деякі інші транснаціональні організації успішно продають апаратну інфраструктуру вже з початку 2000-х років. Технології віддаленого доступу до додатків і оренда дата-центрів через інтернет (інтернет-хостинг) активно розвиваються, і виникла назва cloud («хмара»), у вузькому сенсі – це програмно-апаратне забезпечення (software, hardware) як послуга ІТ-бізнесу.

Отже, мета статті: вивчити окремі інноваційні технології спільного використання інформаційних ресурсів, які мають великі перспективи запровадження для поступу національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Глобалізація суспільних відносин надає можливість створювати інноваційні комунікаційні зв'язки. При цьому транзакційні витрати, час і відстань майже нівелюються. Такі комунікації можливі завдяки базам даних, пошуковим системам тощо. Співпраця і спільне споживання у безпрецедентних масштабах

розвивається на якісно новому рівні, створюючи переваги для учасників процесу.

Завдяки платформам, які з'єднують однодумців і дозволяють створювати довіру в режимі онлайн, люди все частіше спільно використовують товари, гроші, знання, навички, мережі, контент. За допомогою цих платформ повертається здатність людей робити ще більш значний внесок у суспільство й економіку. В той же час у глобальному масштабі переглядаються відносини між економічними і соціальними суб'єктами.

Аналіз тенденцій високоінтелектуального сегмента підприємництва свідчить про пошук ІТ-менеджерами шляхів підвищення рентабельності активів і зменшення витрат.

Одним з напрямів спільного споживання є хмарні обчислення (англ. Cloud Computing) — це модель забезпечення доступу на вимогу через мережу до спільного пулу обчислювальних ресурсів, що підлягають налаштуванню (наприклад, до комунікаційних мереж, серверів, засобів збереження даних, прикладних програм та сервісів) і які можуть бути оперативно надані та забрані з мінімальними управлінськими затратами та зверненнями до провайдера [1].

Концепція хмарних обчислень народилася у 1960-х роках, коли американський фахівець з теорії ЕОМ Дж. Маккарті висловив припущення, що прийде час, коли комп'ютерні обчислення стануть надаватися подібно комунальним послугам [4]. Розповсюдження мереж з високою потужністю, низька вартість комп'ютерів і пристроїв зберігання даних, а також широке впровадження віртуалізації, сервіс-орієнтованої архітектури привели до величезного зростання хмарних обчислень. Кінцеві користувачі можуть не перейматися роботою обладнання технологічної інфраструктури “в хмарі”, яка їх підтримує.

Термін “хмара” походить з телефонії, адже телекомунікаційні компанії, які до 1990-х років пропонували в основному виділені схеми передачі “точка-точка”, почали пропонувати віртуальні приватні мережі з порівняною якістю обслуговування, але при набагато менших витратах. Перемикаючи трафік для оптимального використання каналів, вони мали змогу ефективніше використовувати мережу. Символ хмари був використаний для позначення розмежування між користувачем і постачальником.

При використанні хмарних обчислень програмне забезпечення надається користувачеві як інтернет-сервіс. Користувач має доступ до власних даних, але не може управляти і не повинен піклуватися про інфраструктуру, операційну систему і програмне забезпечення, з яким він працює. Хмарні обчислення – це парадигма, в рамках якої інформація постійно зберігається на серверах у мережі інтернет і тимчасово є у розпорядженні клієнта (наприклад, на персональних комп'ютерах, ігрових приставках, ноутбуках, смартфонах).

Хмарні сервіси, що дозволяють перенести обчислювальні ресурси й дані на віддалені інтернет-сервери, в останні роки стали одним з основних трендів розвитку ІТ-технологій.

Визначальні риси хмарного сервісу Дж. Вейнман ідентифікує за аббревіатурою цього терміна англійською мовою: C.L.O.U.D. [7]:

Common infrastructure	Загальна інфраструктура
Location independence	Незалежність місцезнаходження
Online accessibility	Онлайн-доступність
Utility pricing	Доступність послуг за ціною
on-Demand resource	Регулювання обсягу ресурсів згідно попиту

Провайдери хмарних рішень дозволяють орендувати через інтернет обчислювальні потужності та дисковий простір. Переваги такого підходу - доступність (користувач платить лише за ті ресурси, які йому потрібні) і можливість гнучкого масштабування. Клієнти позбавляються від необхідності створювати і підтримувати власну обчислювальну інфраструктуру.

Переваги потужних спеціалізованих служб над традиційними корпоративними підрозділами аналітичної обробки інформації є очевидними. Стратегічна гнучкість і оперативне прийняття обґрунтованих рішень забезпечують можливості потужного потенціалу хмарного провайдера.

Одним з перших широкодоступних хмарних інтернет-сервісів стала електронна пошта з веб-інтерфейсом. У цьому випадку всі дані зберігаються на віддалених серверах, а користувач отримує доступ до своїх листів через браузер з будь-якого комп'ютера або достатньо потужного мобільного пристрою.

Ключову роль у розвитку хмарних обчислень зіграв Amazon, модернізувавши свої центри обробки даних, що, як і більшість комп'ютерних мереж, в один момент часу використовують лише 10 % своєї потужності заради забезпечення надійності при стрибку навантаження. Дізнавшись, що нова хмарна архітектура забезпечує значне внутрішнє підвищення ефективності, Amazon почав нові дослідження в галузі розвитку продуктів з метою забезпечення хмарних обчислень для зовнішніх клієнтів і комерціалізував ці послуги у 2006 р. В 2008 р. Eucalyptus, OpenNebula стали першими платформами з відкритим кодом для розгортання приватної хмари.

За оцінками експертів, використання хмарних технологій у багатьох випадках дозволяє скоротити витрати в два-три рази у порівнянні з утриманням власної розвинутої ІТ-структури.

“Хмара” відкриває новий підхід до обчислень, при якому ані обладнання, ані програмне забезпечення не належать підприємству. Замість цього провайдер надає замовнику вже готовий сервіс. Аутсорсинг такого типу використовують стартапи, які потребують великих обчислювальних ресурсів для обслуговування користувачів, але не можуть дозволити собі створення й експлуатацію власного центру інформації.

До суттєвої переваги хмарних технологій для покупця належать фаховість вузькоспеціалізованих професіоналів, а для продавця (провайдера) – економія на масштабах.

Ринок публічних хмарних обчислень у 2009 р. склав 17 млрд дол — близько 5 % від усього ринку інформаційних технологій [3]. У 2016 р. ринок хмарних послуг сягнув 83 млрд дол. Крім того, за даними консалтингових компаній, понад 30% підприємств у всьому світі вже розгортають принаймні одне хмарне рішення. За підсумками 2017 року витрати на публічні хмарні сервіси в світі складуть 122,5 млрд дол., що на 24,4% більше, ніж у попередньому. Дві третини всіх витрат на цьому ринку будуть припадати на сервіси Software as a Service. Майже половина всіх витрат буде припадати на великі компанії зі штатом понад 1 тис. осіб. Найбільшим ринком з географічної точки зору залишаться США, на їх частку припадає понад 60% всіх витрат. У цілому до 2020 року витрати в цьому сегменті будуть зростати у середньому на 21,5% за рік, що значно вище темпів зростання витрат в цілому на ІТ-технології. Через п'ять років цей ринок досягне 203.4 млрд. дол. Половина українських компаній використовує хмарні технології.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Часи спільного споживання, що розпочалися в 2000-х, дозволяють багатократно збільшувати власні можливості. Ера спільного споживання створює нові взаємодії між людьми з абсолютно різних соціально-професійних, культурних спільнот або поколінь.

Оптимізація ресурсів, притаманних економіці спільного споживання, неочіненна у вирішенні екологічних наслідків наших споживчих звичок, оскільки зменшує кількість відходів людської діяльності. Спільне споживання також дозволяє підвищити купівельну спроможність, а приватні особи можуть перетворити пасивний капітал в активи.

При використанні хмарних обчислень споживачі інформаційних технологій можуть істотно знизити капітальні витрати – на побудову центрів обробки даних, закупівлю серверного та мережевого обладнання, апаратних і програмних рішень щодо забезпечення безперервності і працездатності – оскільки ці витрати несе провайдер хмарних послуг. Крім того, тривалий час побудови та введення в експлуатацію великих об'єктів інфраструктури інформаційних технологій та висока їх початкова вартість обмежують оперативність реагувати на потреби ринку, тоді як хмарні технології забезпечують можливість практично миттєво реагувати на збільшення попиту на обчислювальні потужності. Аналітики прогнозують, що у 2017 р. витрати підприємств на хмарні сервіси зростуть до 235 млрд дол. [2]. Зокрема, будуть потрібні інвестиції для розробки складного, специфічного програмного забезпечення і високий рівень експертизи для експлуатації всього комплексу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baburajan R. The Rising Cloud Storage Market Opportunity Strengthens Vendors / R. Baburajan // It.tmcnet.com. Retrieved 2011-12-02.
2. Marinescu D. Cloud Computing: Theory and Practice / D. Marinescu. – N.Y. : Elsevier Science & Technology books, 2013.
3. Panzarino M. A tale of two iClouds / M. Panzarino // The Next Web. Retrieved May 31, 2013.
4. Salons D. J. Clouconomics: The Business Value of Cloud Computing – A review / D. J. Salons // Federal Communications Law Journal, vol. 65, pp. 297-311.
5. The evolution of cloud computing markets / S. Ried, H. Kisker, P. Matzke : Forrester Research, Inc. Cambridge, USA 2010.
6. Weinman J. Clouconomics: The Business Value of Cloud Computing / J. Weinman: John Wiley & Sons, 2012.
7. Weinman J. How cloud impacts organisation and architecture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globaltelecomsbusiness.com/Article /2919-695/ How-cloud-impacts-organisation-and-architecture.html>.
8. Weinman J. The Future of Cloud Computing / J. Weinman // IEEE Technology Time Machine Symposium on Technologies Beyond 2020, 2011, June.
9. Офіційний сайт консалтигової компанії Gartner [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gartner.com/>.

REFERENCES

1. Baburajan R. (2011), The Rising Cloud Storage Market Opportunity Strengthens Vendors, It.tmcnet.com. Retrieved 2011-12-02.
2. Marinescu D. (2013), Cloud Computing: Theory and Practice, Elsevier Science & Technology books, N.Y.
3. Panzarino M. (2013), A tale of two iClouds, The Next Web. Retrieved May 31, 2013.
4. Salons, D. J. Clouconomics: The Business Value of Cloud Computing – A review, Federal Communications Law Journal, vol. 65, pp. 297-311.
5. Ried S., Kisker H. and Matzke P. The evolution of cloud computing markets, Forrester Research, Inc. Cambridge, USA 2010.
6. Weinman J. (2012), Clouconomics: The Business Value of Cloud Computing, John Wiley & Sons.
7. Weinman J. How cloud impacts organisation and architecture, available at: <http://www.globaltelecomsbusiness.com/Article /2919695/ How-cloud-impacts-organisation-and-architecture.html>.
8. Weinman J. (2011), The Future of Cloud Computing, IEEE Technology Time Machine Symposium on Technologies Beyond 2020, June.
9. Ofitsijnyj sajt konsal'tyhovoi kompanii Gartner, available at : <https://www.gartner.com/>.

УДК 519.85

Марко М. Я.,
аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Цегелик Г. Г.,
д.ф.-м.н., проф., професор кафедри математичного моделювання соціально-економічних процесів, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЗАДАЧА ОПТИМАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ МАЛИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ ДИНАМІЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Анотація. У статті розглядається використання методу динамічного програмування для розв'язання задачі оптимального планування виготовлення продукції малими підприємствами. За критерій оптимальності приймаються мінімальні затрати коштів на виготовлення продукції. Процес пошуку розв'язку задачі складається з низки кроків, на кожному з яких шукаємо розв'язок часткової задачі, породженої початковою. Необхідними умовами застосування методу динамічного програмування до розв'язування оптимізаційних задач є: функція мети має бути адитивною; задача має допускати інтерпретацію як багатокроковий процес прийняття рішень; задача має бути визначена для довільної кількості кроків і мати структуру, яка не залежить від їх кількості.

Ключові слова: задача планування виготовлення продукції, метод динамічного програмування, малі підприємства.

Marko M. J.,
Postgraduate, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

Tsehelyk H. H.,
Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Professor of the Department of Mathematical Modeling of Socio-Economic Processes, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

PROBLEM OF OPTIMAL PLANNING OF PRODUCTS MANUFACTURING BY SMALL ENTERPRISES BY USING A DYNAMIC PROGRAMMING METHOD

Abstract. The article deals with the using of the of dynamic programming method to solve the problem of optimal planning of products manufacturing by small enterprises. As the criterion of optimality the minimum costs for products manufacturing are taken. The process of finding a solution to a problem consists of a series of steps, on each of which we are looking for a solution of a partial problem generated by the initial one. The necessary conditions for applying a dynamic programming method to solving optimization problems are: the goal function must be additive; the problem should allow for interpretation as a multi-step decision-making process; the problem must be defined for an arbitrary number of steps and have a structure that does not depend on their quantity.

Key words: problem of manufacturing planning, dynamic programming method, small enterprises.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин, удосконаленням управління в усіх сферах цілеспрямованої людської діяльності (промисловість, сільське господарство, торгівля, побутове обслуговування, транспорт, охорона здоров'я, охорона природи і т. ін.) виникають задачі, для розв'язання яких треба приймати рішення, які є досить

складними і суттєво впливають на результат. Зрозуміло, що без наукового обґрунтування рішень у таких ситуаціях обійтися не можна. В нашій роботі розглядається, як за допомогою методу динамічного програмування так розподілити план серед підприємств, щоб загальні затрати на виготовлення продукції згідно з планом були мінімальними.

Важливо зазначити, що в роботі наводиться приклад для розв'язування цієї задачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток сучасної теорії оптимізації зробили А. А. Мілютін, А. М. Летова, А. Таккер, А. А. Фельдбаум, В. А. Троїцький, В. Г. Болтянський, Г. Кун, Дж. Данциг, Л. В. Канторович, Л. С. Потрягін, Н. Н. Моїсєєв, Р. Гоморі і ін., а також американські математики Р. Беллман, Дж. Лейтман і інші вчені, чії праці не тільки розширили границі застосування кількісних методів прийняття рішень, але й сприяли створенню нових напрямків у науці [2].

Постановка завдання. В [2] наводиться алгоритм методу динамічного програмування для розв'язання задачі оптимального розподілу коштів фірми своїм малим підприємствам, що забезпечує максимальний прибуток фірми. В статті метод динамічного програмування використовується для розв'язання задачі оптимального планування виготовлення продукції малими підприємствами. За критерій оптимальності приймаються мінімальні затрати коштів на виготовлення продукції. Наводиться конкретний приклад, який дає змогу встановити, що метод динамічного програмування не завжди дає єдиний оптимальний розв'язок.

Задано план виготовлення продукції декількома малими підприємствами. Затрати на виготовлення одиниці продукції на різних підприємствах є різними. Треба так розподілити план серед підприємств, щоб загальні затрати на виготовлення продукції згідно з планом були мінімальними.

Виклад основного змісту матеріалу дослідження. Для розв'язання задачі використаємо метод динамічного програмування.

Нехай m - кількість малих підприємств, серед яких треба розподілити план виготовлення продукції, S - план виготовлення продукції (кількість одиниць продукції, що треба виготовити). Вважимо, що виготовлення x_j , ($j = 1, 2, \dots, n$) одиниць продукції, де $x_1 < x_2 < \dots < x_n$, $x_n = S$, на i -му підприємстві ($i = 1, 2, \dots, m$) вимагає затрат $f_i(x_j)$ одиниць коштів.

Позначимо

$F_i(x_j)$, ($i = 1, 2, \dots, m$) - затрати при виготовленні x_j , ($j = 1, 2, \dots, n$) одиниць продукції на перших i підприємствах;

$F_i^*(x_j)$, ($i = 1, 2, \dots, m$) - мінімальні затрати при виготовленні x_j , ($j = 1, 2, \dots, n$) одиниць продукції на перших i підприємствах.

На першому кроці

$$F_1(x_j) = f_1(x_j), F_1^*(x_j) = f_1(x_j), j = 1, 2, \dots, n.$$

На другому кроці

$$F_2(x_j) = \begin{cases} f_2(0) + F_1^*(x_j - 0), \\ f_2(x_1) + F_1^*(x_j - x_1), \\ f_2(x_2) + F_1^*(x_j - x_2), \\ \dots \\ f_2(x_j) + F_1^*(0), \end{cases}$$

$$F_2^*(x_j) = \min_{0 \leq k \leq j} \{f_2(x_k) + F_1^*(x_j - x_k)\}$$

для $j = 1, 2, \dots, n$.

На третьому кроці

$$F_3(x_j) = \begin{cases} f_3(0) + F_2^*(x_j - 0), \\ f_3(x_1) + F_2^*(x_j - x_1), \\ f_3(x_2) + F_2^*(x_j - x_2), \\ \dots \\ f_3(x_j) + F_2^*(0), \end{cases}$$

$$F_3^*(x_j) = \min_{0 \leq k \leq j} \{f_3(x_k) + F_2^*(x_j - x_k)\}$$

для $j = 1, 2, \dots, n$.

І т. д.

На $(n-1)$ -му кроці

$$F_{n-1}(x_j) = \begin{cases} f_{n-1}(0) + F_{n-2}^*(x_j - 0), \\ f_{n-1}(x_1) + F_{n-2}^*(x_j - x_1), \\ f_{n-1}(x_2) + F_{n-2}^*(x_j - x_2), \\ \dots \\ f_{n-1}(x_j) + F_{n-2}^*(0), \end{cases}$$

$$F_{n-1}^*(x_j) = \min_{0 \leq k \leq j} \{f_{n-1}(x_k) + F_{n-2}^*(x_j - x_k)\}$$

для $j = 0, 1, \dots, n$.

На останньому n -му кроці

$$F_n(S) = \begin{cases} f_n(0) + F_{n-1}^*(S - 0), \\ f_n(x_1) + F_{n-1}^*(S - x_1), \\ f_n(x_2) + F_{n-1}^*(S - x_2), \\ \dots \\ f_n(S) + F_{n-1}^*(0), \end{cases}$$

$$F_n^*(S) = \min_{0 \leq k \leq n} \{f_n(x_k) + F_{n-1}^*(S - x_k)\}.$$

Якщо $F_n^*(S) = a_n$ і досягається для $k = l_1$

, то x_{l_1} одиниць продукції треба виготовити на n -му підприємстві. Далі треба розподілити виготовлення $S - x_{l_1}$ одиниць продукції серед $(n-1)$ -го підприємств. Якщо $F_{n-1}^*(S - x_{l_1}) = a_{n-1}$ і досягається для $k = l_2$, то x_{l_2} одиниць продукції

треба виготовити на $(n-1)$ -му підприємстві і т. д. Мінімальні затрати коштів становлять a_n грошових одиниць.

Приклад. Нехай $m = 4$, x_j і $f_i(x_j)$ задані

таблицею:

j	x_j	$f_1(x_j)$	$f_2(x_j)$	$f_3(x_j)$	$f_4(x_j)$
0	0	0	0	0	0
1	10	1	2	1	2
2	20	2	4	3	4
3	30	3	6	6	7
4	40	4	8	10	10
5	50	5	10	15	15

На першому кроці

$$F_1(x_j) = f_1(x_j), F_1^*(x_j) = f_1(x_j), j = 1, 2, 3, 4, 5.$$

На другому кроці

$$F_2(x_j) = \begin{cases} f_2(0) + F_1^*(x_j - 0), \\ f_2(10) + F_1^*(x_j - 10), \\ f_2(20) + F_1^*(x_j - 20), \\ f_2(30) + F_1^*(x_j - 30), \\ f_2(40) + F_1^*(x_j - 40), \\ f_2(50) + F_1^*(x_j - 50), \end{cases}$$

$$F_2^*(x_j) = \min_{0 \leq k \leq j} \{f_2(10k) + F_1^*(x_j - 10k)\}$$

для $j = 1, 2, 3, 4, 5$.

Дані обчислення занесемо в табл. 1.

Таблиця 1

x_j	k	$f_2(10k)$	$F_1^*(x_j - 10k)$	$F_2(x_j)$
0	0	0	0	0*
10	1	2	0	2
	0	0	1	1*
20	2	4	0	4
	1	2	1	3
	0	0	2	2*
30	3	6	0	6
	2	4	1	5
	1	2	2	4
	0	0	3	3*
40	4	8	0	8
	3	6	1	7
	2	4	2	6
	1	2	3	5
	0	0	4	4*
50	5	10	0	10
	4	8	1	9
	3	6	2	8
	2	4	3	7
	1	2	4	6
	0	0	5	5*

3 табл. 1 бачимо, що

$$F_2^*(0) = 0, F_2^*(10) = 1, F_2^*(20) = 2, F_2^*(30) = 3, \\ F_2^*(40) = 4, F_2^*(50) = 5.$$

На третьому кроці

$$F_3(x_j) = \begin{cases} f_3(0) + F_2^*(x_j - 0), \\ f_3(10) + F_2^*(x_j - 10), \\ f_3(20) + F_2^*(x_j - 20), \\ f_3(30) + F_2^*(x_j - 30), \\ f_3(40) + F_2^*(x_j - 40), \\ f_3(50) + F_2^*(x_j - 50), \end{cases}$$

$$F_3^*(x_j) = \min_{0 \leq k \leq j} \{f_3(10k) + F_2^*(x_j - 10k)\}$$

для $j = 1, 2, 3, 4, 5$.

Дані обчислення занесемо в табл. 2.

Таблиця 2

x_j	k	$f_3(10k)$	$F_2^*(x_j - 10k)$	$F_3(x_j)$
0	0	0	0	0*
10	1	1	0	1*
	0	0	1	1*
20	2	3	0	3
	1	1	1	2*
	0	0	2	2*
30	3	6	0	6
	2	3	1	4
	1	1	2	3*
	0	0	3	3*
40	4	10	0	10
	3	6	1	7
	2	3	2	5
	1	1	3	4*
50	0	0	4	4*
	5	15	0	15
	4	10	1	11
	3	6	2	8
	2	3	3	6
	1	1	4	5*
0	0	5	5*	

3 табл. 2 бачимо, що

$$F_3^*(0) = 0, F_3^*(10) = 1, F_3^*(20) = 2, F_3^*(30) = 3, \\ F_3^*(40) = 4, F_3^*(50) = 5.$$

На четвертому кроці

$$F_4(50) = \begin{cases} f_4(0) + F_3^*(50), \\ f_4(10) + F_3^*(40), \\ f_4(20) + F_3^*(30), \\ f_4(30) + F_3^*(20), \\ f_4(40) + F_3^*(10), \\ f_4(50) + F_3^*(0), \end{cases}$$

$$F_4^*(50) = \min_{0 \leq k \leq 5} \{f_4(10k) + F_3^*(50 - 10k)\}.$$

Результати обчислень занесемо в табл. 3.

Таблиця 3

x_j	k	$f_4(10k)$	$F_3^*(50 - 10k)$	$F_4(50)$
50	5	15	0	15
	4	10	1	11
	3	7	2	9
	2	4	3	7
	1	3	4	7
	0	0	5	5*

З табл. 3 бачимо, що $\min F_4^*(50) = 5$ і досягається для $k = 0$. Тому четвертому підприємству нічого не треба планувати. Отже, 50 одиниць продукції треба розподілити серед перших трьох підприємств. Із табл. 2 бачимо, що $\min F_3^*(50) = 5$ і досягається для $k = 1$ і $k = 0$.

Це означає, що розв'язок існує не єдиний. Якщо прийняти, що $k = 1$, то 10 одиниць продукції треба виготовляти на третьому підприємстві і 40 одиниць продукції треба розподілити серед перших двох підприємств. Оскільки $\min F_2^*(40) = 4$ і досягається для $k = 0$, то другому підприємству нічого не треба планувати, а всі 40 одиниць продукції треба виготовляти на першому підприємстві.

Якщо прийняти $k = 0$, то на третьому підприємстві не треба нічого виготовляти, а 50 одиниць продукції треба розподілити серед перших двох підприємств. Оскільки $\min F_2^*(50) = 5$ і досягається для $k = 0$, то всі 50 одиниць треба виготовляти на першому підприємстві.

Отже, маємо два оптимальні розв'язки:

Перший розв'язок:

Підприємство	1	2	3	4
План	50	0	0	0

Другий розв'язок:

Підприємство	1	2	3	4
План	40	0	10	0

Мінімальні затрати коштів становлять 5 грошових одиниць.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, методи оптимізації застосовуються до пошуку оптимального рішення. У наш час для рішення задач оптимізації використовують різні методи, застосування яких чи самостійне, чи взаємопов'язане між собою. Серед методів рішення задач оптимізації під час проектування систем керування найбільш широко застосовуються такі методи: варіаційне обчислення, динамічне програмування. У даному напрямку є аналіз алгоритмів методів рішення задач оптимізації під час проектування систем керування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беллман Р. Динамическое программирование / Р. Беллман. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. – 400 с.
2. Цегелик Г. Г. Математичне програмування : навч. посіб. / Г. Г. Цегелик. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 338 с.
3. Марко М. Я. Задача розподілу ресурсів між підприємствами фірми, що забезпечує максимальне збільшення випуску продукції / М. Я. Марко, Г. Г. Цегелик // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. - 2016. - Вип. 50. - С. 153-156.

REFERENCES

1. Bellman R. (1960), Dinamicheskoe programmirovaniye, Izd-vo inostrannoj literatury, M., 400 s.
2. Tsehelyk, H. H. (2011), Matematychnе prohramuvannia, Vyd-vo LNU imeni Ivana Franka, L'viv, 338 s.
3. Marko, M. Ya. and Tsehelyk, H. H. (2016), Zadacha rozpodilu resursiv mizh pidpriumstvamy firmy, scho zabezpechuie maksymal'ne zbil'shennia vypusku produktsii, Visnyk L'vivs'koi komertsijnoi akademii. Serii ekonomichna. Vyp. 50, s. 153-156.

Белей О. І.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та ІТ, Львівський інститут ДВНЗ “Університет банківської справи”, м. Львів

ЗАСТОСУВАННЯ РЕІНЖІНІРИНГОВОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

Анотація. У статті розглянуто реінжиніринговий підхід та інжинірингову методику управління бізнес-процесами на підприємствах роздрібних торговельних мереж. Здійснено аналіз основних бізнес-процесів на торговельному підприємстві. Виявлено фактори управління та інформаційні потоки в рамках торговельних бізнес-процесів. Досліджено особливості реінжинірингу торговельних бізнес-процесів та побудовано інформаційно-логічну карту процесу виконання замовлення на торговельному підприємстві. Встановлено, що структуризація інформаційної моделі формування товарних ресурсів торговельного підприємства типу “супермаркет” дає можливість сформуувати механізм, прийняття якого забезпечить ефективне управління торговельним підприємством.

Ключові слова: бізнес-процес, реінжиніринг, управління, карта процесів, інформаційно-логічні зв'язки, інжиніринг, підприємство, торговельна мережа, замовлення, супермаркет.

Beley O. I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and IT, Lviv Institute of State Higher Educational Institution “Banking University”, Lviv

APPLICATION OF REENGINEERING APPROACH TO MANAGING BUSINESS PROCESSES OF RETAIL NETWORK ENTERPRISES

Abstract. The article deals with the reengineering approach and engineering methodology for managing business processes in retail networks. The analysis of the main business processes at the trade enterprise was carried out. The control factors and information flows of trade business processes are revealed. The peculiarities of reengineering of trade business processes and the information-logic card of the order fulfillment process at the trade enterprise are investigated. It was found out that the structuring of the informational model of the commodity stocks formation by a supermarket-type enterprise provides the possibility to develop a mechanism, the introduction of which will ensure the effective management of this enterprise.

Key words: business process, reengineering, management, map of processes, information and logical connections, engineering, enterprise, trade network, orders, supermarket.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження напрямків подальшого розвитку торговельної мережі впливає з важливості тієї ролі та функцій, які виконує торговельна галузь у ринковій економіці. По-перше, віддзеркалює своїм функціонуванням стан соціально-економічного розвитку країни в цілому. По-друге, забезпечує задоволення потреб населення у товарах і послугах через підтримання балансу між попитом і пропозицією та наповнення державного бюджету. По-третє, сприяє зміцненню фінансової системи і дає імпульс для нарощування обсягів вітчизняного виробництва. Перехід до ринкової економіки і формування конкурентного

середовища функціонування суб'єктів підприємництва вимагає принципового коригування економічної політики, в якій основоположними стають застосування ефективних механізмів інноваційної і структурної перебудови як самої економіки, так і її базових складових. Цю тезу певною мірою підтверджують сучасні процеси розвитку підприємств корпоративних торговельних мереж, серед яких у першу чергу слід виділити появу та розвиток на ринку нових організаційних структур, якими виступають торговельні мережі різних форм власності, нового оргзабезпечення і типової різноманітності.

Для української сфери дистрибуції такі організаційні утворення є новим явищем, тоді як у

розвинених країнах Західної Європи та США [6, 7, 9] вони отримали ще в минулому столітті розвиток та поширення, довівши свою ефективність. Саме тому вони потребують глибокого дослідження і розгляду через призму передумов, які заклали підґрунтя для їх формування та розвитку в умовах відновлення вітчизняної економіки.

З позиції системного підходу корпоративна торгівля є системою, яка складається з підприємств, що формують торговельну мережу відповідного рівня, та виступає складовою частиною системи більш високого узагальненого порядку – регіональної, національної, економічної, на функціонування якої, у свою чергу, здійснюють вплив елементи наднаціонального рівня.

Дослідження процесів формування корпоративних торговельних мереж України викликає необхідність розгляду економічних та організаційно-правових засад, завдяки яким вони відбуваються.

Роздрібна торговельна мережа є важливою складовою соціально-економічної інфраструктури будь-якого населеного пункту. Від її стану значною мірою залежить успішність виконання торгівлею соціальних та економічних функцій, а отже, і якість життя населення. Дослідження структурно-територіальної організації роздрібною торговельною мережі в Україні дозволило виявити як позитивні, так і негативні тенденції, зокрема щодо складу об'єктів за видами і типами їхнього територіального розміщення.

Але, незважаючи на широке використання механізмів функціонального управління [6, 8], давно відомо, що воно породжує цілу низку проблем, найважливішими з яких, на нашу думку, є наступні:

1. Різні функціональні підрозділи торговельного підприємства мають специфічні погляди і не зацікавлені в тому, що відбувається за їх рамками. Працівники зайняті виконанням власних функцій і не враховують діяльність всього підприємства і, що є головним, не зіставляють кінцевий результат власної діяльності з кінцевим результатом підприємства.

2. Превалює фактор “протириччя інтересів” між різними функціональними підрозділами в рамках торговельного підприємства, що приводить до прихованих та явних конфліктів. Класичним прикладом є постійне протистояння між працівниками відділу маркетингу, з одного боку, і виробничого, – з другого [10].

3. Ускладнений обмін інформацією. Замість того, щоб передавати інформацію напряму відповідальному за процес, повідомлення передаються наверх і спускаються вниз по ланцюгу від керівника одного функціонального відділу до іншого. Результатом є втрати часу, помилки та непорозуміння [10].

Вирішення трьох перерахованих вище проблем полягає в зміні базових принципів організації торговельних підприємств (організацій) та переході до концепції менеджменту, орієнтованого не на функції, а на процеси.

З цих позицій корпоративні торговельні мережі потрібно розглядати як сукупність спеціалізованих

знань у динаміці, які в нашому розумінні виступають універсальними елементами (інваріантними, тобто елемент торговельної системи може виступати не тільки окремо, а й у виді елементарного співвідношення, де елементи можуть якісно характеризуватися через відносини між собою).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Незважаючи на особливу актуальність процесу формування корпоративних торговельних мереж для України, дане питання не було достатньо повного висвітлення у вітчизняній науковій літературі та літературі країн СНД. Серед вітчизняних учених авторів, роботи яких присвячені дослідженню змін у роздрібній торгівлі в період становлення ринку, можна назвати Н. Власову, О. Войцехівського, А. Виноградську, Н. Гоюшубову, В. Нікішкіна, А. Цветкову [1, 2, 3, 4, 5].

Аналіз робіт, пов'язаних із дослідженням систем [6, 7, 9], також дозволяє стверджувати, що для систем і об'єктів будь-якої природи, де проходять процеси управління, характерними виступають властивості, що є притаманними і для корпоративних торговельних мереж.

Постановка завдання. Виходячи з наведених властивостей і додаючи ознаки структуризації системи управління торговельною діяльністю, ми приходимо до висновку про необхідність формування бізнес-системи торговельного підприємства як сукупності відповідних бізнес-процесів. При цьому для формування конкурентоспроможного середовища пропонується використати положення логістичної концепції [9]. Отже, основною метою статті є дослідження застосування реінжинірингового підходу до управління бізнес-процесами підприємств роздрібною торговельних мереж.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції системного підходу управління процесом зводиться до того, що керівник процесу безперервно або зі встановленою періодичністю контролює хід процесу і координує рішення у випадках відхилення параметрів процесу, що аналізується, від критеріїв, встановлених регламентом (планом). Системою торговельних процесів підприємства управляє топ-менеджер, який планує його діяльність; визначає відповідальність, повноваження і взаємозв'язки між процесами; веде аналіз вхідних даних про показники (індикатори) процесів і управляє сукупністю процесів, приймаючи рішення за наслідками аналізу їх ходу.

Таким чином, топ-менеджер замикає другий рівень зворотного зв'язку по управлінню торговельним підприємством. Схема взаємодії складових процесної системи управління підприємством у корпоративній торговельній мережі наведена на рис. 1.

Згідно з вище представленою схемою виділені такі особливості управління процесами роздрібною торговельного підприємства:

1) товарні ресурси надходять від допоміжних аутсорсингових процесів (тому стрілка “Ресурси” виведена за межі процесу);

2) входи і виходи процесу зображені на межі процесу і виступають однією з ознак для формування інших процесів торговельних підприємств.

Входом або виходом є закінчений документ із кількісними показниками;

3) контроль виходів процесу проводиться постійно і є одним з основних джерел інформації про показники (індикатори, що характеризують процес);

4) дані задоволеності споживача, а для корпоративних торговельних мереж є особливості, що знаходяться за межами внутрішніх процесів торговельних підприємств, але власник процесу повинен мати відповідну систему збору даних і їх використання;

5) межі процесу повинні співпадати з областю повноважень, відповідальності та юрисдикції власника процесу;

6) топ-менеджер керує всіма власниками процесів торговельних підприємств.

У цьому контексті власники процесу вибудовують відповідний цикл оперативного управління, який повинен включати:

а) контроль результатів виконання процесу, тобто контроль товарних ресурсів на вході і збір інформації про їх показники, контроль за використанням ресурсів і збір інформації про показники ефективності процесу в цілому, отримання своєчасної, об'єктивної й адекватної інформації про задоволеність клієнтів (в процесному і підпроцесному розділах);

б) регламентовану систему аналізу результатів процесу й ухвалення коректуючих дій;

в) можливість введення прийнятих змін на основі безструктурного опису процесу.

У торговельних підприємствах існує процедура визначення потреби замовлення на поставку. Вона складається з порівняння наявних запасів товарів з планами продажів і розрахунку обсягів закупівель. Залежно від прийнятої в корпоративній організації схеми роботи дана процедура складається з функцій, що виконуються в різних структурних підрозділах. Такий підхід повинен змінюватися у відповідності до положень системного аналізу і бути процесно-орієнтованим. А це повинно передбачати виконання двох етапів:

– ідентифікації процесу з позицій мети і критеріїв для контролю над ним;

– формування формалізованої (регламентованої) моделі процесу: встановлення параметрів і залежностей між ними, визначення їх ієрархії і критеріїв.

На основі проведеного структурного аналізу роботи торговельного підприємства в корпоративній торговельній мережі виділено дев'ять типових бізнес-процесів разом з підпроцесами, які наведені в таблиці 1.

Розглядаючи управління торговельним підприємством як частину загальної бізнес-системи, предметом нашого дослідження стає система товарних та інформаційних потоків на підприємстві.

Оскільки потік товарів керується засобами інформаційного забезпечення на основі потоків інформації, яка передує товаропотоку, його супроводжує і регламентує, то інформаційні процедури розглядаються також як процес.

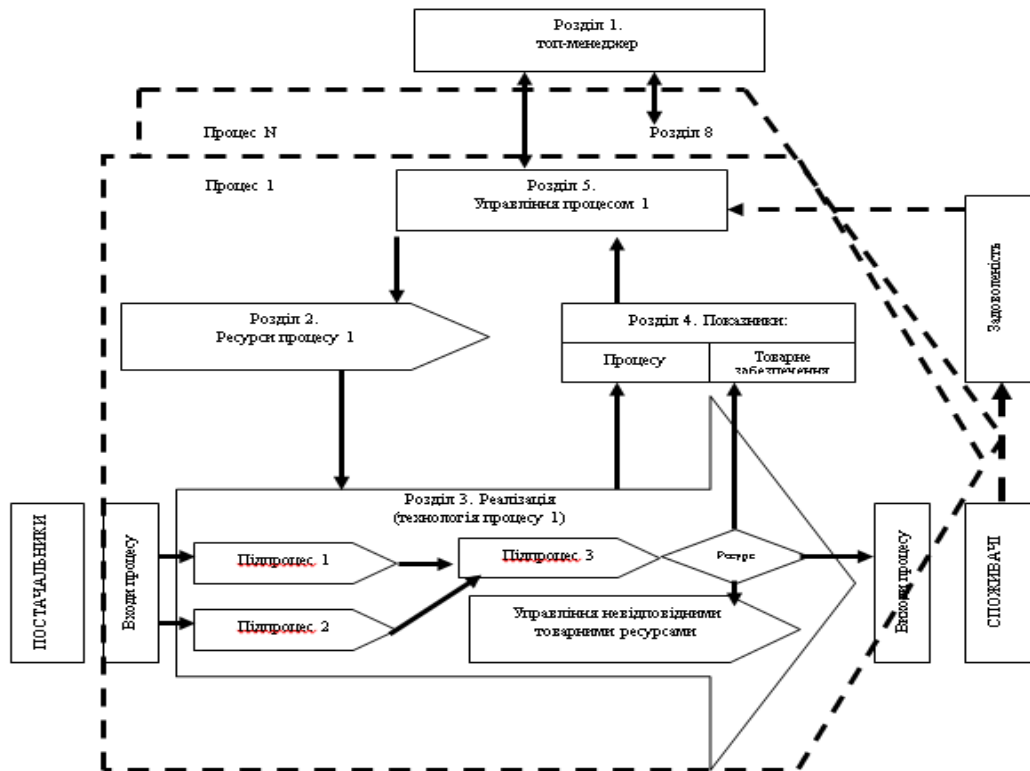

Рис. 1. Схема взаємодії складових частин процесної системи управління підприємством корпоративної торговельної мережі

Таблиця 1

Процесна структура управління підприємством роздрібною торговельною мережі

Процеси	Операції	Важливість
Дослідження та аналіз зовнішнього	Аналіз зони діяльності підприємства Аналіз зовнішнього середовища Анкетні опитування клієнтів Анкетні опитування постачальників Аналіз конкурентів Розробка маркетингової стратегії	важливо дуже важливо важливо дуже важливо дуже важливо
Постачання	Пошук постачальників Укладання договорів на поставку	дуже важливо важливо
Товарне забезпечення	Врівноваження попиту і пропозиції зони діяльності Контроль за наявністю товарів у торговельному залі Контроль за постачанням товарів супермаркету Формування товарних запасів Забезпечення договорів і конкретного рівня постачання	важливо дуже важливо дуже важливо важливо дуже важливо
Реалізація	Прийом замовлення (на продаж) Пересилка замовлення на склад Оформлення договору продажу Видача супроводжуючих документів Відвантаження товарів Організація роздрібною торгівлі	дуже важливо важливо важливо дуже важливо важливо важливо
Транспортування	Оформлення супроводжуючих документів Загрузка товару, формування партій товару Страховання перевезень Транспортування до покупця	дуже важливо важливо не важливо важливо
Управління	Контроль за виконанням замовлень Контроль за постачанням Аналіз фінансових показників Аналіз ризикових ситуацій Управління конкретними бізнес-процесами Прийняття рішень Впровадження антиризових заходів	дуже важливо дуже важливо важливо важливо важливо дуже важливо дуже важливо
Облік і контроль	Оперативний облік Контроль за виконаними операціями Бухгалтерський облік Контроль за підсумковими показниками Управлінський облік Контроль за звітністю	дуже важливо дуже важливо важливо дуже важливо важливо дуже важливо
Аналіз і прогнозування	Аналіз виконаних операцій Аналіз ліквідності Аналіз фінансового стану Аналіз платоспроможності Аналіз інвестиційної привабливості Прогнозування господарсько-економічної діяльності	важливо важливо дуже важливо дуже важливо важливо важливо
Планування	Планування торговельної діяльності в цілому Планування постачання Планування товарних запасів	важливо важливо дуже важливо

Формування концепції системного управління для підприємства роздрібною торговельною мережі, на нашу думку, повинно враховувати специфічні особливості їх функціонування, пов'язані в першу чергу із взаємозв'язками з партнерами.

Специфіка викликана необхідністю дослідження таких формуючих підпроцесів, як:

- можливість здійснення “постачання за вимогою”;
- організація діяльності за принципом “точно і своєчасно”;
- організація торговельного залу;
- “бездоганна якість роботи” (“нуль – порушень”);
- формування належної товарної викладки;
- оптимізація асортиментного наповнення.

Запропоновані інжиніринговий та процесний підходи для формування механізму ефективного управління торговельним підприємством дозволяють деталізувати управління всією господарською системою підприємства від системного управління до функціонального управління процесами, від функціонального управління процесами до поопераційного управління торговельною діяльністю. А це, в свою чергу, означає, що ефективність управління діяльністю торговельного підприємства залежить від ефективності управління найменшою торговельною операцією.

Корпоративна регуляторна політика діяльності підприємств роздрібною торговельною мережі повинна базуватися на моделюванні торговельних процесів з метою максимізації результатів діяльності.

Інжиніринговий підхід до торговельної діяльності поєднує багато прийомів і методів, які торговельне підприємство може використовувати для проектування ефективнішого процесу господарювання. Торговельне підприємство отримує максимальний прибуток тоді, коли технологія реалізації відпрацьована настільки ефективно, наскільки це можливо при заданих умовах. Для цього необхідно знижувати “собівартість” кожного торговельного процесу (операції), скорочувати (або зменшувати) надлишкові процеси (або операції), робити діяльність працівників більш продуктивною шляхом покращення їх професійної підготовки та підвищення одночасно інформованості і відповідальності за прийняті рішення. На даний момент корпоративні торговельні підприємства в основному підвищують свій дохід за рахунок росту обсягів продажів товарів і послуг. Але в супермаркетах, розташованих у районних центрах, зростання обсягів товарообороту є проблематичним, оскільки кількісні параметри попиту можуть не змінюватися упродовж тривалого часу. Незважаючи на відомі недоліки, методика, що побудована за логікою експоненціального зростання, переважно діє в підприємствах роздрібних торговельних мереж. Використовується вона і в роботі підприємств корпоративних торговельних мереж.

Вдосконалення торговельних процесів при зменшенні витратної частини їх функціонування потребують виділення двох основних напрямів:

- (1) – покрокової ітерації процедури проектування торговельних бізнес-процесів;
- (2) – системного аналізу і прагматичних рішень, що дозволяють виміряти ступінь відповідності спроектованих процесів встановленим цілям.

Їх використання при формуванні системи ефективного управління спрямоване на організацію торговельного підприємства переважно на конкурентоздатній основі. З цих позицій підприємство в корпоративних торговельних мережах розглядається як таке, що може бути побудованим, спроектованим чи перепроєктованим у відповідності до

принципів інжинірингу, які є революційними перетворювачами для господарських утворень [28, 29], незалежно від форм власності і функціонального призначення.

Вдосконалення бізнесу, яке проводиться з використанням методів інжинірингу, спрямоване на поступове покращення всіх аспектів торговельного бізнесу, включаючи як види діяльності і зміст існуючих бізнес-процесів, так і організаційну й управлінську компоненту. При цьому вдосконалення повинно проводитися постійно, в основному на операційному і функціональному рівнях щоденно (на відміну від реінжинірингу, проводиться одночасно і за періодами).

Основним засобом, який регламентується до використання при побудові управлінської системи діяльністю корпоративних торговельних мереж на основі процесної структури, виступає карта процесу, яка дозволяє не тільки проаналізувати всі елементи процесу і визначити, наскільки вони відповідають один одному, а також виявити недоліки та зайві складності в досліджуваних процесах. Саме карта процесу дозволяє розробляти різні альтернативи існуючим на торговельному підприємстві процесам і, порівнюючи їх, вирішувати питання вибору.

Побудова карт основних процесів торговельної діяльності супермаркету відбувається за методом структурного аналізу процесів (Structured Process Analysis - SPA), який базується на принципах моделювання даних. На першому етапі узагальнений торговельний процес розбивається на підпроцеси, які в методології інжинірингу носять назву субпроцесів. При цьому за умови, коли досліджуваний процес охоплює кілька функціональних складових, тоді субпроцеси як складноструктуровані включають ще види виконуваних робіт. Кожен субпроцес поділяється на основні і допоміжні види виконуваних всередині нього робіт, а кожен вид – на окремі процедури й операції (логістичні активності).

У структурному аналізі функціональний процес торговельної діяльності представляється за допомогою схем інформаційних потоків, що відображають різні рівні деталізації за принципами ієрархії, у вигляді інфологічних моделей. На рівні окремих робіт, таких, як розробка посадових інструкцій, використовуються алгоритмічні схеми для ілюстрування наявних етапів і процесів прийняття рішень. Нижче наведено основні процесні схеми, з допомогою яких продемонстровано сильні сторони цього підходу і встановлені можливості його застосування при проектуванні торговельних процесів як модельних конструкцій.

На початку процес представляється у вигляді кола і називається схемою зовнішнього середовища процесу. На схемі виділено основних клієнтів і постачальників конкретного процесу, зображених у вигляді прямокутників, а також входи і виходи процесу, зображені за допомогою стрілок. На підприємстві, побудованому за процесною структурою (рис. 2), обов'язковим є відображення функцій планування потоків реалізації товарів і формування поставання.

На початковому рівні декомпозиції реформаційних схем головною вимогою є простота, при якій необхідно уникати зайвої деталізації. Розширення

даного процесу і включення в нього субпроцесів, що мають місце в різних функціональних відділах торговельного підприємства, не тільки збільшують можливий масштаб організаційних змін, але також різко збільшують розмір вигод, які можна буде отримати в результаті "обробки" процесу.

Після погодження схеми зовнішнього середовища функціонального процесу, що може кардинально змінювати карту процесу відбувається вивчення процесу з потрібною мірою деталізації. Це вже дає можливість побудови схеми інформаційних потоків першого рівня, де розкриваються субпроцеси, які виступають складовими основного процесу. Кожен субпроцес зображується у вигляді кола, з направленими до нього і від нього входами і виходами у вигляді стрілок. В такій схемі вже не використовуються реквізити попередньої схеми, а тільки інформаційні входи і виходи ділових партнерів виконання процесів. Таким чином, ліквідується перевантаження схеми опису процесу й більш детально аналізується інформація по відношенню до попередньо наведеної на рис. 2.

Для процесу, наведеного на рис. 2, схема інформаційних потоків першого рівня перетворюється в схему, як показано на рис. 3. Наведена схема (рис. 3) інформаційних потоків свідчить про те, що основні субпроцеси та їхня взаємодія між собою є первинним виходом процесу, яким виступає товарна маса, що надійшла до магазину. Ця схема дозволяє уніфікувати процес до відповідної деталізації. Більш детальна схема підготовляється за допомогою лише "поопераційних" схем інформаційних потоків кожного рівня.

Схеми інформаційних потоків другого рівня відображаються, якщо взяти кожен кружок зі схеми інформаційних потоків першого рівня і розписати його основні елементи, як це показано на рис. 3. У результаті утворюється набір схем, кількість яких дорівнює кількості схем на графіку першого рівня. Кожна схема представляє основні елементи субпроцесів, які деталізуються на ній у вигляді інформаційних потоків.

Таким чином весь функціональний процес розбивається за допомогою виділення як різних рівнів самого процесу, так і деталізації самих елементів процесу. Там, де основні кроки являють собою набір окремих дій і рішень, краще замість схеми інформаційних потоків використовувати алгоритмічну форму запису або алгоритмічну схему. У такий спосіб структурний аналіз процесу починається з найвищого рівня, зі схеми зовнішнього середовища базового процесу, а потім послідовно спускається вниз на різні рівні деталізації і закінчується на найнижчому рівні вже у вигляді конкретного алгоритму.

Коли проаналізований конкретний функціональний процес, розроблена його карта і визначені критеріальні показники, що його характеризують, формулюється узагальнена схема процесу, який у подальшому підлягає перетворенню засобами інжинірингу. Саме таке бачення проектування торговельного процесу дозволяє трансформувати загальну стратегію заходів в практичні дії. Важливим при цьому є встановлення показників вимірювання процесів, які містять кількісний опис його виконання.

Рис. 2. Зовнішнє середовище виконання замовлення в підприємстві корпоративних торговельних мереж з процесною структурою

Рис. 3. Схема інформаційних потоків при виконанні замовлення в підприємстві корпоративних торговельних мереж з процесною структурою

На основі такої інжинірингової технології формуються такі принципи підвищення ефективності управління торговельним підприємством, як:

(1) – економічність – не потрібно витратити більше, ніж необхідно в даний час;

(2) – компромісність – потрібно постаратися домовлятися про сприятливіші умови з постачальниками, посередниками й іншими партнерами, з якими є відношення співпраці; при неможливості домовленості зі старими партнерами не шукати нових за критерієм “вигідності” умов;

(3) – горизонтальна інтегрованість, що припускає можливість сумісних закупівель разом з іншими торговельними підприємствами в одного постачальника;

(4) – вертикальна інтегрованість, яка припускає розвиток тісних відносин з постачальниками по регулюванню вартості отримуваних від них товарів;

(5) – координація щодо реалізації функціональних процесів торговельного підприємства стосовно економічної вигоди і встановлення жорсткого контролю за витратами по кожному процесу;

(6) – поглиблення аналізу щодо можливості отримання економії за рахунок покращення технологічних процесів і організації праці.

Конкурентоспроможність будь-якого роздрібно-торговельного підприємства і особливо супермаркетів визначається шириною і глибиною асортименту товарів, ціновою політикою, обсягом обороту та якістю обслуговування покупців. Кількісна оцінка асортименту товарів є однією з головних характеристик успішної діяльності супермаркету. Саме глибина і широта сортиментних позицій є однією з основних умов залучення нових та утримання постійних споживачів, що, в свою чергу, впливає як на величину товарообороту, так і на конкурентоспроможність підприємства в зоні його діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Структуризація інформаційної моделі формування товарних ресурсів торговельного підприємства типу "супермаркет" дає можливість сформулювати механізм, прийняття якого забезпечить ефективне управління торговельним підприємством.

Існуюче становище у структурно-територіальній організації роздрібно-торговельної мережі засвідчує незабезпечення оптимальних затрат часу покупцями на дорогу до магазинів, обмежені можливості формувати широкий асортимент товарів, малокомфортні умови для торгівлі. Тенденції до значних випереджальних темпів приросту дрібно роздрібно-торговельної мережі порівняно з магазинами, кількості ринків з продажу непродовольчих товарів, до зменшення обсягів продаж на ринках сільськогосподарських продуктів слід вважати неприйнятними. Такі деформації характерні майже для всіх регіонів України, викликані відсутністю належного державного регулювання галузі торгівлі в цілому. Треба істотно підвищити відповідальність за виконання соціальної функції і суб'єктів господарювання, і державних органів управління, які зобов'язані створювати необхідні умови для всіх учасників ринку, активно відстежувати процеси структурно-територіальної організації роздрібно-торгівлі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградська А. М. Комерційне підприємництво сучасний стан, стратегії розвитку : монографія / А. М. Виноградська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 398 с.
2. Войцеховский О. Что такое магазин самообслуживания / О. Войцеховский. – М. : Маркетинг и реклама, 2002. — №5-6. – С. 46-52.
3. Гоюшубова Н. О. Організація торгівлі : підручник / Н. О. Гоюшубова. — К. : Книга, 2004. – 256 с.
4. Никишкин В. Маркетинг в современной торговле / В. Никишкин, А. Цветкова. – М. : Маркетинг, 2002. - №4(65). – С. 45-57.
5. Современный бизнес / Д. Д. Верман, М. Х. Мескон, К. Л. Боуви, Д. В. Тилл. – М. : ЮНИТИ, 1995. – Т. 1. - 298 с.
6. Вершигора Е. Менеджмент : учебное пособие / Е. Вершигора. – М. : ИНФРА, 2002. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – 283 с.
7. Мочерний С. В. Трансформаційні процеси в перехідній економіці / С. В. Мочерний // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – Львів : Коопосвіта, 1999. – Вип. 5. – С. 30-42.
8. Одинцов Б. Е. Расчёт эффективности информационных систем с учётом полезности построения и развития гибких систем управления в производственно-хозяйственных организациях / Б. Е. Одинцов. – Львов : ВНИИМИУС, 1988. – 71 с.
9. Сухова Л. Ф. Анализ финансового состояния и бизнес-план торговой организации потребительской кооперации / Л. Ф. Сухова. – М. : ЮНИТИ, 2006. – 186 с.
10. Белей О. І. Застосування методології розробки карти процесу в управлінні комерційним підприємством / О. І. Белей // Торговля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2008. – Вип. 9. – С. 53-63.

REFERENCES

1. Vynohradaska, A. M. (2004), Komertsiyne pidpryyemnytstvo suchasnyy stan, stratehiyi rozvytku, Tsentр navchal'noyi literatury, K., 398 s.
2. Voytsekhovskyy O. (2002), Chto takoe mahazyn samoobslyuzhyvaniya, Marketynh y reklama, M., s. 46-52.
3. Hoyushubova, N. O. (2004), Orhanizatsiya torhivli, Knyha, K., 256 s.
4. Nykyshkyn V. (2002), Marketynh v sovremennoy torhovle, Marketynh, M., s. 45-57.
5. Verman D. D., Meskon M. KH., Bouvy K. L. and Tyll, D.V. (1995), Sovremennyy byznes, YUNYTY, M., 298 s.
6. Vershynhora E. (2002), Menedzhment, YNFRA, M., 283 s.
7. Mochernyy, S. V. (1999), Transformatsiyni protsesy v perekhidniy ekonomitsi, Visnyk L'vivs'koyi komertsiynoyi akademiyi. Seriya ekonomichna, Lviv, s. 30-42.
8. Odyntsov, B. E. (1988), Raschet éffektyvnosti ynformatsyonnykh system s uchétom poleznosti postroeniya y razvytyya hybkykh system upravleniyya v proyzvodstvenno-khozyaystvennykh orhanyzatsyyakh, VNYMYUS, Lviv, 71 s.
9. Sukhova, L. F. (2006), Analyz fynansovoho sostoyaniya y byznes-plan torhovoy orhanyzatsyy potrebytel'skoy kooperatsyy, YUNYTY, M., 186 s.
10. Beley, O. I. (2008), Zastosuvannya metodolohiyi rozrobky karty protsesu v upravlinni komertsiynym pidpryyemstvom, Torhivlya, komertsiya, pidpryyemnytstvo: zbirnyk naukovykh prats, vyd-vo L'vivs'koyi komertsiynoyi akademiyi, Lviv, s. 53-63.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК.: 336.71

*Андрейків Т. Я.,
к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування, Львівський торговельно-
економічний університет, м. Львів*

*Чуй І. Р.,
к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування, Львівський торговельно-
економічний університет, м. Львів*

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП НА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджено присутність та діяльність банків іноземних банківських груп та визначено їх вплив на банківську систему України. Проаналізовано динаміку зміни кількості банків іноземних банківських груп та встановлено основні причини скорочення їх кількості. Визначено структуру власності активів банківської системи України. Виокремлено основні перспективні заходи для нормального функціонування банківської системи України. Встановлено, що під впливом іноземних банків вітчизняні банки мають загрозу втрати своєї частки на ринку та погіршення конкурентоспроможності, тому вони вимушені швидко реагувати на умови середовища, що дасть змогу наблизитися до показників діяльності іноземних банків, що в результаті позитивно вплине на їх конкурентні позиції.*

Ключові слова: банківська система, банки іноземних банківських груп, іноземний капітал.

*Andreikiv T. Y.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Credit and
Insurance, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

*Chuy I. R.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Credit and
Insurance, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

THE INFLUENCE OF THE ACTIVITIES OF BANKS OF FOREIGN BANKING GROUPS ON THE FUNCTIONING OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

***Abstract.** The article investigates the presence and activity of banks of foreign banking groups and determines their influence on the banking system of Ukraine. The dynamics of changes in the number of banks of foreign banking groups and the main reasons for reducing their number are analyzed. The structure of ownership of assets of the banking system of Ukraine is determined. The main perspective measures for the normal functioning of the banking system of Ukraine are outlined. It is established that under the influence of foreign banks, domestic banks are threatened with their market share loss and competitiveness deterioration, therefore they are forced to respond quickly to environment conditions that will allow them get closer to the performance indicators of foreign banks, which will have a positive effect on their competitive positions.*

Keywords: banking system, banks of foreign banking groups, foreign capital.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях особливої актуальності набувають питання активізації банківської діяльності в контексті її вагомого значення у стабілізації економічного розвитку в Україні у період глобальних економічних потрясінь, появи нових ризиків і загроз. Подолання кризових явищ у банківській системі залежить як від функціонування банків із національним капіталом й зміцнення їх фінансової стійкості, так і від позицій іноземних банків на національному фінансовому ринку, які сьогодні складають гідну конкуренцію вітчизняним банкам та суттєво впливають на задоволення потреб населення і суб'єктів національної економіки в банківському обслуговуванні.

Сьогодні банківська система України відкрита для входження іноземного капіталу, а всі банки, незалежно від походження їх капіталу, підлягають нагляду і контролю на загальних умовах, тобто діють в одному правовому полі.

У забезпеченні фінансової стабільності держави та підвищенні рівня розвитку економіки країни провідну роль відіграє банківська система. В Україні саме в умовах європейської інтеграції, коли існує необхідність досягнення рівня розвитку економіки розвинених країн світу, постає питання зміцнення банківської системи. Одним із важливих джерел підвищення капіталізації банків і фінансування економіки є іноземний капітал. На сучасному етапі банківська система й економіка України потребують притоку іноземних інвестицій і тому існує необхідність визначення форм та умов залучення іноземного капіталу в банківську систему.

Наявність банків з іноземним капіталом в Україні позитивно впливає на розвиток фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій і розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Однак є досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми й масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на ринку банківських послуг має бути підпорядковано стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоздатності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи України присвячена низка наукових публікацій Н. Шелудько, О. Барановського, К. Павлюка, В. Гейця, А. Мороза, Т. Смовженко, Ф. Шпиґа, О. Васюренка, О. Вовчак, О. Дзюблюка, А. Єпіфанова, М. Савлука, Н. Савченка, І. Сала, В. Стельмаха, А. Кузнецової та інших авторів. Вивченням проблем і переваг присутності іноземного капіталу займалися вітчизняні та зарубіжні учені: В. Д. Базилевич, О. І. Барановський,

І. В. Буковський, В. В. Вітлінський, В. М. Гесць, В. В. Корнєєв, В. Є. Новицький та ін. Активно досліджували позитивні та негативні наслідки присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі Ю. Прозоров, І. Лютий, В. Міщенко, Р. Корнилюк, Є. Осадчий, В. Подчесова, С. Шумська. Крім того, досліджуючи основні мотиви і ризики участі іноземного капіталу у банківському секторі країни, вітчизняні вчені (В. Гесць, О. Дзюблюк, А. Шаповалов та ін.), наголошуючи на позитивній ролі іноземних банків у підвищенні капіталізації вітчизняної банківської системи в період економічного зростання, неодноразово звертали увагу на великий ризик впливу іноземного капіталу в періоди потрясінь і випробувань кризовими явищами фінансового характеру.

Постановка завдання. Метою дослідження є особливості діяльності банків іноземних банківських груп в Україні та їх вплив на розвиток вітчизняної банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим джерелом фінансування економіки у переважній більшості країн світу є іноземний капітал. Стабільний розвиток банківської системи та економіки України потребує вирішення важливих питань, серед яких проблеми залучення іноземного банківського капіталу в Україну, відкриття філій іноземних банків, безпека вітчизняного банківського бізнесу. Дослідження становлення іноземного банківництва на українських землях переконує в тому, що з економічним розвитком у країні з'являлися можливості для залучення іноземного капіталу в банківську систему. Початком історії розвитку вітчизняної банківської системи вважають період після прийняття Декларації "Про державний суверенітет України" у 1991 р., коли постало питання про створення власної фінансово-кредитної системи. У цей час на законодавчому рівні закріпили за нашою державою право на самостійне формування власної банківської системи та створення банків в Україні та ухвалено Закон України "Про банки і банківську діяльність", який став фундаментом формування нової банківської системи [63, с. 144].

Основні тенденції залучення іноземного капіталу в банківську систему України простежуються на підставі періодизації розвитку банків з іноземним капіталом [4; 7]. Історично процес їх розвитку та створення поділяють на кілька періодів. Критерієм поділу є кількісні параметри змін обсягів іноземного капіталу, а також якісний критерій – активність створення та функціонування банків з іноземним капіталом в Україні (табл. 1).

Як видно з узагальненої характеристики етапів розвитку банків з іноземним капіталом, можливості залучення іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи з'явилися ще з проголошенням незалежності України.

В Україні створені і діють банки з іноземним капіталом як дочірні структури, філії або представництва.

Основні етапи розвитку банків з іноземним капіталом України

Етап	Характеристика етапу
Початковий (1991-1992 рр.)	Характеризується незацікавленістю з боку іноземних інвесторів щодо вкладення капіталів у банківську систему України, що пов'язують передусім з початком формування нової банківської системи, яка після розпаду Радянського Союзу перебувала фактично в стані занепаду. Повна відсутність іноземних капіталів в умовах адміністративно-командної економіки України, державна монополія, підпорядкування та контроль за діяльністю банків зумовлювали необхідність визначення можливостей виникнення нових приватних банків і банків з іноземним капіталом.
Зародження (1993-1995 рр.)	Початок залучення іноземного капіталу та створення перших банків з іноземним капіталом. У цей період в Україні існувала значна кількість банків (на кінець 1993 р. – 211 установ) і вже у 1994 р. було створено 12 банків з іноземним капіталом, з яких один – зі 100 % участю нерезидентів.
Активізація (1996-1997 рр.)	Початок економічного зростання, що спричинило прихід зарубіжних інвесторів і зростання кількості банків з іноземним капіталом на українському ринку. Упродовж 1996-1997 рр. було створено 10 банків зі 100 % іноземним капіталом. Обсяги іноземного банківського капіталу станом на кінець 1997 р. охоплювали 247 млн грн., що становило 15,8 % статутного капіталу всіх банків України.
Стабілізація (1998-1999 рр.)	Відбувалося становлення та зміцнення позицій існуючих банків з іноземним капіталом на ринку України. Діючі в Україні банки з іноземним капіталом у цей час зайняли власну нішу на ринку і закріпили свої позиції у проведенні найпопулярніших банківських операцій. Крім того, було зареєстровано ще 8 банків з іноземним капіталом, а також три представництва іноземних банків.
Інертність (2000-2004 рр.)	Втрата зацікавленості з боку західного іноземного капіталу щодо вкладання коштів у вітчизняну банківську систему. У цей час кількість банків з іноземним капіталом в Україні зменшилась у 1,6 р. Якщо у 2000 р. їх налічували 31 банк або 15,9 % від загальної кількості банків в Україні, то вже станом на кінець 2004 р. їх залишилось лише 19 або 10,5 % від загальної кількості вітчизняних банків.
Відродження (2005-2007 рр.)	Характерний появою у банківській системі іноземних капіталів з країн Європи: Франція, Італія, Австрія, Угорщина, Нідерланди, Швеція, Ісландія, Чехія, а також з Росії. Простежувався ажіотажний попит західних інвесторів на український банківський капітал і прихід іноземних інвесторів у банківську систему України саме з європейських країн. У цей час кількість банків з іноземним капіталом, що були зареєстровані в Україні, збільшилась у 2,5 р.
Вичікування (2008-2010 рр.)	Характеризувався вичікуванням і подоланням наслідків фінансової кризи, яка склалася у світовій фінансовій системі. Іноземні інвестори активізували свою діяльність лише на початку періоду, коли кількість банків з іноземним капіталом збільшилась впродовж 2008 р. на п'ять і становила 53 банки проти 47 з участю нерезидентів – на початку 2008 р.
Трансформації (2011-2012 рр.)	Додаткових перешкод у функціонуванні іноземного банківництва в Україні додала світова фінансова криза, яка спричинила з початку 2011 р. часткове згортання діяльності (зокрема, скорочення роздрібного кредитування) або ж і повний вихід з українського ринку таких відомих міжнародних банківських груп: SEB Group (Швеція), Commerzbank (Німеччина), Home Credit Group (Чехія), TBIF (Нідерланди), Volksbanken International (Австрія) тощо. Впродовж 2012 р. простежувалось скорочення частки іноземного банківського капіталу в Україні на 2,4 % порівняно з початком року до 39,5 % на 01.01.2013 р.
Відпливу капіталу (2013 - дотепер).	Характеризується виходом іноземних капіталів з українського банківського ринку, що спричинено важким політичним та економічним становищем України, яке набуло значних масштабів наприкінці 2013 – на початку 2014 р., а також у процесі реформування банківської системи упродовж 2015 р.

За даними Національного банку України, за період 2013-2017 рр. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зменшилася на 11, зокрема кількість банків зі 100% іноземним капіталом зменшилася на один, що свідчить про значний вплив іноземних інвестицій із банківського сектору країни, який був зумовлений банківською кризою та нестабільністю політичної та економічної ситуації.

Станом на 01.01.2018 р. із 82 працюючих (що мають ліцензію) в Україні банків 38 фінансових установ – з іноземним капіталом (на 01.01.2014 – 49 банків з іноземним капіталом із 162 працюючих), у тому числі 18 – зі 100% іноземним капіталом (на 01.01.2014 – 19) (рис. 1)[5].

Традиційним показником, який характеризує участь іноземного капіталу в банківській системі країни, є наявність у статутному капіталі банку частки, яка належить нерезиденту. За даними Національного банку України, частка іноземного капіталу в банківській системі України за останні п'ять років постійно змінювалася і станом на 01.01.2018 р. становила 54,7%, що є найбільшим показником за останні 15 років (рис. 2). Окремо слід зазначити, що банківські установи з іноземним капіталом виявилися більш стійкими в кризовий період, про що свідчить випередження темпу падіння кількості банків, що мають ліцензію, порівняно з темпом падіння кількості діючих банків з іноземним капіталом.

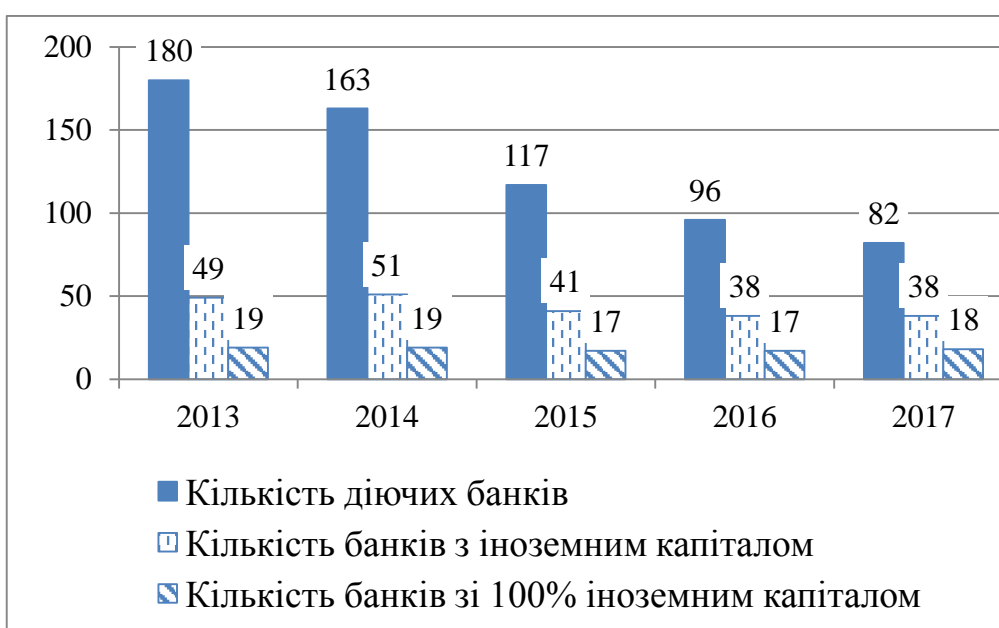

Рис. 1. Кількість банків в Україні у 2013-2017 рр., од.[5]

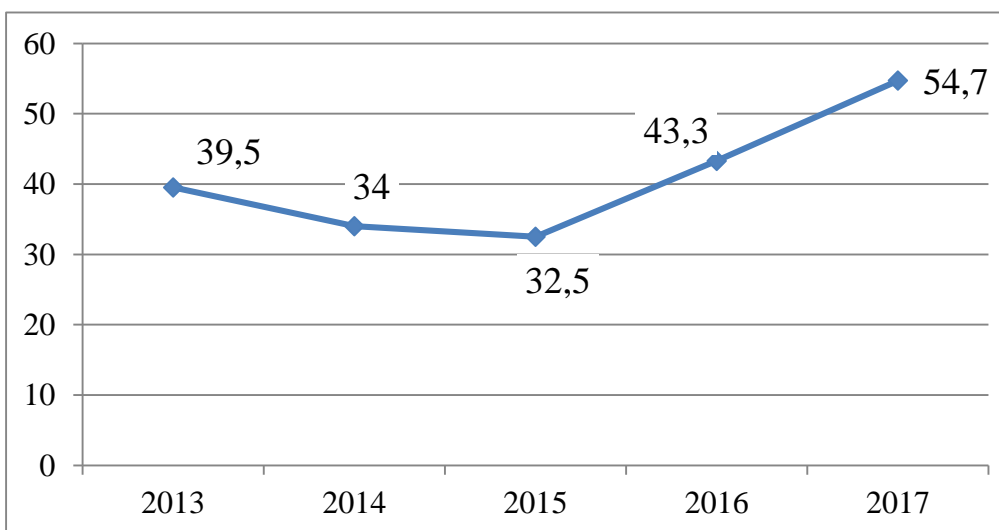

Рис. 2. Частка іноземного капіталу в банківській системі України у 2013-2017 рр., % [5]

Як зазначають О. Дзюблук та О. Владимир, входження іноземних банків у банківську систему України спричинене глобалізацією та інтеграцією, є об'єктивно необхідним процесом, що сприяє припливу капіталу, пожеввленню ринкової конкуренції, поліпшенню банківського обслуговування. Водночас цей процес не позбавлений певних ризиків, наприклад загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на валютному ринку України [4, с. 30]. Висока залежність вітчизняної фінансової системи від світової робить банківський сектор країни особливо чутливим до коливань валютних курсів і обумовлює додаткові ризики у випадку стрімкого відтоку іноземного капіталу.

Варто зауважити, що упродовж досліджуваного періоду у структурі власності банківської системи відбулися значні перегрупування. Так, станом на 01.01.2018 р. структура власності активів банківської системи України представлена таким чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13%, банки іноземних банківських груп – 35%, державні банки – 52% [5].

Сьогодні у банківській системі України присутній та працює капітал шведської SEB Group (ПАТ “СЕБ Корпоративний Банк”), американського холдингу Citigroup (ПАТ “Сітібанк”), французьких груп Credit Agricole Group (ПАТ “Креді Агріколь Банк”) та BNP Paribas (АТ “Укрсиббанк”), італійської групи Unicredit (ПАТ “Укрсоцбанк”), німецького банку Deutsche Bank (ПАТ “Дойче Банк ДРУ”), польського банку PKO Bank Polski (ПАТ “Кредобанк”), російського банку “Сбербанк” та інші. Донедавна усі ці банки у банківській системі України найменувалися банками з іноземним капіталом. Від 01.01.2016 р. Національний банк України об'єднав усі банки, власниками контрольних пакетів акцій яких є іноземні банківські установи, у групу “Банки іноземних банківських груп”. Відповідно до нових критеріїв до групи “Банки іноземних банківських груп” входять установи, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам, у власності яких є контрольний пакет акцій щонайменше однієї банківської установи. В результаті у статистиці НБУ було виокремлено групу з 25 дочірніх банків, материнські компанії яких зареєстровані та працюють за кордоном [5].

Найбільшими за розміром сплаченого статутного капіталу інвесторами у банківську систему України є банки Росії (30 % статутного капіталу банківської системи України), Італії (6 %), Кіпру (2,5 %), Австрії (2 %), Угорщини (2 %), Франції (2 %) та Греції (2 %). Натомість розмір інвестицій з боку резидентів Польщі, Нідерландів, ФРН, Швеції, Туреччини, США, Бельгії, Люксембургу є незначним та не перевищує по кожній країні 1 % статутного капіталу банківської системи України. Одним із провідних інвесторів у банківську систему України також є Європейський банк реконструкції та розвитку, що володіє 30 % статутного капіталу АТ “Райффайзен банк Аваль” та 40 % статутного капіталу АТ “Укрсиббанк”, що загалом забезпечує

його частку у статутному капіталі банківської системи України на рівні 1,5 % [5].

Поряд із кількісним зменшенням банків з іноземним капіталом, досить істотним є їх вплив на розвиток вітчизняного банківського сектору, оскільки дані банки концентрують 47 % власного капіталу, 34 % активів та 32 % зобов'язань банківської системи, 36 % кредитного портфеля юридичних осіб та 54 % кредитного портфеля фізичних осіб, 37 % залучених коштів юридичних осіб та 26 % вкладів населення. Відповідно, це забезпечує їм домінуючу позицію у сфері кредитування населення та вагомий рівень присутності у всіх інших сегментах банківського ринку – кредитуванні юридичних осіб, залученні коштів підприємств та вкладів фізичних осіб [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, наявність банків з іноземним капіталом в Україні, з одного боку, має позитивний вплив на розвиток фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій, розширенню ресурсної бази та соціально-економічного розвитку. Однак є досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту і пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відпливом фінансових ресурсів.

За останнє десятиріччя приплив іноземного капіталу значною мірою скоригував стратегії розвитку вітчизняних банків. Банки вимушені трансформуватися: змінювати наявні організаційні структури на досконаліші, розширювати спектр послуг, у тому числі вдосконалювати механізм надання кредитів і зрештою ставати більш привабливими та відкритими для клієнтів. Крім того, під впливом іноземних банків вітчизняні банки мають загрозу втрати своєї частки на ринку та погіршення конкурентоспроможності, тому вони вимушені швидко реагувати на умови середовища, що дасть змогу наблизитися до показників діяльності іноземних банків, що в результаті позитивно вплине на їх конкурентні позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришевська І. В. Банківська система України: реалії та перспективи / І. В. Баришевська, А. В. Камашев // *Modern Economics*. – 2017. – № 5. – С. 6-12.
2. Вовчак О. Д. Оцінка сучасного стану розвитку банків іноземних банківських груп в Україні / О. Д. Вовчак, Г. В. Миськів // *Scientific Journal “ScienceRise”*. – 2016. – №8/1(25). – С. 37-42.
3. Гірченко Т. Д. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банків іноземних банківських груп в Україні / Т. Д. Гірченко, О. О. Стороженко, О. П. Шейко // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2017. – Вип. 16. – С. 670-675.
4. Дзюблук О. В. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків /

О. В. Дзюблук, О. І. Владимир // Вісник Національного банку України. – 2014. – №4. – С. 27-33.

5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

6. Офіційний сайт ASN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asn.in.ua/ua/news>.

7. Суторміна К. М. Ефективність діяльності банків з іноземним капіталом у банківській системі України / К. М. Суторміна, М. П. Репецька // Агросвіт. – 2017. – № 8. – С. 65-70.

REFERENCES

1. Baryshevska, I. V. and Kamashev, A. V. (2017), Bankivska systema Ukrainy: realii ta perspektyvy, Modern Economics, 5, 6-12.

2. Vovchak, O. D. and Myskiv, G. V. (2016), Otsinka suchasnogo stanu rozvytku bankiv inozemnyh bankivskyh grup v Ukraini, Scientific Journal «ScienceRise», 8, 37-42.

3. Girchenko, T. D., Storozhenko, O. O. and Sheiko, O. P. (2017), Analiz suchasnogo stanu ta perspektyvy rozvytku bankiv inozemnyh bankivskyh grup v Ukraini, Globalni ta natsionalni problem ekonomiky, 16, 670-675.

4. Dzyublyuk, O. V. and Vladymyr, O. I. (2014), Inozemnyi capital y bankivskiy systemi Ukrainy: vplyv na rozvytok valyutnogo rynku ta diyalnist bankiv, Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy, 4, 27-33.

5. Sait Natsionalnogo banku Ukrainy, available at : bank.gov.ua.

6. Sait ASN, available at : asn.in.ua/ua/news.

7. Sutormina, K. M. and Repetska, M. P. (2017), Efektyvnist diyalnosti bankiv z inozemnym kapitalom u bankivskiy systemi Ukrainy, Agrosvit, 8, 65-70.

УДК 658.152(045)

Грищенко І. В.,
викладач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Вінницького навчально-наукового інституту економіки ТНЕУ, м. Вінниця

Білецька Н. В.,
к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, оподаткування та торгівельного підприємництва, Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва, м. Вінниця

Циганчук В. А.,
викладач Вінницького коледжу економіки та підприємництва ТНЕУ, м. Вінниця

ФАКТОРИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В статті відмічено, що, створюючи привабливий інвестиційний клімат, необхідно чітко уявляти собі, що інвестори - це досить широке коло суб'єктів ринку, що мають різні цілі, пріоритети, принципи прийняття інвестиційних рішень і ставлення до ризиків. Таким чином, переваги у виборі інвесторів повинні базуватися на глибшому розумінні структури вітчизняної економіки й особливостей її розвитку. Економічне зростання забезпечується цілим рядом найважливіших факторів: рівнем економічних свобод на підприємстві, адекватним правовим захистом підприємництва, рівнем безпеки підприємців, наявністю вагомих стимулів до ведення підприємницької діяльності. Всі фактори, що впливають на інвестиційну діяльність, у залежності від їх рівня можна класифікувати на дві групи: фактори, що впливають на інвестиційну діяльність на макрорівні; фактори, що впливають на інвестиційну діяльність на мікрорівні. Першою макроекономічною передумовою активізації інвестиційної діяльності є зниження інфляції. Другим фактором активізації інвестиційної діяльності є зниження банківського відсотка. Третім фактором активізації інвестиційної діяльності є ослаблення жорсткості грошової політики і збільшення внутрішнього попиту. Четвертим фактором активізації інвестиційної діяльності є перетворення заощаджень населення і засобів інших суб'єктів ринку в джерело фінансування інвестицій. П'ятий фактор активізації інвестиційної діяльності – це технологічний прогрес. Шостим фактором активізації інвестиційної діяльності є інвестиційний клімат у країні. Сьомим фактором активізації інвестиційної діяльності є циклічність економічної динаміки.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, активізація інвестиційної діяльності, фактори впливу на інвестиційну діяльність.

Grischenko I. V.,
Lecturer of Department of Humanitarian and Fundamental Disciplines of the Vinnytsya Educational-Scientific Institute of Economics of TNEU, Vinnytsya

Biletska N. V.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Taxation and Trade Entrepreneurship, Vinnytsya Institute of Clothes Design and Entrepreneurship, Vinnytsya

Ciganchuk V. A.,
Lecturer of the Vinnytsya College of Economics and Entrepreneurship of TNEU, Vinnytsya

FACTORS OF REVITALIZATION OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF ENTERPRISES

Abstract. *It is noted in the article, that creating an attractive investment climate rests on understanding that investors are a fairly wide range of market players with different goals, priorities, principles of investment decisions and attitude to risks. Thus, the advantages of choosing investors should be based on a deeper understanding of the structure of the domestic economy and the peculiarities of its development. Economic growth is ensured by a number of key factors: the level of economic freedoms in the enterprise, adequate legal protection of entrepreneurship, the level of security of entrepreneurs, the presence of significant incentives for entrepreneurial activity. All factors influencing investment activity, depending on their level, can be classified into two groups: factors influencing investment activity at the macro level; factors influencing investment activity at the micro level. The first macroeconomic prerequisite for the intensification of investment activity is the reduction of inflation. The second factor in the intensification of investment activity is the decline in bank loans interest rates. The third factor in boosting investment activity is the weakening of monetary policy tightening and increasing domestic demand. The fourth factor in the intensification of investment activity is the transformation of the savings of the population and the means of other market players into the source of investment financing. Fifth factor of activation of investment activity is technological progress. The sixth factor in boosting investment activity is the investment climate in the country. The seventh factor in the intensification of investment activity is the cyclical nature of economic dynamics.*

Keywords: investments, investment attractiveness, revitalization of investment activity, factors of influence on investment activity.

Постановка проблеми. Необхідність створення в Україні привабливого інвестиційного клімату вже давно ні у кого не викликає сумніву. Основні атрибути привабливого інвестиційного клімату також широко відомі: сприятливий податковий режим, розвинене законодавство, умови для справедливої конкуренції, ефективна судова система, мінімальні адміністративні бар'єри та якісна інфраструктура для розвитку бізнесу. Останнім часом велика увага справедливо приділяється питанням культури корпоративних відносин: взаємодії акціонерів менеджменту, персоналу і підприємства. Проте, створюючи привабливий інвестиційний клімат, необхідно чітко уявляти собі: інвестори - це досить широке коло суб'єктів ринку, що мають різні цілі, пріоритети, принципи прийняття інвестиційних рішень і ставлення до ризиків. Таким чином, переваги у виборі інвесторів повинні базуватися на глибшому розумінні структури вітчизняної економіки та особливостей її розвитку.

Сьогодні в конкурентній боротьбі перемагає не те підприємство, яке володіє значними активами, а те, яке може швидше створювати, розвивати нові активи. Тобто лідерство в конкурентній боротьбі залежить від ключових компетенцій, якими володіє підприємство, а також його динамічних здібностей. Ключові компетенції повинні створювати реальні бар'єри для конкурентів: бізнес-процеси, організаційні структури, специфічні навички персоналу, науково-дослідні роботи, зв'язки з дилерами і дистриб'юторами і т.п. Проте про одну найважливішу компетенцію часто забувають. Це здатність швидко й ефективно залучати капітал, без якого про лідерство на ринку можна забути. Без зовнішнього капіталу ні про які здібності швидко створювати і розвивати нові активи не може бути і мови. Підприємство повинно мати можливість у разі потреби швидко і

недорого залучати капітал, як будь-який інший ресурс, потрібний для розвитку бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності інвестиційної привабливості та факторів її активізації присвячені праці таких вчених, як Р. Барнета, З. Беккера, Т. Візлера, З. Гошала, Р. Менша, Р. Мінцберга, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твісса, С. Фельдмана, Й. Шумпетера, В. П. Баранчєєва, С. Д. Бешельова, Ю. В. Вертакова, Г. Я. Гольдштейна, Л. М. Гохберга, В. А. Кабанова, Н. Ю. Круглова, Н. П. Масленникова, В. М. Мішина та ін.

Розвиток сучасних концепцій інвестиційної привабливості та факторів її активізації висвітлено в працях Е. Дахмена, Д. Кетелса, Е. Лімера, М. Портера, А. Солімано, Д. Сольє, С. Фельдмана, М. Енрайта та ряду інших вчених.

Постановка завдання. На сьогоднішній день більшість українських підприємств намагаються, в основному безуспішно, фінансувати зростання бізнесу виключно за рахунок банківських кредитів або власного прибутку. При цьому вони не мають у своєму розпорядженні достатнього забезпечення для отримання позик, а втрачений час на акумуляцію власного прибутку приводить до програшу конкурентам, здатним залучати зовнішній капітал. Теза про необхідність вагомого зростання іноземних інвестицій, що залучаються до економіки нашої держави, стає невід'ємною частиною більшості масштабних економічних програм. Це обумовлює актуальність досліджень, пов'язаних із розробкою механізму розвитку корпоративного управління як чинника підвищення інвестиційної привабливості підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративна стратегія визначає і показує наміри і цілі підприємства дотримуватися лінії поведінки і

планів заходів, необхідних для досягнення поставлених цілей. Система стратегічних рішень підприємства визначає обсяги і рівень ділової активності, в якій проявляє себе підприємство, тип економічної і соціальної організації, до створення якою вона прагне, а також рівень економічного і позаекономічного внеску, який підприємство має намір внести до життя акціонерів компанії, її службовців, споживачів і місцевого населення [1, с. 136].

На рівні підприємства від корпоративної стратегії залежить його місце на конкурентному ринку. Ринкової переваги підприємство досягає тоді, коли ефективно залучає свої ресурси і можливості їх використання.

В основу процесу компетентної оцінки корпоративної стратегії покладається оцінка слабких і сильних сторін підприємства в контексті тих можливостей і загроз, які передбачає ринок. Можливості, які не підкріплені компетентністю, не приносять результатів, тому їх визначення повинно супроводжуватися аналізом здібностей і ресурсів, необхідних для реалізації цих можливостей [2, с. 60]. Те, що на визначеному ринку реально отримати прибуток, не припускає автоматично: підприємство, що не має достатніх даних і навичок роботи, зможе це зробити.

По самій своїй природі стратегічний вибір обумовлює вкладення вагомих ресурсів і значний ризик з перспективою ймовірно віддалених доходів. Рівень ризиків, пов'язаних із зробленим підприємством вибором, важко визначити напевно, але він повинен співвідноситися з обсягами ресурсів підприємства, а також із можливостями його керівництва і працівників [3, с. 71]. Жодне з підприємств не зможе досягти успіхів, реалізуючи стратегії, які розходяться з інтересами середньої ланки керівників і працівників. Прихильність стратегії є запорукою її ефективної реалізації, і характер стратегічного вибору, зробленого підприємством, повинен враховувати ступінь привабливості тієї або іншої стратегії для працівників підприємства [4, с. 83].

Стратегія є довгостроковою програмою, яка повинна постійно піддаватися оцінці і контролю. Нездатність стратегії принести очікувані результати протягом певного періоду часу зовсім не завжди говорить про помилки в стратегічному плануванні – це може бути результатом короткострокових негативних процесів, що спостерігаються в межах ризиків [4, с. 88].

Незалежно від того, наскільки привабливі можливості, що відкриваються перед підприємством, не варто вкладати в їх реалізацію засоби, покладаючись тільки на фактор очікуваного прибутку.

Стратегія не є вільним від оціночного підходу вибором ринкових можливостей: у процесі розробки і реалізації стратегії в рівній мірі повинні враховуватися і корпоративні цінності, і завдання підприємства, і його можливості [5, с. 158].

Поява у визначенні “стратегічне управління” слова “ринкове” говорить про те, що розробка стратегії повинна відштовхуватися від ринку і зовнішнього середовища. Вагомим впливом на

результати діяльності підприємства позначаються ресурси, джерела яких знаходяться за межами безпосередніх ринків збуту або галузі. Аналізом середовища є процес виявлення, вивчення можливостей і загроз, що створюються зовнішніми силами. Важливо обмежити його керованими і дійсно значущими факторами, інакше обсяг інформації перевищить всі межі. В аналізі середовища, точніше в самому середовищі, можна виділити п'ять напрямів: технологічний, державний, культурний, економічний і демографічний [6, с. 144-145].

Внутрішній аналіз необхідний для детального вивчення стратегічно важливих аспектів самого підприємства. Зокрема, в межах внутрішнього аналізу вивчається ефективність діяльності, а також основні стратегії (сильні і слабкі сторони, стратегічні проблеми). Внутрішній і зовнішній аналіз служить двом цілям: допомогти в ідентифікації стратегічних варіантів і визначенні критеріїв вибору кращих із них.

Отже, мета підприємства полягає в тому, щоб створити таку стратегію, в якій використовувалися б сильні сторони підприємства і слабкі конкурентів, а також здатну нейтралізувати слабкі сторони підприємства товаровиробника і сильні – його суперників. Ідеалом, на нашу думку, є конкуренція в економічно розвинутій, зростаючій галузі зі стратегією, яка базується на перевагах, що їх суперники нейтралізувати не можуть.

Економічне зростання забезпечується цілим рядом найважливіших факторів: рівнем економічних свобод на підприємстві, адекватним правовим захистом підприємництва, рівнем безпеки підприємців, наявністю вагомих стимулів до ведення підприємницької діяльності [7, с. 107].

Натомість основоположним фактором економічного розвитку як підприємництва, так і окремо взятого підприємства є рівень його матеріально-технічної бази, наявності грошових активів.

Знання факторів і механізмів їх впливу на інвестиційну діяльність має важливе наукове і практичне значення перш за все для розробки науково обґрунтованої інвестиційної політики і для поживлення інвестиційної діяльності підприємства [8, с. 61].

Всі фактори, що впливають на інвестиційну діяльність, у залежності від їх рівня можна класифікувати на дві групи:

1. Фактори, що впливають на інвестиційну діяльність на макрорівні.
2. Фактори, що впливають на інвестиційну діяльність на мікрорівні.

Першою макроекономічною передумовою активізації інвестиційної діяльності є зниження інфляції. Досвід багатьох країн показує, що періоди високої інфляції завжди пов'язані з інвестиційним спадом або інвестиційним застоєм. Це закономірно, адже інфляція робить не вигідною для вкладення капіталу сферу виробництва в порівнянні зі сферами обороту капіталу і посередництва, де термін обороту капіталу і повернення грошей коротший [9, с. 146-147]. Вона напружує банківський відсоток, який повинен бути дещо вищим за темп інфляції, і робить

кредит недоступним для переважної кількості інвестицій, що забезпечують високу ефективність у нормальних економічних умовах. Інфляція створює обстановку економічної і політичної нестабільності, збільшуючи ризики, особливо при довгострокових вкладеннях капіталу.

Другим фактором активізації інвестиційної діяльності є зниження банківського відсотка. Парадокс сучасної ситуації полягає в тому, що досягнення основної передумови активізації інвестиційної діяльності – зниження інфляції – не може бути реалізовано у зв'язку з дуже повільним зменшенням ставок банківських відсотків, хоча їх зменшення складає одну з важливих цілей антиінфляційної політики [10, с. 148-149]. Позначається обережність банків в оцінці перспектив стійкого придушення зростання цін, а також у загальній ситуації на фінансових ринках.

Третім фактором активізації інвестиційної діяльності є ослаблення жорсткості грошової політики і збільшення внутрішнього попиту. Центральну роль при цьому відіграє зниження податкового тиску. Воно необхідне, щоб збільшити частину прибутку, який використовується на оновлення і розвиток виробництва. Відносно зменшення податків повинно стати ланкою ширшої системи заходів по стимулюванню попиту внутрішнього ринку, яка є логічним продовженням політики реформ після приборкання інфляції і досягнення стабілізації.

Четвертим фактором активізації інвестиційної діяльності є перетворення заощаджень населення і засобів інших суб'єктів ринку в джерело фінансування інвестицій. Це можливо при концентрації вказаних коштів у банківській системі, в страхових і інших фінансових установах.

П'ятий фактор активізації інвестиційної діяльності – це технологічний прогрес. Під цим терміном розуміється розробка нової і вдосконалення наявної продукції, створення нової техніки і нових виробничих процесів. Механізм дії технологічного прогресу на інвестиційну активність підприємства визначається формуванням більш високого рівня чистого інвестиційного прибутку в процесі реалізації інноваційних проектів.

Шостим фактором активізації інвестиційної діяльності є інвестиційний клімат у країні. Під цим терміном розуміється система правових, економічних, соціальних, політичних і інших умов здійснення інвестиційної діяльності в конкретній країні, що здійснюють істотний вплив на рівень прибутковості і ризики інвестицій.

Державне регулювання інвестиційної діяльності доповнює механізм ринкової саморегуляції, підсилюючи або знижуючи вплив окремих факторів, що визначають інвестиційну активність окремих суб'єктів господарювання.

Сьомим фактором активізації інвестиційної діяльності є циклічність економічної динаміки. Економічні цикли, що характеризуються періодичним зростанням і зниженням ділової активності у країні, відображаються на обсягах і результатах практично всіх видів економічної діяльності, в тому числі і на інвестиційній. У періоди зростання економіки

збільшується обсяг інвестиційного попиту і відповідно зростає рівень інвестиційної активності підприємств. При цьому збільшення обсягів інвестування підтримується низьким рівнем ставки відсотків на фінансовому ринку, що сприяє активному формуванню доходів і заощаджень. У періоди спаду економіки прагнення до збільшення заощаджень викликає не зростання, а зниження інвестицій. Це пов'язано з наступним: в умовах депресії, що знижує рівень доходів, збільшення заощаджень скорочуватиме обсяг споживання. Оскільки інвестиції в цих умовах не приведуть до зростання попиту на додатково виготовлену продукцію споживчого призначення, зростання заощаджень у цих умовах сприятиме формуванню дезінвестиційних процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Зараз в Україні деформовано багато ланок фінансово-кредитної системи, розбалансовано фінансові відносини між державою і сферою матеріального виробництва, державою і населенням, центром і регіонами. Тому країні потрібні кардинальні заходи на всіх рівнях управління і господарювання, що забезпечуватимуть поступове переведення фінансових відносин у нормальне русло; це гарантуватиме здорове, продуктивне функціонування бюджету, кредиту, фінансів матеріального виробництва і територіальних утворень.

У ринковій економіці взаємодіє три основні ринки: ринок товарів і послуг; ринок праці; фінансовий ринок. Саме на фінансовому ринку виявляються економічні відносини між господарюючими суб'єктами, населенням і державою з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів для кредитування, інвестування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер; [пер. с англ.]. – М. : Вильямс, 2006. – 608 с.
2. Волкова Н. Н. Индустриальные кластеры США / Н. Н. Волкова, Т. В. Сахно // США - Канада. Экономика, политика, культура. - 2007. - №1. - С. 51-68.
3. Управление инновационными проектами / Методология управления инновационными проектами / [Т. В. Александрова, С. А. Голубев, О. В. Колосова и др.; под общ. ред. проф. И. Л. Туккеля]. – [2-е изд., перераб. и расш.]. – СПб. : СПбГТУ, 2012. – Ч. 1. -100 с.
4. Оцінка інноваційних кластерних проектів / І. В. Гріщенко, Н. В. Білецька, Л. М. Клівіденко, В. А. Циганчук // Торгівля, комерція, підприємство. – Львів, 2015. – № 19. – С. 86-89.
5. Гріщенко І. В. Інвестиційно-інноваційний розвиток підприємств в умовах системних перетворень / І. В. Гріщенко, Н. В. Білецька, Л. М. Клівіденко // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – Львів, 2016. – № 50. – С. 157-161.
6. Гріщенко І. В. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / І. В. Гріщенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 142-145.

7. Колесов С. В. Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства: методологічні підходи до сутності та оцінки / С. В. Колесов, В. І. Кривда // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – Вип. 5 (96). – Київ, 2009. – С. 103-110.

8. Йохна М. А. Экономика и организация инновационной деятельности / Йохна М. А., Стадник В. В. - К. : Издательский центр “Академия”, 2005. - 400 с.

9. Гріщенко І. В. Система забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / І. В. Гріщенко, О. В. Балахонова // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці : зб. наук. праць. – Вінниця, 2016. – Т. 1. – С. 145-147.

10. Гріщенко І. В. Структурна модель інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства / І. В. Гріщенко, О. М. Денисюк // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці : зб. наук. праць. – Вінниця, 2016. – Т. 1. – С. 147-149.

REFERENCES

1. Porter, M. Je. (2006), *Konkurencija, Vil'jams, M.*, 608 s.

2. Volkova, N. N. and Sahnо, T. V. (2007), *Industrial'nye klastery SShA, SShA - Kanada. Jekonomika, politika, kul'tura*, №1, s. 51-68.

3. Upravlenie innovacionnymi proektami / Metodologija upravlenija innovacionnymi proektami, T. V. Aleksandrova, S. A. Golubev, O. V. Kolosova i dr. (2012), 2 nd ed, SPbGTU, SPb, Ch. 1, 100 s.

4. Grischenko, I. V. Bilets'ka, N. V. Klividenko, L. M. and Tsyhanchuk, V. A. (2015), *Otsinka innovatsiynykh klasternykh proektiv, Torhivlya, komertsiya, pidpryyemnytstvo*, L'viv, № 19, s. 86-89.

5. Grischenko, I. V. Bilets'ka, N. V. and Klividenko, L. M. (2016), *Investytsiyno-innovatsiynny rozvytok pidpryyemstv v umovakh systemnykh peretvoren'*, *Visnyk L'vivs'koyi komertsiyanoi akademiyi. Seriya ekonomichna*. L'viv, № 50, s. 157-161.

6. Grischenko, I. V. (2009), *Teoretyko-metodolohichni osnovy investytsiyno-innovatsiynoi diyal'nosti pidpryyemstv*, *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, № 1, s. 142-145.

7. Kolesov, S. V. and Kry'vda, V. I. (2009), *Innovacijno-investy'cijny'j potencial pidpryyemstva: metodologichni pidhody` do sutnosti ta ocinky`*, *Formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n v Ukrayini: zbirny`k naukovy`x pracz`*, vy'p. 5 (96), Ky`yiv, s. 103-110.

8. Joxna, M. A. and Stadny`k, V. V. (2005), *Экономы`ка y` organy`zacy`ya y`nnovacy`onnoj deyatel`nosti`*, Y`zdatel`sky`j centr “Akademy`ya”, K., 400 s.

9. Grischenko, I. V. and Balakhonova, O. V. (2016), *Systema zabezpechennya investytsiyno-innovatsiynoi diyal'nosti pidpryyemstv*, *Shlyakhy aktyvizatsiyi innovatsiynoi diyal'nosti v osviti, nautsi, ekonomitsi*: zb. nauk. prats', Vinnytsya, T. 1, s. 145-147.

10. Grischenko, I. V. and Denysyuk, O. M. (2016), *Strukturna model' investytsiyno-innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva*, *Shlyakhy aktyvizatsiyi innovatsiynoi diyal'nosti v osviti, nautsi, ekonomitsi*: zb. nauk. prats', Vinnytsya, T. 1, s. 147-149.

Письменний В. В.,

докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

АДАПТАЦІЯ ПІДСИСТЕМИ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПОЛЬЩІ ДО ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. Вивчено досвід функціонування підсистеми майнового оподаткування Польщі. Зокрема, у цій державі податком на нерухомість оподатковуються земля, будівлі або їх частини, будівлі або їх частини, пов'язані з веденням бізнесу, а податок на транспортні засоби має обмежену базу оподаткування та, головне, стосується власників вантажівок, тягачів, напівпричепів і причепів, автобусів. Встановлено: для побудови в Україні ефективної підсистеми майнового оподаткування, крім вдосконалення на основі польського досвіду елементів оподаткування й механізму справляння майнових податків, необхідно активно розвивати ринки землі, нерухомості та транспортних засобів шляхом їх лібералізації і виведення з "тіні" й разом підвищення потребує рівень податкової культури населення.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів; система місцевого оподаткування; підсистема майнового оподаткування; місцеві податки і збори; майнові податки.

Rysmennyi V. V.,

Doctoral student of the Department of Finance named after S. I. Yurii, Ternopil National Economic University, Ternopil

ADAPTATION OF THE PROPERTY TAXATION SUBSYSTEM OF POLAND TO THE PRACTICE OF UKRAINE

Abstract. The experience of functioning of the subsystem of property taxation of Poland is studied. In particular, in this state, the tax on immovable property is taxed on land, buildings or parts thereof, buildings or parts thereof related to the business, and the tax on vehicles has a limited tax base and mainly applied to the owners of trucks, tractors, semitrailers and trailers, buses. It is determined that for the development of an effective subsystem of property taxation in Ukraine, apart from the improvement on the basis of the Polish experience of the elements of taxation and the mechanism for collecting property taxes, it is necessary to actively develop land, real estate and transport markets through their liberalization and withdrawal from the "shadow" and, at the same time, improvement requires the population tax culture level.

Key words: local government revenue; local taxation; property taxation subsystem; local taxes and fees; property taxes.

Постановка проблеми. Місцеве оподаткування в Україні та Польщі зародилися практично одночасно, втім, їх розвиток відбувався по-різному. Незважаючи на низку схожих за елементами оподаткування та механізмом справляння місцевих податків і зборів, вітчизняна підсистема майнового оподаткування ефективно почала функціонувати не так уже давно. У ній податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, було впроваджено у 2011 р., а до 2014 р. аналоги транспортного податку та плати за землю належали до загальнодержавних податків. Натомість ще з 1990-х рр. із власників землі та будівель у Польщі справлявся податок на нерухомість й окремо оподатковувалися транспортні засоби.

Відмінності в економіці цих держав, їх географічному розташуванні, демографічному складнику населення, природно-кліматичних умовах і екологічних особливостях розвитку визначили різний податковий потенціал майнових податків та їх вплив на формування фінансової самодостатності території. Не менш важливе значення мало дотримання громадянами законодавства, зокрема виконання конституційного обов'язку сплачувати податки в порядку і розмірах, встановлених законом. Для України це питання досі постає гостро, адже підсистема майнового оподаткування не відповідає потребам суспільства й носить деструктивний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних бібліографічних джерел, у яких вивчалися питання зарубіжного досвіду місцевого оподаткування, необхідно виділити публікації В. Л. Андрушенка [1], В. В. Зайчикової [2], О. П. Кириленко [3], А. І. Крисоватого [4], Л. Л. Тарангул [5] та інших. Їхні наукові доробки мають глибокий, проте неспеціалізований характер. Поза увагою залишаються маловивчені проблеми майнових податків, які в державах із розвинутою ринковою економікою є основою фіскалу на місцевому рівні. Тому за основу дослідження візьмемо праці польських вчених Т. Восводіч [6], М. Козловської [7], Г. Овчирчик-Шпаковської [8] і Ю. Рогальської [9].

Постановка завдання. Вивчення досвіду функціонування підсистеми майнового оподаткування в Польщі та вдосконалення на його основі елементів оподаткування й механізму справляння майнових податків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною функцією вітчизняних майнових податків є фіскальна, спрямована на збільшення дохідної частини місцевих бюджетів. Наслідком цього стало те, що більшість платників податків не відчують довіру до системи розподілу бюджетних коштів. Високі податки впливають на економічну поведінку громадян, змінюють морально-етичні норми і змушують пристосовуватися до жорстких умов фіскалу. В оподаткуванні принципам суспільної етики протистоїть індивідуальний прагматизм, доцільність сусідує з егоїзмом [1, с. 282]. Збалансованість розвитку підсистеми майнового оподаткування в Польщі потребує її вивчення з метою адаптації до українських реалій.

Досить стримано за змістом, але прагматично про роль майнових податків писала М. Козловська. Місцева влада має можливість формувати доходи з цих джерел й, тим самим, забезпечувати соціально-економічний розвиток територій [7, с. 8]. У Польщі, як і в більшості унітарних держав із фінансово сильним місцевим самоврядуванням, така роль відводиться декільком податкам, серед яких чільне місце займають податки на нерухомість і транспортні засоби. На сучасному етапі Україні потрібні не “косметичні” зміни їх аналогів і, якщо не переписувати заново податкове законодавство, то це має відбуватися в контексті зближення зі стандартами ЄС.

Тим паче, що показники надходження майнових податків у Польщі перевищують навіть найбільші значення в Україні (рис. 1). Якщо взяти за основу дослідження 2016 р., польська підсистема майнового оподаткування у ВВП займала 1,2%, тоді як в Україні – 1,0%. Більш суттєво відрізняється питома вага податків на нерухомість і транспортні засоби, порівнюючи з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, платою за землю та транспортним податком, у податкових надходженнях (відповідно 29,2% та 17,0%) і доходах місцевих бюджетів (відповідно 20,5% та 6,8%). Хоча пікове

значення ці податки мали у 2013 р., з того часу їх динаміка дещо сповільнилася.

Як джерело доходів для місцевої влади, зазначає Ю. Рогальська, майнові податки виконують дві функції – фіскальну та стимулюючу [9, с. 136]. З одного боку, стабільні податкові надходження до місцевих бюджетів дають змогу цим органам реалізувати покладені на них функції й завдання. З іншого боку, право податкової ініціативи щодо впровадження цих податків, встановлення податкових ставок або використання пільг спонукає місцеву владу впливати на місцевий розвиток, у тому числі в частині залучення зовнішніх інвесторів. Натомість в Україні ці функції виконує тільки один зі складників підсистеми майнового оподаткування – плата за землю.

За твердженням Г. Овчирчик-Шпаковської, майнові податки є складною правовою конструкцією реалізації певних ідей і цілей, вираженням соціально-політичних та економічних концепцій [8, с. 153]. У підсистемі майнового оподаткування Польщі вдалося досягнути головних імперативів оподаткування. По-перше, податки на нерухоме майно і транспортні засоби сприяють детінізації майнових відносин через встановлення реальних власників майна та зменшення можливостей отримання необґрунтованих податкових пільг. По-друге, розвивають інститут приватної власності та забезпечують ефективне функціонування середнього класу, на який опирається ця держава.

Зрештою, будь-які нововведення в майнових податках у Польщі не завжди сприймалися добре з боку платників податків. Із цього приводу Т. Восводіч зазначив, що формуванню активної податкової політики перешкоджає прагнення до мінімізації податкового тягаря і призводить до соціальної напруженості [6, с. 294]. Ідеальних податків немає, тому до цього дня податкова творчість демократичних урядів і тоталітарних режимів не припиняється в усіх державах світу. Вони намагаються сформувати таку архітектуру відносин, яка дозволила б мобілізувати до місцевих бюджетів достатній обсяг коштів, не пригнічуючи розвитку економіки.

Підсистема майнового оподаткування в Польщі сформувалася в 1991 р. з прийняттям закону “Про місцеві податки і збори”, який зі змінами та доповненнями досі регламентує питання місцевого оподаткування. Складниками цієї підсистеми є податки на нерухомість (оподатковуються земля, будівлі або їх частини, будівлі або їх частини, пов’язані з веденням бізнесу) і транспортні засоби (рис. 2). З того часу через широку базу оподаткування, ефективні податкові ставки й визначений перелік податкових пільг їм вдалося стати бюджетоутворювальними джерелами. Незважаючи на численні спроби оподаткування майна, у складі місцевого оподаткування в Україні їх аналоги з’явилися пізніше.

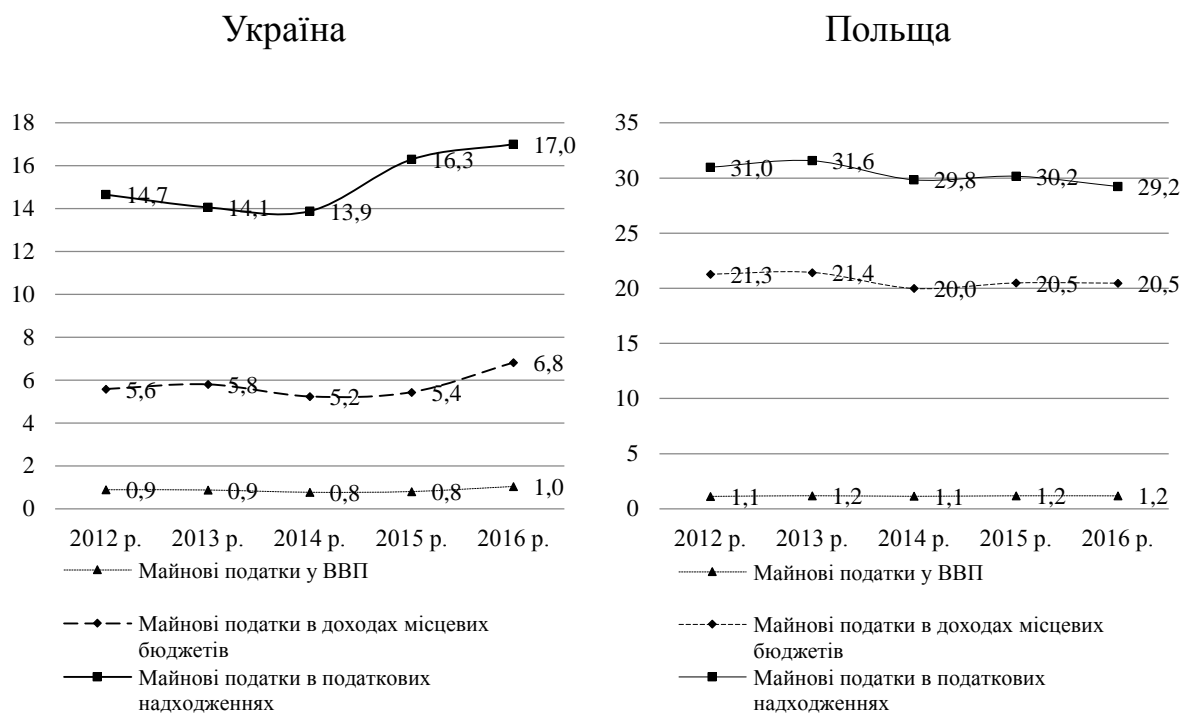

Рис. 1. Показники надходження майнових податків в Україні та Польщі за 2012-2016 рр.
Примітка. Побудовано на основі [10, с. 33; 11].

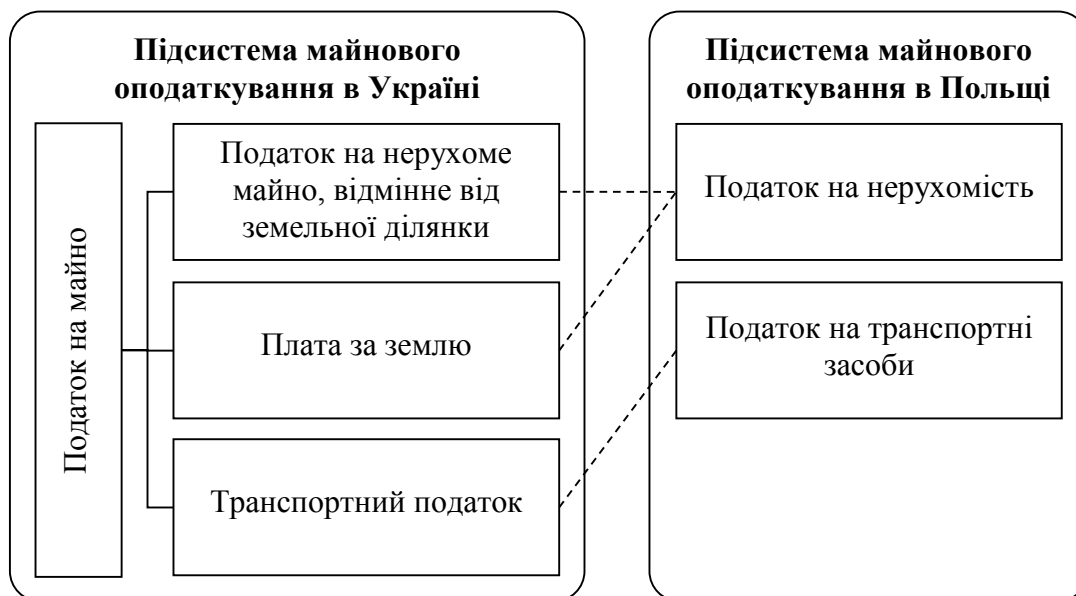

Рис. 2. Підсистеми майнового оподаткування в Україні та Польщі
Примітка. Побудовано на основі [12; 13].

Так, у 2014 р. у вітчизняній податковій системі з'явився порівняно новий податок – транспортний. Його праобразом можна вважати податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, який був одним з інструментів фінансування утримання, будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних шляхів, а також проведення природоохоронних заходів на водоймах. Метою ж впровадження „нового” податку стало

приведення у відповідність до загальносвітових вимог підсистеми майнового оподаткування. Щоправда, ця ініціатива була провалена через низькі надходження транспортного податку до місцевих бюджетів.

У Польщі вплив податку на транспортні засоби на формування фінансової самодостатності території досить вагомий – понад 1 млрд зл. Упродовж 2012-2016 рр. темп зростання його надходження до

місцевих бюджетів у середньому становив 3,4%, водночас відсоток виконання плану дорівнював 100% (табл. 1). Водночас він має обмежену базу оподаткування і стосується власників: вантажівок із допустимою повною масою понад 3,5 т; сідельних та баластних тягачів, пристосованих до використання разом із напівпричепом і причепом із допустимою повною масою від 3,5 т; напівпричепів та причепів, які разом із моторним транспортним засобом мають допустиму масу понад 7 т; автобусів.

В Україні плата за землю справляється з власників земельних ділянок, паїв і землекористувачів. Переведення її до складу місцевих податків і зборів дало змогу частково зблизитися з аналогічним податком у Польщі. Зокрема, критерієм для оподаткування земельних ділянок у цій державі служить їх класифікація згідно з кадастровим обліком земель та будівель. Ділянки, які належать до орних земель, або ж покриті лісами й чагарниками на сільськогосподарських землях, обкладаються сільськогосподарським податком, ліси – лісовим податком, у той час як ділянки, пов'язані з веденням бізнесу, підпадають під оподаткування нерухомості [14].

“Польський” податок на нерухомість є універсальним платежем. Він справляється не тільки з землі (крім орної землі та лісу, не пов'язаних із веденням бізнесу), а й будівель або їх частин, будівель або їх частин, пов'язаних із веденням бізнесу. Така універсальність проявляється у вузькому переліку об'єктів, які не оподатковуються: нерухомість іноземних держав або міжнародних організацій, дипломатичних представництв тощо; земля під поверхневими водами, за винятком озер і штучних водойм; нерухомість або їх частини, що використовуються органами державної та місцевої влади; земля, зайнята під дорогами загального користування, за винятком платних автомобільних доріг.

Потенційно для адаптації до вітчизняної практики можна розглядати базу оподаткування податку на нерухомість. Зокрема, для землі нею є

площа земельних ділянок, для будівель або їх частин – площа, для будівель або їх частин, пов'язаних із веденням бізнесу, – вартість нерухомості, а в разі повністю амортизованих будівель – їх вартість на 1 січня року, у якому проводилася остання амортизація. В Україні для податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, база оподаткування визначається за загальною площею об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, а для плати за землю – за нормативною грошовою оцінкою або площею земельних ділянок.

Також в Україні ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, і розміри плати за землю впродовж останніх років концептуально змінилися, а технічно навіть зросли. У першому випадку для об'єктів житлової та нежитлової нерухомості їх розміри не перевищують 1,5% розміру мінімальної заробітної плати, у другому випадку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, – 3%, для земель загального користування – не більш ніж 1%, для сільськогосподарських угідь – від 0,3% до 1%. Об'єктивно складно визначити, чи спрацює механізм оподаткування нерухомості за аналогією до польського досвіду без побудови економіко-математичної моделі.

Переконує тільки одне: через надмірну кількість податкових пільг податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є економічно неефективним. Низка положень Податкового кодексу України звільняють від оподаткування громадян, з огляду на їхній майновий стан та рівень доходів. Така соціальна ініціатива хоча й важлива за своєю сутністю, втім, небезпечна в алгоритмі реалізації органами влади. Адже вплив людського чинника на прийняття рішень стосовно того, хто буде сплачувати податок, а хто звільнитиметься від оподаткування, може негативно сприйматися суспільством.

Таблиця 1

Надходження податку на транспортні засоби до місцевих бюджетів у Польщі за 2012-2016 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Виконання, млн зл.	916,8	940,9	974,3	1015,5	1055,2
План, млн зл.	916,1	944,7	972,6	1005,7	1038,2
Показник виконання, %	100,1	99,6	100,2	101,0	101,6
Темп зростання, %	103,7	102,6	103,5	104,2	103,9

Примітка. Складено на основі [10, с. 33-34].

Зрозуміло, що й у державах пострадянського простору, і в державах благополучної Європи громадяни не задоволені податковою системою, при цьому основним її недоліком визначають саме несправедливість [15, с. 109]. Але можна навести й контраргументи. Значна частина вітчизняної економіки перебуває в “тіні”, її суб’єкти не тільки ухиляються від оподаткування, а й застосовують інструменти податкового планування. Підсистема майнового оподаткування побудована в такий спосіб, що не сплатити податки практично неможливо. База оподаткування майнового податку є тим джерелом, з якого отримується прибуток, тобто вона може бути основою виробничого процесу й матеріальним складником продукції.

В Україні, наприклад, не є об’єктом оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, об’єкти нерухомості, які використовуються суб’єктами малого та середнього бізнесу, що провадять діяльність у малих архітектурних формах та на ринках. Перебуваючи на спрощеній системі оподаткування, вони неефективно впливають на формування фінансової самодостатності територій. Натомість у Польщі оподаткування бізнесу є невід’ємною частиною підсистеми майнового оподаткування, тут же констатуємо вагомое фіскальне значення податку на нерухомість. Якщо у 2012 р. до місцевих бюджетів надійшло 17602,7 млн. зл., то у 2016 р. – 20774,5 млн. зл. (табл. 2).

Великі обсяги надходження податку на нерухомість до місцевих бюджетів Польщі продиктовані диференційованими розмірами податкових ставок, граничні розміри яких не можуть перевищувати: для землі, пов’язаної з веденням бізнесу, – 0,89 зл./кв. м; для землі під поверхневими водами – 4,58 зл./га; для землі, яка використовується для ведення статутної діяльності громадських благодійних організацій, – 0,47 зл./кв. м; для будівель або їх частин – 0,75 зл./кв. м; для деяких видів будівель або їх частин, пов’язаних із веденням бізнесу, – 22,86 зл./кв. м; для будівель, які використовуються

для ведення статутної діяльності благодійних організацій, – 7,68 зл./кв. м.; будівель або їх частин, пов’язаних із веденням бізнесу, – 2% вартості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Загалом же після входження Польщі в ЄС було здійснено низку виважених кроків на шляху до зменшення податкового навантаження з мобільних факторів виробництва й перенесення його в підсистему майнового оподаткування. Причому ці кроки базуються на ретельному аналізі особливостей держави та податкової системи. Адже перш ніж вводити новий податок, європейські реформатори ретельно зважували його ефект і наслідки для економіки. В Україні, на жаль, так ґрунтовно підходити до реформ не звикли. Вивчення польського досвіду справляння майнових податків і його адаптація до вітчизняної практики дасть змогу забезпечити адекватний вплив на формування фінансової самодостатності територій:

– майнові податки, при всіх вадах справляння, повинні базуватися на вартісній оцінці об’єкта оподаткування. У цьому сенсі Польща, хоча частково, але демонструє хороший приклад для наслідування. Незважаючи на те, що співвідношення оцінної вартості до справжньої ринкової вартості іноді може суттєво відрізнятись в межах єдиної юрисдикції [16], як зазначав В. Е. Оатс, з огляду на вдосконалення практики оцінки в останні роки це питання має розглядатися в контексті подальшого етапу розвитку вітчизняної підсистеми майнового оподаткування;

– відповідно до імперативних правил функціонування інституту місцевих податків і зборів майнові податки повинні виконувати фіскальну функцію, тобто обсяг їх надходження має бути достатнім та стабільним для фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Проте без усунення в елементах оподаткування і механізмі справляння сильно виражених соціальних пріоритетів їх існування в системі місцевого оподаткування не буде прийнятним. Крім того, за прикладом польського досвіду потрібне зміщення навантаження на бізнес;

Таблиця 2

Надходження податку на нерухомість до місцевих бюджетів у Польщі за 2012-2016 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Виконання, млн. зл.	17602,7	18729,4	18729,4	20171,3	20774,5
План, млн. зл.	17414,4	18618,8	19505,6	20191,1	20698,4
Показник виконання, %	101,1	100,6	100,1	99,9	100,4
Темп зростання, %	108,3	106,4	104,3	103,3	103,0

Примітка. Складено на основі [10, с. 33-34].

– для побудови в Україні ефективної підсистеми майнового оподаткування необхідно активно розвивати ринки землі, нерухомості та транспортних засобів шляхом їх лібералізації та виведення з “тіні”. Заразом потребує проведення широкомасштабна інформаційно-просвітницька і роз’яснювальна робота щодо пропаганди необхідності сплати майнових податків та підвищення рівня податкової культури. Невиконання цих та інших умов може призвести до побічних проблем, крім тих, які існують у державах із давніми традиціями цього виду оподаткування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суторміна В. М. Держава – податки – бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.

2. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн : монографія / В. В. Зайчикова. – К. : НДФІ, 2007. – 299 с.

3. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : монографія / [за ред. О. П. Кириленко]. – Тернопіль : ТНЕУ, “Економічна думка”, 2008. – 376 с.

4. Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку : монографія / [за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Кривоватого]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 459 с.

5. Тарангул Л. Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) : монографія / Л. Л. Тарангул. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2003. – 286 с.

6. Wojewodziec T. Wybrane elementy polityki podatkowej gmin województwa małopolskiego // Szanse i zagrożenia rozwoju polskich obszarów wiejskich w rozszerzonej Unii Europejskiej / [pod red. L. Pałasza]. – Szczecin : Wydawnictwo Wydziału Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, 2004. – S. 293-300.

7. Kozłowska M. Podatek od nieruchomości jako źródło dochodów własnych gminy na przykładzie gmin: zapolice, zduńska wola, margonin / M. Kozłowska // Finanse i prawo finansowe. – 2015. – № 2, Vol. II. – S. 7-22.

8. Owczarczyk-Szpakowska G. Polityka fiskalna gminy bydgoszcz w zakresie podatku od nieruchomości / G. Owczarczyk-Szpakowska // Zarządzanie publiczne. – 2010. – № 4. – S. 141-155.

9. Rogalska J. Znaczenie podatku od nieruchomości w dochodach podatkowych miasta Kielce / J. Rogalska // Artykuły naukowe. – 2016. – № 7. – S. 135-145.

10. Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego 2016 / M. Błażej, K. Kobiółka, J. Kulczycka, D. Michniewicz. – Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 2017. – 147 s.

11. Звіти про виконання місцевих бюджетів України за 2012–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

13. Ustawa “O podatkach i opłatach lokalnych” z dnia 12 stycznia 1991 r. // Dz. U. – 1991. – № 9. – Poz. 31.

14. Соронин Л. Почему украинский налог на недвижимость не “европейский” / Л. Соронин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.abcnnews.com.ua/ru/discuss/pochiemu-ukrainskii-nalogh-na-niedvizhimost-nie-ievropieiskii>.

15. Налоги и налоговое право : учеб. пособ. / [под ред. А. В. Брызгалина]. – М. : Аналитика-Пресс, 1998. – 298 с.

16. Oates W. E. Local Property Taxation: An Assessment / W. E. Oates [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pdfs.semanticscholar.org/36e1/4e7641e9655f746ac62a35e9629e6f45e36a.pdf>.

REFERENCES

1. Sotormina, V. M., Fedosov, V. M. and Andrushchenko, V. L. (1992), *Derzhava – podatky – biznes (Iz svitovoho dosvidu fiskalnoho rehuliuвання rynkovoї ekonomiky)*, Lybid, Kyiv.

2. Zaichykova, V. V. (2007), *Mistsevi finansy Ukrainy ta yevropeiskykh krain*, NDFI, Kyiv.

3. Kyrylenko, O. P. (Ed.), (2008), *Modernizatsiia mistsevykh finansiv Ukrainy v umovakh ekonomichnykh i sotsialnykh transformatsii*, TNEU, “Ekonomichna dumka”, Ternopil.

4. Krysovatyi, A. I. (Ed.), (2015), *Suchasna paradyhma fiskalnoi polityky Ukrainy v umovakh formuvannya suspilstva staloho rozvytku*, TNEU, Ternopil.

5. Taranhul, L. L. (2003), *Opodatkuvannya ta rehionalnyi rozvytok (teoriia i praktyka)*, Akademiia DPS Ukrainy, Irpin.

6. Wojewodziec, T. (Red.) (2004), *Wybrane elementy polityki podatkowej gmin województwa małopolskiego, Szanse i zagrożenia rozwoju polskich obszarów wiejskich w rozszerzonej Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Wydziału Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Szczecin.

7. Kozłowska, M. (2015), *Podatek od nieruchomości jako źródło dochodów własnych gminy na przykładzie gmin: zapolice, zduńska wola, margonin, Finanse i prawo finansowe*, № 2, vol. II. ss. 7-22.

8. Owczarczyk-Szpakowska, G. (2010), *Polityka fiskalna gminy bydgoszcz w zakresie podatku od nieruchomości, Zarządzanie publiczne*, vol 4, ss. 141-155.

9. Rogalska, J. (2016), *Znaczenie podatku od nieruchomości w dochodach podatkowych miasta Kielce, Artykuły naukowe*, vol 7, ss. 135-145.

10. Błażej, M., Kobiółka, K., Kulczycka, J. and Michniewicz, D. (2017), *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego 2016*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

11. Official site of the State Treasury of Ukraine (2018), *Zvity pro vykonannya mistsevykh biudzhetyv Ukrainy za 2012–2016 rr.*, available at:

<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?-currDir=146477>.

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *Podatkovi kodeks Ukrainy, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 13–14, vol. 15–16, vol. 17, st. 112.

13. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (1991), *O podatkach i opłatach lokalnych, Dz. U*, vol 9, poz. 31.

14. Soronin, L. (2015), *Pochemu ukraïnskiy nalog na nedvizhimost ne “evropeyskiy”*, available at:

<http://www.abcnews.com.ua/ru/discuss/pochiemu-ukraïnskiy-nalog-na-nedvizhimost-nie-ievropieiskii>.

15. Bryizgalin, A. V. (Ed.), (1998), *Nalogi i nalogovoe pravo*, Analitika-Press, Moscow.

16. Oates, W. E. *Local Property Taxation: An Assessment*, available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/36e1/4e7641e9655f746ac62a35e9629e6f45e36a.pdf>.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ

УДК 657. 633

Воронко Р. М.,

д.е.н., доц., професор кафедри аудиту, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Коструба М. А.,

аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ВРАХУВАННЯ ПРИ ПОБУДОВІ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті досліджено вплив особливостей технології виробництва продукції підприємств хлібопекарної галузі (обсяг і асортимент продукції, контроль якості, циклічність виробничого процесу, специфіка формування незавершеного виробництва тощо) на склад і стан запасів. Розкрито тенденції розвитку хлібопекарської галузі та їх взаємозв'язок із потребою визначення оптимальної величини виробничих запасів. Розглянуто залежність побудови первинного, аналітичного та синтетичного обліку запасів від організаційних та технологічних особливостей виробничого процесу хлібопекарських підприємств. Узагальнено вимоги щодо покращення системи документування операцій з надходження і вибуття запасів та їх обліку на підприємстві.

Ключові слова: запаси, бухгалтерський облік, контроль, хлібопекарська галузь, хлібопекарські підприємства.

Voronko R. M.,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Audit, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Kostruba M. A.

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

CONSIDERATION THE SPECIFICITY OF BAKING INDUSTRY ENTERPRISES ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT OF STOCKS ACCOUNTING AND CONTROL

Abstract. In the article the influence of the features of the bakery industry enterprises production technology (volume and product range, quality control, cycle of the production process, the specifics of the formation of the unfinished production, etc.) on the composition and condition of stocks is investigated. The tendencies of the development of the baking industry and their interrelation with the need to determine the optimal size of production stocks are revealed. The dependence of development of the primary, analytical and synthetic stocks accounting on the organizational and technological features of the production process of bakery enterprises is considered. The requirements for the improvement of acquisition and disposal of stocks reporting system and their accounting at the enterprise are summarized.

Keywords: stocks, accounting, control, baking industry, bakery enterprises.

Постановка проблеми. Наявність належної організації складського бухгалтерського обліку є чи не найважливішою передумовою для того, щоб забезпечити правильне приймання, зберігання і відпущення запасів на будь-якому підприємстві. Бухгалтерський облік – це комплексна система, що дозволяє отримати в довільний момент часу дані не лише про кількість запасів, що надійшли і були використані в певному часовому проміжку за кожним номенклатурним номером, тобто здійснювати кількісний облік запасів на складі. Ця універсальна система дає можливість формувати також дані про вартість запасів і про динаміку зміни цієї вартості у часі, тобто здійснювати вартісний облік запасів. Очевидно, що забезпечення повної відповідності даних складського і бухгалтерського обліку є життєвою необхідністю в процесах обліку, при проведенні ревізії, аналізу господарської діяльності підприємства, а також розробки проектів управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галузеві особливості харчової промисловості в цілому та хлібопекарного виробництва зокрема з точки зору обліку і контролю господарських засобів та аналізу господарської діяльності досліджували ряд науковців, як-от: З. В. Гуцайлук, Л. В. Жилкіна, М. В. Корягін, В. О. Ластовецький, О. В. Мурашко, А. В. Озеран, В. О. Озеран, О. М. Приймачок, С. І. Саченко, В. В. Сопко та ін. Про постійний інтерес до діяльності хлібопекарних підприємств свідчить також той факт, що протягом останніх років було захищено декілька кандидатських дисертацій, присвячених питанням удосконалення бухгалтерського обліку саме на хлібопекарних підприємствах [1-5]. Проте донині ряд принципових питань, зокрема тих, що стосуються організації обліку виробничих запасів, залишаються дискусійними і потребують удосконалення на місцях в залежності від галузі виробництва та видів діяльності підприємства. Слід також зауважити, що в попередніх дослідженнях практично не приділяється увага питанням впливу галузевих особливостей на склад та стан запасів хлібопекарних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу основних чинників організації й технології виробництва хлібопекарських підприємств на формування величини і структуру запасів та побудову їх бухгалтерського обліку і контролю для забезпечення успішного господарювання та ефективного управління діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовою успішного здійснення виробничих процесів є правильне управління формуванням та раціональним використанням виробничих запасів підприємства. Важлива роль у реалізації поставлених завдань належить бухгалтерському обліку та контролю як одним із найбільш важливих функцій управління підприємством. Матеріальне забезпечення підприємства та ефективність управління цим процесом залежить, головним чином, від особливостей технології виробництва, а саме: специфічності номенклатури продукції й технології, циклічності виробничого процесу, специфіки формування

незавершеного виробництва, впливу виробничих факторів на склад і стан запасів.

Згадані аспекти визначають різні підходи в методах обліку запасів виробництва та формування собівартості готової продукції, що застосовують у різних галузях, у побудові первинного, аналітичного та синтетичного обліку. В цьому розумінні не є винятком і підприємства хлібопекарної галузі харчової промисловості, що відзначаються специфічним виробничим процесом, організаційними та технологічними особливостями. Метою даної статті є виявлення галузевих особливостей хлібопекарних підприємств та з'ясування їх впливу на склад, стан і облік запасів.

Найпоширенішим і масовим виробництвом у харчовій промисловості є хлібопечення. У загальній структурі споживання продуктів харчування населенням України за калорійністю найбільша питома вага припадає на хлібні продукти – 45% [6]. У структурі сукупних витрат на харчування в домогосподарствах України на придбання хліба і хлібопродуктів припадає 16,3% загальної суми.

За даними Укрхлібпрому в 2012 р. структура основних виробників хліба та хлібобулочних виробів у нашій країні виглядала наступним чином:

- 72% хліба та хлібобулочних виробів випікають промислові хлібозаводи, розташовані в містах і районних центрах. Їх близько 400;
- 6% хліба виробляють підприємства системи Укоопспілки. Таких підприємств близько 500. Як правило, ці хлібозаводи невеликої потужності й обслуговують сільську зону;
- 1,5% хліба припадає на підприємства Укрпродсоюзу;
- й приблизно 20% хліба та хлібобулочних виробів випікають приватні малі пекарні.

Найбільш характерною особливістю хлібопекарної галузі харчової промисловості можна вважати умовно постійний попит на продукцію. Визначальним фактором у цьому відношенні стала історично сформована специфіка харчування в нашій державі, за якої хліб для більшості населення України є не доповненням до їжі, а обов'язковим складником харчування й основним продуктом.

Тому зовнішні характеристики основного продукту галузі, такі як пакувальна обгортка, її дизайн тощо, ще не набули вирішального значення. Однак спостерігається певна тенденція до зростання попиту серед споживачів з певним рівнем достатку на товари з високоякісними характеристиками.

Розширенню асортименту хлібобулочної продукції сприяє також жорстка конкуренція серед підприємств галузі. Для задоволення споживчого попиту в теперішніх умовах стає недостатньо випуску лише основних видів хліба та кількох десятків одиниць здобної продукції. Асортимент хлібопекарної продукції достатньо широкий та різноманітний, його постійно оновлюють. Лише Дегустаційна комісія Укрхлібпрому щорічно розглядає й затверджує рецептури 200 нових найменувань хліба та хлібобулочних виробів.

Розроблення технологічних процесів для випічки нових, раніше не відомих нашим споживачам видів продукції, таких як низькокалорійний хліб, хліб з

борошна грубого помелу, з висівками тощо, стимулюється підвищенням популярності здорового способу життя й споживання харчових продуктів лише природного походження. Як результат можемо спостерігати суттєве зростання асортименту хлібобулочної продукції в останнє десятиліття. Очевидно, що така тенденція потребує збільшення і розширення номенклатури сировини, яка використовується у виробничому процесі.

До нового напрямку також належить виробництво хлібобулочних виробів із використанням диспергованого зерна жита, пшениці, що вирізняється вмістом вітамінів групи В, Е, РР, та цінних компонентів цільного зерна. Крім того, запропоновано випускати вітамінізований хліб та хлібобулочні вироби.

Серед негативних тенденцій останніх років слід відмітити ріст постачання на ринок борошна з низькими хлібопекарними властивостями, при цьому ціна його неухильно підвищується. Використання різноманітних харчових добавок – найбільш часто використовуваний метод подолання цієї проблеми.

Характерною особливістю харчової галузі промисловості загалом і хлібопекарної зокрема є те, що кінцевий продукт доволі швидко псується. Хлібобулочна продукція надзвичайно швидко втрачає смакові, зовнішні та органолептичні властивості, тобто терміни її зберігання та споживання суттєво обмежені. Вирішення проблеми підвищення мікробіологічної безпеки хлібобулочних виробів неможливе без розроблення ефективних заходів попередження мікробіологічного псування продукції – пліснявиння і картопляної хвороби.

Прискорені спрощені технології приготування тіста не забезпечують достатньо повного і глибокого протікання фізико-хімічних, колоїдних, біохімічних та мікробіологічних процесів, що негативно впливає на строки збереження свіжості готовими виробами. До компонентів рецептури та спеціальних добавок, які гальмують черствіння хліба, відносять речовини, що затримують оцукрювання крохмалю, зв'язують вологу у випічці, сполуки, які змінюють структуру білка, природні консерванти.

Ще однією помітною тенденцією нині є зменшення ваги кінцевого виробу. Такий підхід дозволяє споживачеві купувати кілька різних за смаком видів продукту, не турбуючись про те, що вони зіпсуються. Цьому сприяє також розширена й цілодобово діюча торгова мережа для придбання хлібобулочних виробів.

Специфічні харчові властивості та обмеженість термінів придатності хліба і хлібобулочних виробів практично не дають змоги їх імпортувати та експортувати. Це, в свою чергу, зумовлює орієнтацію хлібопекарних підприємств України тільки на смаки власних споживачів.

Виробництво хліба та хлібобулочних виробів чітко регламентоване уніфікованими рецептурами і передбаченими інструкціями технологічного режиму. Технологічними є матеріали, які застосовують безпосередньо у виробничому процесі у вигляді сировини, основних матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, технологічних палива й

енергії. Сировині й матеріалам властиві як натурально-речові, тобто кількісні, так і якісні характеристики. Ці характеристики необхідно фіксувати і враховувати в первинному обліку й визначати їх вплив на отримання готового продукту або стадії технологічного процесу [7, с. 108].

Базовою сировиною при виготовленні хлібобулочної продукції є борошно. Державні стандарти на борошно хлібопекарне пшеничне і житнє передбачають визначення таких показників його якості, як колір, смак, запах, відсутність хрусту при розжовуванні, величина частинок, вологість, зольність, вміст сирової клейковини та її властивості, незараженість амбарними шкідниками, металеві домішки [8, с. 17-18]. Однією з найважливіших якісних ознак борошна, що безпосередньо впливає на вихід хліба, є вологість. Для встановлення впливу вологості борошна на вихід готової продукції у хлібопеченні, а також для визначення інших планово-виробничих показників використовують ряд розрахункових показників [9, с. 37-38].

Правильність розрахунку потреби у борошні залежить від достовірності використаної під час розрахунку норми виходу хліба чи хлібобулочних виробів. На підприємствах ці норми на основні види продукції слід переглядати щороку. Норми виходу встановлюють при базовій вологості борошна – 14,5% [10] та коригують на виробництві з урахуванням його фактичної вологості.

Іноді у хлібопеченні до закінчення технологічного процесу неможливо встановити кількість готової продукції з точністю до облікової одиниці. У таких випадках фактичний вихід продукту обумовлений рядом об'єктивних причин, що не піддаються вимірюванню, а тому їхній вплив неможливо врахувати. Величини цих відхилень виявляють методом техніко-економічних розрахунків після визначення фактичного виходу готових виробів [7, с. 110].

Вага готових виробів, отриманих із виробництва, завжди перевищує вагу борошна, витраченого на їх виготовлення. Різницю між вагою готових виробів і початковою вагою борошна називають припічкою. Хліб зважують одразу після виймання з печі, гарячим.

Щоби запобігти деформуванню хліба при транспортуванні, а також зайвим втратам ваги при зберіганні, термін зберігання хліба в експедиції хлібопекарні суворо регламентований, а втрати у вазі при зберіганні – внормовані. Зокрема, термін зберігання вагового житнього та житньо-пшеничного хліба в експедиції не повинен бути меншим від чотирьох годин, а пшеничного – не менше трьох годин.

Норми виходу готової продукції встановлюють для кожного найменування виробів залежно від сорту борошна, випічки (формовий, череневий), способу реалізації (ваговий, штучний), розважок виробу і типу печі [11, с. 362-363].

Для підвищення біологічної цінності та поліпшення зовнішнього вигляду, смаку й аромату хлібобулочних виробів у рецептурах часто використовують додаткову сировину: цукор, молокопродукти, пекарські жири, ферментні препарати, різні види патоки, повидла тощо.

Обсяг і асортимент випікання хлібобулочних виробів визначають щоденно на підставі добових замовлень покупців, прикріплених до цих підприємств. Роботу всіх змін будують на суворій узгодженості з добовим замовленням щодо його виконання як за асортиментом, так і за термінами випікання готових виробів, їх завезення або відпуску споживачам [11, с. 366].

Продукція хлібопекарних виробництв підлягає суворому контролю якості, тому й вимоги до якості сировини для її виготовлення дуже жорсткі. При формуванні складу виробничих запасів обов'язковою умовою є відповідність їх якісних характеристик до державних стандартів, технічних умов і наявність сертифікатів, що підтверджують дотримання згаданих вимог. Крім того, кожна партія сировини, що потрапляє на підприємство, підлягає внутрішнім лабораторним дослідженням.

Наведені в інструкціях параметри технологічного режиму на асортимент продукції, що виробляють, може за необхідності корегуватися залежно від якості борошна та іншої сировини, а також умов виробництва, ступеня його механізації, технічного стану обладнання тощо.

Узагальнюючи наведені аргументи, можна зробити висновок, що хлібопечення характеризується чи не найкоротшим виробничим циклом, який для основних видів продукції не перевищує 24 годин. Тому у хлібопеченні фактично не виникає необхідності виявляти й обліковувати незавершене виробництво з причини його відсутності.

Як вказує проф. В. В. Сопко [11, с. 368], на комбінатах хлібопродуктів підприємств хлібопекарної промисловості незавершене виробництво не планують і не обліковують саме через короткий виробничий цикл.

Отже, хлібопекарна галузь харчової промисловості має дві суттєві відмінності від інших, зокрема – короткотерміновий цикл виробництва, і, як результат, те, що практично нема незавершеного виробництва.

У роботі [12, с. 5-6] зазначено, що до характерних особливостей хлібопекарної галузі відносять: наявність підприємств різної виробничої потужності; використання різного технологічного обладнання; організацію щоденної роботи підприємств із застосуванням одно-, дво-, або трьохзмінного робочого дня; необхідність щоденного і безперервного забезпечення населення продукцією, яка має переважно короткий термін зберігання; безперервну роботу підприємства протягом усіх сезонів року; широкий асортимент продукції; наявність спеціалізованих підприємств із випуску фірмових видів хліба; безперебійне забезпечення борошном та іншими матеріалами, що гарантує запланований графік виробничого процесу; використання специфічної сировини – борошна, яке має ряд якісних ознак, що впливають на вихід готової продукції та її якість; необхідність чіткого узгодження роботи хлібопекарних підприємств із підприємствами роздрібною торгівлі й транспортними організаціями, забезпечення торгової мережі продукцією у визначені години та у широкому асортименті; гнучкість зміни

обсягів виробництва й асортименту продукції залежно від замовлень роздрібних торгових підприємств.

Завдання управління виробничими запасами на хлібопекарних підприємствах полягає у підтримці рівня виробничих запасів у мінімально необхідних розмірах, але таких, що забезпечують нормальну і безперебійну виробничо-комерційну діяльність підприємства. Відсутність належної уваги до проблеми управління виробничими запасами, недооцінка майбутньої потреби у наявності запасів може призвести до зупинок виробництва і додаткових витрат.

У зв'язку з розширенням асортименту продукції хлібопекарних підприємств протягом останнього часу збільшується й кількість найменувань додаткової сировини й матеріалів, проте тенденція обмеженості номенклатури виробничих запасів порівняно з іншими видами виробництв у галузі зберігається.

Безперервність процесу виробництва хлібобулочної продукції передбачає безперебійне постачання сировини. Наявний запас борошна має бути таким, який достатній для роботи підприємства не менше 7 діб, солі та дріжджів – не менше 3 діб. Отже, хлібопечення можна охарактеризувати як виробництво з постійним мінімальним рівнем запасів.

Більшість підприємств хлібопекарної галузі змушені розширювати свою діяльність з формування запасів, починаючи не з безпосередньо виробничих, а із закупівлі вихідної сировини, якою є саме зерно, та подальшої переробки його на борошно. Звичайно, така діяльність потребує значних коштів, зокрема на закупівлю зерна, його зберігання, переробку тощо. Проте за сприятливих умов такий підхід окуповується за рахунок зменшення витрат на придбання дорогого борошна навесні та його транспортування з інших регіонів. Незалежність хлібопекарних підприємств від коливань вартості на ринку борошна, за наявності власного переробного господарства, також дає змогу забезпечувати стабільний рівень цін на хлібобулочну продукцію.

Нині більшість підприємств, що нормально функціонують, створюють майже замкнуті цикли для забезпечення своєї діяльності. Крім виробничих хлібопекарних підприємств, до них належать доволі розгалужена торгова мережа й розвинутий, добре оснащений автотранспортний парк. Тому у виробничих запасах хлібопекарних підприємств значна питома вага належить паливно-мастильним матеріалам і запасним частинам, оскільки хлібопекарні підприємства були змушені самостійно створювати власний автотранспортний парк. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги субрахунку “Запасні частини” у загальній структурі рахунку “Виробничі запаси”.

Як зазначено в роботі В. В. Сопко [13], на підприємствах харчової промисловості облік запасів ведеться здебільшого в аналітичному розрізі з відображенням кількості кожної облікової одиниці запасів, яка визначається за видом натурального вимірника для обліку даних видів запасів (одиниці, літри) та величиною (кілограми, тонни). Для різних видів запасів використовуються різні натуральні вимірники (наприклад, спирт вимірюється в

декалітрах або кілограмах). Визначається один вид натурального вимірника і використовується для обліку даного виду запасів за кожною господарською операцією.

Документи на відпуск запасів групуються за складами та цехами. Основна частина документів для відображення інформації про рух запасів фіксується на складі підприємства. Перевірка на правильність оформлення документів за типами господарських операцій здійснюється в бухгалтерії підприємства. Запаси, які прибули на склад, перевіряються на відповідність щодо асортименту, кількості, якості. Якщо запаси не відповідають даним супроводжувальних документів за якісними показниками або по кількості, складається акт приймання запасів за участю матеріально відповідальної особи та представника постачальника.

Запаси прибувають на підприємство згідно з укладеними договорами на купівлю-продаж запасів. У договорах визначаються умови їх придбання, порядок розрахунків, відповідальність сторін, додається також перелік іншої необхідної документації. Цей документ містить перелік операцій з продажу запасів, включаючи кількість одиниць, ціну за одиницю, загальну суму, умови продажу, спосіб доставки. Після закінчення приймання запасів покупцям виписується рахунок-фактура. Водночас, крім основної функції платіжного документа, рахунок-фактуру, на думку авторів роботи [13], можна використовувати як накладну, що направляється з запасами.

На підприємствах для обліку внутрішнього руху запасів використовується "Накладна на відпуск борошна у виробництво" (ф. № П-8К). Отже, на основі показників внутрішніх накладних та рецептурних журналів можна визначити матеріальну складову витрат. Витрати запасів за зміну обчислюються таким чином: залишок на початок зміни, плюс надходження за зміну, мінус витрати в інші цехи, мінус залишок на кінець зміни. Передача первинних документів оформляється спеціальним реєстром, затвердженим наказом № 193 [14]. Реєстр складається матеріально відповідальною особою та передається разом з первинними документами в бухгалтерію.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, галузеві технологічні особливості хлібопекарного виробництва визначають наступні вимоги до обліку запасів:

- фактична наявність незавершеного виробництва настільки незначна, що в практиці бухгалтерського обліку його загалом не відображають, тобто первинні документи в обліку хлібопекарського виробництва не передбачають фіксування переходу залишків запасів та незавершеного виробництва наприкінці доби у період із 23.45 до 00.15;

- використання у виробничому процесі запасів, що піддаються швидкому псуванню, зумовлює необхідність чіткого контролю за термінами їх придатності. Це потребує відображення додаткової інформації у картках аналітичного обліку. Отримання такої інформації може бути досягнуто за рахунок

введення у картках складського обліку додаткових граф "термін використання" і "граничний момент поповнення запасу" за термінами та кількістю днів;

- відсутність реалізації запасів покупцям дає змогу відмовитися від відображення таких операцій у первинних документах обліку.

Для належної організації обліку запасів на підприємстві повинна бути забезпечена відповідна організація матеріально-технічного постачання; належний стан складського, вагового господарства; доцільно запровадити науково розроблену номенклатуру-цінник, налагодити чіткий документообіг, своєчасно проводити контрольні перевірки та інвентаризацію запасів, не допускати значних відхилень від норм запасів, автоматизувати обліково-обчислювальні роботи, своєчасно укладати договори про матеріальну відповідальність працівників за збереження запасів на складах.

Покращенню ресурсозбереження сприяє також упорядкування первинної документації, упровадження типових уніфікованих форм обліку, підвищення рівня автоматизації обліково-обчислювальних робіт, забезпечення жорсткої дисципліни приймання, зберігання, витрачання запасів.

Дані обліку повинні містити інформацію стосовно резервів зниження собівартості продукції за рахунок економного використання запасів, зниження норм витрат, забезпечення належного їх зберігання.

Покращення системи загального документообігу щодо надходження і вибуття запасів на підприємстві можливе на основі удосконаленої номенклатури, що дозволяє у будь-який момент визначити місцезнаходження окремого виду матеріалу, порівняти фактичні витрати з нормативними, отже, належним чином організувати аналітичний облік витрат на виробництво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанас'єва І. І. Облік та контроль виробничих запасів (на матеріалах підприємств хлібопекарного виробництва) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / І. І. Афанас'єва. - Харків, 2006. - 19 с.
2. Мурашко О. В. Облік і контроль матеріальних запасів (на матеріалах підприємств хлібопекарної промисловості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / О. В. Мурашко. - К., 2006. - 17 с.
3. Приймачок О. М. Облік виробничих запасів і аналіз ефективності їх використання (на прикладі підприємств хлібопекарської промисловості Київської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / О. М. Приймачок. - К., 2005. - 19 с.
4. Саченко С. І. Облік і внутрішньогосподарський контроль виробничих витрат на хлібопекарних підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04

“Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / С. І. Саченко. – Тернопіль, 2006. – 20 с.

5. Фадєєва Г. М. Облік і аналіз затрат в хлібопекарських підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Г. М. Фадєєва. – Харків, 2003. – 16 с.

6. Дейнеко Л. В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень (проблеми теорії і практики) / Л. В. Дейнеко. – К. : Знання, 1999. – 237 с.

7. Ластовецький В. О. Виробничо-комерційний облік і внутрішньогосподарська (управлінська) звітність за центрами витрат і відповідальності / В. О. Ластовецький. – Чернівці : Місто, 2003. – 156 с.

8. Ауэрман Л. Я. Технология хлебопекарного производства / Л. Я. Ауэрман. – М. : Пищевая промышленность, 1972. – 512 с.

9. Озеран В. Облік окремих матеріальних витрат на хлібопекарних підприємствах / В. Озеран, М. Корягін // Бухгалтерський облік і аудит. – 1998. – № 10. – С. 37-38.

10. Борошно пшеничне хлібопекарне: ДЕСТ 26574-85. [Чинний від 1985-04-29]. – Державний комітет СРСР по стандартам – (Національний стандарт України).

11. Сопко В. В. Бухгалтерський фінансовий та внутрішньогосподарський облік в галузях системи переробної промисловості АПК (на основі національних стандартів) / В. В. Сопко, О. В. Бойко. – К. : Фенікс, 2001. – 468 с.

12. Корягін М. В. Облік витрат і калькулювання собівартості продукції на хлібопекарних підприємствах (на матеріалах підприємств хлібопекарної промисловості споживчої кооперації України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / М. В. Корягін. – Львів, 1999. – 17 с.

13. Сопко В. В. Методично-організаційні положення з бухгалтерського обліку запасів на підприємствах харчової промисловості / В. В. Сопко, С. В. Андрос // Вісник ЖДТУ. – 2010. – №3 (53). – С. 179-185.

14. Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів: офіц. текст: [затверджено наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193]. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.2329.0>.

REFERENCES

1. Afanas'eva, I. I. (2006), *Oblik ta kontrol' vyrobnychkykh zapasiv (na materialakh pidpriemstv khlibopekarnoho vyrobnytstva)* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, Kharkiv, 19 s.

2. Murashko, O. V. (2006), *Oblik i kontrol' material'nykh zapasiv (na materialakh pidpriemstv*

khlibopekarnoi promyslovosti) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, K., 17 s.

3. Pryjmachok, O. M. (2005), *Oblik vyrobnychkykh zapasiv i analiz efektyvnosti ikh vykorystannia (na prykladi pidpriemstv khlibopekars'koi promyslovosti Kyivs'koi oblasti)* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, K., 19 s.

4. Sachenko, S. I. (2006), *Oblik i vnutrishn'ohospodars'kyj kontrol' vyrobnychkykh vytrat na khlibopekarnykh pidpriemstvakh* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, Ternopil', 20 s.

5. Fadieieva, H. M. (2003), *Oblik i analiz zatrat v khlibopekars'kykh pidpriemstvakh* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, Kharkiv, 16 s.

6. Dejneko, L. V. (1999), *Rozvytok kharchovoi promyslovosti Ukrainy v umovakh rynkovykh peretvoren' (problemy teorii i praktyky)*, Znannia, K., 237 s.

7. Lastovets'kyj, V. O. (2003), *Vyrobnycho-komertsijnyj oblik i vnutrishn'ohospodars'ka (upravlins'ka) zvitnist' za tsentramy vytrat i vidpovidal'nosti*, Misto, Chernivtsi, 156 s.

8. Auerman, L. Ya. (1972), *Tekhnolohiya khlebopekarnoho proyzvodstva, Pyschevaia promyshlennost'*, M., 512 s.

9. Ozeran V. and Koriahin M. (1998), *Oblik okremykh material'nykh vytrat na khlibopekarnykh pidpriemstvakh*, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, № 10, s. 37-38.

10. Boroshno pshenychne khlibopekarne: DEST 26574-85. [Chynnyj vid 1985-04-29]. – Derzhavnyj komitet SRSR po standartam – (Natsional'nyj standart Ukrainy).

11. Sopko, V. V. and Bojko, O. V. (2001), *Bukhhalters'kyj finansovyj ta vnutrishn'ohospodars'kyj oblik v haluziakh systemy pererobnoi promyslovosti APK (na osnovi natsional'nykh standartiv)*, Feniks, K., 468 s.

12. Koriahin, M. V. (1999), *Oblik vytrat i kal'kuliuvannia sobivartosti produktsii na khlibopekarnykh pidpriemstvakh (na materialakh pidpriemstv khlibopekarnoi promyslovosti spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy)* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 “Bukhhalters'kyj oblik, analiz i audyt”, L'viv, 17 s.

13. Sopko, V. V. and Andros, S. V. (2010), *Metodychno-orhanizatsijni polozhennia z bukhhalters'koho obliku zapasiv na pidpriemstvakh kharchovoi promyslovosti*, *Visnyk ZhDTU*, №3 (53), s. 179-185.

14. Pro zatverdzhennia typovykh form pervynykh oblikovykh dokumentiv z obliku syrovyny ta materialiv: ofits. tekst: [zatverdzheno nakazom Ministerstva statystyky Ukrainy vid 21.06.96 № 193], available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.2329.0>.

Головацька С. І.,
к.е.н., доц., професор кафедри бухгалтерського обліку, Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ ТА ВИКОНАНИХ РОБІТ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** Внутрішній контроль забезпечує виявлення та мобілізацію резервів, посиленню економії, сприяє підвищенню ефективності та якості діяльності підприємства. Метою контролю є досягнення управлінських цілей щодо забезпечення максимально-позитивної результативності ведення бізнесу та мінімізації суб'єктом господарювання ризиків їх діяльності через протидію появи помилок та недоліків, перевірку достовірності облікової інформації і звітності. Внутрішній контроль об'єднує елементи середовища контролю, облікової системи та контрольних процедур. У статті узагальнено підходи до побудови системи внутрішнього контролю; обґрунтовано необхідність її удосконалення для будівельних підприємств; визначено і систематизовано складові внутрішнього контролю витрат і виконаних робіт та запропоновано його організаційно-методичну модель для будівельних підприємств.*

Ключові слова: будівництво, витрати, виконані роботи, внутрішній контроль, організація, методика і модель.

Golovatska S. I.,
Ph.D., Associate Professor, Professor of the Department of Accounting, Lviv University of Trade and
Economics, Lviv

ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL MODEL OF INTERNAL CONTROL OF EXPENDITURES AND EXECUTED WORKS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

***Abstract.** Internal control ensures the identification and mobilization of reserves, increases the economy, promotes the efficiency and quality of the enterprise's activity. The purpose of the control at the enterprise is to achieve the managerial goals of ensuring the maximum positive effect of doing business and to minimize the risks of activities through counteraction to the occurrence of errors and shortcomings, verification of the reliability of accounting information and reporting. Internal control combines elements of the control environment, accounting system and control procedures. The article generalizes approaches to the development of the internal control system; substantiates the necessity of its improvement for construction enterprises; defines and systematizes components of internal control of expenditures and executed works and proposes organizational and methodical model for construction companies.*

Keywords: construction, expenditures, executed works, internal control, organization, method and model.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвиток і ефективність будівельного виробництва значною мірою залежать від швидкості структурної та внутрішньогалузевої перебудови, реформування відносин власності, поширення та поглиблення ринкових відносин між всіма суб'єктами господарювання. Під впливом різноманітних обставин, які динамічно змінюються, вказані процеси набули нерівномірного поширення в галузі будівництва.

За умов ринкової економіки концепція управління постійно змінюється, що спрямовано на вдосконалення прийняття управлінських рішень відповідно до змін зовнішнього середовища підприємства. Для ефективного функціонування і досягнення стратегічних цілей підприємства за наявності нестабільного зовнішнього середовища особливої важливості набуває процес обґрунтування управлінських рішень. Необхідність системної інтеграції

аспектів управління бізнес-процесами стала однією з визначальних причин виникнення і запровадження системи внутрішнього контролю на підприємствах.

Внутрішній контроль забезпечує реалізацію місії і мети створення підприємства, збереження власності, суттєво впливає на виявлення та мобілізацію наявних резервів виробництва, сприяє підвищенню ефективності та якості роботи, посиленню економії, виявленню причин та умов, які сприяли виникненню шахрайства, нестач та здійсненню крадіжок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у зародження та формування внутрішнього контролю як науки, що стало підґрунтям для подальшого її розвитку, зробили такі вчені, як І. І. Бабіч, Ф. Беста, Л. Борхардт, Т. А. Бутинець, Ф. Вілла, Л. В. Дікань, Г. Емерсон, М. Д. Корінько [2], М. В. Кужельний, П. О. Куцик [3], С. М. Перенко [4], І. Б. Садовська, Я. В. Соколов, М. В. Реслер, Н. С. Хаймьонова [6] та ін. Проте досі актуальним залишається питання специфіки організації внутрішнього контролю витрат та виконаних робіт як функції управління для будівельних підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є визначення організаційно-методичних аспектів внутрішнього контролю витрат та виконаних робіт та напрямів удосконалення його системи з метою забезпечення ефективності інформаційного забезпечення управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу наукових праць учених дозволяють зробити висновок, що трактування внутрішнього контролю науковцями здійснюється по-різному, проте найбільш повним є визначення внутрішнього контролю як постійного процесу перевірки доцільності, законності здійснення господарських операцій, ефективності діяльності підприємства, виконання управлінським персоналом своїх функцій та обов'язків з метою запобігання розкраданням, кризовим явищам та іншим негативним фактам та їх наслідкам.

Підтримуючи думку більшості вчених, можна визначити, що основною метою внутрішнього контролю є інформаційне забезпечення та перевірка управлінських рішень щодо наявності чи попередження помилок, відхилень і усунення їх причин, основними функціями якого є: 1) експертна оцінка стратегічних напрямів розвитку підприємства; 2) контроль процесів, що відбуваються на підприємстві; 3) оцінка прийнятих управлінських рішень; 4) оцінка досягнутих результатів; 5) оцінка якості здійснення прогнозування, обліку, організації, аналізу; 6) контроль за виконанням функціональних обов'язків конкретними виконавцями; 7) надання кваліфікованої допомоги управлінському персоналу [1; 3; 5; 6].

Побудова належної системи внутрішнього контролю має здійснюватися на засадах системності, що передбачає визначення об'єктів, суб'єктів, які виконують контрольні дії, та методичний інструментарій реалізації внутрішнього контролю. Більшість вітчизняних науковців виділяють три

основних елементи системи внутрішнього контролю: середовище контролю; облікова система; контрольні процедури.

Середовище контролю – це процедури, дії і заходи, які відображають загальне ставлення власників та адміністрації підприємства до організації ефективної системи внутрішнього контролю (стиль та основні принципи управління; організаційна структура; розподіл повноважень і відповідальності; управлінські методи контролю; кадрова політика і практика тощо). Ефективна облікова система дає можливість менеджменту підприємства належним чином виконувати свої обов'язки з контролю, забезпечення збереження майна, представлення звітності з метою задоволення інформаційних потреб її користувачів та дотримання чинного законодавства. Процедури контролю визначаються специфікою діяльності підприємства та можуть бути класифіковані як: процедури контролю запобігання (попередження або перешкодження небажаним діям); процедури контролю невиявлення (спрямовані на виявлення або розкриття небажаної дії); процедури контролю виправлення (призначені для усунення (запобігання) помилок або небажаних дій).

Для зручності проведення контролю витрат та виконаних робіт будівельних підприємств доцільно виокремлювати три основні етапи: організаційно-підготовчий (постановка цілі та завдань, формування інформаційного забезпечення, вибір суб'єктів внутрішнього контролю), дослідний (методичний) – використання способів та методичних прийомів, реалізація методики, формування доказової бази для прийняття об'єктивних рішень з результатами контролю, результативно-узгальнюючий (документальне оформлення результатів внутрішнього контролю та використання результатів контролю шляхом надання користувачам результатів внутрішнього контролю, контроль за виконанням оперативних управлінських рішень та реалізацією проведених заходів) [2].

Слід зазначити, що рівень складності контролю у системі управління залежить від: галузево-технологічних особливостей діяльності будівельних підприємств, їх організаційної структури; обсягів діяльності; рівня організації управлінського обліку тощо. За результатами дослідження функціонування системи контролю будівельних підприємств пропонується організаційно-методична модель внутрішнього контролю витрат та виконаних робіт (рис. 1), у межах якої систематизовано об'єкти, процедури, контрольні операції, структуровано джерела інформації, розподілено функціональні обов'язки з внутрішнього контролю у системі управлінського обліку витрат та виконаних робіт між окремими центрами відповідальності та менеджерами різних рівнів управління.

Рациональна організація внутрішнього контролю повинна забезпечувати: чітку структуру контрольного процесу і його технологій; логічну послідовність контрольних операцій та усунення дублювання при їх виконанні; взаємне узгодження дій контролерів та працівників інших служб, які виконують контрольні функції у межах наведених повноважень; чіткий вибір

та оптимізацію виконання контрольних процедур; розробку контрольних номенклатур для кожного етапу контрольного процесу, а також побудову форм відображення і матеріальних носіїв контрольної інформації такого змісту, який найбільшою мірою задовольнив би вимоги ефективного управління; деталізацію місць контролю та відповідальності; контролюючих органів; неухильне підвищення продуктивності праці контролерів завдяки впровадженню наукової організації їх праці, чіткий розподіл обов'язків, застосування ефективних методів контролю, підвищення кваліфікації контролерів і зростання їх професійного рівня; впровадження комп'ютерних технологій у контрольний процес; планування всіх фаз, етапів і стадій контрольного процесу; можливість розвитку форм і методів контролю [4].

Система внутрішнього контролю передбачає виділення об'єктів, суб'єктів; інформаційних джерел, методичних прийомів здійснення, узагальнення, реалізації й моніторингу результатів контролю.

Об'єкт внутрішнього контролю – це сукупність економічно однорідних показників, контроль яких на різних рівнях управління здійснюється за допомогою єдиного інформаційного забезпечення та відповідних методичних прийомів [1; 5]. Об'єктами внутрішнього контролю витрат діяльності будівельних підприємств є: дотримання чинного цивільного, господарського та податкового законодавства при здійсненні витрат; правильність документального оформлення формування витрат у межах бюджетних показників та відхилень від них; дотримання норм (нормативів) та бюджетних (прогнозних) показників при здійсненні витрат підприємства; раціональність вибору методу управління та обліку витрат і калькулювання собівартості будівельно-монтажних робіт; правильність методики відображення витрат підприємства у системі управлінського обліку; достовірність відображення витрат у внутрішній управлінській (внутрішній) та фінансовій звітності підприємства.

Об'єктами внутрішнього контролю виконаних робіт будівельних підприємств є перевірка: відповідності фізичного обсягу виконаних робіт даним бухгалтерського обліку за виконаними, але не зданими замовнику будівельно-монтажними роботами; правильності складання проектно-кошторисної документації, яка визначає вартість виконаних будівельно-монтажних робіт; своєчасності розрахунків з покупцями і замовниками за виконані будівельно-монтажні роботи; правильності документального оформлення виконаних будівельно-монтажних робіт та доходів від їх виконання; правильності визначення доходів будівельного підприємства у бухгалтерському та податковому обліку та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Джерела інформації (інформаційні джерела) внутрішнього контролю – це сукупність носіїв інформації, за допомогою і на основі яких здійснюється контроль. До складу інформаційних джерел внутрішнього контролю витрат та виконаних робіт будівельних підприємств належать:

1) державні нормативно-правові акти та внутрішні регулюючі документи підприємства, що регламентують методику обліку витрат та виконаних робіт;

2) внутрішні регламентні документи підприємства, що регулюють організацію управлінського і внутрішнього контролю;

3) облікова політика підприємства, формалізована у положенні (наказі) про облікову політику підприємства;

4) первинні документи формування витрат та виконаних робіт відповідно до галузевої спрямованості підприємства, що юридично підтверджують факт здійснення господарських операцій та здійснюють їх облікову оцінку;

5) облікові реєстри відповідно до обраної підприємством форми обліку як метод облікового відображення витрат та виконаних робіт підприємства у системі балансових рахунків;

6) бюджети витрат та доходів діяльності підприємства за технологічними і дискреційними центрами витрат та за їх цільовим призначенням у системі управління підприємством як метод прогнозування основних показників операційної діяльності підприємства;

7) внутрішня (управлінська) звітність про виконання бюджетів витрат і доходів, фінансова та інтегрована звітність як сукупність основних показників діяльності підприємства, узагальнених для задоволення інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх потреб користувачів для прийняття ефективних управлінських рішень;

8) узагальнюючі документи результатів попереднього управлінського (внутрішнього) контролю як джерело індикативних показників можливих порушень та негативних відхилень від заданих параметрів, виявлених за результатами попередніх періодів [1; 5; 6].

Внутрішній контроль здійснює свої функції за допомогою методичних прийомів. Для виконання функцій внутрішнього контролю будівельних підприємств слід використовувати наступні методичні прийоми контролю: органолептичні (контрольні заміри робіт, вибіркові та суцільні спостереження, технологічний і хіміко-лабораторний контроль, експертиза проектів і бюджетної документації, експеримент), розрахунково-аналітичні (економічний аналіз, статистичні розрахунки, економіко-математичні методи) та документальні (інформаційне моделювання, дослідження документів, нормативно-правове регулювання).

До методів узагальнення та реалізації результатів внутрішнього контролю, на нашу думку, слід віднести: групування проміжних результатів у внутрішніх робочих документах (хронологічне, систематизоване, хронологічно систематизоване), аналітичне групування недоліків; узагальнене групування результатів контролю; розробка пропозицій щодо усунення недоліків; реалізація пропозицій за виявленими недоліками.

Рис. 1. Система внутрішнього контролю витрат та виконаних робіт будівельних підприємств

Моніторинг результатів усунення виявлених недоліків за допомогою інструментарію внутрішнього контролю – це контроль за виконанням прийнятих рішень за різними рівнями управління підприємством [2; 6].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Оскільки існуюча система організаційно-методичного забезпечення внутрішнього контролю будівельних підприємств не у повній мірі відповідає сучасним вимогам господарювання та з метою забезпечення об'єктивності, неупередженості, якості висновків та пропозицій, що приймаються за результатами контрольних процедур, слід здійснювати внутрішній контроль на основі визначеної концепції.

Ефективно організована система внутрішнього контролю та налагоджена методика його здійснення дозволяють оперативно виявити відхилення від нормативно закріплених та бюджетних (прогнозних) показників витрат і доходів діяльності будівельних підприємств та вжити відповідних заходів щодо запобігання їм у наступних періодах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головацька С. І. Обліково-аналітичний інструментарій контролінгу в управлінні витратами підприємства : монографія / С. І. Головацька, О. П. Сашко. – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2017. – 360 с.

2. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація : монографія / М. Д. Корінько. – К. : Інформат.-аналіт. агентство, 2007. – 429 с.

3. Куцик П. О. Внутрішньогосподарський оперативний облік і контроль у системі управління діяльністю виробничих підприємств : монографія / П. О. Куцик, С. А. Кошкарів, В. І. Бачинський. – Чернівці : Золоті литаври, 2012. – 264 с.

4. Петренко С. М. Концептуальні засади контролю: сучасна інтерпретація / С. М. Петренко // Сталый розвиток економіки. – 2012. – № 12. – С. 17-21.

5. Сашко О. П. Внутрішній контроль витрат підприємства: організаційно-методичні аспекти / О. П. Сашко, С. І. Головацька // Науковий журнал "Молодий вчений". – Львів, 2016. – № 5. – С. 36-40.

6. Хаймьонова Н. С. Методичні аспекти внутрішнього контролю витрат підприємства: об'єкти та джерела інформації / Н. С. Хаймьонова // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – Вип. 1 (13). – (Серія "Економічні науки") [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua>.

REFERENCES

1. Holovats'ka, S. I. and Sashko, O. P. (2017), *Oblikovo-analitychnyy instrumentiy kontrolinhu v upravlinni vytratmy pidpryyemstva*, Vydavnytstvo LTEU, L'viv, 360 p.

2. Korin'ko, M. D. (2007), *Kontrol' ta analiz diyal'nosti sub'yektiv hospodaru-vannya v umovakh yiyi dyversyfikatsiyi: teoriya, metodolohiya, orhanizatsiya*, Informat.-analit. ahentstvo, K., 429 s.

3. Kutsyk, P. O. Koshkarov, S. A. and Bachyns'kyu, V. I. (2012), *Vnutrishn'ohospodars'kyu operatyvnyu oblik i kontrol' u systemi upravlinnya diyal'nisty vyrobnychkh pidpryyemstv*, Zoloti lytavry, Chernivtsi, 264 s.

4. Petrenko, S. M. (2012), *Kontseptual'ni zasady kontrolyu: suchasna inter-pretatsiya*, Stalyy rozvytok ekonomiky, № 12, s. 17-21.

5. Sashko, O. P. and Holovats'ka, S. I. (2016), *Vnutrishniy kontrol' vytrat pidpryyemstva: orhanizatsiyno-metodychni aspekty*, Naukovyy zhurnal "Molodyy vchenyy", L'viv, № 5, s. 36-40.

6. Khaym'onova, N. S. (2015), *Metodychni aspekty vnutrishn'oho kontrolyu vytrat pidpryyemstva: ob'yekty ta dzhherela informatsiyi*, Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi, vyp. 1 (13).

Калайтан Т. В.,

к.е.н., доц., доцент кафедри аудиту, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛІНГУ В СПОЖИВЧІЙ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглянуто основні фактори, які вважаються передумовами впровадження контролінгу на підприємстві. Виділено соціально-економічні та організаційні передумови впровадження контролінгу на підприємствах і організаціях споживчої кооперації України. Дано оцінку динаміки зміни комплексу результативних показників, зокрема обсягів реалізації, фінансових результатів; оцінку майнового стану основних галузей діяльності споживчої кооперації – торгівлі, ресторанного господарства, промисловості. Розглянуто організаційну структуру системи Центральної спілки споживчих товариств України. Обґрунтовано необхідність радикальних змін у системі управління споживчої кооперації.*

Ключові слова: контролінг, впровадження контролінгу, споживча кооперація, управління, соціально-економічні та організаційні фактори.

Kalaitan T. V.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Audit, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PRECONDITIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF CONTROLLING IN CONSUMER CO-OPERATION OF UKRAINE

***Abstract.** The article examines the main factors that are considered as preconditions for implementation of controlling in the enterprise. The socio-economic and organizational preconditions for the introduction of controlling in the enterprises and organizations of consumer co-operation of Ukraine are highlighted. The estimation of dynamics of change of a complex of effective indicators, in particular, sales volume, financial results, assessment of the property status of the main sectors of consumer co-operation – trade, restaurant industry and production, is given. The organizational structure of the system of the Central Union of Consumer Societies of Ukraine is studied. The necessity of radical changes in the system of consumer co-operation management is substantiated.*

Key words: controlling, implementation of controlling, consumer co-operation, management, socio-economic and organizational factors.

Постановка проблеми. Впровадження контролінгу на підприємстві та ефективне використання рішень, прийнятих з його допомогою, є досить актуальною проблемою. Контролінг забезпечує необхідною інформацією керівництво підприємства (об'єднання) для прийняття управлінських рішень шляхом інтеграції процесів збору, обробки, аналізу та інтерпретації інформації, забезпечує виживання підприємства на рівні стратегічного управління. Стаття присвячена дослідженню факторів впровадження контролінгу на підприємствах і організаціях Укркоопспілки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики контролінгу зробили зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: Й. Вебер, А. Дайле, Х.-Ю. Кюппер, Е. Майер,

Р. Манн, Т. Рейхман, Д. Хан, П. Хорват, А. Шмидт, Д. Шнайдер, Х.-Й. Фольмут, Н. Г. Данилочкіна, В. Б. Івашкевич, А. М. Карминський, С. Г. Фалько, М. С. Пушкар, С. Н. Петренко, М. В. Тарасюк, О. О. Терещеко та інші. Разом з тим, залишаються недостатньо розробленими питання практичного використання контролінгу на підприємствах споживчої кооперації України.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у виділенні та аналізі соціально-економічних і організаційних факторів впровадження контролінгу на підприємствах і організаціях споживчої кооперації України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує безліч факторів, які вважаються явними

**Фактори, що обумовлюють
впровадження контролінгу на
підприємстві [1]**

Напрямок	Фактори
Продукція	Невідповідність вимогам ринку за всіма споживчими властивостями; застарілі моделі продукції; слабкі перспективи продукції, що виробляється.
Персонал	Сприйняття роботи як належного; невпевненість у майбутньому; віддаленість особистих інтересів від результатів діяльності підприємства.
Організація	Складна і багатоступенева ієрархія підпорядкування; слабе уявлення про організаційну структуру підприємства більшості працівників, в тому числі і керівників підприємства; відсутність чітких областей і рівнів компетенції і відповідальності керівників; переважання окремих підрозділів; організація деяких служб "під людину".
Закупівлі	Необґрунтовано велика кількість запасів матеріалів на складах; низька якість сировини; відсутність вхідного контролю.
Обладнання	Застаріле основне виробниче обладнання і виробничі засоби; відсутність грамотно спланованих попереджувальних ремонтних робіт.
Система інформаційного забезпечення та звітність	Заповнення документів вручну; недостовірність інформації; відсутність в звітах аналітичної та пояснювальної частин; обмеженість вихідної інформації, що не дозволяє приймати важливі управлінські рішення. відсутність чи недостатність комп'ютерної підтримки інформаційного забезпечення; відсутність системи обліку і розрахунку витрат за носіями та об'єктами.

Споживча кооперація України історично сформувалась як складна багаторівнева система, що включає в себе споживчі товариства, їх спілки та створені ними підприємства й установи. Така внутрішня структура формувалася протягом багатьох десятиліть, виходячи з середовища діяльності споживчої кооперації та її внутрішніх потреб, і мала на меті забезпечення цілісності системи, а також її централізації в прийнятті основних рішень. Саме завдяки такому підходу система зберіглася та продовжує свою діяльність і сьогодні. Організаційна структура системи Центральної спілки споживчих товариств України (Укркоопспілки) показана в табл. 2.

передумовами до впровадження контролінгу в систему підприємства. Серед них можна виділити:

- погіршення фінансово-економічних показників господарської діяльності;
- поява нових цілей або зміна існуючих;
- застарілі методи калькуляції, аналізу, планування;
- відсутність деяких функцій або дублювання існуючих, а також виникнення конфліктних ситуацій під час їх виконання.

При наявності в організаціях одного або декількох перерахованих вище факторів стає необхідним впровадження контролінгу за такими напрямками: продукція, персонал, організація, закупівлі, обладнання, система інформаційного забезпечення та звітність. Фактори, що є передумовами до впровадження контролінгу, по кожному аспекту відображено в табл. 1.

Разом з тим, слід зазначити, що не лише кризовий стан справ на підприємстві є причиною впровадження контролінгу. Існують не менш значущі фактори, які обумовлюють необхідність системи контролінгу на підприємстві. До них, на нашу думку, можна віднести наступні: значні показники обсягів діяльності, чисельності працівників, частки ринку; багаторівнева організаційна структура, територіальна розгалуженість підприємств, які входять до складу складних господарських утворень; складний технологічний цикл виробництва продукції (коли має місце передача напівфабрикатів з одних виробничих підрозділів до інших) та інші. Зазначені вище фактори ускладнюють предметний зміст управлінської інформації складних господарських утворень, до яких відноситься і споживча кооперація, і створюють передумови впровадження нових, більш гнучких інструментів інформаційної підтримки системи менеджменту.

На даний час споживча кооперація України продовжує відігравати важливу роль у вітчизняній економіці, забезпеченні населення продуктами харчування та іншими соціально орієнтованими товарами, а також є рушійною силою розвитку інфраструктури на селі, торговельного обслуговування і забезпечення зайнятості населення. Станом на 1.01.2017 р. споживча кооперація України об'єднує понад 159 тис. членів споживчих товариств та спілок і забезпечує трудову зайнятість 26,6 тис. осіб. Вона охоплює більш як 2000 споживчих товариств і 177 районних спілок. Валовий оборот основних галузей діяльності споживчої кооперації перевищує 5 млрд грн на рік [7].

Потужний майновий потенціал споживчої кооперації – 5843 магазина з торговельною площею 468,2 тис. кв. метрів, 1312 закладів ресторанного господарства з 75,6 тис. посадочних місць, 319 ринків. Ринки споживчої кооперації виконують надзвичайно важливу соціальну функцію забезпечення населення сільськогосподарською продукцією (м'ясо, картопля, плодоовочева продукція). Станом на 1.01.2017 на ринках налічується 189773 торгових місця.

Таблиця 2
Організаційна будова Укркоопспілки
станом на 1.01.2017р.*

Організаційні структури споживчої кооперації	Кількість станом на:		Відхилення
	на 1.01.2016	на 1.01.2017	
1. Облспоживспілки	23	23	0
2. Райспоживспілки	178	177	-1
3. Районні споживчі товариства	180	181	+1
4. Споживчі товариства (без районних)	1886	1888	+2

*Табл. 2 сформовано на підставі статистичних даних Укркоопспілки [7]

З даних, наведених у табл. 2, бачимо, що в системі Укоопспілки є 23 облспоживспілки. Проте кількість райспоживспілок зменшилася на 1 одиницю, споживчих товариств – зросла на 3 одиниці.

Фінансові результати діяльності Укркоопспілки за досліджуваний період є позитивними (табл. 3), незважаючи на те, що в системі збитково працювали за вказаний період від 0,8 до 4% підприємств.

Чистий прибуток системи споживчої кооперації України від торговельної діяльності за досліджуваний період збільшився на 19,6 млн грн, від діяльності ресторанного господарства – на 2,7 млн грн. Обсяг прибутку від діяльності промислових підприємств зріс на 2,3 млн. грн.

За період 2012-2016 рр. значні зміни відбулися в обсягах діяльності основних галузей системи споживчої кооперації. Загальний обсяг роздрібного товарообороту за досліджуваний період зменшився на 745,9 млн грн, або на 13,9%. Роздрібний товарооборот торговельної мережі знизився на 619,9 млн грн, або на 13,4%. В структурі роздрібного товарообороту торгової мережі протягом досліджуваного періоду переважала реалізація продовольчих товарів (рис. 1).

Таблиця 3
Динаміка фінансових результатів діяльності системи споживчої кооперації України
за 2012-2016рр.*

Показники	Рік					сума у тис грн	
	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення до 2012 р.	
						абсолютне	відносне, %
1. Загальна кількість підприємств	4376	4405	4150	3930	3895	-481	-11,0
2. Частка прибуткових підприємств, %	98,5	99,2	96,0	98,3	98,4	-0,1	-0,1
3. Зведений чистий прибуток від господарської діяльності	121923	142992	120946	158905	182739	+60816	+49,9
4. Зведений чистий прибуток по галузях діяльності:	45203	43732	50268	54273	64875	+19672	+43,5
- торгівля							
- ресторанне господарство	5391	5036	4747	6196	8080	+2698	+49,9
- промисловість	6259	6153	6438	8328	8553	+2294	+36,7
- послуги ринків	35561	37832	23675	25075	34260	-1301	-3,7

*Табл. 3 сформовано на підставі показників господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації за відповідні роки [3-7]

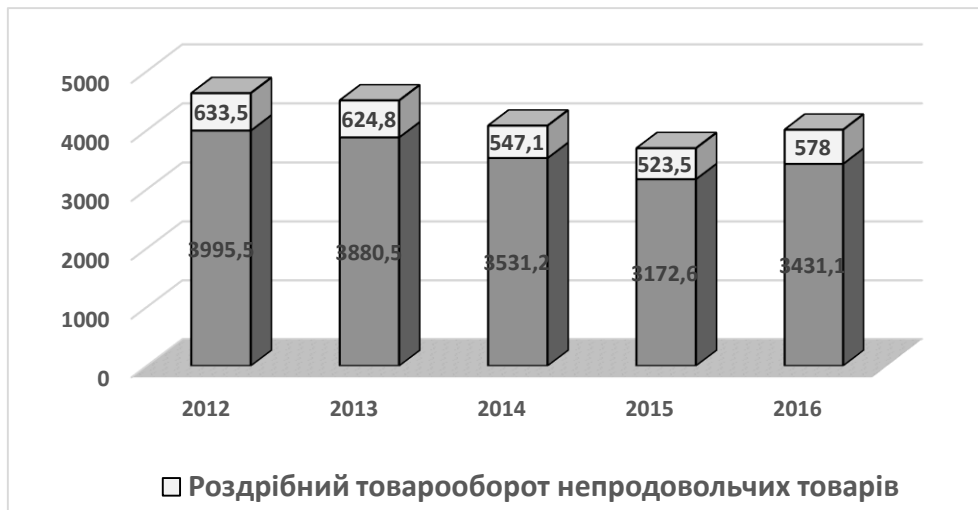

Рис. 1. Динаміка роздрібного товарообороту торгової мережі споживчої кооперації України за 2012-2016 рр. (млн грн) (сформовано автором на підставі статистичних збірників [3-7])

У досліджуваному періоді спостерігаємо зменшення товарообороту ресторанного господарства споживчої кооперації на 126 млн грн, або на 17,3%. Одним з основних показників діяльності підприємств ресторанного господарства є обсяг реалізації продукції власного виробництва. За 2012- 2016 роки даний показник зменшився на 87,9 млн грн, або 22,9%. Питома вага товарообороту по реалізації продукції власного виробництва знизилася з 52,1% до 48,4%. Разом з тим, питома вага товарообороту ресторанного господарства в загальному обсязі роздрібного товарообороту споживчої кооперації коливалася в межах від 12% до 13,7%, а в 2016 році склала 13,2%. Зниження обсягів роздрібного товарообороту частково пояснюється зменшенням торгової мережі. За досліджуваний період торгова мережа споживчої кооперації скоротилася на 35,8%, мережа ресторанного господарства - на 51%.

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що у системи споживчої кооперації є всі необхідні складові для покращення диверсифікації діяльності в контексті нарощування обсягів реалізації, виробництва, заготівель, надання послуг, розширення асортименту продукції та послуг, що надаються населенню. Для цього необхідно враховувати особливості функціонування споживчих товариств, зважаючи на фактори, що здійснюють вплив на усі сфери і напрями діяльності.

Сучасний стан системи споживчої кооперації підтверджує необхідність радикальних змін у системі управління. Такі зміни в контексті останніх рішень неможливі без використання нових методів і інструментів управління. Позитивний ефект при формуванні системи управління можливий за умов використання контролінгу. Нами виділені такі чинники – передумови впровадження контролінгу в системі споживчої кооперації України (рис. 3).

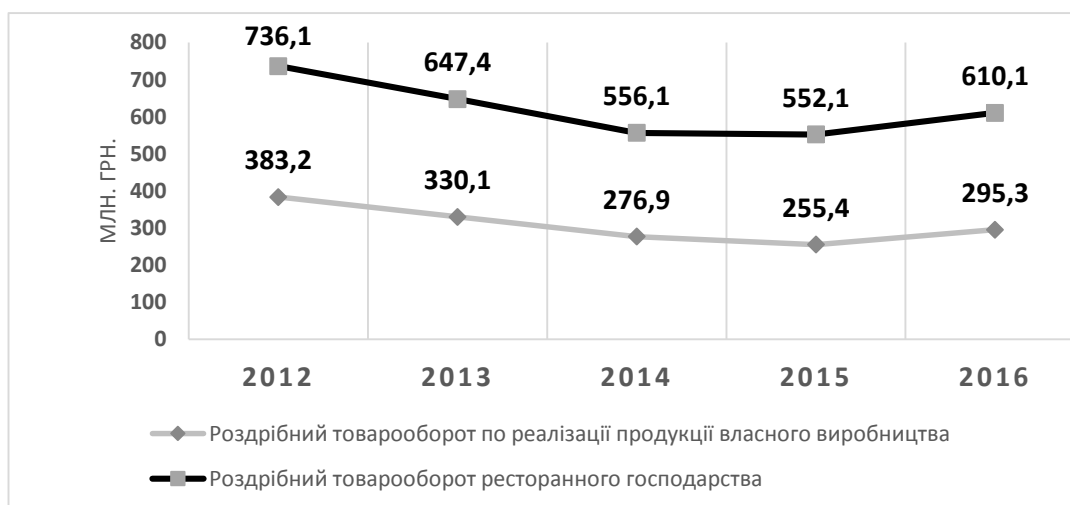

Рис. 2. Динаміка роздрібного товарообороту ресторанного господарства споживчої кооперації України за 2012-2016 рр. (сформовано автором на підставі статистичних збірників [3-7])

Рис. 3. Передумови впровадження контролінгу в споживчій кооперації України (сформовано автором)

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Доповнюючи названі передумови, можна зазначити, що поява контролінгу викликана потребами сьогодення. Підвищення нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до обліково-аналітичної компоненти системи управління підприємством, а саме: зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього; збільшення швидкості реакції на зміни зовнішнього середовища, підвищення гнучкості підприємства; необхідність у безперервному відстежуванні змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищах підприємства; необхідність продуманої системи дій щодо забезпечення виживання підприємства й уникнення кризових ситуацій. До того ж, сучасному розвитку суспільства притаманне загальне прагнення до інтеграції різних галузей людської діяльності загалом, зокрема інформаційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карминский А. М. Внедрение контроллинга в организации: этапы и типичные ошибки [Электронный ресурс] / Центр дистанционного обучения

“Элитариум”. – 2010. – Режим доступа: http://www.-elitarium.ru/vnedrenie_kontrollinga_jetapy_oshibki/.

2. Концепция контроллинга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование / Horvath&Partners ; [пер. с нем.]. — [3-е изд.]. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. — 269 с.

3. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2012 рік / Центральна спілка споживчих товариств Укоопспілка. – К., 2013. – 53 с.

4. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств АР Крим, областей за 2013 рік / Всеукраїнська центральна спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – К., 2014. – 54 с.

5. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2014 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – К., 2015. – 52 с.

6. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2015 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – К., 2016. – 49 с.

7. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2016 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – К., 2017. – 49 с.

REFERENCES

1. Karminskij, A. M. (2010), Vnedrenie kontro-llinga v organizacii: ehtapy i tipichnye oshibki / Centr distancionnogo obucheniya "Elitarium", available at: http://www.elitarium.ru/vnedrenie_kontro-llinga_jeta-ry_oшибki/.

2. Koncepciya kontrollinga: Upravlencheskij uchet. Sistema otchetnosti. Byudzhetirovanie (2008), Horvath&Partners ; per. s nem., 3 nd ed, Al'pina Biznes Buks, M., 269 s.

3. Pokazniki gospodarsko-finansovoyi diyalnosti pidpriyemstv i organizacij Krimspozhivspilki,

oblspozhivspilok za 2012 rik (2013), Centralna spilka spozhivchih tovaristv Ukoopspilka, K., 53 s.

4. Pokazniki gospodarsko-finansovoyi diyalnosti pidpriyemstv i organizacij spilok spozhivchih tovaristv AR Krim, oblastej za 2013 rik (2014), Vseukrayinska centralna spilka spozhivchih tovaristv Ukrkoopspilka, K., 54 s.

5. Pokazniki gospodarsko-finansovoyi diyalnosti pidpriyemstv i organizacij spilok spozhivchih tovaristv oblastej za 2014 rik (2015), Vseukrayinska spilka spozhivchih tovaristv Ukrkoopspilka, K., 52 s.

6. Pokazniki gospodarsko-finansovoyi diyalnosti pidpriyemstv i organizacij spilok spozhivchih tovaristv oblastej za 2015 rik (2016), Vseukrayinska spilka spozhivchih tovaristv Ukrkoopspilka, K., 49 s.

7. Pokazniki gospodarsko-finansovoyi diyalnosti pidpriyemstv i organizacij spilok spozhivchih tovaristv oblastej za 2016 rik (2017), Vseukrayinska spilka spozhivchih tovaristv Ukrkoopspilka, K., 49 s.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

УДК 340.341.1(100+477)

Ощипок І. М.,

д.т.н., проф., завідувач кафедри харчових технологій, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

***Анотація.** Розглядаючи кейс формування суспільства знань, слід відзначити, що величезна роль у цьому процесі належить розвитку інформаційних технологій. Сьогодні такі технології застосовують практично у всіх галузях виробництва. Не винятком є і заклади готельно-ресторанного господарства. Технологічний розвиток, інвестиції в інфраструктуру й інноваційну активність здійснюються випереджаючими темпами більшістю розвинених країн. Для впровадження у виробництво сучасних технологій залучають іноземний капітал і висококваліфіковані кадри зі світового ринку праці. Фінанси і кадри потрібні для того, щоб підвищити конкурентоспроможність галузі високих технологій і науки, правильно розподілити дослідження за відповідними напрямками. Головна увага приділяється формуванню інфраструктури інновацій за умов відбору проектів, у яких були б наявні в претендентів інноваційні розробки (технології або продукти), потенціал монетизації проекту й експортна орієнтація виробництва. Індекс глобальної конкурентоспроможності слабо корелює з перспективами зростання виробництва в майбутньому, проте вельми наочно демонструє фактори, які виявилися ключовими у розвитку інноваційного виробництва. Такими факторами є: освіта, технологія, рівень інформатизації, відкритість виробництва та його інтеграція в міжнародні торговельні блоки. Розглядаючи досвід зарубіжних країн по створенню елементів інноваційного виробництва, спрямованих на розвиток науково-технічного потенціалу університетів, великих корпорацій і малого бізнесу, бачимо: спостерігається постійне оновлення і вдосконалення законодавства, серйозна підтримка регіональних виробничих кластерів, в яких створюється інфраструктура для розвитку нових і високотехнологічних продуктів і послуг, а також їх успішної комерціалізації.*

Ключові слова: розвиток, кластер, технологія, інновація, інфраструктура.

Oshchypok I. M.,

Doctor of Engineering, Professor, Head of the Department of Food Technologies, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

EXPERIENCE OF FORMING INNOVATIONAL TECHNOLOGIES OF SOME FOREIGN COUNTRIES

***Abstract.** Considering the case of the formation of a knowledge society, it should be noted that the huge role in this process belongs to the development of information technologies. Today, such technologies are used in virtually all branches of economy and the facilities of the hotel and restaurant industry are not an exception. Technological development, investment in infrastructure and innovation activity are carried out at a faster pace in most developed countries. For introduction modern technologies into production, foreign capital and highly skilled personnel from the world labor market are attracted. Finance and personnel are needed in order to increase the competitiveness of high technologies and science, to properly organize research in appropriate areas. The main attention is paid to the formation of innovation infrastructure in conditions of project selection, which would have innovative developments (technology or products), project monetization potential and export orientation of production. The global competitiveness index weakly correlates with the prospects*

for future growth of production, but very clearly demonstrates the factors that have been key to the development of innovative production. Such factors are: education, technology, the level of informatization, openness of production and its integration into international trade blocs. Considering the experience of foreign countries in creating elements of innovative production aimed at developing the scientific and technical potential of universities, large corporations and small businesses, we see: there is a continuous need for updating and improvement of legislation, the serious support of regional production clusters, which creates an infrastructure for the development of new and high-tech products and services, as well as their successful commercialization.

Keywords: development, cluster, technology, innovation, infrastructure

Постановка проблеми. Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Відтак запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність, альтернативою якій є занепад національної економіки, втрата економічного, а, можливо, й національного суверенітету.

Отже, зайвим є переконування громадськості та фахівців у необхідності радикальної активізації інноваційної діяльності в Україні, що має надати суспільно-економічному розвитку інноваційного характеру. Між тим, так само зайве й констатувати, що попередні роки економічних реформ не створили необхідних умов для примноження та зміцнення інтелектуального потенціалу українського суспільства, інноваційного розвитку економіки, освоєння нових високих технологій, подолання структурних деформацій, успадкованих від адміністративно-командної системи. Економічна динаміка досі не лише не набула сучасної постіндустріальної спрямованості, а навіть не створила достатньо міцного підґрунтя для запровадження основ інноваційного розвитку. Зволікання в цьому напрямі ставить під загрозу здобутки економічного зростання минулих років.

Індекс глобальної конкурентоспроможності слабо корелює з перспективами зростання виробництва в майбутньому, проте вельми наочно демонструє фактори, які виявилися ключовими у розвитку інноваційного виробництва. Такими факторами є: освіта, технологія, рівень інформатизації, відкритість виробництва та його інтеграція в міжнародні торговельні блоки. Однак сьогодні такі фактори, як рівень розвитку інноваційної інфраструктури, дослідний і творчий потенціал, рівні можливості для всіх учасників господарської діяльності, стають не менш важливими, ніж перераховані вище. Також варто відзначити фактор суспільної пристосованості, готовності і відкритості нововведень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 1970-х рр. фінська економіка була сировинною. Протягом буквально декількох десятиліть Фінляндія зуміла провести ряд серйозних структурних перетворень і створити інформаційне суспільство. У країні стали з'являтися успішні компанії типу Лінукса і Нокії, які зуміли перетворитися в глобальних гравців за відносно короткий проміжок часу.

Разом з тим, промисловий сектор також зазнав серйозного оновлення. Протягом 1990-х значно зріс рівень освіти, і сьогодні фінське молоде покоління висококонкурентоспроможне на ринку праці. Країна є однією з найбільш розвинених в Європі.

За рівнем інвестицій у науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) в кінці 1970-х Фінляндія була аутсайдером серед європейських країн. Сьогодні інвестиції в НДДКР становлять 3,4 % ВВП, що є третім показником у світі після Швеції та Ізраїлю [23]. Розглядаючи причини успішного переходу країни до інноваційної моделі розвитку, перш за все варто почати з державного управління.

Фінляндія постійно займала високі місця в рейтингах як одна з найменш корумпованих країн. Щорічний рейтинг журналу *Foreign Magazine*, складений спільно з консалтинговою компанією А.Т.Кearney, показує чітку залежність між рівнем інтеграції в глобальну економіку, свободою та якісним державним управлінням і рівнем корупції.

Відкритість завжди була головним принципом у Фінляндії. Всі процеси прийняття рішень в адміністрації абсолютно відкриті і доступні для критики чиновникам, громадянам і ЗМІ. Колегіальна модель прийняття рішень є традицією, починаючи з XVII століття. У 1993 р. Міністерство торгівлі і промисловості Фінляндії прийняло нову програму розвитку, яка стверджує фокус на розвиток інноваційної системи шляхом створення індустріальних кластерів. Документ фактично називає сектор інформаційно-комунікаційних технологій локомотивом розвитку усього виробництва. Був зроблений наголос на довгострокові програми з метою поліпшення клімату для ведення бізнесу для фірм і цілих індустрій, особливо пов'язаних із виробництвом і розповсюдженням знань і інноваціями. Інфраструктура почала формуватися з появи ряду державно-приватних партнерств, включаючи дослідницькі організації. Примітно, що ряд нині діючих підходів були прийняті в 1970-х і 1980-х роках, коли було вирішено розвивати науково-технологічний потенціал країни.

Заслугує на увагу також приклад Китайської Народної Республіки. Безумовно, ще рано говорити про інноваційну економіку як таку в Піднебесній, проте комплекс заходів, що реалізуються урядом цієї країни, дає підстави стверджувати, що через кілька років країна зможе перейти до такої моделі.

Отже, китайський приклад розвитку виробництва є прецедентом державного планування

господарського сектора і ліберальних підходів до управління економікою. У країні прийнята модель реалізації п'ятирічних планів розвитку. З початку 80-х років двадцятого століття уряд регулярно підтримує малі та середні компанії, сільськогосподарські кооперативи. Зниження держконтролю сприяло зростанню національного доходу і розвитку зовнішньої торгівлі. У 2002 р. був прийнятий закон "Про стимулювання розвитку малих і середніх підприємств", суть якого полягає у зрівнянні в правах малих і великих компаній, перш за все в сенсі доступу до фінансування, інформації та новітніх технологій.

Основу державної підтримки в галузі розвитку інноваційних підприємств становить розробка універсальної стратегії стимулювання інновацій, надання різних пільг для компаній, що займаються інноваційними проектами, створення системи фінансового забезпечення, надання послуг консалтингу та технічного обслуговування інноваційного розвитку компаній, включаючи формування відповідної інфраструктури - інкубаторів, венчурних фондів тощо.

Розглядаючи досвід зарубіжних країн по створенню елементів інноваційного виробництва, окрему увагу варто приділити кейсу США - економіці-лідеру інноваційної активності. Політика адміністрації країни, спрямована на розвиток науково-технічного потенціалу університетів, великих корпорацій і малого бізнесу, має ряд унікальних особливостей. Серед них постійне оновлення і вдосконалення законодавства, а також серйозна підтримка регіональних виробничих кластерів, в яких створюється інфраструктура для розвитку нових і високотехнологічних продуктів і послуг, а також їх успішної комерціалізації. Також у Сполучених Штатах сформувалася і величезна юридична практика, яка сприяє якісному захисту інноваційних компаній, а також їх інтелектуальної власності.

Ключовим нормативним актом, що регулює всю інноваційну діяльність, є федеральний закон "Про розвиток інноваційної діяльності в малому бізнесі" (The Small Business Innovation Development Act of 1982), який фіксує основні моменти державної політики - безперервне стимулювання розвитку нових технологій, надання малим компаніям, зайнятим виробництвом високотехнологічних товарів і послуг, державних замовлень на виконання НДДКР, допомога в монетизації нових продуктів і популяризацію інноваційного бізнесу.

Багатий досвід США по створенню інформаційної інфраструктури показує, що найбільш активний розвиток інноваційної діяльності відбувається там, де створені для цього найбільш сприятливі умови. Йдеться про промислові або інноваційні кластери - територіально сконцентровані комплекси підприємств (виробничих організацій, дослідницьких центрів, наукових інститутів) і громадських

організацій. Найбільш знаменитим прикладом подібного кластера є Кремнієва долина.

Необхідно особливо відзначити, що ефективними, як правило, виявляються саме ті кластери, принципи функціонування яких базовані на кооперації компаній, що відносяться до різних галузей діяльності (ефект синергії). [22] У середині даних кластерів з'являється феномен мережевої взаємодії, завдяки якому всі компанії, що функціонують на цій території, можуть користуватися додатковими ресурсами, такими як загальна наукова база, можливість залучення доступних фінансових ресурсів і отримання податкових пільг. Важливою особливістю знаходження в такому кластері для компанії є можливість їх вузької спеціалізації, що дозволяє сконцентруватися на обслуговуванні конкретного нішевого сектора ринку.

Питання, які стосуються вивчення закордонного досвіду стимулювання інноваційної діяльності та можливості його застосування в Україні, досліджували такі вчені, як: В. О. Касьяненко [2], Н. В. Коноваленко [3], Е. Е. Кучко [4], А. С. Никифоров, В. М. Діба, В. О. Парнюк [5], В. Троян [6] та ін.

Постановка завдання. Дослідити становлення інноваційного виробництва в країнах, які досягли значних успіхів у застосуванні новітніх технологій на прикладі Фінляндії, Китаю і США. Вивчити вплив інформаційно-комунікаційних технологій на рівень розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття індустріального кластера може бути використано як концептуальне визначення і як вирішення ймовірних труднощів і викликів, що з'являються на шляху становлення інноваційного виробництва [11]. Ключовий момент тут полягає в одночасній співпраці і конкуренції господарюючих суб'єктів. Співпраця необхідна для появи синергетичного ефекту, а конкуренція важлива для інноваційної активності і постійного вдосконалення продуктів і процесів. Основною складністю даного підходу є одночасне стимулювання конкуренції і кооперації, а також пошук балансу між ними.

Таким чином, ключовими моментами політики індустріальних кластерів, прийнятої на початку 90-х рр., є [20]:

1. Головною метою є не власне компанії і не перерозподіл наявних ресурсів. Навпаки, упор повинен бути зроблений на створенні нових факторів виробництва та умов для їх появи.

2. Інвестиції в НДДКР, освіту і технологічну інфраструктуру є найважливішим фактором впливу на конкурентоспроможність національного виробництва.

3. Роль держави може бути визначена як посередника і постачальника інформації.

Ключові складові фінської інноваційної системи представлені на рис.1.

Рис. 1. Вище керівництво інноваційної структури Фінляндії

Як показала практика, даний підхід повністю виправдав себе і був визнаний дуже успішним [16]. Головним органом прийняття рішень є Парламент, який визначає, яку кількість ресурсів використають на розвиток інноваційного потенціалу.

Безумовно, приватні компанії є ключовими гравцями даної системи. Більше того, інфраструктура інновацій включає в себе наукові і технологічні парки, а також індустриальні парки й інкубатори.

Новою віхою в даному дискурсі став 1993 рік, коли віце-президент США Альберт Гор представив новий підхід до поняття національної інформаційної інфраструктури, який проголошував інформацію “одним з найважливіших національних економічних ресурсів”. Дана ініціатива американського керівництва мотивувала Європу сформулювати власну стратегію. У 1994 р. доповідь колишнього міністра виробництва Німеччини Мартіна Бангемана була прийнята як головний орієнтир при формуванні виробництва знань європейських країн [10]. У той же рік доповідь ОЕСР констатувала відсутність чіткої стратегії щодо формування національної інформаційної інфраструктури в Фінляндії [14]. Окремо наголошувалося, що ця теза суперечить тому факту, що Фінляндія займає провідні позиції за рівнем поширення комп’ютерних і мобільних технологій.

Як наслідок, уряд уповноважив міністерство фінансів розробити власну національну стратегію. Спираючись на досвід американських і європейських аналогів, стратегія декларувала “збільшення ефективності використання ІКТ і мережевої взаємодії як новий формат суспільного укладу”. [11] У 1995 році завдяки важливості наявності стратегій по формуванню інноваційного виробництва і розвитку інформатизації стратегія була визнана на урядовому рівні. У 1996 році уряд заснував Консультативний комітет з питань інформаційного суспільства. У

1997 році було доручено розробити стратегію по формуванню виробництва знань, тим самим дана організація стала найважливішим учасником (і стейкхолдером) формування інформаційного суспільства в Фінляндії. Крім того, уряд паралельно випустив програму, відповідно до якої значно збільшуються витрати на НДДКР, щоб перетворити країну в “лабораторію по створенню інформаційного суспільства” в Європі і створити систему для постійного навчання. У підсумку в квітні 2003 року тези стратегії щодо формування інформаційного суспільства [12] були включені в урядову програму.

У порівнянні з іншими країнами світу влада Фінляндії відносно рано усвідомила важливість розвитку комп’ютерних технологій, інформаційного суспільства та виробництва знань. Однак стратегії і програми розвитку спершу не були масштабними, адже в уряді відсутнє розуміння соціальної значущості таких змін аж до середини 1990-х [18]. Система освіти відіграє ключову роль в інноваційній економіці. Кваліфікація учасника господарської діяльності, а також його здатності отримувати, обробляти і виробляти інформацію складають основу людського капіталу. В наукомісткому виробництві більшість професій пов’язані в тій чи іншій мірі з роботою з інформацією. Починаючи з 1990-х, кластер інформаційно-комунікаційних технологій чинив значний вплив на освітню політику в процесі формування інформаційної інфраструктури. Наприклад, різні асоціації лобювали інтереси компаній, розвиваючих сектор ІКТ, у тому числі шляхом публікації досліджень, в яких відображалася зростаюча потреба цих компаній в кадрах з утворенням, пов’язаним із інформаційними технологіями.

Як наслідок, колосально збільшилася кількість абітурієнтів до університетів, які готували фахівців у сфері інформаційних технологій. У 1993 р. число тих, хто надійшли до університетів та інститутів на

такі програми, склало 3400 осіб, а в 1998 р. - 7700. За 5 років зростання становило 126 %. Завдяки такій освітній політиці Фінляндія має найбільшу частку інженерів серед країн Європейського Союзу: більше 20% від числа всіх випускників, в той час як у Великобританії і Бельгії - 10%.

Отже, розглядаючи кейс формування суспільства знань у Фінляндії, варто відзначити, що величезна роль в цьому процесі належить розвитку інформаційних технологій. Однак сьогодні країна стикається з новими викликами. Серйозною проблемою визнається завдання збереження високого рівня конкурентоспроможності національного виробництва. Чи можуть бути збережені активні темпи зростання національного виробництва і високий рівень життя в майбутньому? З метою відповіді на дане питання уряд Фінляндії сформулював кілька основних тез, щоб задати нові вектори розвитку виробництва. Основна ідея нової політики полягає в тому, щоб і надалі якомога активніше розвивати сектор НДДКР. Фінські експерти цілком обґрунтовано вважають, що відносно невелика країна не може бути конкурентоспроможною на світовому рівні відразу в декількох індустріях. Також нова політика проголошує принципи подальшого збільшення відкритості виробництва і суспільства. Під відкритістю, в числі іншого, розуміється і залучення іноземного капіталу і висококваліфікованих кадрів зі світового ринку праці. Фінанси і кадри потрібні для того, щоб вирішити проблему швидкого старіння населення і підвищити конкурентоспроможність галузі високих технологій і науки.

У стратегічній перспективі Китай ставить перед собою завдання створити інноваційну економіку до 2020 року. Перш за все шляхом підвищення інвестицій у НДДКР з 1.7% в 2009 р. до 2.5% в 2020 р. У результаті державних програм розвитку інновацій на сьогоднішній день трансфер технологій здійснюється здебільшого дочірніми компаніями науково-дослідних інститутів. Розподіл за напрямками досліджень виглядає наступним чином:

- експериментальні розробки (76 %);
- прикладні теоретичні дослідження (17 %);
- фундаментальні дослідження (7 %).

Окремо необхідно зазначити, що, незважаючи на активно декларовану ринкову модель, яка застосовується в різних сферах виробництва, інноваційну систему держава розвиває практично повністю за свій рахунок, фінансуючи різноманітні програми підтримки досліджень. Наприклад, близько 90 % всіх венчурних фондів є державною власністю, 2 % - в спільному володінні [15] Уряд активно підтримує малий і середній бізнес, так чи інакше пов'язаний з інноваційною діяльністю, шляхом прийняття ліберальних законів, що регламентують підприємницьку діяльність. Головна увага приділяється формуванню інфраструктури інновацій, а саме:

- створення наукових парків. Вони будуються для підтримки інноваційно-орієнтованих підприємств шляхом надання їм у користування відповідного бізнес-середовища, а саме: послуг консалтингу, робочих місць і виробничих площ, пільгового фінансування;

- центри розвитку й освоєння високих і новітніх технологій. Ці установи створюють малі і середні підприємства на базі інноваційних і високотехнологічних розробок. Деякі з цих центрів об'єднуються в особливі економічні зони, утворюючи тим самим найбільші технологічні парки країни;

- центри виробничої підтримки малих і середніх підприємств. Вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності учасників інноваційної діяльності та представляють інтереси всіх структур підтримки розвитку малого та середнього бізнесу.

Перший науковий парк у Китаї був створений в Шеньчжені у 1985 році спільними зусиллями місцевого муніципалітету, Академією наук і Міжнародною трастовою корпорацією провінції Гуандун [19]. Головними умовами відбору проектів в парк були наявність у претендента інноваційної розробки (технології або продукту), потенціал монетизації проекту й експортна орієнтація виробництва.

Ідея створення технопарків повністю себе виправдала, сьогодні вони створені по всій країні. Близько чверті малих і середніх компаній є резидентами наукових парків і різних технологічних центрів. До речі, за кількістю наукових парків Китай займає друге місце в світі після США. Варто відзначити, що модель наукового парку хоч і була визнана ефективним інструментом, проте недосконалою з точки зору впровадження і розвитку отриманих інноваційних технологій. Із цієї причини в КНР почали створювати Центри виробничої підтримки.

Перший такий центр був організований в 1992 році, а в 2004 році їх налічувалося вже 1218, і функціонували вони по всьому Китаю. Кожен такий центр має строгу галузеву спеціалізацію, наприклад інформаційні технології, приладобудування, металургія, біотехнології. Основні завдання цих організацій - забезпечення резидентів робочими місцями і виробничими приміщеннями, інформаційне і консалтингове обслуговування, навчання і підбір фахівців. Крім прямої фінансової підтримки підприємств, що займаються розробкою високотехнологічної продукції, ефективним методом стимулювання є також надання гарантій і забезпечення зобов'язань за виданими кредитами. Щороку кількість підприємств, які надають підтримку бізнесу, а саме: послуги поручительства і гарантій по кредитах, збільшується в середньому на 25%.

Політика, яку проводить адміністрація КНР, охоплює багато чого. Вона включає пакет заходів, що сприяють розвитку інфраструктури і малих компаній, зайнятих у сфері високих технологій. Одним із найбільш ефективних інструментів розвитку інноваційної активності є вільні економічні зони, які сприятимуть розвитку регіонів і допомагатимуть локальним компаніям вийти на міжнародний ринок і отримати доступ до ресурсів і технологій.

Разом з тим, модель вільних економічних зон (ВЕЗ) вимагає грамотного управління. Відзначаються певні проблеми з їх розвитком. Наприклад, ВЕЗ розвиваються переважно за рахунок припливу недорогої робочої сили з бідних провінцій, що в довгостроковій перспективі не може служити

опорою для стабільного розвитку. До того ж, часто активність міжнародних компаній значно перевищує активність місцевих, що зменшує загальний корисний ефект для національного виробництва.

У цілому позитивний вплив на розвиток інноваційних компаній в Китаї мав ряд наступних факторів:

1. Збільшення державних витрат на НДДКР. Даний захід привів не тільки до зростання числа інноваційних проектів, а й значно вплинув на соціальний розвиток суспільства.

2. Приплив іноземних інвестицій.

3. Китай проводить політику агресивного просування власної продукції на світовий ринок, захисту національних економічних інтересів.

4. Інтеграція в міжнародну логістику й імпорт технологій. Китайські інвестори активно купують високотехнологічні компанії й інтелектуальну власність в Європі, отримуючи таким чином доступ до технологій, кваліфікованого менеджменту та ринків збуту.

Механіка трансферу технологій також вперше була відпрацьована в США. Угоди з низкою університетів стали основою сучасної практики трансферу технологій. Вперше в історії університети і дослідницькі інститути отримали можливість ставати власниками інтелектуальної власності, яка створювалася на гроші державних грантів. Право інтелектуальної власності, а також можливість передачі ексклюзивних прав бізнесу стали причиною величезного попиту приватного сектора на дослідження і технології. Найширше розповсюдження отримала модель так званих відкритих інновацій. Автором терміна є професор Генрі Чесбро, керівник Центру відкритих інновацій Каліфорнійського університету в Берклі [8]. Суть даного терміна полягає в ідеї, згідно з якою компанії можуть і повинні використовувати зовнішні розробки нарівні з власними, а також просувати свою високотехнологічну продукцію не тільки власними силами, але і підключаючи всі наявні зовнішні ресурси. В результаті стираються кордони між компанією і ринком, знижуються перешкоди для переміщення і запозичення технологій. Як наслідок, економічна система стає набагато ефективнішою, адже вона все більше ґрунтується на загальному знанні, а не тільки на власних дослідженнях окремих організацій.

Питання інтелектуальної власності в даній ситуації регулюється шляхом ліцензування або аутсорсингу технологічних процесів.

Отже, модель відкритих інновацій реалізується на практиці в такий спосіб:

- ліцензування нових технологій, розроблених компанією (включаючи продаж конкурентам і безкоштовне розповсюдження);

- придбання готових технологічних рішень (у конкурентів, дослідницьких інститутів, університетів);

- створення корпоративного венчурного фонду, за сприяння якого купується частка і фінансується діяльність невеликих інноваційних компаній, що пропонують актуальний продукт або послугу;

- купівля компаній, що розробляють потрібні технології;

- організація спільних досліджень і розробок із постачальниками, клієнтами, науковими центрами;

- створення спільних підприємств і спілок для проведення досліджень, впровадження інновацій та монетизації нових технологій.

Модель життєвого циклу проектів, які реалізуються в межах ідеї відкритих інновацій, складається з декількох етапів. На найбільш ранньому з них - досліджень, компанії сповіщають всіх зацікавлених учасників ринку про розпочаті роботи, про завдання і досягнутий прогрес. Однак ноу-хау проекту не розкривається, вся досягнута інтелектуальна власність оформляється відповідно до законодавства і захищається. При цьому завдяки застосуванню принципу відкритості та залучення в проект широкого кола учасників вдається серйозно підвищити рівень ефективності досліджень. Далі, на етапі розробки, компанія-автор може ліцензувати інтелектуальну власність, як отримуючи її від третіх осіб, так і передаючи зовнішнім учасникам. Потім, на заключній стадії, проводяться НДДКР, компанія зберігає всю інтелектуальну власність, яка належить до ключових ринків і компетенцій.

Основу програми "Інноваційні дослідження в малому бізнесі" складають тематичні НДДКР, замовлення на здійснення яких передаються малим підприємствам, у результаті надання субсидії державними структурами. Суми інвестицій складають від \$ 100 млн до \$ 750 млн щороку. Особливість програми в тому, що відомство самостійно вибирає розміри і форми фінансової підтримки виконавців НДДКР, тим не менше всі субсидії надаються виключно на конкурсних засадах. Ключовою умовою отримання підтримки є відповідність проекту пріоритетам, визначеним державою, наявність у виконавця дослідного потенціалу і достатніх ресурсів, а також прорахована маркетингова стратегія реалізації продуктів НДДКР. За оцінками експертів, дана програма справила величезний вплив на розвиток інформаційного суспільства в США. За 20 років її функціонування підтримку отримали 65 тисяч проектів. Серед інших участь взяли Apple, Compaq і Intel. Головною перевагою програми і фактором її успішної реалізації є децентралізована модель прийняття рішень про фінансування проектів. За деякими оцінками, результатом програми стало суттєве збільшення податкових надходжень, які в 7 разів перевищили інвестиції в НДДКР, профінансовані компаніями-учасницями.

Програма "Трансфер технологій для малого бізнесу" стимулює взаємодію малих підприємств із некомерційними науковими та освітніми установами. Головний принцип - стимулювання створення спільних підприємств або проектів науковими установами та комерційними організаціями. Фінансування надається обом співпрацюючим сторонам. Річний бюджет програми становить понад \$ 1 млрд, а розмір однієї субсидії - від \$ 100 до \$ 500 тисяч. У процесі вибірки перевагу мають команди, здатні показати достатню компетенцію і довести високий комерційний потенціал створюваних продуктів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Приклад США в галузі формування виробництва, базованого на знаннях, яскраво ілюструє вирішальну роль держави у створенні відповідної інфраструктури для появи організації, зайнятих випуском високотехнологічної продукції, появи мережових структур трансферу інновацій, можливості монетизації нового продукту або послуги. Проте ніде в світі інноваційна система не створювалася без держави і саме їй належить вирішальний внесок в її становлення і розвиток. Державне стимулювання розвитку інновацій насамперед здійснюється через різноманітні програми підтримки.

Ключовим за важливістю напрямком у питанні модернізації України є розвиток інформаційних технологій. Державна стратегія по інформатизації повинна проголошувати такі основні напрямки: стимулювання інформатизації виробництва, розвиток системи електронного уряду, вдосконалення інформаційних технологій. У межах стратегії необхідна активна кооперація провідних вузів країни. Основу державної підтримки в галузі розвитку інновацій становить розробка універсальної стратегії їх стимулювання, надання різних пільг для підприємств, що займаються інноваційними проектами, створення системи фінансового забезпечення, надання послуг консалтингу та технічного обслуговування інноваційного розвитку, включаючи формування відповідної інфраструктури - інкубаторів, венчурних фондів тощо. Для розвитку цього необхідна програма подальшого розвитку технічних спеціальностей у тісній співпраці з підприємствами індустрії ІКТ з можливістю проходження студентами практики на передових підприємствах галузі, ознайомлення з власними ноу-хау, що дозволяє співробітникам викладати або передавати різне обладнання та програмне забезпечення університетам. Виділяти ресурси, щоб дати можливість співробітникам постійно підвищувати свою кваліфікацію, а також відвідувати різні програми і тренінги в сфері сучасних галузевих технологій.

Особливістю підтримки інновацій повинен бути факт отримання фінансування на НДДКР у тому випадку, якщо передбачається, що створюватиметься високотехнологічний продукт в кооперації з іншими організаціями. Іншими словами, фінансування НДДКР тісно пов'язане з проектами, що створюються за безпосередньої участі інших підприємств і організацій, дослідницьких інститутів і/або університетів. Кооперація в сфері НДДКР у кінцевому рахунку виявляється ефективнішою, ніж конкуренція. Також проголошуються принципи подальшого збільшення відкритості виробництва і суспільства. Пріоритетні напрямки досліджень задаються державою, яка бере на себе відповідні програми фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушків І. П. Закордонний досвід стимулювання інноваційної діяльності та можливість його застосування в Україні / Андрушків І. П. // Науковий

вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 168-173.

2. Касьяненко В. О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В. О. Касьяненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, т. II. – С. 200-204.

3. Коноваленко Н. В. Інвестиційний податковий кредит як інструмент фінансування діяльності промислових підприємств / Н. В. Коноваленко // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Сер.: Економіка, право. – 2011. – Вип. 3(54). – С. 106-111.

4. Кучко Е. Е. Социальные инновации: подходы к определению и классификации / Е. Е. Кучко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2011. – № 941. – С. 27-33.

5. Никифоров А. Є. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А. Є. Никифоров, В. М. Діба, В. О. Парнюк // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 78-86.

6. Троян В. Інновації в Німеччині / В. Троян // Наука та інновації : наук.-практ. журнал НАН України. – 2005. – № 1. – С. 125-129.

7. Beijing E-town Economic Development Area: <http://www.bdainvest.com>.

8. Chesbrough H.W. Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. – Boston: Harvard Business School Press, 2003.

9. China News. - Mode of access: <http://www.china.polpred.com>.

10. Europe and the Global Information Society, 1994. (eds. Bangemann, M.) -Mode of access: <http://europa.eu.int/ISPO/infosoc/backg/bangeman.html>

11. Finland as a knowledge economy: elements of success and lessons learned/ edited by Carl J.Dahlman, Jorma Routti, Pekka Yla-Anttila. 2007.

12. Government Strategy Document 2003. - Mode of access: <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/en/42828.pdf>.

13. <https://www.google.com.ua>.

14. Huuhtanen H. 2001. Tietoyhteiskuntaa rakentamassa. Helsinki: TIEKE Tietoyhteiskunnankehittämiskeskus ry (Publisher).

15. INNO-policy NrendChart – Policy trends and Appraisal Report: China 2007. - Mode of access: <http://www.proinno-europe.eu>.

16. Jaaskelainen J. 2005. Renewal of Finnish Industry Policies in the 1990s: Porter or Jonkinen, J. 1999. "The Public-Private Partnership to Meet the Demand for IT Skills: Program for Increasing Education in the Fields of Information Industry in Finland." Paper presented at OECD Workshop on Science and Technology Labor Markets, May 17, 1999.

17. Lundvall B.-A. 1999. Nation States, Social Capital and Economic Development: A System's Approach to Knowledge and Learning.

18. Manninen A. 2003. Näin tehtiin Suomesta tietoyhteiskunta. Helsinki: Talentum.

19. Motohashi Kazuyuki, Ziao Yun. China's innovation system reform and growing industry and

science linkages // Research Policy. Oct 2007. Vol 36. Issue 8.

20. Rouvinen P., and P. Yla-Anttila. 1999. "Finnish Clusters and New Industrial Policymaking". In OECD Proceedings, Boosting Innovation: The Cluster Approach.

21. Sitra. – Mode of access: <http://www.sitra.fi/en/about-sitra>.

22. Walton Richard E. Work innovations in the United States // Harvard Business Review. Jul/Aug 1979. Vol. 57. Issue 4. – P. 88-98.

23. Yla-Anttila P. and T. Lemola. 2003. Transformation of Innovation System in a Small Country: The Case of Finland.

REFERENCES

1. Andrushkiv, I. P. (2015), Zakordonnyy dosvid stymulyuvannya innovatsiynoyi diyal'nosti ta mozhlyvist' yoho zastosuvannya v Ukrayini, Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny, vyp. 25.2, s. 168-173.

2. Kas'yanenko, V. O. (2011), Zarubizhnyy dosvid upravlinnya innovatsiynym potentsialom ekonomiky ta mozhlyvosti yoho vykorystannya v Ukrayini, Marke-tynh i menedzhment innovatsiy, № 4, t. II, s. 200-204.

3. Konovalenko, N. V. (2011), Investytsiynyy podatkovyy kredyt yak instrument finansuvannya diyal'nosti promyslovykh pidpryyemstv, Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrayiny. Ser.: Ekonomika, pravo. Vyp. 3(54), s. 106-111.

4. Kuchko, E. E. (2011), Sotsyal'nye ynnovatsyy: podkhody k opredelenyyu y klasyfykatsyy, Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu im. V. N. Karazina. Ser.: Sotsiolohichni doslidzhennya suchasnoho suspil'stva: metodolohiya, teoriya, metody, № 941, s. 27-33.

5. Nykyforov, A. YE. Dyba, V. M. and Parnyuk, V. O. (2009), Podatkove stymulyuvannya innovatsiynoyi diyal'nosti, *Finansy Ukrayiny*, № 5, s. 78-86.

6. Troyan V. (2005), Innovatsiyi v Nimechchyni, *Nauka ta innovatsiyi* : nauk.-prakt. zhurnal NAN Ukrayiny, № 1, s. 125-129.

7. Beijing E-town Economic Development Area: <http://www.bdainvest.com>.

8. Chesbrough, H.W. Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. – Boston: Harvard Business School Press, 2003.

9. China News, available at: <http://www.china-polpred.com>.

10. Europe and the Global Information Society, 1994. (eds. Bangemann, M.), available at: <http://europa.eu.int/ISPO/infosoc/backg/bangeman.html>

11. Finland as a knowledge economy: elements of success and lessons learned/ edited by Carl J.Dahlman, Jorma Routti, Pekka Yla-Anttila. 2007.

12. Government Strategy Document 2003, available at: <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/en/42828.pdf>.

13. <https://www.google.com.ua>.

14. Huuhtanen H. (2001), Tietoyhteiskuntaa rakentamassa. Helsinki: TIEKE Tietoyhteiskunnankehittämiskeskus ry (Publisher).

15. INNO-policy NrendChart – Policy trends and Appraisal Report: China 2007, available at: <http://www.proinno-europe.eu>.

16. Jaaskelainen J. (2005), Renewal of Finnish Industry Policies in the 1990s: Porter or Jonkinen, J. 1999. "The Public-Private Partnership to Meet the Demand for IT Skills: Program for Increasing Education in the Fields of Information Industry in Finland." Paper presented at OECD Workshop on Science and Technology Labor Markets, May 17, 1999.

17. Lundvall, B.-A. (1999), Nation States, Social Capital and Economic Development: A System's Approach to Knowledge and Learning.

18. Manninen A. (2003), Näin tehtiin Suomesta tietoyhteiskunta. Helsinki: Talentum.

19. Motohashi Kazuyuki, Ziao Yun. China's innovation system reform and growing industry and science linkages // Research Policy. Oct 2007. Vol 36. Issue 8.

20. Rouvinen P. and P. Yla-Anttila (1999), "Finnish Clusters and New Industrial Policymaking". In OECD Proceedings, Boosting Innovation: The Cluster Approach.

21. Sitra, available at: <http://www.sitra.fi/en/about-sitra>.

22. Walton Richard E. Work innovations in the United States // Harvard Business Review. Jul/Aug 1979. Vol. 57. Issue 4. – P. 88-98.

23. Yla-Anttila P. and T. Lemola (2003), Transformation of Innovation System in a Small Country: The Case of Finland.

*Вовчанська О. М.,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів*

*Іванова Л. О.,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу,
Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, м. Львів*

МАРКЕТИНГОВА ОЦІНКА ЗБАЛАНСОВАНOSTI КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО РИНКУ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ

***Анотація.** Стаття присвячена маркетинговим дослідженням світового ринку рекламних послуг, оцінці збалансованості його кон'юнктури та визначенню впливу маркетингового середовища на перспективи розвитку. Виявлено, що ринок реклами є частиною економічної системи, розвивається відповідно до загальних законів ринкової економіки, забезпечуючи суспільну потребу в рекламних послугах. Показано, що світовий ринок рекламних послуг розвивається за різновекторними тенденціями, ключовими серед яких є технологічне та технічне ускладнення реклами; процеси концентрації рекламної діяльності; зростання впливу рекламодавців на ринку рекламних послуг. Аналізується комплекс чинників, що визначають кон'юнктуру світового ринку рекламних послуг. Визначено, що основними з них є глобалізація, інтеграція, концентрація, мережі рекламних агентств, консолідація, диверсифікація, національні ринки реклами, посилення позицій інтернет-реклами. Представлено структуру світового та українського ринку рекламних послуг, їх динаміку в розрізі різних медіаканалів. Показано, що за досліджуваний період у світі суттєво зросла частка інтернет-реклами за рахунок скорочення частки витрат на телевізійну рекламу, рекламу в пресі і зовнішню рекламу. Реалії українського ринку рекламних послуг такі, що домінують витрати на рекламу на телебаченні, а на інтернет-рекламу припадає тільки одна четверта частина, далі за обсягами надання розташовується зовнішня реклама. Проведено аналіз регіональної структури світового ринку рекламних послуг та визначено, що найбільшу частку займають країни Північної Америки, Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Західної Європи. Визначено рівень розвиненості ринку рекламних послуг окремих країн за допомогою відносних показників, таких як обсяг рекламних витрат на душу населення та частка рекламних витрат у ВВП. Сформульовано домінанти розвитку світового та українського ринку рекламних послуг.*

Ключові слова: реклама, рекламні послуги, ринок реклами, ринок рекламних послуг, кон'юнктура ринку, сегментація ринку рекламних послуг, чинники розвитку світового ринку рекламних послуг, маркетингові дослідження, маркетингове середовище.

*Vovchanska O.M.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Marketing, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

*Ivanova L.O.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Management and Hotel&Restaurant Business, Lviv State University of Physical Culture named after I. Boberskiy, Lviv*

MARKETING EVALUATION OF THE BALANCE OF THE WORLD MARKET OF ADVERTISING SERVICES

***Abstract.** The article is devoted to marketing researches of the world market of advertising services, evaluation of the balance of its conditions and determining the influence of the marketing environment on the prospects of its development. It is revealed that the advertising market is part of the economic system and develops in accordance with the general laws of a market economy, providing a public need for advertising*

services. It is evident that the world market of advertising services develops according to different-vector tendencies, the key among which is technological and technical advancement of advertising; concentration of advertising activity; increased influence of advertisers on the market of advertising services. The combination of factors determining the market conditions of the world market of advertising services is analyzed. We have identified that the main ones are globalization, integration, concentration, network of advertising agencies, consolidation, diversification, national markets of advertising, strengthening of positions of Internet advertising. We present the structure of the world and Ukrainian market of advertising services, their dynamics in the context of various media channels. It is shown that during the investigated period in the world the share of internet advertising has significantly increased due to the reduction of the share of expenses for television advertising, advertising in the press and outdoor advertising. The realities of the Ukrainian market of advertising services are dominated by the advertising on television, and the Internet advertising accounts for only one quarter of the volume, followed by the outdoor advertising. The analysis of the regional structure of the world market of advertising services has been conducted and it is determined that the largest share belongs to the countries of North America, the Asia-Pacific region and Western Europe. The level of development of the advertising services market of certain countries is determined by means of relative indicators, such as the amount of advertising expenses per capita and the share of advertising expenses in GDP. The dominances of the development of the world and Ukrainian markets of advertising services are identified.

Keywords: advertising, advertising services, market of advertising, market of advertising services, market conditions, segmentation of the market of advertising services, factors of development of the world market of advertising services, marketing researches, marketing environment.

Постановка проблеми. В сучасних умовах реклама є важливим чинником соціально-економічного, суспільного і культурного розвитку, сприяє підвищенню товарообігу, розвитку підприємництва, конкуренції, ринкових відносин загалом.

Ринок реклами є частиною економічної системи, функціонує в єдності з іншими ринками (товарів, послуг, капіталів, ноу-хау та ін.) і розвивається відповідно до загальних законів ринкової економіки, забезпечуючи суспільну потребу в рекламних послугах. Стан ринку реклами будь-якої країни безпосередньо залежить від її загальноекономічної ситуації, тому рекламна активність на ринку часто розглядається як важливий і своєрідний індикатор економічного розвитку.

Помітно, що сьогодні ринок рекламних послуг достатньо диференційований. Позаяк купівельні переваги споживачів дуже різноманітні, виробнику доводиться широко вдаватися до нецінової конкуренції, щоб не втратити клієнтів, залучати нових, а також залишатися конкурентоспроможним у своїй галузі.

Стрімкий розвиток ринку рекламних послуг потребує системного вивчення маркетингових аспектів, пов'язаних з його функціонуванням, розвитком, прогнозуванням. Це зумовлено тим, що, на відміну від товарного ринку, ринок рекламних послуг практично не має чітких класифікацій і сучасного понятійного апарату. Важко віднайти наукові праці, в яких було б проаналізовано системні маркетингові підходи до аналізу функціонування ринку рекламних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти ринку рекламних послуг і тенденцій його розвитку розкриті в працях В. К. Галіцина і В. В. Демянченко, С. Д. Потапенко, Т. Примак, Н. І. Горбаль, І. М. Єфременко, Н. В. Хомутник, С. В. Сендецької та ін. Рекламний ринок, як в межах України, так і на світовому рівні, характеризується

достатньо динамічним розвитком, у зв'язку з цим потребує постійного вивчення.

В роботах прикладного характеру, які відображають маркетинговий підхід до вивчення ринку рекламних послуг, реклама розглядається як найголовніший елемент комплексу маркетингових комунікацій (Д. Барнет, К. Бове, Д. Делл, К. Картер, Ф. Котлер, В.Л. Музикант, Д. Огілві, К. Ротцолл, Ч. Сендідж, В. Фрайбургер та ін.).

Питанням розвитку ринку рекламних послуг в Україні приділяється більша увага в науково-практичних колах. Багатомірність цього питання та значна кількість різних за напрямками та метою діяльності зацікавлених сторін обумовлюють підвищений інтерес до теми. Теоретичні та практичні аспекти розвитку ринку рекламних послуг в Україні знайшли відображення в наукових працях Бугіль С. Я., Бураяка П. Ю., Вітренка А. О., Дудяка Р. П., Дьячук І. В., Кузика О. В., Лебеденко М. С., Поклонської Л. С., Рижкової Г. А., Швець А. І., Ягельської К. Ю. та ін. Особливе значення у вивченні означеної проблематики мають аналітично-дослідні роботи членів Міжнародної асоціації маркетингових ініціатив (МАМІ) та Всеукраїнської рекламної коаліції (ВРК), зокрема М. Р. Лазебника.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження головних особливостей, тенденцій та перспектив розвитку світового ринку рекламних послуг, маркетингова оцінка збалансованості його кон'юнктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання і розширення рекламного ринку підтверджується даними Міжнародної федерації споживчих організацій: загальне число користувачів реклами наближається до 7 млрд, а сам ринок розвивається шляхом постійного розширення спектра послуг, появи нових сучасніших методів реклами. Результати теоретичного аналізу та узагальнення даних наукової літератури, джерел та інформації світової мережі Інтернет щодо основних чинників розвитку ринку рекламних послуг подані у табл. 1.

Таблиця 1

Комплекс чинників, що визначають кон'юнктуру світового ринку рекламних послуг

№ з/п	Чинник	Характер дії чинника
1	Глобалізація	Активна діяльність транснаціональних компаній в глобальному масштабі; зростання процесів концентрації та монополізації; прискорений розвиток глобальних медіа та глобального інформаційного обміну; взаємопроникнення різних культур і впровадження єдиних культурних стандартів та ін.
2	Інтеграція	Об'єднання економічних суб'єктів ринку, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Глобальні компанії та їхні бренди виступають лідерами світового ринку споживчих товарів і послуг з оборотами, що дорівнюють бюджетам багатьох держав. Провідні глобальні рекламодавці лідирують на ринках більшості країн світу, а їх витрати на рекламу становлять значну частину національних ринків реклами.
3	Концентрація	Процеси концентрації суб'єктів через високий рівень конкуренції відбуваються шляхом злиття і поглинання: рекламодавців в особі виробничих і комерційних підприємств, рекламних агентств, розповсюджувачів реклами в особі засобів масової інформації. Це призводить до підвищення економічної ефективності, позаяк такі процеси супроводжуються скороченням паралельних структур (адміністративних, дослідницьких, організаційних тощо). Окрім цього, зменшується внутрішньогалузева конкуренція і посилюються позиції компанії на конкретному ринку; досягається зниження витрат за рахунок об'єднання обслуговуючих виробництво підрозділів з однаковими функціями; збільшується ринкова вартість компаній, що об'єднуються; поглиблюється диверсифікація виробництва; відбувається посилення економічної міці шляхом залучення нових фінансових механізмів, отримання доступу до джерел інформації і т.д.
4	Мережі рекламних агентств	Для поділу ризиків, підвищення ефективності та оптимізації системи регулювання формуються нові форми організації, координації діяльності та міжорганізаційної взаємодії по вертикалі та по горизонталі, які отримали назву "мережі". Функціонування глобальної мережі рекламних агентств обумовлене тим, що реклама стала транснаціональною, а рекламні агентства – міжнародними. Розвиток глобалізації та зростання рівня конкуренції впливає на швидку і гнучку адаптацію внутрішньої структури і зовнішніх взаємозв'язків агентств до зростання потреб глобальних рекламодавців. Мережі дозволили скоротити багато паралельних адміністративних, дослідницьких і організаційних структур, а також нівелювати негативні риси адміністративної ієрархічної системи, з одного боку, і жорсткої ринкової конкуренції, – з іншого.
5	Консолідація	Поглинання великими рекламними агентствами малих і створення холдингів дозволяє останнім мінімізувати витрати і забезпечити різноплановий комплекс рекламних послуг для великих рекламодавців, зацікавлених у розширенні ринків збуту своїх товарів (послуг). На глобальному ринку реклами лідерами є кілька груп компаній, які охопили прибутковішу частину рекламного бізнесу, що дозволяє контролювати значну частку світового рекламного ринку. Ці групи утворилися в результаті процесів злиття і поглинання у всьому світі величезної кількості агентств і компаній, що спеціалізувалися у сфері стратегічних комунікацій, зв'язків з громадськістю, маркетингових досліджень, просування, креативності і суміжних видів діяльності. Тепер практично всі найбільші рекламні агентства є мережевими і входять до глобальних рекламних холдингів, хоча і продовжують працювати під своїми іменами. Мережеві рекламні агентства закрючують ексклюзивні угоди на проведення рекламних кампаній в усьому світі або в окремих регіонах. Тісне довгострокове співробітництво з клієнтами-замовниками, усталені традиції адаптації рекламних кампаній до місцевих умов і відстеження їх ефективності роблять зв'язок мережевих рекламних агентств і компаній, з якими вони співпрацюють, достатньо міцним.
6	Диверсифікація	Процес диверсифікації зумовлений посиленням конкуренції на ринку і ускладненням рекламної діяльності. Диверсифікація дозволяє суб'єктам ринку реклами одночасно виступати в багатьох сегментах ринку і страхує на випадок непередбаченого погіршення кон'юнктури на одному з них, допомагає гнучко реагувати на зміни ринкової ситуації. Диверсифікація сприяє підвищенню гнучкості бізнесу і комплексному задоволенню різноманітного попиту на рекламні послуги. Диверсифікація підприємств рекламної сфери поєднується зі спеціалізацією і комбінуванням різних видів рекламної діяльності, що дозволяє отримувати переваги в конкурентній боротьбі.
7	Національні ринки реклами	Під впливом глобального ринку реклами змінюються кількісні і особливо якісні параметри національних ринків; відбувається перехід на єдині стандарти виробництва і сервісу, стандартизуються форми і методи роботи і т.д.
8	Посилення позицій інтернет-реклами	На глобальному рівні інтернет-реклама залишається лідером за обсягами, залишивши позаду телебачення і розрив між ними продовжує збільшуватися.

Джерело: складено і проаналізовано за [1,3,7-8,14-15]

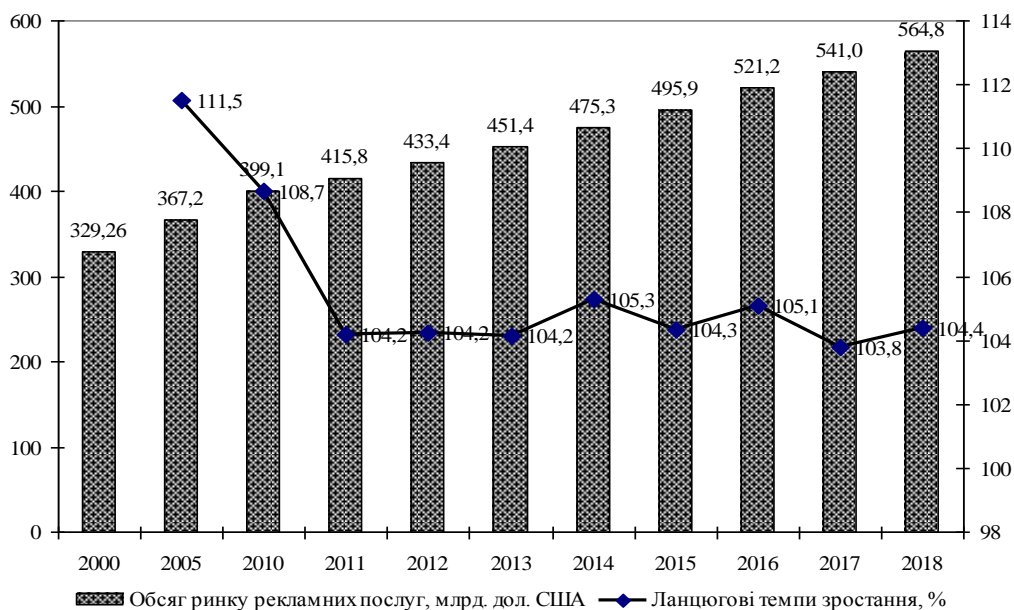

Рис. 1. Динаміка світового ринку рекламних послуг у 2000-2018 рр.

Джерело: складено і побудовано за даними [16]

Ринок рекламних послуг розвинений у різних країнах по-різному, але краще – в економічно розвинених державах. Реклама у кожній країні орієнтована на аудиторію саме цієї країни, вона є цільовою для її громадян. Незважаючи на те, що в різних країнах споживчі продукти і послуги дуже схожі за своїми властивостями, їх реклама на різних регіональних сегментах має свою унікальну специфіку. Ознакою розвинутого ринку рекламних послуг є його сегментація – процес поділу на однорідні групи за певними ознаками, з виділенням сегментів ринку, які є найпривабливіші за обсягами продажу. Сегментація ринку рекламних послуг виступає результатом спеціалізації рекламного бізнесу. Кожна конкретна галузь має свої переваги використання тих чи інших видів і засобів реклами, тобто з позицій ринку окремі ринки товарів і послуг різним чином взаємодіють з ринком рекламних послуг та його сегментами [11]. Макро- і мікрорекетингове бізнес-середовище впливає на вибір видів і засобів реклами через:

- ступінь конкуренції: чим вона вища, тим сильнішою є боротьба за лідерство, і використовуються престижніші засоби поширення рекламної інформації;
- рівень продаж для різних соціальних груп споживачів;
- перспективи засобів поширення реклами з урахуванням тенденцій тиражу, охоплення, кількості сторінок тощо;
- традиції використання коштів поширення реклами тими чи іншими групами;
- географічні інтереси і наявність філій компанії-рекламодавця;
- стратегії розвитку компанії-рекламодавця.

Сьогодні у світі найпоширеніші такі види реклами, як реклама на телебаченні, зовнішня реклама,

реклама в пресі, на радіо, транспортна реклама, зовнішня і внутрішня реклама, реклама в кінотеатрах, в телефонних довідниках, в Інтернеті [9]. Загальний обсяг реклами на світових ринках основних медіа (преса, ТБ, радіо, реклама в кінотеатрах, зовнішня реклама, Інтернет) у 2017 р. склав 541,0 млрд дол. США. Очікується, що у 2018 р. світовий ринок рекламних послуг зросте на 71,5% порівняно з 2000 р. і на 4,3% порівняно з 2017 р. і складе 564,8 млрд дол. США (рис. 1).

Різні методики підрахунку динаміки обсягів світового ринку рекламних послуг зумовлюють різні цифри, однак ця різниця може бути оцінена як несуттєва. Так, ZenithOptimedia (комунікаційна група Publicis) пише про зростання на 4,7% в 2018 р. [18-19], Магна (Interpublic) оприлюднила цифру 4,4% [10], а GroupM (холдинг WPP) наполягає на оптимістичнішій оцінці – 4,8% [17].

П'ятірка країн-лідерів за рекламними бюджетами у 2016-2017 рр. залишилася незмінна – це США, Китай, Японія, Німеччина і Великобританія.

Медійна структура світового ринку рекламних послуг за останні 18 років зазнала суттєвих змін (табл. 2).

Як бачимо з табл. 2, у 2000 р. медійна затребуваність була на друковані видання та телерекламу, що становило відповідно 47,02% та 35,33%. Сегмент інтернет-реклами складав тільки 2,4%. Якщо говорити про медійну структуру світових рекламних витрат у 2010 р., то майже 70% рекламних витрат припадало на частку телебачення і друкованих видань. Третє місце серед традиційних медіаносіїв зайняв інтернет з часткою трохи більше, ніж 16%. У 2017 р. структура медіасегмента кардинально змінилася. Так, частка рекламних бюджетів в пресі склала 14,7%, а 34,1% належало телевізійному сегменту, тоді як частка сегмента інтернет зросла більше ніж у 15 разів.

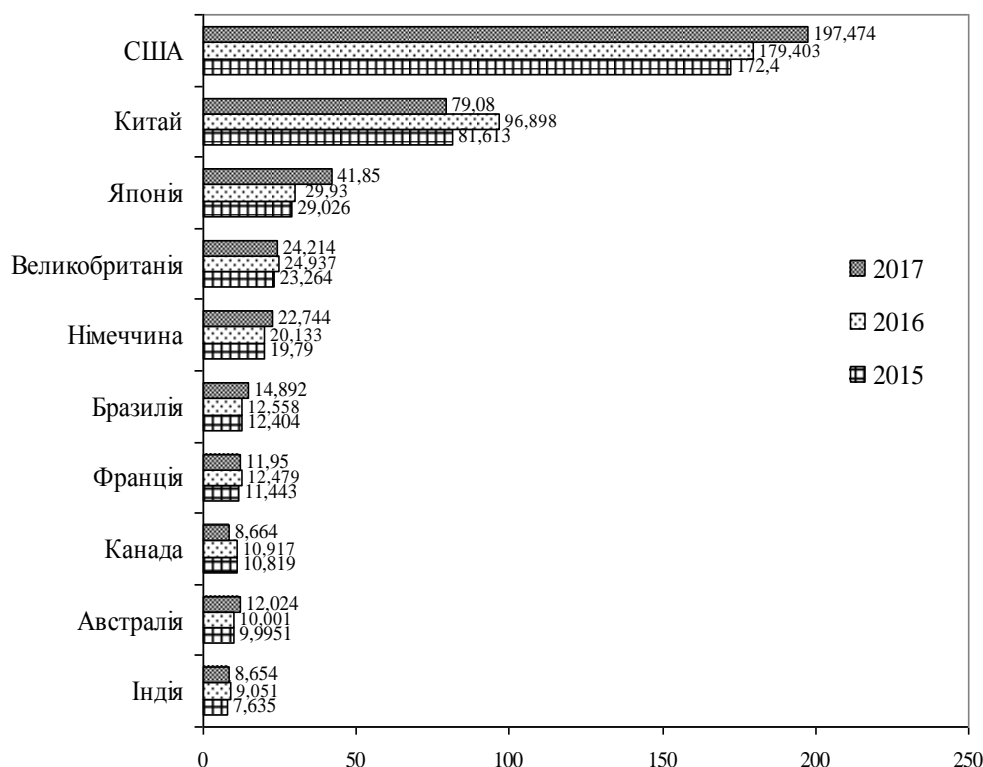

Рис. 2. Обсяг найбільших регіональних ринків рекламних послуг у світі у 2015-2017 рр. (млрд дол. США) [5]

Таблиця 2

Медійна структура світового ринку рекламних послуг у 2000-2020 рр.

Вид реклами	Частка окремих видів реклами, %					
	2000	2005	2010	2015	2017	2020* прогноз
Друкована	47,02	42,27	30,60	18,98	14,67	11,07
Кінореклама	0,26	0,43	0,54	0,60	0,68	0,94
Радіореклама	9,23	8,69	7,31	6,65	6,24	5,69
Телереклама	35,33	36,42	38,35	36,37	34,10	31,23
Зовнішня	5,77	6,51	6,99	6,85	6,68	6,39
Інтернет-реклама	2,40	5,68	16,21	30,55	37,63	44,68

Джерело: складено і побудовано за даними [16]

На світовий ринок рекламних послуг значною мірою впливають технологічні чинники розвитку медіаіндустрії, зокрема поширення інтернету, спрощення доступу до нього, збільшення швидкості передачі даних, підвищення мобільності і т.д. Інтернет дав новий імпульс розвитку світового ринку реклами, використовуючи свою головну перевагу – інтерактивність.

Наведені дані переконують, що за десять років відбулися важливі структурні зміни в розподілі рекламних витрат по медіазасобах. Бурхливий розвиток реклами в інтернеті при одночасному зростанні інтернет-аудиторії викликав відтік рекламних бюджетів із таких класичних рекламоносіїв, як газети і журнали, а також з радіореklamного ринку. Як наслідок, суттєво

знизилася частка друкованих видань, трохи знизилася частка радіо і значно зросла частка інтернет.

Взагалі інтернет залишається єдиним медіасегментом, в перспективність якого вірять більшість аналітиків. За прогнозами всіх провідних дослідницьких компаній, в найближчі кілька років сегмент інтернет-реклами і надалі зростатиме.

Прогнозується, що світовий ринок рекламних послуг демонструватиме чітку тенденцію зростання і до 2021 року досягне 674,24 млрд дол. США [14]. Невід’ємною частиною цього ринку є цифрова рекламна ніша, частка якої буде зростати з кожним роком і, за прогнозами, до 2021 року досягне 49,6%; в абсолютному значенні це становитиме 375,80 млрд. дол. США.

**Динаміка світового ринку рекламних послуг за регіонами
у 2000-2018 рр. та прогноз на 2019-2020 рр.**

Регіон світу	Обсяг світового ринку рекламних послуг, млрд дол. США								
	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	73,3	89,0	113,2	161,8	173,4	182,0	193,3	204,2	214,3
Північна Америка	161,9	172,7	159,9	191,3	199,9	207,1	214,1	220,5	227,9
Латинська Америка	8,4	10,3	18,5	25,3	26,0	26,9	28,1	29,5	31,2
Центральна і Східна Європа	4,0	9,7	13,3	15,6	16,4	18,2	19,7	21,0	22,3
Західна Європа	81,5	81,9	87,6	94,9	98,8	100,5	103,2	106,4	110,3
Близький Схід і Північна Африка	0,6	1,8	3,4	3,2	2,8	2,2	2,1	2,1	2,1
Решта світу	1,7	1,8	2,9	3,8	3,9	4,1	4,3	4,5	4,7
Весь світ	329,3	367,2	399,1	495,9	52,1	541,0	564,8	588,3	612,8

Джерело: складено і побудовано за даними [16]

У регіональному розрізі за обсягами ринку рекламних послуг перше місце в світі у 2020 р. займатиме Північна Америка (227,9 млрд дол. США), друге – Азіатсько-Тихоокеанський регіон (214,3 млрд дол. США), замикатиме трійку лідерів Західна Європа (110,3 млрд дол. США).

У регіональній структурі світового ринку рекламних послуг на Північну Америку і Азіатсько-

Тихоокеанський регіон у 2013-2018 рр. сумарно припадало більше 63-65% (рис. 3). Частка Західної Європи з 21,7% у 2013 р. зменшилася до 18,8% у 2018 р., а Латинської Америки - зросла з 6,8% до 8,4% відповідно. Частка регіонів Центральної і Східної Європи та Близького Сходу і Північної Африки протягом аналізованого періоду коливалася на рівні 4,4-4,9% та 3,7-3,8% відповідно.

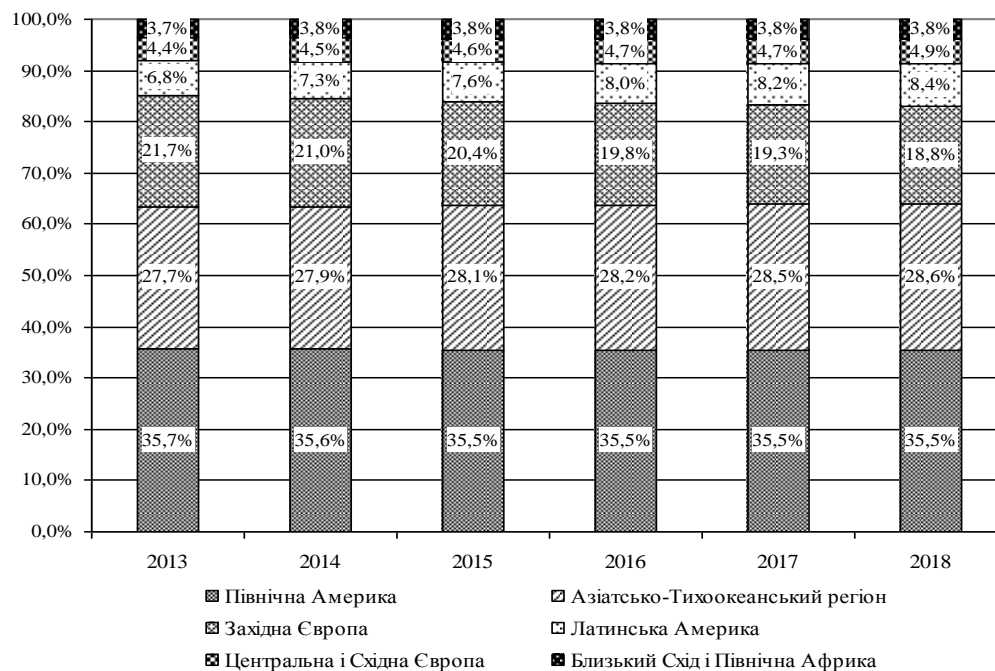

Рис. 3. Регіональна структура світового ринку рекламних послуг у 2013-2018 рр.

Джерело: складено і побудовано за даними [16]

Індикатори рівня розвиненості ринку рекламних послуг у визначених країнах у 2016-2018 рр.

Країна	Рекламні витрати на душу населення, дол. США			Частка рекламних витрат у ВВП, %		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
США	617,58	642,54	670,75	1,02	1,02	1,00
Норвегія	550,66	558,61	566,46	0,53	0,53	0,50
Австралія	515,18	520,06	525,09	0,90	0,87	0,85
Канада	416,51	425,45	434,22	0,60	0,52	0,52
Швеція	398,92	401,26	403,22	0,66	0,70	0,72
Данія	393,32	396,4	399,5	0,64	0,63	0,68
Великобританія	393,18	404,68	414,97	0,91	0,92	0,90
Німеччина	346,74	350,77	354,88	0,63	0,62	0,61
Японія	332,21	336,86	341	0,84	0,85	0,86
Нідерланди	320,48	321,12	321,8	0,55	0,54	0,53
Фінляндія	321,65	328,02	334,24	0,54	0,52	0,50
Франція	234,97	236,6	238,05	0,46	0,46	0,46
Південна Корея	207,76	211,67	215,27	0,81	0,79	0,78
Італія	192,79	196,61	200,2	0,43	0,43	0,42
Іспанія	136,33	138,34	140,31	0,47	0,46	0,45
Бразилія	121,74	131,72	141,24	0,73	0,72	0,73
Аргентина	96,78	99,75	101,89	0,31	0,31	0,30
Індонезія	58,12	66,25	52,24	0,82	0,86	0,88
Мексика	46,66	49,13	48,66	0,37	0,38	0,35
Китай	42,85	46,06	56,26	0,68	0,66	0,65
Індія	5,68	5,98	6,26	0,32	0,33	0,33

Джерело: складено і побудовано за даними [16]

Структура світових витрат на рекламу у різних регіонах світу показує цікаву закономірність. Такі країни, як Бразилія, Індія, Китай, Південна Африка, істотно зміцнили свої позиції та додали в темпах зростання за світовими лідерами. Таке зростання опосередковано свідчить про динаміку добробуту населення: якщо рекламодавець готовий платити за рекламу, щоб залучити свою цільову аудиторію, це демонструє швидке зростання купівельної спроможності населення і позитивні соціально-економічні зрушення.

Однак високі кількісні характеристики рекламних ринків різних країн не завжди припускають

настільки ж високі якісні показники. Традиційно для визначення рівня розвиненості ринку рекламних послуг тієї чи іншої країни використовують два відносних показники: обсяг рекламних витрат на душу населення та частку рекламних витрат у ВВП (табл. 4).

Як бачимо з табл. 4, за обсягом рекламних витрат на душу населення такі країни, як Бразилія, Китай, Південна Корея, далеко не в лідерах, відставання від ринків розвинених країн досить суттєве. Водночас за часткою рекламних витрат у ВВП вони обігнали багато провідних рекламних ринків.

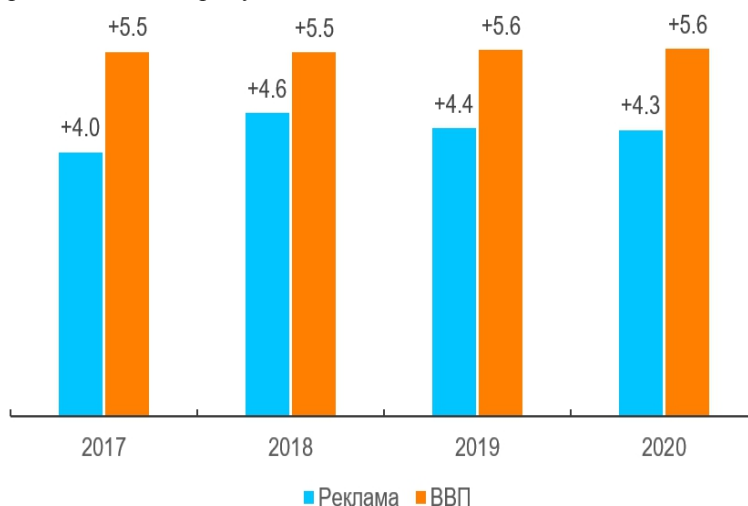

Рис. 4. Динаміка рекламних витрат та ВВП у 2017-2020 рр. (%) [13]

Здійснений нами аналіз показав, що частка реклами у світовому ВВП скорочується. На цю ситуацію впливає перерозподіл рекламних коштів: 25 центів з кожного долара, скерованого з традиційних в цифрові медіа, використовуються на новітні дані і технології.

ZenithOptimedia прогнозує, що світовий рекламний ринок збільшиться на 4,3% в 2020 р., а в абсолютних числах - до 553,7 млрд дол. США (рис. 4).

У черговий раз прогноз знижується, в основному через економічні проблеми Росії, України і Білорусі, а також через уповільнення зростання Китаю, ринок якого тепер настільки великий, що навіть незначні зміни на ньому мають глобальний вплив.

Подальший розвиток рекламного ринку як у світі, так і в Україні відбувається в умовах постійного зростання обсягів інформації. Домінуючі тенденції розвитку українського ринку рекламних послуг стосуються, по-перше, яскраво вираженої концентрації рекламного бізнесу, по-друге, переважання іноземних рекламодавців за обсягами рекламних витрат; по-третє, значної частки міжнародних рекламних компаній у реалізації українського загальнонаціонального рекламного бюджету; по-четверте, подальшого розвитку інших товарних ринків, у першу чергу, збільшення обсягів ринку товарів масового споживання; по п'яте, введення інновацій у рекламну діяльність, нових засобів комунікацій [6, 12].

Медійний рекламний ринок України стрімко розвивається згідно зі світовими тенденціями та за

прогнозами фахівців у 2018 р. має скласти 20,46 млрд грн (рис. 5).

Рис. 5 демонструє різке падіння обсягів медійного рекламного ринку в Україні у 2009 р. – майже на 10% порівняно з 2008 р. (причина цьому – світова фінансово-економічна криза) та у 2014 р. – майже на 20% порівняно з 2013 р. (причина цього – політична та економічна криза в Україні). Протягом 2015-2018 рр. спостерігається позитивна динаміка зростання обсягів медійного рекламного ринку: так, у 2017 р. ринок зріс на 39,5% порівняно з 2016 р. і сягнув 16,24 млрд грн. За підсумками 2018 р. очікується зростання рекламного ринку на 26% порівняно з 2017 р. до 20,46 млрд грн, що свідчить про позитивні настрої підприємств та можливість витратити більше коштів на рекламні заходи.

На рекламному ринку України хоча і відбувається швидкий розвиток окремих медіасегментів, але поки що ТБ-реклама залишається домінуючим засобом комунікації та інформації в Україні (табл. 5).

Перше місце у структурі медійного рекламного ринку належить телебаченню, частка якого складає 43-46% у 2013-2018 рр. (рис. 6). Друге місце у структурі такого ринку протягом останніх шести років (2013-2018 рр.) припадає на інтернет-рекламу, частка якої зросла з 18,03% у 2013 р. до 27,61% у 2018 р. Замикає чільну трійку зовнішня реклама з часткою 10,45% у 2015 р. та вже 16,28% у 2018 р. Частка зовнішньої реклами у структурі рекламного ринку у 2016 р. обійшла друковану рекламу, на яку припадало відповідно 9,88% у 2016 р. та 7,81% у 2018 р.

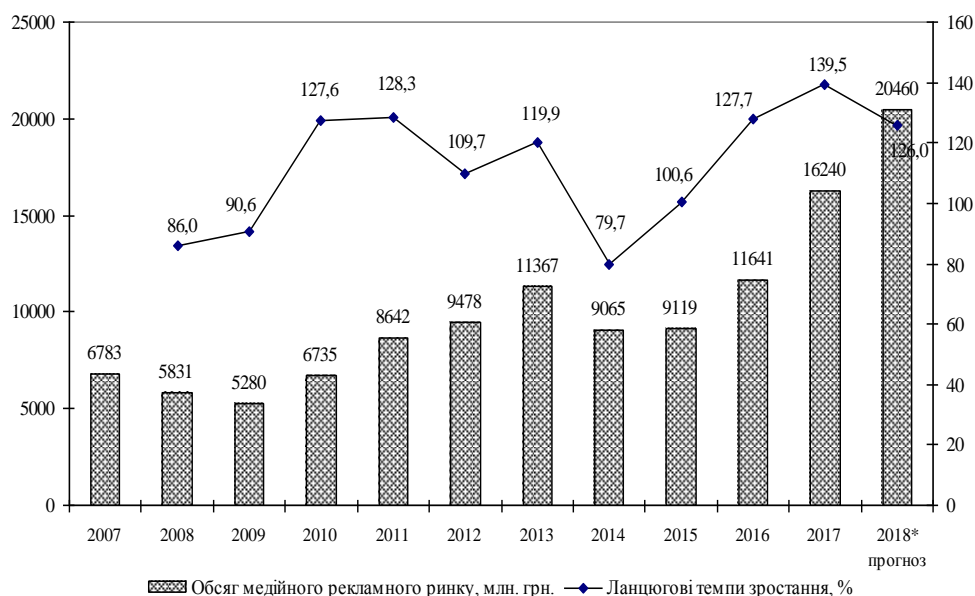

Рис. 5. Динаміка медійного рекламного ринку України у 2007-2018 рр.

Джерело: складено і побудовано за даними [4]

Динаміка медійного рекламного ринку в Україні у 2007-2018 рр.

Вид реклами	Обсяг медійного рекламного ринку, млн грн											
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018* прогноз
Друкована	1150	1495	1892	2210,2	2436,4	2648,8	2497	1670	1320	1150	1355	1597
Кінореклама	40	45	25	40	32	35	40	30	24	35	40	46
Радіореклама	170	160	120	200	271	312	340	290	304	400	480	578
Телереклама	2360	2700	2000	2680	3521	3867	4940	3930	4164	5676	7329	9259
Зовнішня	945	1035	650	800	1000	1200	1500	1030	953	1240	2691	3330
Інтернет-реклама	60	100	145	280	590	680	2050	2115	2355	3140	4344	5650

Джерело: складено і побудовано за даними [4]

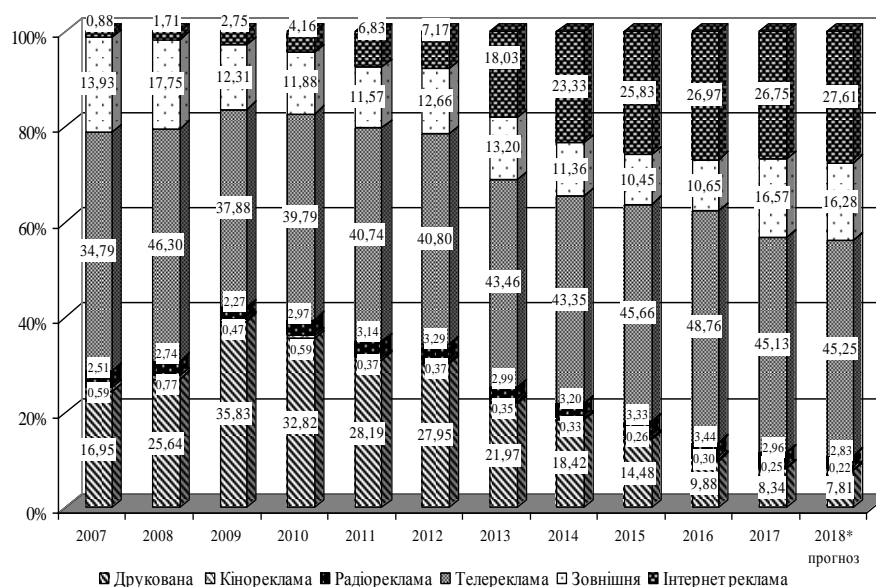

Рис. 6. Структура медійного рекламного ринку в Україні у 2007-2018 рр.

Джерело: складено і побудовано за даними [4]

Проведене маркетингове дослідження дає підставу зробити висновок про те, що ринок рекламних послуг в Україні, як і всі інші вітчизняні галузі економічної діяльності, знаходиться в значній залежності від політичної та економічної ситуації у країні та загалом орієнтується на загальносвітові тенденції розвитку ринку рекламних послуг.

Висновки і пропозиції подальших досліджень у даному напрямі. В умовах жорсткої конкуренції виживає той, хто найбільше затребуваний, відповідає запитам споживачів і може задовольнити їх потреби якнайкраще. Завдяки успішно проведеній рекламній кампанії виробники товарів і послуг знаходять нових клієнтів. Таким чином, збільшуються продажі товарів (послуг), а отже, збільшується виручка підприємств і організацій, що в масштабі країни відображає збільшення ВВП.

Стан і тенденції розвитку ринку рекламних послуг мають важливе значення, оскільки, з одного боку, відображають рівень розвитку економіки та ринків товарів і послуг, з іншого, – є стимулюючим чинником їх подальшої оптимізації й удосконалення. Реклама здатна ефективно впливати на національний ринок, виступаючи інструментом формування споживчих і індустріальних потреб, та

є найважливішою частиною цілеспрямованої маркетингової роботи зі збуту товарів (послуг) і стимулювання попиту. Подальші дослідження у цій сфері можуть стосуватися розробки сучасної парадигми розвитку вітчизняного ринку рекламних послуг та ефективних шляхів вдосконалення міжнародної рекламної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев А. В. Развитие рынка рекламы. Теория и практика рекламной деятельности / А. В. Агеев, А. Н. Мудров, В. С. Мейер, А. Н. Александров, С. М. Павлов, И. В. Лебедева. М. А. Алексева. [Электронный ресурс] // Индустрия рекламы. – Режим доступа: <https://adindustry.ru/doc/1159>
2. Вітренко А. Особливості ринку рекламних послуг і його місце у загальнонаціональному ринку / А. Вітренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – Вип. 132. – С. 46-49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2012_132_14.
3. Вітренко А. Процеси глобалізації світового ринку рекламних послуг та їх вплив на розвиток

національного ринку реклами України [Електронний ресурс] / А. Вітренко // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. – 2011. – Вип. 123. – С. 31-35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2011_123_9.

4. ВРК. Рекламний ринок. Статистика. Об'єм рекламно- комунікаційного ринку України 2007-2018 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://adcoalition.org.ua/adv/statistics>

5. Глобальний портал статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.statista.com>.

6. Глушенко Т. С. Тенденції та перспективи розвитку рекламно-комунікаційного ринку України / Т. С. Глушенко, В. В. Добрянська // *Бізнес Інформ*. – 2015. - № 4. – С. 327-332. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_4_54.

7. Горбаль Н. І. Особливості, тенденції розвитку реклами в різних країнах світу / Н. І. Горбаль, І. М. Єфременко, Н. В. Хомутник // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2014. – № 797. – С. 39-46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_7.

8. Горбаль Н. І. Особливості, тенденції розвитку реклами в різних країнах світу / Н. І. Горбаль, С. Б. Романишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/26224/1/22-147151.pdf>

9. Мельникович О. М. Рекламний бізнес: менеджмент маркетингу : монографія / О. М. Мельникович. – К. : Київ. націон. торг.-економ. університет, 2009. – 358 с

10. Мировой рекламный рынок вырастет на 4,4% в этом году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mmr.ua/show/mirovoj-reklamnyj-rynok-vyrastet-na-44-v-etom-godu/43784#2127788919-1531436962>.

11. Оценка текущего состояния и динамики мирового рекламного рынка. Исследование АЦВИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://adindex.ru/publication/analytics/budget/2011/12/21/84138.phtml>.

12. Поклонська Л. С. Дослідження сучасного стану рекламного ринку України / Л. С. Поклонська // *Технологический аудит и резервы производства*. – 2016. – № 4(5). – С. 4-13. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2016_4\(5\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2016_4(5)_2).

13. Результаты исследования рекламного рынка от Zenith [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sostav.ua/publication/rezultaty-issledovaniya-reklamnogo-rynka-ot-zenith-77931.html>.

14. Сергеева О. Ю. Мировой рынок рекламы в 21 веке / О. Ю. Сергеева // *Российское предпринимательство*. – 2016. – Т. 17. – № 13. – С. 1595-1604.

15. Тенденции рекламного рынка в мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://aro.by/2016/10/18/%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0-%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B5/>.

16. Advertising Expenditure Forecasts. Zenith-Optimedia [Electronic resource]. – Available at: <http://adforecast.zenithmedia.com/>

17. GroupM [Electronic resource]. – Available at: <https://www.groupm.com/>.

18. Trends 2018: Global adspend growth to accelerate to +4.7% in 2018, reaching a total of US\$572B [Electronic resource]. – Available at: <http://adobomagazine.com/global-news/trends-2018-global-adspend-growth-accelerate-47-2018-reaching-total-us572b>

19. ZenithOptimedia [Electronic resource]. – Available at: <http://zenithoptimedia.com.ua>.

REFERENCES

1. Ageev, A. V. Mudrov, A. N. Mejer, V. S. Aleksandrov, A. N. Pavlov, S. M. Lebedeva, I. V. and Alekseeva, M. A. (2016), *Razvitie rynka reklamy. Teorija i praktika reklamnoj dejatel'nosti*, [Online], available at: <https://adindustry.ru/doc/1159>.

2. Vitrenko, A. Osoblyvosti rynku reklamnykh posluh i ioho mistse u zahalnonatsionalnomu rynku, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia «Ekonomika»*, no. 132 (2012): 46-49. [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2012_132_14.

3. Vitrenko, A. Protsesy hlobalizatsii svitovoho rynku reklamnykh posluh ta ikh vplyv na rozvytok natsionalnoho rynku reklamy Ukrainy, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia «Ekonomika»*, no. 123 (2011): 31-35. [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN-VKNU_Ekon_2011_123_9.

4. ВРК. Рекламный рынок. Статистика. Обем рекламно-коммуникативного рынка Украины 2007-2018, available at : <http://adcoalition.org.ua/adv/statistics>.

5. Hlobalnyj portal statystyky, available at: <https://www.statista.com/>.

6. Hluschenko, T. S. And Dobrianska, V. V. Tendentsii ta perspektyvy rozvytku reklamno-komunikatsijnoho rynku Ukrainy, *Biznes Inform*, no. 4 (2015): 327-332. – [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_4_54.

7. Horbal, N. I. Yefremenko, I. M. and Khomutnyk, N. V. Osoblyvosti, tendentsii rozvytku reklamy v riznykh krainakh svitu, *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"*. Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku, no.797 (2014): 39-46. [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_7.

8. Horbal, N. I. and Romanyshyn, S. B. Osoblyvosti, tendentsii rozvytku reklamy v riznykh krainakh svitu [Online], available at: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/26224/1/22-147-151.pdf>.

9. Melnykovich, O. M. (2009), *Reklamnyj biznes: menedzhment marketynhu*, Kyiv. natsion. torh.-ekonom. universytet, Kyiv.

10. Mirovoj reklamnyj rynek vyrastet na 4,4% v jetom godu, available at: <http://mmr.ua/show/mirovoj-reklamnyj-rynok-vyrastet-na-44-v-etom-godu/43784#2127788919.1531436962>.

11. Ocenka tekushhego sostojanija i dinamiki mirovogo reklamnogo rynka. Issledovanie ACVI, available at: <https://adindex.ru/publication/analytics/budget/2011/12/21/84138.phtml>.

12. Poklonska, L. S. Doslidzhennia suchasnoho stanu reklamnoho rynku Ukrainy, Tekhnolohycheskyj audyt y rezervy proyzvodstva, no. 4(5). (2016): 4-13. [Online], available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/-Tatrv_2016_4\(5\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/-Tatrv_2016_4(5)_2).

13. Rezultaty issledovanija reklamnogo rynka ot Zenith, available at: <http://sostav.ua/publication/rezultaty-issledovaniya-reklamnogo-rynka-ot-zenith-77931.-html>.

14. Sergeeva, O. Ju. (2016), Mirovoj rynek reklamy v 21 veke, Rossijskoe predprinimatelstvo, vol. 17., no. 13, pp. 1595–1604.

15. Tendencii reklamnogo rynka v mire, available at: <https://aro.by/2016/10/18/%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB-%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3-%D0%BE-%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BA-%D0%B0-%D0%B2-%D0%BC%D0%B8%D1%80-%D0%B5/>.

16. Advertising Expenditure Forecasts ZenithOptimedia, available at: <http://adforecast.zenith-media.com/>.

17. The official website company “GroupM”, available at: <https://www.groupm.com/>.

18. Adobo magazine online. “Trends 2018: Global adspend growth to accelerate to +4.7% in 2018, reaching a total of US\$572B”, available at: <http://adobomagazine.com/global-news/trends-2018-global-adspend-growth-accelerate-47-2018-reaching-total-us572b>.

19. The official website ROI Agency “ZenithOptimedia”, available at: <http://zenithoptimedia.com.ua>.

ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Випуск 55

Літературний редактор – Муравицька Н. О.
Коректор – Мох О. П.

Комп'ютерний макет видавництва
ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Електронна версія : <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon/>

Підписано до друку 04.07.2018 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
15,75 др. арк. 14,71 ум. др. арк. 11,87 облік. видавн. арк.
Тираж 300 прим. Зам. 105.

Віддруковано в друк. видавництва Львівського торговельно-економічного університету
79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10. Тел. 244-40-19. e-mail drook@ukr.net
Свідоцтво Держкомітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
серія ДК № 5149 від 15.07.2016 р.